

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI
(TÜRK DİN MUSİKİSİ)
ANABİLİM DALI

PEÇEVÎ ŞEYH ARİF AHMED DEDE VE UKÛDÜ'L-LÜ'LÜ'İYE
Fİ TARÎKÎ'S-SÂDETİ'L-MEVLEVİYYE TERCÜMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Mehmet Yunus YAZICI

ANKARA-2016

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI
(TÜRK DİN MUSİKİSİ)
ANABİLİM DALI

**PEÇEVÎ ŞEYH ARİF AHMED DEDE VE UKÛDÜ'L-LÜ'LÜ'İYE
Fİ TARÎKİ'S-SÂDETİ'L-MEVLEVİYYE TERCÜMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Mehmet Yunus YAZICI

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Bayram AKDOĞAN

ANKARA-2016

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI
(TÜRK DİN MUSİKİSİ)
ANABİLİM DALI

PEÇEVÎ ŞEYH ARİF AHMED DEDE VE UKÛDÜ'L-LÜ'LÜ'İYE
Fİ TARİKİ'S-SÂDETİ'L-MEVLEVİYYE TERCÜMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı:

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Tez Sınavı Tarihi

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmatan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(...../...../20....)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

İmzası

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	III
ÖN SÖZ	IV
GİRİŞ	1
I- AMAÇ VE YÖNTEMLER	1
A- TEZİN KONUSU VE AMACI.....	1
B- TEZİN ÖNEMİ	1
C- TEZİN YÖNTEMİ VE KAPSAMI.....	1
II- TEKKE VE MEDRESE GERİLİMİNDE MEVLEVİLİK VE SANAT	4

BİRİNCİ BÖLÜM

PEÇEVÎ ŞEYH ÂRİF AHMED DEDE'NİN HAYATI VE ESERLERİ

A- PEÇEVÎ ŞEYH ÂRİF AHMED DEDE'NİN HAYATI	16
1- Künyesi, Doğumu ve Memleketi.....	16
2- Ailesi, Tarikati ve Tahsili	16
3- Ölümü	20
B- ESERLERİ	22
1- Şairliği	22
2- Müstensihliği, Mütercimliği, Müellifliği.....	27

İKİNCİ BÖLÜM

UKÛDÜ'L-LÛ'LÛ'İYE TERCÜMESİ

A- ESERİN VE TERCÜMENİN YAZILIŞ SEBEBİ	29
B- ESERİN MUHTEVASI	31
1- Eserin Fasılları.....	31
2- Fasılların Konuları.....	32
C- ESERDEKİ MUSİKİ İLE İLGİLİ KAVRAMLAR	41
1-Mûsikî Âletleri (Ney, Kudûm ve Diğer Sazlar)	41
2-Mûsikîyi İlgilendiren Diğer Kavramlar	46
D- ESERİN KAYNAKLARI	52
1-Kur'ân-ı Kerîm	52

2-Hadis Eserleri	53
3-Diğer Eserler.....	54
E-ESERİN NÜSHALARI	55
1- Nüshaların Tavsifi	55
2- Tenkitli Metne Dâhil Edilen Nüshaların Seçimi	59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TENKİTLİ METİN

A- METİN KURARKEN TUTULAN YOL.....	65
B- TENKİTLİ METİN	67
SONUÇ VE TEKLİFLER.....	191
EK (TERCÜMENİN YAZMALARINDAN ÖRNEKLER).....	194
KAYNAKÇA	203
ÖZET.....	207
ABSTRACT	208

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale.
AÜ.	Ankara Üniversitesi
C.	Cilt
ev.	evirenler
haz.	Hazırlayanlar
İBB	İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İÜ	İstanbul Üniversitesi
K.T.B.	Kültür ve Turizm Bakanlığı
ktp.	Kütüphanesi
mat.	Matbaası
Mil.	Milli Kütüphane
Nu.	Numara
OE	Osman Ergin
s.	Sayfa
S.	Sayı
TDK	Türk Dil Kurumu
TDV	Türk Diyanet Vakfı
TTK	Türk Tarih Kurumu
TY	Türkçe Yazmaları
Yz.	Yazmalar
vd.	Ve diğeri

ÖN SÖZ

Tarih denilen olgunun varlık alanına çıkması için geçmişimizin geçmiş olarak kalmaması ve aklın prensiplerine uygun işlenerek tarafımızdan insanlığın idrakine taşınması lazımdır. Bu üretim yapılmazsa, tarih, geleceğin inşası mertebesinde bize sahih bir perspektif vermeyecektir. Kendi medeniyet havzamızda incelediğimiz mevzuya, geçmişte ölmüş tarihsel bir entite veyahut bir antropoloji malzemesi olarak değil; yaşayan, dinamik ve kurucu vasıfları olan bir değer nazarı ile bakmalıyız. İşte bu minvalde üzerinde çalışmada bulunduğumuz eser telif, tercüme, şerh geleneğinin halkası olması açısından bir süreklilik bilincinin mahsulüdür ve döneminin soruları ve sorunlarını ihtiva etmesi cihetinden de bugüne dair cevaplar taşımaktadır.

Eserin mütercimi Yenikapı Mevlevîhânesi postnişinlerinden Peçevî Ârif Ahmed Dede, döneminde müridânının çokluğuyla meşhur olmuş ve diğer tarikat yapıları ile ilişkilerde bulunarak Peçoy, Filibe ve nihayetinde İstanbul gibi şehirlerde şeyhlik yapmıştır. Mütercimnin katkıları ile bir telif niteliği de kazanan eser secili bir üslupla yazılmış, kullanılan kaynaklar belirtilmiş, on fasıla ayrılarak zamanının tartışmalı konularını ele almıştır. *Ukûdü'l-lü'li'ye*'nin nüshaları Anadolu'nun dört bir tarafındaki mevlevîhânelere ulaşarak istinsah edilmiş ve okunmuştur. Çalışmamız özellikle 16 ve 18. yüzyıllar arasında şiddetli bir şekilde Osmanlı'nın her köşesinde hissedilen Kadızâdeliler-Sivâsîler geriliminin bir anlamda uzantısını göstermesi açısından ehemmiyeti haizdir. Daha özelde Mevlevî tarikatının bu çatışmada nerede olduklarını ve nasıl cephe aldıklarını ifade etmesi sebebiyle tasavvuf tarihi, sosyal tarih ve mûsikî tarihi gibi disiplinler açısından da katkı yapacağı kanaatindeyiz.

Danışmam hocam Doç Dr. Bayram AKDOĞAN'a müteşekkirim. Çalışmam sırasında bana desteğini ve yardımını esirgemeyen kıymetli arkadaşlarım Mehmet

ALTUNMERAL, Hayrettin BAHAR,Cihan ÖZAYKAN, Erman Harun KARADUMAN, Emrah GÖKÇE'ye ve ayrıca Berlin nüshasının temininde bana yardımcı olan değerli hocam Prof. Dr. Âdem CEYHAN'a teşekkürü bir borç bilirim.

Mehmet Yunus YAZICI

Altındağ-ANKARA 2016

GİRİŞ

I- AMAÇ VE YÖNTEMLER

A- TEZİN KONUSU VE AMACI

“Peçevî Şeyh Ârifî Ahmed Dede ve Ukûdü'l-Lü'lü'ye Fi Tarîki's-Sâdeti'l-Mevleviyye Tercümesi” tezin konusunu teşkil etmektedir. Nablusî'nin Arapça olan eserini Osmanlı Türkçe'sine tercüme eden Peçevî Ahmed Dede'nin hayatı ortaya koymak, tercüme üzerinde umumî bir incelemede bulunmak ve yazma nüshalardan hareketle tercümenin tenkitli metnini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

B- TEZİN ÖNEMİ

Tezi tercih edişimizdeki en önemli saik çalıştığımız eserin telif, tercüme, şerh geleneği açısından önemli bir yere sahip olmasıdır. Öncelikle Abdulgani Nablusî *Ukudü'l-lü'lü'ye* isimli eseri Arapça olarak telif etmiştir. Daha sonra Peçevî Ahmed Dede aynı eseri tercüme etmiş ve Müstakim-zâde Süleymân da bir şerh yazmıştır. Eserin hem tercüme hem de şerhe kaynaklık etmesi döneminde bu eserin ehemmiyetini ortaya koymaktadır. Eserin tenkitli metninin ortaya çıkması birçok disiplin için kaynak teşkil edecektir.

C- TEZİN YÖNTEMİ VE KAPSAMI

Çalışmamız üç bölümden müteşekkildir. İlk bölümde Ârifî Ahmed Dede'nin hayatı ve eserleri üzerinde durulmuştur. Müellifliği, mütercimliği, şairliğinin yanında müstensihliği üzerine de vurgu yapılmıştır. Böylece ilk defa mütercim ve şairliğinin dışındaki özellikleri de gün ışığına çıkmış olacaktır. Ayrıca mecmualardan ve

tezkirelerden derlenen beş adet şiir Ârifi Dede'nin hayatına eklenmiştir. İkinci bölümde eser incelemeye tabi tutulmuştur. Öncelikle Abdulgani Nablusî'nin eseri telif nedeni, ardından Peçevî'nin tercüme etmesinin nedeni verilmiştir. Ardından on bölümden oluşan eserin muhtevası sırasıyla özetlenmiştir. Muhteva bilgisinden sonra eserin direk musiki ile ilgili olan kavramlarına geçiş yapılmıştır. Musiki âletleri ve diğer musiki kavramları adı altında iki başlık açılıp bir nedensellik örgüsü içinde kavramlar işlenmiştir. Hemen akabinde esere kaynaklık eden Kur'ân-ı Kerim, hadis eserleri ve diğer eserler hakkında malumat verilmiştir. İkinci bölümün sonu sırasıyla metnin nüsha bilgileri, tenkitli nüshaların seçimi ve metin kurulumunda tutulan yol ile ilgilidir. Son bölüm iki metnin karşılaştırılması ile oluşan tenkitli metni ihtiva eder. Sonuç ve teklifler kısmından sonra ise çalıştığımız yazmalardan örneklere dair bir ek de konulmuştur.

Eser üzerinde şimdiye dek yapılan tek çalışma Muhammed Tayyip DURCEYLAN'a aittir.¹ Aynı dönemde başladığımız yüksek lisans çalışmamız aşağıdaki sebeplerden dolayı değiştirilmeyip nihayete erdirilmiştir:

- 1- Tenkitli Metin Kurulumu: Durceylan çalışmasında dört nüshayı tespit etmiş, bunlardan bir nüshayı esas alarak nüsha farklılıklarını belirtmemiş, transkripsiyon alfabesini yer yer kullanmıştır. Çalışmamız erişilen on nüshanın tavsifinden sonra iki kolbaşı nüshanın tenkitli metnine dayanmaktadır ve varyantlar aparatta gösterilerek ilmî transkripsiyon alfabesiyle tenkitli metin oluşturulmuştur. Ayrıca söz konusu iki

---

¹Muhammed Tayyip Durceylan, Abdulganî en-Nablusî'ye Ait el-Ukûdü'l-Lü'lü'yye İsimli Eserin Ârifi Ahmed Dede Tercümesi (Tahkik ve Transkripsiyon), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015.

çalışmada çok sayıda hem imlâ düzeyinde, hem de kelime-cümle düzeyinde yorum farklılıkları mevcuttur.

- 2- Mütercimim Hayatı: Mütercimim hayatı yazılırken mezkur çalışmadan farklı olarak tüm temel kaynaklara inilmiştir. Bunlar şairler hakkında bilgiler veren tezkireler (Esrar Dede - *Tezkire-i Şuara-yı Mevleviyye*, Salim Efendi *Tezkiretü'ş - Şu'ara*, Mustafa Safayî Efendi- *Nuhbetü'l-Âsâr Min Fevâidi'l-Eş'ar*, Ramiz – *Adab-ı Zurafa*, Ali Enver – *Semâ-hâne-i Edeb*), mutasavvıflar ve mevlevîler hakkındaki eserler (İhtifalci Mehmed Ziya – *Yenikapı Mevlevihanesi*, Vâsıf Efendi – *Osmanlı Şiirinde Mevlana Övgüleri ve Mevlevilik Unsurları*, Müstakim-zâde Süleyman Saadeddin – *Risâle-i Melâmiyye-i Bayramiyye*, Abdülbaki Gölpınarlı- *Melâmilik ve Melamiler*, Sahih Ahmed Dede – *Mecmuatü't-Tevârihi'l-Mevleviyye*, Sakıb Dede – *Sefîne-i Mevleviyyân*, Hüseyin Ayvansarayî – *Hadikatü'l-Cevâmî*, Osmanzâde Hüseyin Vassâf – *Sefîne-i Evliyâ*) genel biyografik eserler (Şeyhî Mehmed Efendi – *Vekâiyü'l-Fuzalâ*), yazma eserler (Mehmed Şükrü – *Silsilenâme-i Sufiyye*, Tercümenin Nüshaları, Nafiz Paşa 453 ve Osman Ergin 1770 numaralı yazmalar), ve diğer çağdaş eserlerdir (Nathalie Clayer - *Mystiques Etat et Societe*, Gabor Agoston, *16-17. Asırlarda Macaristan'da Tasavvuf ve Mevlevîlik*). Böylece mütercimim hayatı ve eserleri hakkında yeni bilgiler açığa çıkmış, şiirleri bulunmuş, babası hakkındaki malumat da biyografiye eklenmiştir.
- 3- İnceleme kısımları itibarıyla da çalışmamız daha çok eserin mûsikî ve Mevlevîlerin sanat tasavvuru yönüne eğilmesi açısından farklılık arz etmektedir. Muhteva hakkındaki incelemeye ilaveten musiki aletleri ve

musikiyi ilgilendiren kavramlar hakkında da eser incelemeye tabi tutulmuştur. Ayrıca tercüme kaynaklık eden eserlere dair bilgi verilmiştir.

II- TEKKE VE MEDRESE GERİLİMİNDE MEVLEVİLİK VE SANAT

Mevlânâ'nın vefatından sonra başta Sultan Veled ve Mevlânâ'nın diğer takipçileri, Mevlevîlik tarikatını teşekkül edip yaygınlaştırarak zaman içinde kurumsal bir hale getirmeyi başarmışlardır. Mevlânâ'nın yaşadığı çağda Konyaentelektüel açıdan tam bir merkez hüviyeti taşımaktaydı. Siraceddin Urmevî, Kutbüddin Şirâzî, Sadreddin Konevî gibi âlim ve ârifler birçok telif eser vücûda getirerek ilmî seviyeyi üst mertebelere taşımıştı. Urmevî kelim alanında, Şirâzî matematik, musikî, mantıkta, Konevî nazarî tasavvuf alanında önemli eserler kaleme almışlardır. Mevlânâ da özellikle *Mesnevî-i Manevî* ve *Divân-ı Kebîr* adlı eserleri ile kurucu bir tasavvufî metin meydana getirmiş ve kendinden sonraki sûfileri etkilemiştir. İşte ilmî seviyenin bu kadar gelişmiş olduğu Konya ili siyaseten de güvenli bir liman olduğundan Mevlevîliğin gelişiminin zeminikolayca oluşmuştur diyebiliriz. Tarikat hızlı bir şekilde önce Konya çevresindeki illere, daha sonra, Osmanlı zamanında ise Balkanlar ve Afrika'ya kadar yayılmıştır. Mevlevîliğin aynı Bektaşîlik gibi Türkî bir karakter taşıması ve devlet desteği görmesi, vakıflaşp gelişmesinde önemli bir faktör olmuştur.

İşte bu maddî temeller üzerine kurulup gelişen Mevlevîlik, Osmanlı döneminde, adeta günümüzün konservatuvarları gibi bir işlev görmüştür. Elbette tarikatın böyle bir işlev görmesi de sebepsiz değildir. Özellikle Mevlânâ'nın musikî hakkındaki övgü dolu sözleri ve yüceltici düşünceleri Mevlevîlerin mûsikî

tasavvurunu etkilemiştir. Mevlânâ,mûsikîyi Allah’a ulaştıran bir vasıta olarak görürken, tanımını “Elest bezminin âvâzesi” olarak yapar. İnsan tam olarak yaratılmadan önce elest meclisinde Allah ile muhatap olmuştur. Bu muhataplık bir soru üzerindedir. Allah ruhlara “Ben sizin Rabbiniz değil miyim” sorusunu sormuş, ruhlar “Evet” şeklinde cevap vermişlerdir. İşte Mevlânâ bu karşılaşmayı yorumlarken Allah ile ruhların diyalog kurduğu dilin mûsikî olduğunu öne sürmüştür. Mevlânâ’nın bu ve bunun gibi mûsikîyi yüceltici fikirleri Mevlevîlerin mûsikî ile olan münasebetinin arkaplanını bize vermektedir.

Elbette mûsikînin yanında diğer sanat dalları ile de Mevlevîler ilgilenmişlerdir. Sanatlar ile olan münasabetten zaman içinde bir zevk-i selîm neşet etmiştir. Mevlevî hattatlar en ince işlemeli kalem maktalarını kullanmışlar, müzehhibler, mücellidler kitapları Mevlevî motifleri ile süslemişlerdir. Dergahdaki davranışlar da bu minvalde incelmış ve muhibban birbirine hitap ederken ince ve soyut bir dil kullanmıştır. Tüm bunlar neticesinde her hâli estetik bir yapıya bürünen Mevlevîlik,diğer tarikatler arasında da letâfet ve estetiğin timsâli olmuşlardır. Hatta bu sebeple Mevlevîler zerafeti ile öne çıktığı için tarikatler tasvir edilirken; Nakşbendî sadakati, Rufaî harareti, Mevlevî zerafeti denilerek bu tarikatın öne çıkan özelliğinin altı çizilmiştir.

Bu zerafet ve letafet sadece yukarıda sözü edilen alanlarda değil Mevlevî zikirlerinde de açıkça görülür. Mevlevî semâ’ı diğer tarikatlerin zikir, raks ve deveranlarına nazaran oldukça estetik ve görsel açıdan da cezbedicidir. Zaman içinde kurumsallaşan Mevlevîlik zikri de belirli bir tertip ve düzene sokularak kozmolojik yorum ve tasavvufî remizler ile görsel bir şölene dönüşmüştür. Aslında tarikatın bu yüksek zerafeti içerisinde aynı zamanda katı entelektüel bir disiplin de

hüküm sürmektedir. Bin bir gün süren çile sistemi bu disiplinin en mücessem örneğidir. Birbirinden farklı toplam on sekiz görevi ifa eden sâlik bin bir günün sonunda dede ünvanını alır. Bu süre içerisinde ise yine istidadına göre çeşitli sanatlar ile meşgul olur. Böylece nefisini tasfiye eden sâlik, aynı zamanda bir veya birkaç sanat dalında öğrenim görüp maharet kesbeder. Yani tarih boyunca Mevlevîlik, edebiyatın ve güzel sanatların üretildiği bir merkez işlevini görürken nefis tezkiyesi ile de sûfi geleneği sürdürüyordu.

Sanatçı dervişlerden mürekkep olan bir tarikat zikrinin hem ritüeller açısından, hem raks açısından hem de mûsikî açısından sanatkarâne olması kaçınılmazdır. Mevlevî mukabelelerinde icra edilen Mevlevî âyinleri Türk mûsikîsi tarihinin en hacimli tekke mûsikîsi eserleri olmakla birlikte en sanatlı eserleridir de diyebiliriz. Mevlevî ayinleri sema' törenine eşlik amacı ile üretildiğinden törenin ritüellerine ve sema'a mutabık olarak bestelenmiştir. Ayinlerin son şeklini alması muhtemelen uzun yıllar almıştır. Elimizdeki Mevlevî ayinlerinin bestekarı olmayan ve beste-i kadim adı altında adlandırdığımız besteler ile, 17. yüzyılda Nâyî Osman Dede'nin bestelediği ayinler arasındaki fark hem biçimsel hem de estetik açıdan farklılıklar arz etmektedir. Yani mûsikî üretiminde sanatsal açıdan bir tekâmülden söz edilebilir. Osman Dede ile zirve yapan ayin besteciliği İsmail Dede ve Zekai Dede ile birlikte sanatsal açıdan hiç bir şey kaybetmemiş ve canlılığını Mevlevîhaneler kapanana kadar sürdürmüştür.

Ayin güftelerinde de yine başta Mevlânâ olmak üzere Mevlevî ve diğer mutasavvıf şairlerin şiirleri kullanılır ve güfteler umumiyetle Farsça'dır. Mevlânâ'nın şiirlerinin kullanılması şiirlerin Farsça olması bakımından ayinlere bir soyutlama çeşnisi kazandırmış ve tarikatdeki süreklilik mefhumunu güçlendirmiştir. Ayrıca

Mevlânâ hakkında bir menakıp kaleme alan Ahmed Eflâki'nin şu mısralarla başlayan şiiri tüm ayinlerin güftesinde bulunmaktadır:

Ey ki hezar âferin bu nice sultan olur

Kulı olan kişiler hüsrev ü hakan olur

Her ki bugün Veled'e inânuben yüz süre

Yoksul ise bây olur, bây ise sultan olur

Ayrıca yine bir istisna dışında tüm ayinlerin II ve IV. selâmında Mevlânâ'nın:

Sultân-ı menî, sultân menî

Ender dil ü cân îmân-ı menî

Der men bidemî men zinde şevem

Yek cân çi şeved, sad cân-ı menî²

Güfteleri kullanılmaktadır. Aynı güftelerin kullanılması âyinleri bir anlamda birbirine yaklaştırmıştır. Bunun yanında yine farklı bestekârların melodileri ve eserleri ayinlerde birlikte çalınabilir. Bir saz eserinin terennümü bir ayine adapte edilebildiği gibi, ayine uygun bir peşrev âyinin başında çalınabilir. Sema törenindeki remizlere benzer simgeler ayin bestelerinde de bulunur. Dört selamdan oluşan mevlevî ayini şeriat, tarikat, marifet ve hakikat mertebelerinin estetik bir ifadesidir. Buna mutabık olarak da ayin melodileri ve usûlleri değişkenlik gösterir. Ayin peşrevi devr-i kebir usulünün en ağır mertebesinde bestelenerek devr-i veledînin icra edilmesini sağlar. Ağır yürüyüşler ile semazenler ve şeyh bir devir-döngü gerçekleştirirken peşrev de bu daireselliğe mutabık olarak dinleyene karar hissi

² A. Avni Konuk'un Buselikaşiran Ayini'nin 4. selamında farklı güfte yer alır.

vermeden tekrar eder. Selamlarda da değişik usuller ve makamlar kullanılır. Üçüncü selam en sanatlı diyebileceğimiz bölümdür ve usul geçkilerinin yanında selamın sonuna doğru zikir hissi en yüksek noktaya varır, usûl en yürük şekilde icra edilir. Dördüncü selamda ise insanın kulluğunun idraki temsil edildiğinden yürük coşkunluk yerini oldukça sakin melodilere ve yavaş bir gidere bırakır. Görüldüğü üzere sema ayininde tasavvufî anlayış, sema-raks-ritüeller ve mûsikî birbirine paralel olarak zevkli ve latif bir şekilde soyut bir üst dilde terkip edilmiştir.³

Diğer tarikatlara nispeten Mevlevîlik; mûsikî sazlarını daha fazla kullanmış, devamlı beste ve bestekâr üretmiş, zikirlerinde her zamanmûsikîye yer vermiş, güzel sanatlar ve edebiyat ile daha çok meşgul olmuştur. Tekkelerin üç kıtada yayılmış olması ve devamlı mevlevîhânelerin bir okul şeklinde işlemesi tekke-medrese geriliminin içine Mevlevî'leri aktif olarak sokmuştur. Bu gerilim elbette sadece kurumsal yapılarda, yani tekke ve medreselerde kalmayıp daha aşağıya doğru topluma inmiş ve yukarıya doğru bürokrasiye doğru tırmanmıştır. Ancak bu gerilim sayesinde ciddi bir literatür oluştuğunu da söyleyebiliriz. Bu gerginlikler elbette sadece mûsikî, sema ve raks özelinde değildir. Özellikle vahdet-i vücud, hulûl, ilham, vesile ve vasıta, istimdad, rabıta, Mehdî ve Mehdîlik, Hızır, hatmü'n-nübüvve, zikir, raks, semâ, deverân; kahve ve tütün vb. çeşitli keyif verici maddelerin kullanılması ve bazı giysilerin giyilmesi hakkındadır.⁴ Ferhat Koca fıkıh ve tasavvuf ilişkisini ele aldığı çalışmasında semâ', deverân ve raks konusunda telif edilen eserleri lehinde tavrı alanlar ve caiz olmadığını iddia edenleri ayırarak şu eserleri listelemiştir:

Semâ', deverân ve raksın lehinde tavrı alanlar:

³Mevlevî müziği için ayrıntılı bilgi bkz: Timuçin Çevikoğlu, *Semanın Sadası*, TFKY, İstanbul 2008, s.95-105 ve Mevlevîlik ve Semâ için bkz: Çevikoğlu, *a.g.e.*, s.63-92.

⁴Ferhat Koca, "Osmanlılar Dönemi Fıkıh-Tasavvuf İlişkisi Fakılar ile Sofuları Mücadelesinin Tarihi Serüveni", *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002/I, s. 83.

“Eşrefoğlu Rûmî (ö.1469-70?) Sırru’d-deverân, Muhammed b. Mahmud el-Aksarâyî (ö.1494) Risâle fî hakkı’d-deverân ve’r-raks veya Risâle fî beyânî deverâni’s-sûfiyye, Aziz Mahmûd Hüdâyî (ö. 1628) Keşfü’l-kına’ an vechi’s-semâ’, İsmail b. Ahmed er-Rüsûhî el-Ankaravî (ö.1631) Hüccestü’s-semâ’, Abdülahad Nuri b. Mustafa Sarâyî es-Sivâsî (ö.1650) Terceme-i risâle fî Deverân-ı sûfiyye, Ali b. Muhammed el Kastamonî (ö.1686) Risâletü’d-deverân, Saçaklızâde Muhammed b. Ebû Bekr el-Mar’aşî (ö.1732) Risâle fî’r-raks ve’z-zikr, Mehmed Emin Tokâdî (ö.1745) Sıyânet-i dervîşân der bahs-i devrân-ı sofıyyân, İsmail Efendi Risâle fî tahkîki emri’s-semâ’ li’lmüntehî, İbrâhim b. Muhammed en-Niksârî Burhânü’l-elhân fî hükmi’t-tegannî ve’d-deverân ve Beşir Efendi’nin Deverân ve Zikir Hakkındaki Risâle.

Caiz olmadığını savunanlar:

Hüsâm Çelebi (Hüsâmeddin Hüseyin b. Abdurrahman) (ö.1520) Risâle fî raksi’l-mutasavvife, Zenbilli Ali Efendi (ö. 1525) Risâle fî deverâni’s-sûfiyye ve raksihim, İbn Kemâl Risâle fî deverâni’s-sûfiyye ve raksihim, İbrahim b. Muhammed el-Halebî (ö.1549) er- Rahu ve’l-vaks li-müstahili’r-raks, Ebüssuûd Efendi (ö.1574) Deverân-ı Sûfiyyeye Dair fetva, Birgivî er-Risâle fî’z-zikiri’l-cehrî, Ahmed b. Muhammed el-Akhisârî (ö.1631) Risâle fî hurmeti’r-raks ve’d-deverân ve kerâheti’z-zikr, Kadızâde Mehmed Efendi (ö. 1635) Risâle-i deverân-ı sûfiyye, Muhammed b. Mustafa el-Bucâvî’nin (ö.1649) Risâle fî zemmi’t-tegannî ve’r-raks, Abdülkerim b. Veliyüddin (ö. 1689) Risâle fî hakkı deverâni’s-sûfiyye, İbrahim Efedndi Risâle-i

deverân-ı sufiyye ve İbrahim b. Ebî Bekr el-Erdebîlî Mezheb-i Erbaada Devr-i Raks-ı Semâ'ın Hurmeti.”⁵

Yukarıda adı geçen eserlerin üzerinde, küçük bir azınlığın dışında, henüz ilmî bir çalışma yapılmamıştır. Ayrıca henüz bu tip eserlerin tam olarak bir dökümü dahi yoktur. Bu tip eserlerin önce dökümünün yapılması ve ardından tahkikli neşri ile incelemeye tabi tutulması bu literatürün genişliği ve değerini ortaya koyacaktır. Mûsikî hakkında sahip olduğumuz tek literatür tarihi çalışması olan *Osmanlı Mûsikî Literatürü Tarihi* adlı eser ile Koca'nın makalesindeki literatür karşılaştırıldığında her iki çalışmada da karşılıklı olarak eksiklikler mevcuttur.

Osmanlı Mûsikî Literatürü Tarihi adlı kolektif çalışmaya göre 713 adet yazma halinde nazarî ve amelî mûsikî eseri mevcuttur. Bunlardan 75 tanesi deverân-ı sufiyye ve semanın caiz olup olmadığından bahsetmektedir ki bu rakam da yüzdelik dilime vurulduğunda %10'dan yüksek bir rakamı vermektedir.⁶

Özellikle 16. yüzyılda meşhur ve nüfuzlu olan birçok şeyhülislam deveran ve raks hakkında müstakil risaleler kaleme alıp fetvalar yayınlamışlardır. Zenbilli Ali Efendi (ö.1525), İbn Kemâl Paşa (ö.1534), Çivizâde (ö.1547), Ebüsuûd (ö.1574), Kadızâde Şemseddin Ahmed (ö.1580) bu şeyhüliislamlara örnek verilebilir. Hatta Zenbilli Ali Efendi'nin yazdığı esere Kadızade Şemseddin Ahmed Efendi bir reddiye kaleme almıştır.⁷ Buradan bu gerilimin sadece medrese tekke arasında olmadığı, şeyhüliislamlar arasında dahi bir çekişmenin olduğu söylenilebilir. Başka bir istatistik konuyu açıklamada yardımcı olacaktır. Asırlara göre raks ve mûsikî hakkındaki fikhî eserlere bakıldığında XV. asırda 3, XVI. asırda 18 adet eser bulunmaktadır. XVII.

⁵ Koca, “a.g.m.”, s. 86-87.

⁶Ramazan Şeşen vd.,*Osmanlı Musiki Literatürü Tarihi*, IRCICA, İstanbul 2003, s. X.

⁷ Şeşen vd.,*a.g.e.*, s. 34-50.

asırda ise bu üretim düşmemiş aksine yükselerek 21'e çıkmıştır ve 16. ve 17. asırlardaki mûsikî alanındaki fikhî eserlerin genel mûsikî eserlerine oranı %60'ın üzerindedir. Ancak XVIII. asırda adet olarak 12 oran olarak da %27'ye düşüş gözlemlenir. XIX. asırda ise bu konular hakkında sadece iki adet eser telif edilmiştir.⁸Buradan da anlaşılmaktadır ki 16 ve 17. asırlarda gerilim tüm şiddetiyle devam etmiş 18. asırda yumuşayarak bir nebze sürmüştü ve 19. asırda hemen hemen sükûna ermiştir.

Tüm tasavvufî akımların yanında Mevlevîlik özelinde mûsikî, tasavvuf ve fikhî üçgeninde risale hacminde karşı çıkışlar vevüstakil telif eserler kaleme alınmıştır. 16 ve 17. yüzyıllarda yaşayan ve Bayramîlikten Mevlevîliğe geçiş yapan İsmail-i Ankaravî mûsikî ve fikhî konularını inceleyen önemli iki eser kaleme almıştır. Bunlar *Huccetü's-Semâ'* ve *er-Risâletü't-Tenzîhiyye fi Şe'ni'l-Mevleviyye*'dir. Bunların yanında yine *Minhâcü'l-Fukarâ* adlı eser tamamen mûsikî alanında kaleme alınmasa da mûsikî ve semâ'a dâir birçok meseleyi işlemiştir. Hatta Mevlevîler arasında *Huccetü's-Semâ'* ve *Minhâcü'l-Fukarâ* adlı eserlerin yaygın olduğu söylenebilir. Bu eserlere benzer bir eser te'lif etmek isteyen Mehmed Eşref Dede şunları söylemiştir:

...eslâf-ı Mevleviyyeden ba'zılarını mü'tâlâ'a itdim ise de, bunlardan tarîkat-ı 'aliyyemizden aşl-ı uşûl ü âdâb u dağâ'ıqını beyân iden Türkçe Şârih-i Meşnevî eş-Şeyh İsmâ'îl Ankaravî hazretleriniñ (Minhâcü'l-Fuqarâ) ve (Huccetü's-semâ') nâm eserlerinden başkasına teşâdüf idemedim...⁹

⁸Şeşen vd.,*a.g.e.*, s. LXII.

⁹ Mehmed Eşref Dede, *Âyîn-i Tarikat-i Mevlânâ*, Milli Kütüphane Yazmaları A8172, vr 1b.

Minhacü'l-Fukarâ Mevlevî adap ve erkânını tüm yönleri ile anlatmak için yazılmıştır. Bunun yanında eserin iki bölümü semâ' ve Mevlevî mukabelesine ayrılmıştır.¹⁰ Ankaravî'nin semâ' hakkındaki diğer eserleri ise daha çok savunma amacı ile kaleme alınmıştır. Nitekim İsmail Dede *er-Risâletü't-Tenzihîyye fi Şe'ni'l-Mevlevîyye* adlı eserini yazma sebebini şöyle açıklar:

“...halk arasında neşrettiğim bu nüsha üsvetü'l-vâizîn Cerrâh şehyi Şeyh İbrahim'e ulaştınca, bunları benim te'lifatımdan zannetmiş ve fakihlerden bazılarının sözleriyle bana birçok yerde şiddetli bir şekilde itiraz etmiş ve insafı ulemanın çizgisinden çıkararak ve uzaklaşarak Mevlevîlerin semâ'ına ve raksına karşı çıkmış ve onları şiddetli bir şekilde boş ve kötü şeylerle uğraşanlar menzilesine indirmiş; onların aşk ve muhabbet meydanındaki raks ve hareketlerini, Habeşlerin rakslarından daha aşağı kabul etmiş ve onların hallerine ve niyetlerine basiretle ve olgun bir insan bakışıyla bakmamıştır. Fakat kardeşlerimden –isteğini kıramayacağım- birisi, şüpheyi ve şekilciliği yok etmek için, güçlü bir cevap olarak ona icabet etmemi istedi. Ben de onun arzu ve isteğini kabul ettim ve Şeyhin, bizden kabul etmediği bazı şeyleri, şer'i deliller ve kişisel yorumlar ortaya koyarak reddetmesine karşılık, hak ve hakikat ortaya çıksın diye doğru cevapları ihtiva eden bir risale yazmaya başladım...”¹¹

Benzer bir refleks yine *Huccetü's-Semâ'* adlı eserinde de görülebilir:

¹⁰ İsmail Rusûhî Ankaravî, *Minhâcü'l-Fukarâ* (Haz. Safi Arpaguş), Vefa Yay., İstanbul 2008, s.115-141.

¹¹ İsmail-i Ankaravî, *Mevlevîlik ve Musiki -Er-Risâletü't-Tenzihîyye fi Şeni'l-Mevlevîyye-*(Haz. Bayram Akdoğan), Rağbet Yay., İstanbul 2009, s. 38.

“Ankaravî, *Huccetü's-Semâ*’ isimli bu eserini, Ahmed b. Muhammed b. Muhammed et-Tûsî (ö.520/ 1126)’nin “*Bevâriku'l-İlmâ fi Tekfîri Men Yuharrimu's-Semâ*’ adlı eserini esas almak suretiyle te’lif etmiştir.

O dönemde Kadızâde Mehmed Efendi (ö. 1045/ 1635) vaazlarında tarikat erbabına: “Düdük çalanlar, tahta tepenler” tarzında alaylı ifadeler kullanarak şiddetle çatmış, bunun üzerine özellikle Mevlevîler savunmaya geçerek, raks ve semâ’a karşı olanların susturulması ve onlara cevap verilmesi ve kendileri için de kuvvetli bir delil olması için Ankaravî’den böyle bir eser yazmasını istemişlerdir. Ankaravî de yukarıda adı geçen eseri esas almak sûretiyle ona bazı ilaveler yaparak “*Huccetü's-Semâ*” adlı eserini te’lif etmiştir. Ankaravî bu eserinde semâ’ ve raksın meşruyetini delillerle ispatlamaya çalışmıştır. Eser üç bölümden meydana gelmiştir.

Birinci bölümde raks ve deverânın haram olmadığını deliller göstererek ispat etmeye çalışmıştır.

İkinci bölümde semâ’ konusunu ele alarak, semâ’ın (mûsikî dinlemenin) caiz olduğunu anlatmıştır.

Üçüncü bölümde de def çalmanın mübah olduğunu hadislerle ve asr-ı saâdetten örnekler göstermek suretiyle ispat etmeye çalışmıştır.”¹²

Yine Mevlevîlik özelinde Abdülganî Nablusî’nin *Ukûdü'l-Lü’lü’iye fi Tarîki's-Sâdeti'l Mevleviyye* adlı eseri oldukça meşhurdur. Bu hem nüshalarının yaygınlığından hem de bir tercüme ve şerh silsilesini oluşturmasından anlaşılabilir ki eser üzerine hem Türkçe hem Arapça şerh mevcuttur. Bu eserin Türkçe tercümesi, tenkitli metnini verip incelemesini yaptığımız Peçevî Ârif Ahmed tarafından

---

¹² Ankaravî, a.g.e., s.30.

yapılmıştır. Mevlevîler arasında eserin yaygın olduğu yazma nüshalardaki kayıtlardan takip edilebilir.¹³ Yine Müstakimzâde bu esere Türkçe bir şerh yazmıştır. Bundan başka Nablûsî'nin *İzâhu'd-Delâlat fî Semâ'i'l-Âlât ve er-Risâle fi Tahkiki'd-Devrânî's-Sûfiyye ve Semâ* adlı eserleri vardır. Kemikli'ye göre İslam kültür coğrafyasında başlı başına devrân ve semâ' meselesini ele alan ve alanında klasikleşmiş olan eser Nablûsî'nin *İzâhu'd-Delâlat fî Semâ'i'l-Âlât* isimli eseridir.¹⁴ Nablûsî *Ukudü'l-lü'lü'yye*'de de *İzâhu'd-Delâlat*'a göndermelerde bulunmaktadır.

Görüldüğü üzere Mevlevîlik tarihsel süreç içerisinde kendi özel konumu sebebiyle de medeniyetimiz açısından önemli birçok fonksiyonu üstlenmiş ve sosyal hayattan kopmayarak varlığını siyâsetten sanata dek geniş bir yelpazede etkileşimde bulunarak sürdürmüştür. Tekkeler kapanana değin Mevlevîlerin tüm yapıp-etmelerinin arkasında bir zihin ve zihniyet dünyası olduğu âşikardır. Metnini verip inceleyeceğimiz bu eserin de bu arkaplana dair birçok veriyi içereceği kanaatindeyiz.

¹³ Ayrıntılı bilgi için eserin nüshaları bölümüne bakınız.

¹⁴ Bilal Kemikli, "Tasavvuf Edebiyatında Risâle-i Devrân ve Semâ' Türü ve Gaybî'nin Konuya İlişkin Görüşleri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 37, s.448.

BİRİNCİ BÖLÜM

PEÇEVÎ ŞEYH ÂRİF AHMED DEDE'NİN HAYATI VE ESERLERİ

A- PEÇEVÎ ŞEYH ÂRİF AHMED DEDE'NİN HAYATI

1- Künyesi, Doğumu ve Memleketi

Peçevî Şeyh Ârif Ahmed Dede *Ukûdü'l-lü'lü'kiye* tercümesinde kendi künyesini şöyle ifade eder:

eş-Şeyh 'Ârif Ahmed ibn Şeyh Muşafâ, el-Mevlevî meşreben, ve'l-Peçevî mevliden, ve'l-Filibevî mavtinen¹⁵

Bu ifadelerde babasının isminin Şeyh Mustafa, tasavvufî yol olarak Mevlvî, doğum yeri olarak Peçoy, yurt edindiği ve yerleştiği yer olarak Filibe olduğu açıkça okunmaktadır.

2- Ailesi, Tarikati ve Tahsili

Yine tercümenin hemen devam eden ifadelerinde de Filibe'de yeni bir mevlvîhâne yapıldığı ve orada şeyhlik görevinde bulunduğu ayrıca tercümeyi de Filibe'de yazdığı şu ifadelerle kayıtlıdır:

...hālamedîne-i Filibe'de müceddiden ihyâ ve binâ olunan mevlvîhânede küşenişin-i bî-nişân olup eṭṭrafımızda cem' olan fuḡarâ-ı bâbu'llâh mādâmeti's-semâvâtü ve'l-arḡu keşr hem Allâh ile pîşvây u muḡdetâ-yı 'âşîḡîn rehnümâ-yı ṭâlibîn ü sâlikîn Ḥâzret-i Mevlânâ Celâleddîn-i Rümî ḡuddise sirruhu'l-'azîziñ âyîn-i ṭarîḡatlerin fî's-subḡ ve'l-mesâ ḡasbe mâ-yumkin icrâda mecd ve sâ'î olup işbu risâle-i şerîfeye

¹⁵ Peçevî Ârif Ahmed, *Ukudü'l-lü'lü'kiye*, İBB Atatürk Kitaplığı Oe Yz 1040, vr 10b ; Peçevi Ârif Ahmed, *Ukudü'l-lü'lü'kiye*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphânesi T2128, vr 7a.

tarîhiyle zaferyâb olup manzûrumuz olduğda haqqâ ki bir zîbâ te'lîf-i müstetâb ve bir ra'nâ taşnîf ve kitâb vâki' olmuşdur.¹⁶

Ârif Ahmed Dede'nin babası gibi dedesi de meşayih zümresindedir. Şeyh Yusuf ismindeki dedesi Kaniye Kale'sinde kürsü sahibi olarak tefsir ve hadis dersleri okutmuştur. Ârif Ahmed'in babası Peçevî Şeyh Mustafa on altı yaşında iken Peçoy'a göç etmiştir.¹⁷ Esrar Dede ve Ali Enver'e göre babası Uşşakiyye meşahiyinden¹⁸, Salim ve Safayî Efendi'ye göre ise Gülşenî şeyhlerindedir¹⁹. Ayvansarâyî'nin *Hadikatü'l-Cevâmî* adlı eserlerinde ise Halvetî meşâyihinden olduğu kaydı vardır.²⁰ Nathalie Clayer silsilesini Uşşakiyye'den şu şekilde gösterir: Hasan Hüsameddin Uşşaki, Muhammed Karamanî, Mustafa Uşşakî, Emrullah Uşşakî, Abdurrahman Aksarayî, Peçevî Şeyh Mustafa (ö.110/1699).²¹ Bu silsile Hudaiefendi 1098 numaralı yazmadaki silsile ile mutabıktır.²² Hüseyin Vassaf kişisel kütüphânesinde Peçevî Mustafa'ya ait olan *Şerh-i İlâhî-i Atvâr-ı Seb'a* ismiyle bir kitap olduğunu söyler ve burada bir Uşşakî silsilesi olduğunu belirterek bu silsileyi aktarır. Bu silsileye yukarıda verdiğimiz silsile ile Abdurrahman Aksarâyî dışarda kalmak üzere örtüşür. Bu silsilenin dışında yazma esere bağlı ikinci bir silsile aktarır ki bu silsilede Abdurrahman Aksarâyî²³ de bulunur.²⁴

¹⁶ Ârif, *a.g.e.*, İBB Atatürk Kitaplığı Oe Yz 1040, vr 10b ; Ârif, *a.g.e.*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphânesi T2128, vr 7a.

¹⁷ Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekâyiü'l-Fuzalâ* (Haz. Abdülkadir Özcan), İstanbul 1989, III-IV, s. 201.

¹⁸ Ali Enver, *Semâ-hâne-i Edeb*, TTK, Ankara 2013, s. 145 ; Esrar Dede, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*, AKM, Ankara 2000, s. 352.

¹⁹ Salim Efendi, *Tezkiretü's-Şu'ara*, AKM, Ankara 2005, s. 481 ; Mustafa Safayî Efendi, *Nuhbetü'l-Âsâr Min Fevâidi'l-Eş'âr*, AKM, Ankara 2005, s. 420.

²⁰ Hüseyin Ayvansarâyî, *Hadikatü'l-Cevâmî*, İstanbul, I, s. 229.

²¹ Nathalie Clayer, *Mystiques Etat et Societe*, Leiden: E.J. Brill 1994, s.175.

²² Mehmed Şükrü, *Silsilenâme-i Sufiyye*, Hacı Selim Ağa Kütüphânesi Hüdâî Efendi Koleksiyonu no: 1098, vr. 23a.

²³Osmanzâde Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ* (Haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz), Kitabevi Yay., İstanbul 2006, C.4., s. 348.

²⁴Silsilelerde geçen ve Hüsameddin Uşşakîden sonra gelen şeyh Muhammed Karamânî, Taceddin-i Karamânî, Muhammed-i Belgrâdî isimlerinde zikredilmektedir ve kanaatimizce aynı kişi olmalıdır.

Babası hakkındaki en kapsamlı bilgiler Şeyhî'nin şakaikzeylinde mevcuttur. Mustafa Efendi Kanije'den Peçoy'a hicret ettikten sonra Uzun Ali ve Seyyid Osman Efendi'lerden ilim tahsil etmiştir. Daha sonra Uşşakî şeyhlerinden Abdülbâkî efendiden faydalanır. Bir müddet sonra Kanije'ye döndüğünde ise babası Şeyh Yûsuf vefat etmiştir. Bu vefatın ardından mallarını satarak Şeyh Abdurrahman Aksarayî'nin hizmetinde bulunur ve Aksarayî'den irşad görevini alarak Peçoy'a yerleşir.²⁵ Eylül/Ekim 1686'da Belgrad'a geçmiş ve hemen ertesi senesi Filibe'ye yerleşmiştir. 25 Mayıs 1699'da saat üçde 89 yaşında iken vefât etmiştir. Köprübaşı İmaret Camii yakınında defin olup üzerine türbe inşa edilmiştir. Oğlu Ahmed Dede tarafından hastalıkları iyileştirdiği yönündeki kerametler de yine Şeyhi'de zikredilir.²⁶

Ârif Ahmed ilk eğitimini babasından almış olup ve tasavvufî olarak intisabı da yine babası vasıtasıyla Halvetî-Uşşâkî yolunda olmuştur.²⁷ Daha sonra Hâfızî Muhammed Dede'den Mevlevî usûl ve adabını öğrenmiştir ve onun vefâtından sonra Arab Halil Dede ve Şeyh İbrahim Dede'nin sohbetlerinde bulunmuştur. Mevlevîliğe olan intisabı da Hâfızî Muhammed Dede'nin (Hafız Mehmed Dede) Peçoy (Peçe) meşihati esnasında gerçekleşmiştir.²⁸ İbrahim Dede'nin vefatından sonra Peçoy tekkesine şeyh olmuştur.²⁹ Peçe'deki mevlevîhanede sırasıyla, Arab Halil Dede, İbrahim Dede şeyh olmuşlardır ve İbrahim Dede'nin istifa etmesinden sonra Peçevî Ahmed'in şeyh olmasına kadar olan bir sürede şeyhlik makamı boş kalmıştır.³⁰ Salim ve Safayî Ârifi'nin Peçoy'a şeyh olmadan önce Konya'ya davet edildiğini, âsitânedeki hizmette bulunduğunu ve Mevlevî âdâbını öğrenip burada hilafet aldığını

²⁵ Şeyhi, a.g.e., s. 201.

²⁶ Şeyhi, a.g.e., s.201.

²⁷ Şeyhî, a.g.e., s. 682; Sakıb Dede, *Sefîne-i Mevleviyyân*, Kahire1283, C.II, s. 167.

²⁸ Sahih Ahmed Dede, *Mecmuatü't-Tevârihi'l-Mevleviyye*(Haz. Cem Zorlu), İnsan Yay, İstanbul 2003, s. 313.

²⁹ Esrar Dede, a.g.e., s.352.

³⁰ Sahih Ahmed Dede, a.g.e., s. 315.

söylemiştir.³¹ Peçoy'a şeyh olduktan sonra Ârifî, Anadolu'ya hicret eder ve üç ay içerisinde burası Macarlar tarafından istila edilir. Bu istila neticesinde kendisine Filibe'de bir tekke tahsis edilir.³² Şeyhi'nin aktardığı babasının hayat hikâyesinde ise Peçoy-Belgrad-Filibe rotası mevcuttur.³³ Elbette Ahmed Dede'nin bu rota esnasında babası ile hareket edip etmediğini bilmiyoruz ancak birlikte hareket ettikleri kuvvetle muhtemeldir. Macar istilasını takriben Ekim 1686 tarihlerine geldiğine göre Ahmed Dede'nin 1686 senesinden daha evvel bu tekkede hem mürid hem de şeyh olarak faaliyette bulunduğu ve aynı yılın Temmuz ayında şehri terk ettiği ileri sürülebilir.³⁴ Ancak Peçevî Mustafâ'nın hayatını anlatan Şeyhî'deki kayda göre Peçoy'dan ayrılış Eylül/Ekim 1686 tarihindedir.³⁵

Yenikapı şeyhliğine Mehmed Sadreddin Çelebi tarafından 1126 (1713) tarihinde Nesib Dede'nin yerine görevlendirilir ve Filibe'ye Nuri Dede şeyh olarak atanır. Yenikapı'da “yedi ünlü Ahmed'in yedincisi” olarak meşhur olmuştur. Ârifî, Yenikapı Mevlevîhanesi'nde oldukça büyük bir şöhret kazanmasının bir başka delili de müritlerinin sayıca fazla olması gösterilebilir ki bu çokluk bazı rivayetleri de beraberinde getirmiştir. Rivayetlere göre cuma günlerinde, cuma vakti, Şeyh Ârifî Efendi namaz için Yenikapı Mahallesi'ndeki Evliya Efendi Cami'ne girdiklerinde kuyruğun –dolayısıyla dervişanın- bir ucu henüz tekkeden çıkmakta olur imiş.³⁶ Yenikapı şeyhliği görevinde iken Melâmîler ve diğer tasavvuf ehli ile ilişki içerisinde olmuştur. Müstakimzâde Risâle-i Melâmiyye-i Şuttâiryeye'de bir Melâmî şeyhi olan Bursalı Seyyid Haşim Efendi'nin halifelerinden Seyyid Halil Ağa'nın evinde bazı

³¹ Safayî, *a.g.e.*, s. 420 ; Salim, *a.g.e.*, s. 481.

³² Esrar Dede, *a.g.e.*, s. 353.

³³ Şeyhi, *a.g.e.*, s. 201.

³⁴ Gabor Agoston, “16-17. Asırlarda Macaristan'da Tasavvuf ve Mevlevîlik”, *1. Milletlerarası Mevlana Kongresi*, 3-5 Mayıs 1987, Konya, s. 229.

³⁵ Şeyhi, *a.g.e.*, s. 201.

³⁶ Esrar Dede, *a.g.e.*, s. 353.

şeyhlerin toplandığını ve şeyhlerin arasında Peçevî Ahmed Dede'nin de olduğunu haber vermektedir:

“Pes Seyyid Haşim Efendi cenâblarından vâsıl-ı gencine-i esrâr-ı nâ-mütenâhî olanlardan bir dahi Seyyid Halil Ağa cenâblarıdır ki, beyne'l-ihvân Emîr Halil Ağa diye pür-iştihârdır. Fi'l-asl tavâif-i askeriyyeden olup gazavâtın ekserinde zümre-i Yeniçeriyân ile mevcut Serdengeçti ağalığından mütekâ'iden belde-i tayyibe-i İstanbul'da Mevlevihâne-i Yenikapı'sı kurbünde Mimâr Çarşısı civârında hânelerinde mekîn olup her rûz meclis-i şerîflerinde 'uşşâk-i ilâhîden katı çok kimseler hazır olup hatta haftada bir gün Koca Mustafa Paşa âsitânesi şeyhi Seyyid Nureddin Efendi kendi ihvânlarıyla ve zikirleri mürûr eyleyen Habeşizâde Efendi ve mevlevihâne şeyhi Peçevî Ahmed Dede Efendi ve sâir meşâyih-ı vakt teşrîf buyurup akşama dek hakkânî sohbet ve mahabbet ederler imiş.”³⁷

Gölpınarlı, Ahmed Dede'yi bu Melâmî-Mevlevî yakınlaşmasından dolayı Bayramî Melâmîliği'nin hâlisü'l-akîde bir ihvânı olarak niteler.³⁸ Bu önerme doğru olabileceği gibi, bu toplanma, Yenikapı muhitinde bulunan ehl-i tarikin alalade bir muhabbet meclisi de olabilir.

3- Ölümü

Ârifî Ahmed Dede, Yenikapı'nın dokuzuncu şeyhi olup meşihatde on bir sene kalmıştır. Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhlerini krolonojik olarak sıralayıp bilgi veren Der-beyân-ı silsile-i meşâyih-i kirâm mevlevîhâne-i bâb-ı cedîd adlı manzumede şu beyit mevcuttur:

³⁷ Müstakimzâde Süleyman Sa'deddin, *Melâmet Risâleleri Bayramî Melâmîliğine Dâir*, Haz. Abdürrezzak Tek, Emin Yay., Bursa 2007, s. 340-341.

³⁸ Abdülbaki Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmiler*, İstanbul Devlet Matbaası 1931, s. 25.

“Cenâb-ı ‘Ârifî Ahmed Dede iclâl ile oldu

Tamâm on bir sene bu hankâhda mürşid-i vâlâ”³⁹

Ahmed Dede 1137 (Eylül/Ekim 1724) Muharreminde vefat etmiştir. Şeyhlik yaptığı tekkenin türbesine defnedilmiştir. İhtifalci Mehmed Ziya, Küçük Mehmed Dede ve Safi Musa Dede’nin ayakucunda yattığını söyler ve kaldırdığı sandukanın altında kitabe bulamadığını ve eski bir mezar taşı bulduğunu belirtir.⁴⁰ Vefatı üzerine şairler tarihler düşmüşlerdir. Damadı Naili Paşa:

“Geldi tarihi gedâyâ

Reft Arif bâ-bekâ

ve Uyuni:

Gitdi me’vâya bu devrin Ârifî yâ hû deyü”⁴¹

ve

“İlm-i Hak ârifî Ahmet Dede gitti eyvâh!”⁴²beyit ve mısraları ile tarih düşürmüşlerdir.

³⁹ Vasıf, *a.g.e.*, s. 538

⁴⁰ İhtifalci Mehmed Ziya, *Yenikapı Mevlevihanesi* (Haz. Murat A. Karavelioğlu), Atac, İstanbul 2005, s. 114.

⁴¹ Ramiz, *Ramiz ve Adab-ı Zurafa’sı* (Haz. Sadık Erdem), AKM, Ankara 1994, s. 201.

⁴² Mehmet Ziya, *a.g.e.*, s. 113.

B- ESERLERİ

1- Şairliği

Arifî'nin şairliğinden birçok kaynak bahseder. Ayrıca Safayî onun iyi Arapça ve Farsça bildiğini ve Mevlânâ'nın Mesnevî adlı eserine vakıf olduğunu söyler.⁴³ Tezkirelerde ve diğer biyografik kaynaklarda "semâ" redifli şiiri yer alır. Bu şiir Mevlevî neşvesini göstermesi açısından dikkate değerdir:

Zât-ı pâkinledir ey hazret-i sultân-ı semâ'

Şeref-i dâ'ire-i mecma'-ı dîvân-ı semâ'

Yeridir mahşer-i ervâh-ı tekaddüs olsa

Çünkü cevlângeh-i rûhun ola meydân-ı semâ'

Böyle bir meclis-i pür-mâyide-i şevk içre

Yaraşır rûh-ı celîlin ola mihmân-ı semâ'

Dâğ-ı uşşâk gül-i ravza-i 'aşk-ı ezeli

Dûd-ı âh-ı fukarâ sünbül-i bostân-ı semâ'

Kereminden umulur 'Ârif'i mahşerde dahi

---

⁴³ Safayî, *a.g.e.*, s. 420

Edesin dâhil-i cem'iyet-i yârân-ı semâ'⁴⁴

Bu şiirin haricinde tezkirelerde herhangi bir şiirine yer verilmez. Vasıf Efendi'nin topladığı mecmuada birçok Mevlevî şairin şiiri terkip edilmiştir. Burada Ârifi'nin şiirleri de mevcuttur. Yine bu şiirler Mevlevîlik temalıdır. Şiirlerin ikisi Mevlevî, ikisi semâ' redifi ile yazılmıştır:

1

“Beyza-i tâvûs-ı cennetdir külâh-ı Mevlevî

Kulle-i serv-i hakîkatdir külâh-ı Mevlevî

Ser-te-ser başı açıktır gül gibi sâhib-dile

Gonce-i bâğ-ı letâfetdir külâh-ı Mevlevî

Şekl-i mahkûtî-şekerden lezzet-i dîdârda

Bezm-i helvâ-yı halâvetdir külâh-ı Mevlevî

Şöhre-i zılli nola kılsa ihâta 'âlemi

Serde mikyâs-ı hidâyetdir külâh-ı Mevlevî

Câmi'-i feyzi çerâğ-ı Hazret-i Monlâ'da hep

---

⁴⁴ Vasıf Efendi, *Osmanlı Şiirinde Mevlana Övgüleri ve Mevlevîlik Unsurları* (Haz. Ahmet Mermer vd.), TDV, Ankara 2009, s. 212.

Ser-nigûn kandîl-i hayretdir külâh-1 Mevlevî

Sâyesinde ‘Ârifâ kat’-1 merâhîdir murâd

Hayme-i râh-1 velâyetdir külâh-1 Mevlevî⁴⁵

2

“Sahn-1 gülzâr-1 İrem’dir hankâh-1 Mevlevî

Sâyebân-1 zıll-i Mevlâ’dır külâh-1 Mevlevî

‘Arş u kürsî vü bihişt ü dûzahı lertzân eder

Şevk-i Mevlânâ ile bir kerre âh-1 Mevlevî

Kühl-i mâzaga’l-basarla sürmesâz-1 dîndir

Gayra bakmaz Hakka’dır dâ’im nigâh-1 Mevlevî

Mürde-dil ‘uşşâk-1 pür-sûza hayât-1 câvidân

Bahş-1 sîr-âb eylemekdir resm ü râh-1 Mevlevî

Lî-ma’allâh sâhasında seyr eder vakt-i semâ’

---

⁴⁵ Vasîf, *a.g.e.*, s.138.

Kurb-ı ev-ednâdır ‘Ârif cilvegâh-ı Mevlevî’⁴⁶

3

‘Tâlîbi matlûbuna erişdirir cânâ semâ’

‘Âşıkı ma’şûkla kavuşdurur cânâ semâ’

Bir ‘aceb esrâr-ı Hakkdır ki bilinmez nüktesi

Ehl-i zikri rû-be-rû bakışdırır cânâ semâ’

‘Âkil ü dâna olan inkâr eder mi hâlini

Nice hâtın-mândeyi barışdırır cânâ semâ’

Vuslatın mehcûrı zâhidler götürmez tâkati

Şeyh ile sâlikleri sarışdırır cânâ semâ’

Nutkunu fehm etmez isen ‘Ârif’in olma yakîn

Münkirânın mi’desin karışdırır cânâ semâ’⁴⁷

4

‘Cârûbkeş-i hâk-i deriz gerçi ki mûruz

---

⁴⁶ Vasıf, *a.g.e.*, s.181.

⁴⁷ Vasıf, *a.g.e.*, s. 212.

Hâr-ı sitem-i reşk-dih-i dîde-i hûruz

Biz Hazret-i Monlâ'ya olup bende-i nâçîz

Teslîmle vâreste-i tedbîr-i umûruz

Zerrât-sıfat bendeleriz Hazret-i Şems'e

Şâhân-ı felek-mertebeyiz lem'a-i nûruz

Beyhûde yere sanma ki handân oluruz biz

Mecnûnlarız hande-zen-i ehl-i şu'ûruz

Bûsîde olur zemzeme-i bûseden ammâ

Dâmânına yetmez elimiz âh ki dûruz

Fevvâre gibi sâf-diliz 'aşk ile 'Ârif

Pertâb oluruz muntazır-ı nağme-i sûruz⁴⁸

Böylece Arifî'ye ait beş adet manzum parça şuan için elimizdedir. Elbette çeşitli mecmualar ve yazma eserlerin taranması ile bu şiirler artabilir.

---

⁴⁸ Vasıf, *a.g.e.*, s. 496-498.

2- Müstensihliği, Mütercimliği, Müellifliği

Ârifi tercüme yaparken de manzum çevirilere yer vermiştir. Arapça'dan Türkçe'ye manzum çeviriler yapması hem şairlik kudretini gösteren hem de mütercimlik maharetini gösteren başka bir alametir. Arapça yaptığı tercümenin yanında çoğu Mevlevî şeyhi gibi Farsça'yı da bildiğini öne sürülebilir. Nafiz Paşa 453 numarada kayıtlı Mevlanâ'nın *Fihi Mafih* adlı eserini-eser Arapça-Farşça bir eserdir- istinsah etmiştir.⁴⁹ Şiirlerinin ve *Ukudü'l-lü'lü'iyetercümesinin* dışında Osman Ergin Yazmaları 1770 numaralı tasnifte Şeyh Ahmed Peçevî ismi vardır. Bir cilt içerisinde olmayan ve varaklar halinde bir dosya halinde bulunan yazmanın ilk sayfasında risaleyi kaleme aldığına dair bilgi mevcuttur.⁵⁰

---

⁴⁹Nafiz Paşa 453 vr 142a'daki kayıt şöyledir: eş-Şeyh Ahmed el-Mevlevi ibn eş-Şeyh Mustafa el-Peçevî.

⁵⁰Şeyh Ahmed Peçevî, *Hakâyık-ı eşyâ-yı İlâhi'nin zerrelerinden bir zerre hakkında risâle ve Risâle-i mecmuat el-hakâyık ve makale-i mefhumet ed-dekâik*, İstanbul Büyükşehir Atatürk Kitaplığı, OE Yz 1770 [1a-6b].

İKİNCİ BÖLÜM
UKÛDÛ'L-LÛ'LÛ'İYE TERCÛMESİ

A- ESERİN VE TERCÜMENİN YAZILIŞ SEBEBİ

Eserde kısa bir hamdeleden hemen sonra dört mısralık ve hamdelenin sert girişine mutabık bir şiir bulunur. Ardından çeşitli kaynaklardan derlenen hikâyeler mevcuttur. Bu hikâyelerin ortak özelliği gınânın, çalgı aletlerinin, din alimleri ve büyükleri tarafından tarih boyunca dinlendiğini anlatmasıdır. Bu bölüm Nablusî'nin kendine ait başka bir eserine olan atıfla biter ki bu eseri bu tip rivayetleri toplayan bir eserdir:

Bundan aḳdem te'lif eyledüğümüz *İzâhü'd-delâlât fi semâ'i'l-âlât* nâm kitâbımızda bu maddeyi tafşîl üzere baş eylemişizdir. Murâd iden ḳarındaşlar aña müṭâla'a ve nazar eylesün ve bundan mâ'adâ daḳı saḳâbe-i kirâm ve tâbi'în ve tebe'-i tâbi'în ve eimme-i müctehidîn ve 'ulemâ-yı 'âmilîn -rıḳvânu'llâhi 'aleyhim ecma'în- ḳazarâtından nuḳûl-ı şâdıḳa ve rivâyet-i şaḳîhe ile müşbet ve mütevâtir olup gınâ ve âlât-ı muṭribeyi istimâ' idenleri ism ü resmiyle anda zıkr eylemişizdir.⁵¹

Nablusî'nin mûsikî, sema ve Mevlevîlik ile tanışması sekiz yaşında babası ile bir sema mukabelesine katılması ile olmuştur.⁵² *Ukûdü'l-lü'lü'yye*, *İzâhü'd-delâlât* gibi eserlerin yanında *es-Sirâtü's-sevî şerhu dibâcâtî'l-Mesnevi*, *Fethü'l-Kerîmi'l-Vehhâb fi'l-'ulûmi'l-müstefâde mine'n-nay ve's-Şebbâb*, *Vesâilü't-tahkîk ve resâilü't-tevfîk* adlı eserleri Mevlevîlik ile münasebetini göstermesi açısından önemlidir.⁵³ Hamdele ve salvele birlikte kaleme alınmamış, eserin onda birinden fazla tutan bu bölümünden sonra salvele yazılmıştır. Salveleden sonra eserin telif sebebi

⁵¹ Ahmed Ârif, *Ukûdü'l-lü'lü'yye*, İBB Atatürk Kitaplığı Oe Yz 1040, vr 9a ; Ârif Ahmed, *Ukûdü'l-lü'lü'yye*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphânesi T2128, vr 6a.

⁵² Bekri Alaaddin, *Bir Çağın Öncüsü Aldulgânî Nablûsî Hayatı Fikirleri*, İnsan Yay., İstanbul 1995, s. 92.

⁵³ Nablusî'nin Mevlevîlik ile ilişkisi için: Abdulcebbâr Kavak, "Şeyh Abdülganî en-Nablusî'nin (ö. 1143/1731) Mevlevîlik müdafaası: *el-Ukûdü'l-lü'lü'yye fi tarîki's-sâdeti'l-Mevleviyye* adlı eseri", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum 2016, s.1131-1132.

ve ismi yer alır. Nablusî risaleyi telif sebebinin Mevlevî tarikatının ayin törenlerindeki incelikli kısımları açıklamak olduğunu söyler. Böyle bir açıklama ve beyanın nedeni ise insanları bilgilendirip bazı cahillerden korumaktır. Risâlenin ismi sebeb-i telif kısmının sonunda:

“ismi ile ki ‘Ukûdü’l-lü’lü’iye fî tarîkı’s-sâdeti’l-Mevleviyye”⁵⁴

olarak geçmektedir. Mütercimim tercüme sebebi ise bu kısımdan sonra gelir. Ârif Ahmed Dede Konya dergahında aşçıbaşı olan Derviş Ömer isminde bir zâtn kendisinden bu eseri tercüme etmesini, eserin Arapça olduğundan herkesin istifade edemediğini söyleyip, Ahmed Dede’den Türkçe’ye çevirmesini ısrarla istemiştir. Bunun üzerine, bu ricalar karşısında Ârifi istekleri kıramayarak eserin tercümesine cesaret etmiştir. Mütercim kitabı tercüme ederken bazen Arapça ibarelerin dışına hiç çıkmamış bazen de mealen ve ibarelerden tamamen kopmamak kaydını göz önünde bulundurmıştır:

Ba’zı maḥallerinde ‘ayniyle ‘ibârât-i ‘Arabiyye’niñ Türkî’si terķim ü taştir ve ba’zı maḥalleriniñ daḥi me’âli hıfz u zabt olunup yine ‘ibârât-ı kitâbdan ḥâric olmamak üzere ketb ü taḥrîr olundu.⁵⁵

Nablusî’nin eseri ve Peçevî Ahmed’in tercümesi hacim olarak karşılaştırıldığında tercümenin daha geniş olduğu görülecektir. Elbette “ibârât-ı kitâbdan ḥâric olmamak üzere” kaydı bu noktada önemlidir. Birinci fasıl ile bu sebeb-i telif bölümlerinin arasında bir Mevlevîlik savunusu yer alır. Mevlevî meclislerinde ilim tahsil edildiği, ibadete yer verildiği, zikir yapıldığı vurgulanır ve her kesimde olduğu gibi bu meclislerde de bir takım problemlerin olduğu belirtilir. Ancak

⁵⁴ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, 10a, Ârif Ahmed, *a.g.e.*, T2128, 6b.

⁵⁵ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, 11a-11b, Ârif Ahmed, *a.g.e.*, T 2128, 7b.

bazılarının Mevlevî fukarasına kötü gözle bakması, ihanetle nazar eylemesi, hakaret etmeleri doğru değildir. Müellif bu saldırılar karşısında aslında bir savunmaya gerek olmadığını ancak bazı cahillerin tam bir izah olmadan idrakten uzak kalacaklarını söyler:

İşte bu faķīr-i keşīrū't-taķşīr el-ān meclis-i Mevleviyyeniñ hāl ve şānını ve ol aḥvāl üzre tertib eyleyen ḥükm ü aḥkāmı efşah-ı maķāl ve aşlah-ı me'āl ile şerḥ ü beyāna şurū' eyledim ki tā'ife-i 'aliyyeniñ meclisleri aḥvāl-i 'aşere üzerine olup ḥālāt-ı mezkūreniñ ba'zısı zāhir ve vāzī' ve ba'zısında daḡi 'inde ba'zī'c-cühhāl ba'zī eşkāl olmaḡın bi-meşīyyeti'llāhi te'ālā ve 'ināyetihi saña keşf ve i'lān ideyim.

Egerçi vuzūḡda İzāha muḡtāc degildir ve līkin cāhil-i maḡrūr kemāl-i izāḡ olmadığına fehm ü idrākden dūr ve mehcürdür...⁵⁶

B-ESERİN MUHTEVASI

1- Eserin Fasılları

Eser on fasıla ayrılmıştır. Her fasılın başında bölümün neyi işlediği, yani bölümün ana konusu bir cümle ile belirtilmiştir. Buna göre fasılların konu başlıkları olarak nitelendirebileceğimiz kısımları şöyledir:

- 1- Evvelki faşl meclis-i Mevleviyye, cemā'at-i müslimīn ile edā-yı şalāt-ı mefrūzeyi müştemil olduğın beyān eyler.
- 2- Faşl-ı şānī meclis-i Mevleviyye, kırā'at-i Kur'ān-ı 'Aẓīmü's-şān'ı ve rivāyet-i ḡadīs-i şerīf-i Server-i Kā'ināt'ı müştemil olduğın beyān eyler.

⁵⁶ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, 12b-13a; Ârif Ahmed, *a.g.e.*, T 2128, 8a-8b.

- 3- Meclis-i Mevleviyye, ihvân-ı fuqarâya ve sâ'ir cemâ'at-i hâzırîne va'z u naşîhati ve bi-hasebi sevki'l-keâm fî zâlike'l-mağâm zıkr-i kışaş-ı şâlihîn ve aḥbâr-ı enbiyâ ve mürselîni müstemil olduğın beyân eyler.
- 4- Faşl-ı râbi', meclis-i Mevleviyye, kırâ'at-i *Meşnevî*-i şerîfi müstemil olduğın beyân eyler.
- 5- Beşinci faşlmeclis-i Mevleviyye, def ve nây gibi olan âlât-ı muṭribeile semâ'-i tayyibî müstemil olduğunu beyân eyler.
- 6- Altıncı faşl, meclis-i Mevleviyye devrân-ı ma'rûfe ile tevâcüd-i me'lûfeyi müstemil olduğın beyân eyler.
- 7- Yedinci faşl, meclis-i Mevleviyye inḥinâ-yı zahr ile izhâr-i tâ'at ve iz'ânı müstemil olduğın beyân eyler.
- 8- Sekizinci faşl, meclis-i Mevleviyye ed'iyye-i şerîfe[yi] müstemil olduğın beyân eyler.
- 9- Toğuzuncı faşl meclis-i Mevleviyye, medâ'ih ü eşniyye-i evliyâ-yı 'izâmı müstemil olduğın beyân eyler.
- 10- Onuncı faşl meclis-i Mevleviyye'de cemâ'at-ı müslimîn ve tavâ'if-i muhtelifeniñ niyyât-i mütenevvi'e ve mağâşid-ı müteferriğe ile müctemi' olduğın beyân eyler.

2- Fasılların Konuları

Görüldüğü üzere eserin tüm bölümleri Mevlevîlik tarikatı özelinde işlenmiştir.

Fasıllara genel olarak bakıldığında Mevlevîlik adap ve erkânının hususiyetleri üzerinden açıklamaya girişildiği gözlemlenebilir.

1.Bölüm

Birinci bölümde namazı cemaatle kılmanın sünnet-i müekkede olduğu savunulur. Bazı kısım ulema cemaatle namazın farz-ı ayın, farz-ı kifaye ve vacip olduğu görüşlerini beyan etmiştir. Bu tartışma sona erdirilmeden alimlerin ihlası üzerine yeni bir tartışmaya geçilmiştir. İlim ile amel eylemeyen alimlerin alim değil cahil olacağından dem vurularak ayet ve hadislerden deliller sunulmuştur. İhlas kavramı kullanılmasa da salih amelin vasıfları, ibadette kibir ve ucbun getirdikleri, yararlı olan ilim ve amel birlikteliği gibi konulara değinilmiştir. Bunun ardından bir imamda bulunması gereken hususiyetler üzerinde durulmuştur ve hemen ardından ezan ve ezansız namazın hükmü tartışılmıştır. Bu konu nispeten uzatıldıktan sonra yararlı ilimin muhtevasının neler olduğuna tekrardan dönülmüştür. Burada ilm-i zahir ve ilm-i batın ayrımı da yapılır. Bu iki ilim ayrılırken bolca iktibas ve rivayetler yapılarak açıklanmıştır. Buraya kadar anlatılanlar çok dağınık olmakla birlikte bir hadisin altına yapılan açıklama bölümünün maksadını özetler niteliktedir:

“Ya’nî bu ‘ilm-i dîn taqvâ ve ‘adâlet ve salâh ve diyânet ile mevşûf ve ma‘rûf olan kimselerden aḥz ve telaḳḳî olunur. Yoḡsa ‘âlim olup ‘ilmiyle ‘amel eylemeyen süfehâdan, yâḡûd ancak sivâdh’ân olup ‘ibârât-ı fukahâ-yı kirâmiñ zâhirlerine bakup murâd eyledikleri ma’nâyâ muṡṡali‘ olmayup kütüb-i müdevveneyi tetebbu‘ eylemeyüp bil ki müṡâla‘asına daḡi ḳâdir olmayan mütefaḳḳihîn ve ḡumeḳâdan bir mes’ele ta’lîm ve aḡz eylemege heves eylemek sizi izlâl ve iḡvâ ider.”⁵⁷

Ardından Mevlevîlere yapılan ayıplamalar ve suçlamalardan bahis açılır. Yukarıda belirttiğimiz gibi bu bölüm oldukça dağınıktır. Diğer bölümler birinci bölüme nispetle çok daha derli topludur ve bir konu bütünlüğü söz konusudur. Bunun bir nedeni de birinci bölümün belirli bir konuyu işlemekten ziyade bir sebep-i telif

⁵⁷ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040 vr 23b ; Ârif Ahmed, *a.g.e.* , T2128, vr 14b.

özelliği de taşıyor olmasındandır ki faslın sonunda şu ibareler bunu açıkça ortaya koyar:

Ve'l-hâşıl bu maķūle-i mütefaķķıh ve sefihleriñ ta'līm ve igvāsiyla şadedil ümmī mü'minleri evliyā ve fuķarā haķķında su'-i i'tiķāddan hıfz için ve helāle harām diyü zann ve i'tiķād idüp çāh-ı delālete düşmeden şıyānet için izhār-ı haķķ idüp li-vechillāhi ve taleben li-merzāti'llāhi fuķarā-yı Mevleviyye'niñ āyīn-i tarīķat ve semā' ve şafāları bābında olana eimme-i müctehidīniñ ve 'ulemā-yı ehl-i yaķīniñ cevāb-ı bā-şevāb ve akvāl-i sa'ādetme'āblarını [25a] beyāñ idüp bu risāleyi cem' ve te'līf eyledim.Egerçi benim ol tarīķate intisābım yoķdur. Ancaķ görürüm ki 'ibād-ı mü'minīn bu bābda su'-i zann ve i'tiķād-ı bātıla ve fāsıde mübtelā olıyorlar. Maķşūdum li'llāhi te'ālā fuķarā haķķında ezhān ve şudūr-ı nāsı ve efhām ve kulūb-ı mü'minīni evhām-ı bātıla ve efkār-ı 'ātıldan taħlīşdir. Yoķsa ta'n ve teşnī' iden mütafaķķiha ve süfehāya i'tirāz ve su'-i hāllerin redd degildir. Zīrā cevābü'l-aħmaķ es-sükūtdur. Yarın yevm-i kıyāmetde huzūr-ı Haķķ'a varıldıkda müfsid ve muşliħ zāhir ve āşikāre olur.⁵⁸

Ayrıca eserin onuncu, yani en son faslından sonra da telif sebeplerini belirten ibareler yer almaktadır.

2. Bölüm

İkinci bölümün başlığı Kur'an okunması ve hadis rivayetidir. Yine Kur'an ve hadis okunan yere gidenlere fasık demenin insanı kafir edeceği bölümün başında vurgulanır. Daha sonra münkeratın Mevlevî meclislerinde olduğu için bu meclislere gitmek haramdır sorusuna çeşitli karşılaştırma ve hadislerden örneklerle cevap

⁵⁸ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 24b-25a ; Ârif Ahmed, *a.g.e.* , T2128, vr 15a.

verilir. Bu tartışma mescidlerdeki sohbet meclislerindeki kavgalara kadar getirilir. Bölüm ilerledikçe Kur'an ve hadis okunması konusundan koparak sema, mûsikî ve mûsikî aletleri gibi konulara gelir. Sonuçta tüm bunlar sema mukabelesi ve öncesi ile ilgili olduğundan topyekun olarak savunmaya tabi tutulur:

“İmdi ma'lûm oldu ki fuķarā-yı Mevleviyye'niñ nāy ve ķudūm ve def çalınup semā' eylemeleri ve na't-ı Resūl ve Őur'ān ve ĥadīŝ oķumaları ve sā'ir devr ü semā' erbābı olan aŝĥāb-ı ŧuruķuñ ĥīn-i zıķru'llāhda naĝamāt-ı lezīze ve elĥān-ı laŧīfe ile cānib-i Ĥudā'ya teŝvīķ-i iĥvān iķün ilāhiyāt ve ŝuĝl ve taķsīmler oķumaları mücerred lehv ü lu'b kaçdıyla olmaduĝı meclisleri meclis-i fiŝķ olmaduĝı aźharun mine'ŝ-ŝemsdir.⁵⁹”

3. Bölüm

Bu bölüm Mevlevî tarikatına gelenlere yapılan vaaz, nasihat ve hikâyeler üzerinedir. Bunların ibadet sayılacağı ve Allah'a yakınlık sağladığı vurgulandıktan sonra bu meclise gelenlere fasık demenin küfür olacağı söylenir. Bundan sonra günahkârlıkla ibadet arasında bağ kurulur. Günah işlemenin yapılan ibadetin nasıl etkilediği, ibadetin kabul olup olunmayacağı üzerine örnekler verilir. Mevlid merasimleri ile Mevlevî merasimleri arasında ilişki kurulması bölüm açısından orijinaldir. Bu örnek ile birlikte bir sosyolojik gözlem ve analiz yapıldığı da söylenebilir. Mevlide gelen her kesimden insanın merasimden ne gibi faydalar edindiği teker teker sayılır. Bölümün sonunda ise biraraya gelen insanların ziyafetleri esnasında çalgı aletlerinin çalınması tarihi rivayetler ile örneklendirilir.

4. Bölüm

⁵⁹Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 33a-34b ; Ârif Ahmed, *a.g.e.* , T2128, vr 20b.

Dördüncü bölüm Mevlânâ'nın *Mesnevî-i Ma'nevî* adlı eserinin okunmasına ilişkindir. Bölüm ağdalı bir dille yazılan uzunca bir övgü ile başlar. Övgünün muhtevası *Mesnevî* ve Mevlânâ üzerinedir. Bu bölümden sonra *Mesnevî*'nin ana metninin Farsça ve dîbâcesinin Arapça olduğundan bahsedilir ve müellif, *Şerhu Dîbâceti'l-Mesnevî* isminde bir dibace şerhi yazdığını söyler. Bunun ardından bölümün başlığına giriş yapılır ve konu edilen eserin mevlevihanelerde okunup, Türkçeye çevirilip, gelen muhataba türlü hikmet ve faydalı hikâye aktarıldığı söylenir. Böyle faydalı bir meclisi kötölemenin insanı küfre götüreceği vurgulanır. Yine bu meclislere ve bu kitabı okumaya “kizb” demenin hükmü maksadına nazaran tartışılır ve bu tartışma ile bölüm sona erer.

5. Bölüm

Beşinci bölümde Mevlevîlerin çaldığı aletler ve yaptıkları semâ' konu edinilir. Mûsikîyi en çok ilgilendiren bölümün bu bölüm olduğu söylenebilir. Daha fasıl açılır açılmaz bir red cümlesi ile girizgâh yapılmıştır:

bu tã'ife-i 'aliyyeniñ eyledikleri semâ'ları ve ol eşnâda çaldıkları âlât-ı muṭribe bunlarıñ birisiniñ aşlâ münkirât ve ḥürmete iḳtirâni yokdur.⁶⁰

Bundan sonra bazı fıkıh kitaplarında yanlış anlaşılmalardan dolayı alet çalma ve semanın haramdan sayıldığı örneklerle açıklanır. Lehv ve melahi gibi kavramlar benzeri risalelerde ele alındığı gibi bu eserde de tartışmanın ana gövdesini teşkil eden kavramlardır. Özellikle hadislerde geçen bu kavramlar üzerinde uzunca bir tartışma yürütülmüştür. Usûl sazları olan kudüm, tabl, def ve üflemeli bir saz olan ney ile de lehv kavramı ilişkilendirilerek bu aletlerin haram veya helal olup olmadıkları üzerine

⁶⁰ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 40b ; Ârif Ahmed, *a.g.e.* , T2128, vr 25a.

yorumlar mevcuttur. Ayrıca bazı fakihlerin vardığı neticelerin de yanlış yorumlanması da deliller getirilerek eleştiriye tabi tutulur. Ardından Mevlânâ'nın *Mesnevî-i Manevî* adlı meşhur eserinin giriş beytinden örnek verilerek tasavvufî bir yorum ile ney dinlemenin caiz olduğu vurgulanır. Bir hadis nakli ile Hz. Muhammed'in de def ve gına dinlediği rivayet edilerek Mevlevîlerin ney ve kudüm çalmaları ile bir özdeşlik kurulur ve bunun haram olduğunu söylemenin ne gibi sonuçlar doğuracağı konusu üzerine tartışma genişletilir. Buradan mûsikî konusuna geçilerek bölümün özeti sunulduktan sonra helal olan şeyin haram olmasının sakıncaları belirtilir ve fasıl nihayete erdirilir.

6. Bölüm

Altıncı bölümde literatürde en çok tartışılan konulardan olan vecd ve devran bahsi ele alınmıştır. Bölümün hemen başında Mevlânâ düşünceleri etrafında devran hakkında felsefî görüşler yer alır. Bu görüşler kozmoloji ile de ilişkilendirilir ve buna mutabık olarak bazı ayetler hüccet gösterilir. Bundan sonra kendini vecd halinde göstermenin sakıncaları hakkında bir bahis açılır. Bu bağlamda zan kavramına değinilmiştir ve bu mefhumla ilgili hadislerden örnekler verilmiştir. Hüsn-i zan ve su-i zan eyleminin neticeleri örneklerle verilir. Zan konusu işlendikten sonra yine vecd mevzuuna dönülür ve hadis, hikaye ve şiirler ile bölüm sona erdirilir.

7. Bölüm

Bu bölümde Mevlevîlerin selâmlarında eğilmesinin caiz olup olmaması tartışılmıştır. Bu eğilmenin niyeti, biçimi ve kimden kime doğru olduğu konularında hadisler aracılığı ile deliller sunulmuştur. Bunun yanında yine eğilme ile birlikte secde, rüku, kıyam ve oturmanın ne gibi hallerde yapıldığı ve hükmünün ne olduğu

da tartışılmıştır. Ayrıca İbn Arabî'nin bu konu hakkındaki görüşleri de verilerek tasavvufî bir yorum da bu tartışmaların arkasına eklenmiştir. Bölümün nihayeti bir sonuç mahiyeti taşır ve genel olarak zikir ehlini ve zikir için toplanan dervişleri tahkir etmenin sakıncalarından bahsedilerek kısım bitirilir.

8. Bölüm

Sekizinci bölüm Mevlevîlerin başta kendileri olmak üzere din ve devlet büyükleri için ettikleri dua hakkında kaleme alınmıştır. Takip eden bölümde (9. bölüm) medih edilen kişiler sayılırken bu bölümde de dua edilen kişiler şöyle sıralanır:

“...ibtidâ, kendü zâtları için, ba‘dehu sâ‘ir ihvân-ı dîn ü tarîkat olan fuqarâ-yı bâbu’llâh’a ve ‘umūman meclislerinde hâzır olanlara huşûşan hıfz u himāye-i Bārî’de maşūn ve nuşret ve tevfiķ-i Perverdigâr’a mazhar olmak için pâdişâh-ı İslâm -hullidet hilâfetuhu ilâ yevmi’l-ķiyāme- hâzretlerine ve sâ‘ir erkân u a‘yân-ı devlete ve asâkir-i ehl-i İslâm ve ğuzât-ı mü‘minîne ve sâkin oldukları beldeniñ kibârına ve ķâzî ve hükâmına ve ‘l-hâşıl cemî‘ mü‘minîn ü mü‘minât ve müslimîn ü müslimât için...⁶¹”

Bunun ardından dua ve duanın faziletleri ile ilgili olan birçok hadisle birlikte duanın ehemmiyeti açıklanır. Bu bölüm bir çelişkiyi ve çatışmayı öne çıkarmaktan daha çok duanın önemini ve faydalarını göstermeye çalışmıştır. Art arda sıralanan hadislerin tercüme ve açıklamaları verilmiş, hemen hemen hiçbir karşı görüşe yer verilmemiş ve bölüm sona erdirilmiştir. Sadece bölümün sonunda insaf ile bakmak, dua edilen meclislere hürmet etmek ve orada bulunmak gerekliliği dile getirilmiştir.

⁶¹ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 60b ; Ârif Ahmed, *a.g.e.* , T2128, vr 37a-37ba.

Bu görüşler de neticede tam bir savunma olmamakla birlikte gelebilecek olan itirazlara karşı önceden alınmış bir tedbir mahiyetini de taşıyor denilebilir.

9. Bölüm

Dokuzuncu bölüm velilerin övülmesine ayrılmıştır. Mevlevî mukabelelerinin sonunda veliler, şeyhler ve salihlerin övülmesinin mevcut olduğu belirtilerek tercümenin edebî açıdan en sanatlı bölümü olarak adlandırabileceğimiz bölüme giriş yapılır. Burada Hz. Muhammed ve Mevlânâ başta olmak üzere bazı din büyükleri zincirleme terkiplerle ve ayetten iktibaslar ile övülür. Yine bu uzun denilebilecek övgünün ardından Hz. Aişe'den rivayet edilen bir hadis ile medh ü senânın meşruiyetine delil getirilir:

Enbiyâ-yı 'izâmı tarâzzî ve terahhüm ile zîkr eylemek yâhûd menâkıb ve fazâ'llerin yâd eylemek yâhûd va'z u naşîhatlerin ve nezâfet ve tahâretlerin zîkr eylemek 'ibâdetdir ve kezâlik selef-i şâlihîn daği hayr ile ve medh ü şenâ ile aınmak yâhûd anlardan hadîş-i şerîf rivâyet idüp ba'zı menâkıb ve ahvâllerin tezkîr eylemek kefâret-i zünûbdur. Takşîrâtın 'afv olunmasına sebebdir ve mevti zîkr eylemek şadaqadır.⁶²

10. Bölüm

Onuncu bölümde Mevlevî tekkelerine gelen topluluklardan bahsedilir. Müslümanların yanında gayri müslimlerin de tekkelere gelip yararlandıklarından bahsedilir ve bu topluluklarda kadın, erkek, genç, yaşlı, çocuk her kesimden insan yer almaktadır. Ayrıca gelen her ferdin gelme sebebi ve tekkeden nasiplenmesi farklı

⁶² Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 66a ; Ârif Ahmed, *a.g.e.* , T2128, vr 41a.

farklıdır. Alimden cahile, avamdan havasa her türlü kesim değişik şekillerde bu meclislerden faydalanır. Tüm bu insan tipleri, gelme sebepleri ve aldığı faydalar sıralandıktan sonra mütercim şöyle bir ibare ile bir çatışma alanı, dolayısı ile bir savunma mecrası meydana getirir:

“Yoḥsa bunlar bu maḥalle bu meclise fenā fikr ile yaramaz niyyet ile sū’-i kaşdıle cem’ oluyorlar dimeyesin. Zīrā naḫl olunan vechiyle ‘ibādet olunan yerlere ‘ibādu’llāh niyyet-i fāsıde ile gelmezler ve geldikleri şūretde Ḥāzret-i Allāh ḥayra tebdīl ider ve saña lāyık ve lāzım olan budur ki bunların birisini böyle ‘ibādet meclislerine fenā ḥāle daḫi görürsen ḥüsn-i ḥāle şarf eyle.⁶³”

Yani tekkeye toplanan insanlar hakkında kötü düşünmek, dedikodu yapmak, onları tan eylemek gibi fikirlerin doğru olmadığı dile getirilir. Yine bu minvalde bir hadis şerhi iktibası ile bir açılım gerçekleştirilir:

“Müslimīn ḥaḫḫında ḥayr u şalāh ḥāldedir diyü i’tikād eylemek ‘ibādetdir ve meşāyiḫ-i muḥaddisīn buyururlar ki ḥüsn-i zann, ‘aṭıyye vü iḥsān, sū’-i zann, ḥirmānve noḫşān meşābesindedir. Ya’nī ḥüsn-i zann şāḫibi hem kendi mu’ṭī vü muḥsin olur ve hem Cenāb-ı Ḥaḫḫ daḫi aña ‘aṭā vü iḥsān ider. Fe-emmā sū’-i zann şāḫibi hem kendüsi noḫşān ve ‘aybbīn olup mazanne olanı cennetden maḫrūm görür ve Cenāb-ı Allāh anıñ daḫi ‘aybını maḫzār-ı enbiyā vü evliyāda izḥār ve ifşā idüp duḫūl-i cennetden maḫrūm ider...⁶⁴”

Daha sonra yine rivayet ve hikayeler ele alınarak mezkur konuya katkı yapmak amacı ile örneklendirmeler yapılır. Aslında bu bölüm son bölüm olması bakımından da toparlayıcı bir nitelik arz eder. Mevlevî meclislerinde yapılanların

⁶³ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr, vr 67b ; Ârif Ahmed, *a.g.e.* , T2128 , vr 42a.

⁶⁴ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 68a-68b ; Ârif Ahmed, *a.g.e.* , T2128, vr 42a.

hepsi teker teker zikredilerek bu meclislerde günah işleniyor demenin insanı küfüre götüreceği söylenir:

“Huşuşan meclis-i Mevleviyye zıkr eyledüğünüz gibi şalât ve kırâ’at-ı Kur’ân ve hadîş-i şerîf ve tilâvet-i meşnevî-i şerîf ve semâ’-i tayyib ve tâhiri ve tevâcüd ve devrânı ve ‘alâ vechi’l-birr ve’l-inkıyâd ve’l-iz’ân biri birine ta’zîm kaçdıyla inhinâyı ve havâşş u ‘avâmdan mü’minin ü müslimîne du‘âyı ve zıkr-i enbiyâ ve evliyâ-yı şâlihîni ve anlara şenâ ve tarazî ve terahhümü ve bunlar emsâli daği nice tâ‘ât ve ‘ibâdâtı müstemil meclisdir. Hiç böyle meclis hużzârını ma‘şiyet nisbet eyleyüp tefsîk ve ta’yîb, ricâl-i dîn-i İslâm’a lâyıf mıdır? Haţâ-yı fâhiş ve küfrdür.⁶⁵”

Bundan sonra birçok din büyüğünün ve ulemanın Mevlana’dan bu yana bu meclislerde hazır buldukları söylenerek kitabın telif sebebine geçilir.

C- ESERDEKİ MUSİKİ İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

1- Mûsikî Âletleri (Ney, Kudûm ve Diğer Sazlar)

Ney ve kudûm metinde genellikle birlikte anılmıştır. Bunun sebebi, eserin özelde Mevlevîlerin tutumunu işlemiş olmasıdır. Ney, eserde Arapçası olan “nây” şeklinde geçmektedir. Kamış anlamına gelen nây Sümerlerden beri kullanılmakta olup en mükemmel şekline Mevlevîler sayesinde ulaşmıştır. Hatta Mevlânâ en ünlü eseri olan *Mesnevî-i Ma’nevî*’ye “dinle neyden” şeklinde başlayarak ney ile kamil insanı bir metaforla özdeşleştirmiştir. Ayrıca yine bu enstrümanın kutsal sayılması, ayinler icra edilirken baş saz olarak kullanılmasına sebebiyet vermiştir. Semâ’ mukabelesinde baş ve ara taksimi her zaman ney sazı üstlenmiştir. Yine

⁶⁵ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 69a ; Ârif Ahmed, *a.g.e.* , T2128, vr 43a.

mukabeledeki taksimlere de Mevlevîler yaratılış üzerinden tasavvufî anlamlar yüklemişlerdir. Bunun sonucunda en meşhur neyzenler hep Mevlevîler içinden çıkmış ve ney sazını en çok yine Mevlevîler kullanmışlardır.

Tercümede ney sazının kullanımının caiz oluşu tarihsel rivayetler ile savunulmuştur. Örneğin İmam Ahmed Hanbel ve oğlu arasında geçen şu anektot aktarılmıştır:

“İmām Ahmed Hanbel hazretleri kavvāl olan nāyzenleri daḥi istimā‘ idüp redd ü inkār eylemez idi. Ḥattā oğlu Şālîḥ bir gün i‘tirāz idüp didi ki:

Nāy ve kavvāl diñlemek cā’iz midir degil midir? Ne ‘aceb istimā‘ idersiz. Cevābında buyurdılar ki: mekrūh olup istimā‘ cā’iz olmayan şol nāy ve kavvāldır ki maḥall-ı fişḫda ve yāḥūd ḥürmeti s̄ābit olan şey ile ma’an isti’māl oluna. Yoḥsa bunlardan mā’adā maḥallerde ḥarām ve mekrūh degildir, helāldir diyü İmām Hanbel hazretleri buyurdılar...⁶⁶”

Bunun yanında yine Cüneyd-i Bağdadî, İbn Mesruk ve Ebî Muhammed Haririrî’nin ney dinleyip sema etmeleri hikâyesi aktarılır.⁶⁷

Eserde ney ile birlikte anılan diğerk bir saz da kudûmdür. Kudûmün tarih içindeki gelişimi tamamen Mevlevîler üzerinden olmuştur. Mevlevîler ayin ve mukabeleye eşlik etmek amacıyla çeşitli kudûm velleleleri icat etmişlerdir. Mukabelede “Devr-i Veleğî’nin” icra edilmesi için ayin peşrevleri devr-i kebîrin en düşük mertebesinde, muzaaf devr-i kebîr usûlünde bestelenip elli altı ayrı vuruşla şekillendirilmiştir. Yine ayin evferi ve mevlevî devr-i kebiri gibi usûller ayin icrası için Mevlevîlerin terkip ettiği usûllerdir. Ayinlerin üçüncü selamlarının son bölümleri en coşkulu kısımlar

⁶⁶ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 7a ; Ârif Ahmed, *a.g.e.* , T2128, vr 5a.

⁶⁷ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 53b ; Ârif Ahmed, *a.g.e.* , T2128, vr 33a.

olmakla birlikte kudûmzen başı burada yürük semaî usulünü devamlı yürüterek hızı artırır. Mûsikî ile zikir yapan diğer tarikatlerde genellikle bendir-def türü enstrumanlar mutlaka kullanılırken, kudûm, Mevlevîlerde zikiri yönetmek ve zikre eşlik etmek için kullanılmıştır. Kudûmzen başı denilen ve mutrıbdan orkestra şefi görevini üstlenen mûsikîşinas yine Mevlevîlere özgüdür. Yani ney ve kudûme eserde vurgu yapılması Mevlevî âyini ve sema mukabelesinin enstruman açısından asgari şartı ney ve kudûm iştirakinin olmasıdır.⁶⁸

Bunun yanında “tabl, deff ve nakkâre” denilen vurmali sazlar da eserde geçmektedir. Özellikle def sazına vurgu dikkat çekicidir. Def veya tef denilen saz çok eski zamanlardan beri kullanılmakta olan bir müzik aleti olup genellikle karnak üzerine gerilen deriden müteşekkildir. Eserdeki def olan özel vurgu, mûsikî-fıkıh münasebeti tartışmalarında defin merkezi bir konuma sahip olmasındandır. Nedeni ise hadiste yer alması ve bunun neticesinde fikhî tartışmalara malzeme teşkil etmesindedir. Düğünlerde def çalınması hakkındaki hadisin yanında bu hadise Münavî'nin yaptığı şerh de eklenmiştir:

“Cins-i düfûf ıtlâkı âlât-ı mutrıbeniñ li-zâtihâ ‘adem-i hürmetini ifâde ider ve bu haber-i laîf düğünlerde ve emşâli olan sürür mahallerinde darb-ı düfûfuñ hıllına delâlet ider ve mezheb-i Şâfiyye eşnâ-yı sürürda darb-ı deff mutlakâ helâldir-celâciller ile daği olur ise-. Zîrâ şâri‘ ve mübeyyenü’l-hıll ve’l-hürmet olan server-i enbiyânîñ huzûr-ı ‘aliyyelerinde darb-ı deff olunduğı sened-i şahîh ile kütüb-i ehadîsiñ mecmû‘unda muşarrahdır...⁶⁹”

⁶⁸Çevikoğlu, *a.g.e.*, s. 95-105.

⁶⁹ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 34a ; Ârif Ahmed, *a.g.e.*, T2128, vr 20b.

Bu şerhde ayrıca “celâcil” denilen ve yine mûsikî aletlerini ilgilendiren bir kelime daha mevcuttur. T2128 nüshasının derkenârında celacil defin zilleri şeklinde tanımlanmıştır. Yani def tarzı aletlerin düğün ilanlarında ve düğüne benzer eğlence yerlerinde çalınmasının –zilli def olsa dahi- helal olduğu açıkça belirtilmiştir. Hz. Muhammed’in ve ashabının deff dinledikleri çeşitli rivayetlerle aktarılmıştır. Hac vaktinde Mina’da Hz. Aişe, Hz. Ebubekr ve Hz. Muhammed beraberler iken ve Hz. Muhammed örtünmüş yatıyor iken iki cariye def çalıp şarkı söylemeye başlarlar. Bunun üzerine Hz. Ebubekr cariyelere engel olmaya çalışırken Hz. Muhammed buna karşı gelerek:

Onları men etme, bayram günüdür, halleri üzerine bırak. Def çalıp şarkı söylesinler demiştir. Bu rivayetin hemen ardından tercümede Veda Derbendi denilen yerde Hz. Muhammed’in karşılanış sahnesi aktarılmıştır:

“...bunlardan mâ‘adâ Resûlu’llâh -sallallâhu ‘aleyhi ve sellem- ba‘zı gâzâlarında sâlimen ve gânimen sürûr-ı tām ile teşrîf buyurup geldiklerinde Benât-ı Neccâr, Vedâ‘ Derbendi didikleri memleket ağzında çarb-ı düfûf ü ğinâ ile Resûlu’llâh’ı istikbâl iderlerdi ve envâ‘-ı sürûr u neşâtlar ‘arz iderlerdi. Hattâ ğinâlarında şi‘r:

طلع البدر علينا من تنيات الوداع

وجب الشكر علينا مادعى الله داعى⁷⁰

şi‘rini okurlardı ve Resûl-i Ekrem kendü kudûm-i pür-berekâtları için izhâr-ı meserret ve çarb-ı deff ve tegannîyi mübâh eylemiş idi diyü kütüb-i mu‘teberâtuñ mecmû‘nda muşarrahdır.⁷¹”

⁷⁰ Veda tepesinden üzerimize ay doğdu, Allah’a davetinden bizlere şükür gerekti.

⁷¹ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 46a-46b ; Ârif Ahmed, *a.g.e.* , T2128, vr 28b.

Bu olayın aktarılması eserde “sürûr meclisleri” şeklinde açıklanan meclislerde mûsikî yapmanın helal olduğu vurgusu vardır ki buradan Mevlevîlik özeline geçiş yapılacaktır. Fakihlerin yönelttiği eleştirilere Benât-ı Neccâr’a karşı Hz. Muhammed’in aldığı tutum delil gösterilir:

“Eger müttefike-i kışır dirse ki Resûlu’llâh’ın vârid olan istimâ’-ı deff ü ğinâ eylemeleri eyyâm-ı ‘ida maḥşûşdur. Fuḫahâ daḫi kütüb-i fıḫḫiyyede eyyâm-ı ‘id eşnâsında istimâ’ı deff ü ğinânuñ ibâḫetini taḫrîr ü taşrîc buyurmuşlar. Cevâb virüp diriz ki Benât-i Neccâr’ın rûz-ı kudûm-ı Server-i Kâ’inât’da ḫarb-ı deff ve teğannîleri ḫaberi her ḫâdiş ve zuḫûr eyleyen maḫall-i sürûrda ibâḫatini iḫtizâ ider.⁷²”

“Eger yevm-i muḫâbelede tamâm-ı fuḫarânuñ sürûrı vaḫtinde âlât-ı muḫribe çalınan meclis-i Mevleviyye’ye ḫâzır olanları bir kimesne fişka nisbet iderse Resûl-i Ekremğazâdan kudümleri sürûrıyla Benât-i Neccâriyye’niñ ve yevm-i ‘idda câriyye-i muğaniyyelerün ḫarb-ı düfûf ve ğinâlarını istimâ’ı sebebiyle ol devletliyi daḫi ḫâşâ ve kellâ fişka nisbet itmiş olur. Ne’ûzu bi’llâh bu ise küfrdür. Resûlu’llâh’a ta’n itmiş olur.⁷³”

Tabl ve nakkâre de vurmali çalgılar olduğundan bunlar ile ilgili hükümler def ile birlikte anılmıştır. Düğün, merasim, gaza, bayram zamanlarında bunların çalınması helal kabul edilmiştir:

“...fuḫahâ vü ‘ulemâ-yı dîniñ eyyâm-ı ğazâ ve ‘ursda istimâ’-i ḫabl u naḫḫâreyi tecvîz gördükleri aḫvâl-ı sa’âdet-me’âlleri mâ-beyninde tenâkuş olmaya. Zîrâ ğazâ ve ‘urs lehv-i ḫarâmdan degildir ki ḫattâ çalınan ḫabl u deff, melâhî ve âlât-ı lehv olup ḫarâm ola. Eger melâhî ve âlât-ı lehv, ḫabl ve deff ve nâya maḥşûş ism olalardı

⁷² Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 46b ; Ârif Ahmed, *a.g.e.* , T2128, vr 28b-29a.

⁷³ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 47a ; Ârif Ahmed, *a.g.e.* , T2128, vr 29a.

ğazā yüzünde ve vaqt-i nikāhda cevāz-ı isti'māl ile lehv ü melāhī olmadan müsteşnā ve muḥrec olmazdı.⁷⁴

2- Mûsikîyi İlgilendiren Diğer Kavramlar

Mûsikî tartışmalarının içine dâhil edebileceğimiz bir grup mefhum eserde geçme sıklığı sırasıyla “levh, gınâ-tegannî, melâhî, lu'b ve tarab”dır. Bu kelimeler birbiri ile yakın anlamlar içermektedir. Mûsikî ile tamamen örtüşmesi bakımından semâ' kavramı da *Ukûdü'l-lü'lü'yye*'de merkezî bir kavram teşkil etmektedir.

Lehv kavramı Kur'an-ı Kerîm'de de geçtiğinden dolayı yukarıdaki kelimelerden eserde en çok yer verileni olmuştur. Hasirizâde Elif Efendi *Nûru'l Furkân*'da “lehve” maddesinde sözcüğü şu şekilde açıklar:

“Ya'nî fâidesiz söz ve haberden işgâl eden mâ-lâ-ya'nî demektir. Ve mizah ve hezl ve mudhikâta müte'allik söz ve esâtir-i bâtıla ve fuzûl-i kelâmdır da denildi. Ve لهو الحديث 'den murâd gınâ ya'nî teganniyât ve çalgıdır da denildi... Lafzı la'ib ve gaflet ve oyalanmak ve çalgı çağanak ve onları isti'mâl ile hayrdan ve fâideli şeylerden meşgûl olmak ma'nâlarına da gelir.”⁷⁵

Elif Efendi'nin tanımlamasına mutabık olarak *Ukûdü'l-lü'lü'yye*'de de lehv kavramı “levh ü lu'b”, “levh ü tarab”, lehv ü gınâ”, lehv ü melâhî” şekillerinde geçmiştir. Elif Efendi “la'ibun” maddesinde de lehv ile yakın anlamlar verir:

⁷⁴ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 44a-44b ; Ârif Ahmed, *a.g.e.*, T2128, vr 26b-27a.

⁷⁵ Hasirizâde Elif Efendi, *en-Nûru'l-Furkân fi şerhi lugati'l-Kur'an* (Haz. Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi), TYEKB, C II, İstanbul, 2015, s. 236.

“Ya’ni “fâidesiz ve beyhûdedir”. Ve nâfi’ olan şey’den gayr-ı nafi’le meşgûl olmak da denildi. Ve ferâhdır da denildi ki çocukların oyunla ferâhlarıdır. “لعب” oyundur, ya’nî bir maksad-ı sahîh ve nâfi’le maksûd olmayan fi’l ve harekettir”⁷⁶

Birinci fasıl başlamadan lehv kavramı tartışmaya alınmıştır. “Bütün lehvler haramdır” sözü etrafında hadislerden deliller getirilerek hangisinin haram ve hangisinin mübah olduğu açıklanmıştır. İkinci bölüme gelindiğinde ise lehv ve lu’bun hükümleri Ali Kârî-i Mekkî ve İmam Askalânî’den alıntılar ile açıklanmıştır. Beşinci bölümde lehv ve etrafındaki tüm kavramlar fakihlerin görüşleri ve hadislerle genişçe ele alınmıştır. Lehv-i haram ve lehv-i mübah terimleri zikredilerek lehvin hangi durum, niyet ve şekillerde günah olup olmayacağı tartışılmıştır. Aynı bölümde âlât-ı lehvin ney, def, tabl gibi çalgılara teşmil edilemeyeceği fakihlerin görüşleri çerçevesinde açıklanmıştır. Bölümün sonunda helalin haram kılınmasının sakıncaları ortaya konmuş ve bazı fıkıhçıların niyeti okunmuştur. Özellikle beşinci bölümün son kısmı Mevlevîlerin aletlerini içermesi ve bunların kullanmasının mübah olduğunu savunduğu için Mevlevîlik özeline ayrılmıştır denilebilir:

“Fe-emmâ fuḫahâ-yı dîn kütüb-i fıkhîyyede taḫrîr buyurduḫları gibi istimâ’-ı melâhî ḫarâmdır. Yâḫûd âlât-ı lehvî diñlemek ḫarâmdır dise kāfir olmaz. Zirâ melâhî, lehv-i ḫarâmda müsta’mele olan âlâtıñ ismidir. Ol ise ḫarâmdır. Yuḫaruda zıkr eyledüğümüz gibi...

Pes imdi ḫadıṣ-i şerîfde vârid olduḫı gibi Resûlu’llâh’ıñ istimâ’-ı deff eylemeleri ḫarâmdan degil idi ki ḫattâ istimâ-ı melâhî cennetden olup ḫarâm ola... Ammâ a’ceb-i ‘acâyibdendir ki ba’zı mütefaḫḫıh-ı ḫâşır-ı kibâr evlerine gitdikde ve kibâr ḫuzûrunda ḫarb olunan nây u ḫudûm ve sâ’ir envâ’-ı âlât-ı muṫribe ve elḫân-ı

⁷⁶ Elif Efendi, *a.g.e.*, CII, s. 229.

mütenevvi‘eyi istmā‘ idüp telezzüz ü ta‘arrub ider ve şāhib-i hāneye ‘azīm ferah ve sūrūr ve rızālar izhār ider ve bunların ašlā birin inkār eylemez iken mescidde vā‘z u ders için gitdikde inkār idüp halkı daği nehy ider ve ‘azīm bu bābda teşdīdler idüp ıtlāk üzre ālāt-ı mezkūreniñ istimā‘ı hārāmdır diyü nāsa söyler ve mecālis-i Mevleviyye‘ye hāzır olanları fişkına hüküm ider.⁷⁷”

Gınâ-tegannî kelimeleri nağmeli bir şey söylemek anlamındadır ve eser boyunca Hz. Muhammed’in tegannî edenleri dinlediği, hadis ve rivayetlerle sıkça anlatılmıştır. Benât-ı Neccâr, Hz. Ebubekr, Hz. Aişe ile ilgili aktarılan rivayetler buna örnektir. Harunü’r-Reşīd, İmam Hanbel, İmam Malik, İmam Azam Ebu Hanife’nin de tegannî edenleri dinledikleri çeşitli rivayetlerle hikaye edilmiştir.

Melâhî kelimesi ise lehv, gınâ, lu’b, tarab gibi kavramlara nazaran daha olumsuz bir anlam taşımaktadır. Bezzâziyye’de:

“Ya‘nî melâhî şavtını diñlemek ma‘şiyetdir ve ol şadāniñ yanında oturmak fişkır ve ol şavtla mütelezziz olup zevklenmek küfrān-ı ni‘met-i Hūdā olmağdır.⁷⁸”

görüşü belirtilmiştir. Bunun üzerine bu melâhîden kasdın ne olduğu ve hangi mekânda icra edildiği konusunda bir tartışmanın ardından müellif şu sonucu çıkarmıştır:

“Bezzâziyye’niñ melâhî ile murādı baş eyledüğümüz minvāl üzre ālāt-ı muṭribeniñ maḥall-i hārāmda isti‘māl olunmasıdır.⁷⁹”

Eserde semâ‘ ve tevâcüd kavramları da gerek kullanılma sıklığı, gerek konu teşkil etmesi bakımından incelemeye değerdir. Raks kelimesi eserde merkezi bir

⁷⁷ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 48b ; Ârif Ahmed, *a.g.e.* , T2128, vr 30a.

⁷⁸ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 40b-41a ; Ârif Ahmed, *a.g.e.* , T2128, vr 25b.

⁷⁹ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 42a ; Ârif Ahmed, *a.g.e.* , T2128, vr 26a.

konum teşkil etmezken devr ve devran kelimeleri umumiyetle semâ' kelimesi ile birlikte anılmıştır. Salveleden birinci kısma kadar olan bölümde semâ'nın caiz olduğunu kanıtlamak amacı ile din büyüklerinin semâ karşısındaki tutumlarından örnekler tahkiye edilmiştir. Mevlevî meclislerinin“semâ'-ı tâhir ü nazîfi ve tevâcüd ve devrânî” ihtiva ettiği ve bunlar icra edilirken niyetlerin halis olduğu vurgulanmıştır.⁸⁰ Bu minvalde yine birinci bölümde Mekkî'nin meşhur eseri *Kûtü'l-kulûb*'dan alıntı ile tarihte semâ yapan din büyüklerine vurgu yapılarak semâ'nın Allah'a yakınlaşmada etkin bir rolü olduğu açıklanmıştır. Ehil olanın yapıp yapmaması sorusu üzerinde de durulmuştur ve bunun cevabının semâ' ile ilgili olan bölümde verileceği söylenmiştir:

“Bâ-ḥuşûş semâ' hakkında Ebu Tâlib-i Mekkî -rahîmehu'llâh-*Kûtü'l-Kulûb* nâm kitâbdabuyururlar ki:

Eger semâ' eriniñsemâ'larına ta'n idersen taḥḫîḳ budur ki yetmiş şadîke ta'n itmiş olursun. Ya'nî fuḫarânîñ semâ'larına nice daḥl ve ta'n ider bilürüz ki mertebe-i şiddîḳîni bulan ehlu'llâhîñ mecmû'ı semâ' eylediler ve semâ' eylemek evliyâ-yı 'izâmîñ ve 'ulemâ-yı 'âmilîniñ ḳadîmden kârlarıdır ki ol semâ' vâsıtasıyla niceler kesb-i ḳurb-ı kerâmet-i mevlâ ve niceler daḥi taḥşîl-i vuşlat-ı cenâb-ı kibriyâ eyleyüp nice ezvâḳ-ı rûhânî bulmuşlardır.

Pes imdi böyle kemâl taḥşîline sebep olup evliyâ-yı kibâr vaz' eyledikleri âyîn-i ṭarîḳat ve semâ'ları nice ḥarâm olur. Eger dîrsen semâ'a ehl olanlara ḥarâm

⁸⁰ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 11b; Ârif Ahmed, *a.g.e.*, T2128 7b.

degildir, bilürüz ammâ ehl-i zamân-ı sâbıkda var imiş, zamânımızda bulunmaz. Anıñ cevâbı tafşîl üzre faşl-ı semâ‘da gelse gerekdir.⁸¹”

İkinci bölümde semâ‘ hakkında Hz. Muhammed’in semâ‘ı yasak etmediği ama zamansal farkın semâ‘ı haram kılacağı üzerindeki tartışmalara cevap vardır. Yani günümüz insanların yaptığı semâ‘ geçmişteki gibi değildir ve bu yüzden haramdır yargısı üzerine cevap verilir:

“Yukarıda zıkr eyledüğümüz gibi eger müttefike-i mezbûr dirse Resûlu’llâh ben semâ‘ı inkâr eylemezem didüğü zamân mâzîde olan ricâlu’llâhıñ semâ‘ıdır. Yoğsa bu bizim ‘aşrımız ricâliniñ semâ‘ı degildir. Cevâb virip diriz ki Hâzret-i Resûl-i Ekrem -şallallâhu ‘aleyhi ve sellem- bir semâ‘ı bir semâ‘-ı âhardan fark eylemedi. Bil ki ıtlâk üzre ben semâ‘ı inkâr eylemezem didi. Sen vücûh-ı evveleden bir vechi İrâd eyleyüp hüccet-i şahîhe ile işbâta kâdir misün ki Resulu’llâh’ıñ inkâr eylemeyüp tecvîz buyurdukları semâ‘ zamân-ı evvel ricâliniñ semâ‘ına maşşûş ola... Zamânımız ricâli semâ‘ınaıştimâli olmaya, hâşâ kâdir degilsün. Zîrâ semâ‘ için olan işâret-i nebeviyyeniñ ‘umûmiyyeti vardır. İlä âhiri’d-devrân her zamânıñ ricâliniñ semâ‘ını şâmildir.⁸²”

Semâ‘ hakkındaki ilginç sayılabilecek bir bilgi de aslında semâ‘ya tarih boyunca çoğu kimse kötü gözle bakmamış ve bu bir ibadet değildir dememiştir. Yani problem modern bir problemdir denilebilir. Nablusî bu tip bir görüşün otuz kırk senedir türediğini şu sözlerle dile getirir:

Kibâr-ı dînden birisi gürûh-ı Mevleviyyeniñ devr ü semâ‘ları ‘ibâdet degildir dimemiş. Fe-emmâ şimdi otuz kırk seneden berü zühûr iden hadâset-i sinn şâhibleri

⁸¹ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 24a-24b; Ârif Ahmed, *a.g.e.*, T2128, vr 14b-15a.

⁸² Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 33a-33b; Ârif Ahmed, *a.g.e.*, T2128, vr 20a.

ve ba‘zı mertebe ke-ennehu sivādḥānılg taḥşıl itmiş süfehā maḳūleleri āyın-i evliyāya ve meclislerine ḥāzır olanlara ta‘n ve teşnī‘ ve tefsīk iderler imiş.⁸³

Tevâcüd kavramı da genellikle semâ’nın bir neticesi olduğu için semâ‘ ile birlikte ele alınmıştır ve altıncı bölüm devr ve tevâcüdü konu edinir. Deverân ve semâ‘ esnâsında tevâcüdün oluşması samimiyet çerçevesinden ele alınır. Tevâcüd hakkındaki olumsuz fikirler riya ve keramet davası güdenlere yöneliktir. Samimi şekilde vecde gelenler bu kapsamın dışındadır:

“Ya‘nī yalandan tevâcüd idüp riyâ ile da‘vâ-yı kerâmet ve velâyet eylemek Ḥudâ-yı müte‘âle iftirâ eylemektir.⁸⁴

Pes bu ‘ibārâtlardan fuḳahānıñ murâdları kizb ü riyâ ve da‘vâ-yı kerâmet iden kimselerdir. Yoḥsa ḥâşâ ki fuḳahâ-yı ‘izâm şâdıḳâne, ḥâlişâne tarîḳ-i Ḥaḳḳ’a sülûk eyleyen şüfiyyûnı ve aḥvâl-i maraẓiyyelerini inkâr ideler.⁸⁵”

İmam Kuşeyri’nin tevâcüd hakkındaki görüşleri bir hadis-i şerifle birlikte ele alınır. Kuşeyri tevâcüdü ihtiyar ile vecdi istemek şeklinde tanımlar. Akabinde hadiste ağlamazsanız dahi ağlar gibi görünün ibaresinden içte olmayan bir şeyin ortaya çıkması için, zahiren o içteki şey varmış gibi görünmek mübahtır sonucuna varılır:

“Baḥşinde buyururlar ki tevâcüd ihtiyârıyla vecdi taleb eylemege dirler. Ancak bu ihtiyâr ile taleb-i vecd eyleyen şâhib-kemâl olmaz. Farazâ kemâle bâliḡ olsa da daḡı mütevâcid olmaz. Bil ki vâcid olur. Zîrâ tefâ‘ul bâbı ekşeriyâ bâtında olmayan şıfatı izḥâr içündür. Zâtında vecdi yok. Ancak izḥâr-ı vecd ider. Bu ise ehl-i kemâl ḥâli degildir ve likin eger zâtında vecdi zuhûr iderse mütevâcid itlâḳ olunmaz.

⁸³ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 69b; Ârif Ahmed, *a.g.e.*, T2128, vr 43a-43b.

⁸⁴ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 51a; Ârif Ahmed, *a.g.e.*, T2128, vr 31a.

⁸⁵ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 51a; Ârif Ahmed, *a.g.e.*, T2128, vr 31b.

Vācid dinür. Şāhib-kemāl olur. ‘Ulemā-yı dīnden bir kavm tevācüd-i aşhābına müsellemler degildirler. Mezmūmdur dirlər. Tekellüfī mutazammın olup taḥkīkden ba‘id olduğundan ötürüdür dirlər ve fuḳahā-yı ‘āmilīnden bir kavm daḥi ma‘ānī-yi vecdīñ vicdānda ḥuṣūliçün mutaraşşıd olan fuḳarā-yı mücerredīne tevācüdi müsellemler görmüşler.

...ya‘nī ümmetim siz bükā eyleyiñ. Eger ağlamazsañız daḥi bārī ağlar gibi oluñ diyü buyururlar. Pes bu ḥadīs-i şerīfden münfehim olur ki bātında olmayan bir emr-i memdūḥuñ ḥuṣūliçün ḥāricde anıñ emşāli şeyleri izhāra cevāz u mesāğ vardır.⁸⁶

Neticede riyā, kibir, velayet ve keramet davası gütmek, iftihar cihetinde olan tevācüd nehy edilmiştir.⁸⁷Sūfī ulema arasındaki istilahde ise tevācüd kalbin huşuundan ibarettir.⁸⁸”

D- ESERİN KAYNAKLARI

1- Kur’ân-ı Kerîm

Eserde değişik sebeplerden ötürü Kur’ân’dan ayet iktibasları yapılmıştır. İktibaslar bir ayetin tamamını kapsadığı gibi çoğu kez de kısmî iktibas şeklinde olmuştur. Bazen bir dua cümlesinin içinde iktibas yer alırken kimi zaman bir hadisin manasını açıklamak amacı ile kullanılmıştır. Bazen de ahkâm içeren bir veya birkaç ayet tartışmanın merkezine oturtularak eserlerin bölümü şekillendirilmiştir. Bunun

⁸⁶ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 53a-53b; Ârif Ahmed, *a.g.e.*, T2128, vr 32b.

⁸⁷ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 54a; Ârif Ahmed, *a.g.e.*, T2128, vr 33a.

⁸⁸ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 54b; Ârif Ahmed, *a.g.e.*, T2128, vr 33b.

yanında hikâye ve rivayetlerde tahkiyenin arasında ve bölümler sonlandırılırken ayetler kullanılmıştır. Ancak mûsikî ile ilgili olarak lehde ve aleyhde herhangi bir ayet zikredilmemiştir ve herhangi bir âyet delil olarak gösterilmemiştir. Altıncı fasılda Mevlevîlerin devranının, tasavvufî derinliği tasvir için yaptıklarını anlatmak ve bunun bir zikir şekli olduğunu savunmak için âyetlere başvurulmuştur. Ayrıca vecd halinin hakikatini tartışma amacı ile bu bölümde hadis ve ayetler birlikte zikredilmiştir. Genel olarak bakıldığında direk Kur'an-ı Kerim'den yapılan alıntılardan(31 âyet) ve tartışmalardan hareketle ile bölümlerin kurulması söz konusu değildir. Birinci bölümde cemaat ile namaz kılmanın durumu tartışılırken Ahzab suresinin 4. âyeti merkeze alınarak bölümün ilk kısmı şekillenmiştir; ancak diğer âyet iktibasları genellikle edebî saikler ile eserde zikredilmiştir.

2- Hadis Eserleri

Eserde hadis alıntıları yapılırken hadis kaynaklarının adları umumiyetle verilmiştir. Buhari, Müslim, Tirmizi, Ebû Dâvud, İbn Mâce, Nesaî, Muvatta gibi hadis kaynaklarının yanında özellikle iki eserden çokça hadis nakledilmiştir. Bu eserler Suyûfî'nin *Camii's-sagîr* ve Deylemî'nin *Müsnedü'l-Firdevs* adlı eserleridir. Tercümede eser *Müsnedü Firdevs* şeklinde geçmektedir. Deylemî babasından ve diğer hadis alimlerinden hadis öğrendikten sonra babasının eseri olan *Kitabü'l-Firdevs* adlı eserdeki hadis isnadlarını bir araya getirerek *Müsnedü Firdevsi'l-ahbar* ve *Firdevsü'l-ahbar bi-mesuri'l-hitab* adlarında anılan kitabını kaleme almıştır.⁸⁹ Deylemî'nin yeniden vücuda getirdiği bu eserdeki hadislerin bir kısmı sahih, ferd ve gaib olmakla birlikte çoğu zayıf hadislerden oluşmaktadır ve diğer hadis

⁸⁹Müctebâ Uğur, "DEYLEMÎ, ŞEHREDÂR B. ŞÎRÛYE" TDVİA, IX. Cilt, 1994, s. 266.

kaynaklarında yer almayan birçok ahlak hadisini ihtiva etmektedir.⁹⁰ Suyûtî'nin *Camîu's-sagîr* adlı hadis eseri de Deylemî'nin *Müsnedü'l-Firdevs*'ini kaynak olarak almakla birlikte bu hadisleri zayıf olarak tasnif etmiştir.⁹¹ Ayrıca yine tercümede Münâvî'nin *Camîu's-sagîr*'e yaptığı şerhden de geniş alıntılar mevcuttur. Münâvî'nin şerhi ile birlikte Bedreddin Aynî'nin Buharî şerhinden de iktibaslar vardır. *Camîu's-sagîr*'e Nablusî'nin çokça önem vermesinin nedeni bu eseri Emevî Camii'inde okutmuş olmasından da kaynaklanabilir. Bekri Alaaddin Nablusî biyografisinde şu ifadelerle yer verir:

“Böylece, Hz. Yahya'nın türbesinin güney tarafında, Emevî Camiinde dersler verir. Öğleden önce birçok konuda dersler verirken; öğleden sonra ise, Suyûtî'nin *Câmîü's-sagîr*'i ve Nevevî'nin bir hadis kitabı ile ilgili hadis dersleri yapar.”⁹²

3- Diğer Eserler

Kur'an-ı Kerîm ve Hadîs-i Şerîf eserlerinin dışında bazı biyografik kitaplar da esere kaynaklık etmiştir. Bunlar Hatîb el-Bağdâdî'nin *Tarihu Bağdâd*, Münâvî'nin *Tabakâtü'l-Evliyâ*, Ebu Nu'aym'ın *Hilyetü'l-Evliyâ* ve *Tabakâtü'l-Asfiya*, Abdülvehhâb Şa'rânî'nin *Levâkihu'l-ahbâr fi tabakâti'l-ahyâr* adlı eserleridir. Tasavvuf eserleri de eserin birçok bölümünün kurulumunda yer almıştır. Nablûsî eserini telif ederken umumiyetle tasavvuf literatürünün ana kaynaklarını kullanmayı tercih etmiştir. Bunlar Kuşeyrî'nin *Risâle*'si, Mevlânâ'nın *Mesnevî*'si, Arabî'nin *Fütühat ve tercemânü'l-eşvak*¹, Sühreverdî'nin *Avârifü'l-maârif*i, İbn Gânim'im *Hallü'r-rumûz*'u, Mekkî'nin *Kûtü'l-kulûb*'u sayılabilir. Bazı kitaplardan ise sadece tahkiyevî rivayet nakli yapılmıştır. Bunlara *Kitabü'l-agânî* ve Ebu'l Vefâ ibn Akil'in

⁹⁰ Müctebâ Uğur, “FİRDEVSÜ'L-AHBÂR” TDVİA, XIII. Cilt, 1996, s.130.

⁹¹ Müctebâ Uğur, “el-CAMİÜ'S-SAGİR” TDVİA, VII. Cilt, 1993, s.113.

⁹² Bekri Alaaddin, *a.g.e.*,s. 95.

Kitabu Füsûl eserleri örnek gösterilebilir. Ayrıca fikhî tartışmaların yer aldığı bazı yerlerde *Bezzâziyye*, *Füsûl-i İmâdî* gibi eserlerden faydalanılmıştır.

E-ESERİN NÜSHALARI

1- Nüshaların Tavsifi

Tespit edebildiğimiz kadarıyla “Ukûdü’l-lü’lü’iye” tercümesinin Türkiye kütüphanelerinde on bir adet nüshası vardır. Bunlardan yalnızca bir tanesine kütüphane restorasyonda olduğu için ulaşılamamıştır. Bu eser Beyazid Devlet 3764 numarasında kayıtlı olup [126] ve [170] varakları arasındadır. Söz konusu nüshanın varlığını katalog kayıtlarından öğrendiğimiz için bu yazmanın çalıştığımız eserin bir nüshası olabileceği gibi başka bir eser olması da muhtemeldir. Zira kütüphanelerde kayıtlı olan nüshaların bazıları Müstakimzâde’nin “Ukûdü’l-lü’lü’iye” şerhi ile karışıklık göstermektedir. Eserin incelenen nüshaları şunlardır:

1. İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphane, TY. Nu. 2128

247x135 mm ölçülerindeki yazma nesihle 23 satıra yazılmış olup tamamı 75 sayfadır. Serlevhası tezhipli ve tüm sayfaları altın varak ile cetvellidir. Başlıklar ve keşideler kırmızı mürekkeplidir. Cildi yeşil ve altın yaldızlı zencireklidir. Eser Süleyman Sahib tarafından 1242 yılında istinsah edilmiştir. Birçok derkenar notu barındırmaktadır.

Baş: حمد و سپاس و ثنای بی قیاس

Sonu: ماه مزبورك اوتزنجى كون اختتام بولدى

2. İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphane, TY. Nu. 2185

225x116 mm ölçülerindeki yazma talik hatla 18 satıra yazılmıştır ve tamamı 152 sayfadır. Fasil başlıkları ve keşideler kırmızı mürekkeplidir. Bordo-yeşil mukavva ciltlidir. Eserde bir sah ve bir matlab kaydı dışında herhangi bir kayıt yoktur. Eserin başında besmeleden önce kırmızı mürekkeple:

ترجمة رسالة عقود اللولويه فى طريق السادة المولوية للشيخ عبدالغنى انابلسى سلم الله تعالى

başlığı bulunmaktadır.

Baş: حمد و سپاس و ثنائى بى قياس

Sonu: ماه مزبورك اوتزنجى كون غايته اختتام بولدى

3. Millî Kütüphane, 06 Hk 178

215x155 (155x115) mm ölçülerindeki yazma nesih kırması hat ile 26 satıra yazılmıştır ve 34 sayfa hacindedir. Bir mecmuada yer alan eser [79b]-[96a] arasında yer almaktadır. Üzüm salkımlı filigranlı kâğıda yazılmıştır. Nemli ve mürekkep lekeli. Keşideler ve fasıl başları kırmızı mürekkeplidir. Kahverengi meşin sırtlı, kırmızı pandizot mıklepli yeni cilt içerisinde. Derviş Hüseyin Niyâzü'l-Mevlevî tarafından istinsah edilmiştir.

Baş: حمد و سپاس و ثنائى بى قياس

Sonu: ماه مزبورك اوتزنجى كونى غايته اختتام بولدى

4. Mevlana Müzesi İhtisas Kütüphanesi, Nu. 2165⁹³

230x150 (152x80) mm ölçülerindeki yazma talik hat ile 25 satıra ve 71 sayfaya yazılmıştır. Kahverengi ciltli, miklepli ve altın yaldızlı zencirekli cilt içerisindedir. Seyyid Abdülkâdir el-Mevlevî Beşiktaş Mevlevîhânesi'nde 1211(1796) tarihinde istinsah etmiştir. Eser ortadan eksiktir.

Baş: حمد و سپاس و ثنای بی قیاس

Sonu: ماه مزبورك اوتزنجی كونی غایتنده اختتام بولدی

5. İBB Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları, Bel Yz K500/03⁹⁴

195x130 (145x85) mm boyutlarındaki eser nesih hat ile 19 satıra yazılmıştır ve 99 sayfadır. Keşideler ve başlıklar kırmızı mürekkeplidir. Fersûde, açık ve koyu kahverenkli miklepli ve ebrulu cilt içerisindedir. Kağıdı mürekkep lekeli ve kurt yeniklidir. Muhammed el-Vâhidî el-Şabânî el-Halvetî el-Erzincânî tarafından 1122 yılında istinsah edilmiştir. Ortadan eksiktir.

Baş: حمد و سپاس و ثنای بی قیاس

Sonu: ماه مزبورك اوتزنجی كونی غایتنده اختتام بولدی

6. Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi 3038

21 satır ile 175 sayfaya harekeli nesih ile yazılmıştır. Keşideler siyah mürekkeplidir. Mürekkep lekeleri ve silinmeler mevcuttur. Son sayfaları nem almıştır. Başında ترجمه رسال عقود مستقیم زاده سلیمان بن عبدالرحمن ve hemen altında

⁹³ www.yazmalar.gov.tr'deki kayıttaki eser Sadeddîn Süleyman'ın “Şerh-i Ukûdu'l-lü'lü'iyeye”si olarak görünmektedir.

⁹⁴ Katalog kaydında eser Sadeddîn Süleyman'ın “Şerh-i Ukûdu'l-lü'lü'iyeye”si olarak görünmektedir.

للشيخ عبدالغنى انابلسى فى طريق السادة المولوية yazılıdır. Bu ibarelerin altında ise ىلله تعالى yazılmış ve üstü çizilmiştir.

Baş: حمد و سپاس و ثنای بی قیاس

Sonu: ماه مزبورك اوتزنجى كون غایتنده اختتام بولدى

7. Süleymaniye Kütüphanesi, H. Hayri-Abd. Ef. 99

Eser 25 satır ile 88 sayfaya talik hat ile yazılmıştır. Gümüş rengi şemseli ve zencirekli mor bir cilt içerisindeydir. Kurt yeniklidir. Serlevhasında kırmızı mürekkeple ترجمه رسال عقود اللولويه فى طريق السادة المولوية للشيخ عبدالغنى انابلسى سلم الله yazılıdır. Başlıklar, keşideler, ayetler, hadisler ve bazı özel isimler kırmızı mürekkeplidir. Satıraralarında ve derkenarlarda sah kayıtları ve eklemeler vardır. Sonunda değişik bir hat ve lacivert mürekkep ile “merhûm Hâce Abdullah Efendi hayr ile yâd oluna. 1323” kaydı vardır. Bunun yanında mukabele ve tashih edildiğine dair bir kayıt mevcuttur.

Baş: حمد و سپاس و ثنای بی قیاس

Sonu: ماه مزبورك اوتزنجى كون غایتنده اختتام بولدى

8. Berlin Eyalet Kütüphanesi, Ms. or. oct. 1905

210x150 (140x80) mm boyutlarındaki yazma 21 satır ile 109 sayfaya nesih hat ile yazılmıştır. Serlevhası altın yaldızlı ve tezhiplidir. İlk iki sayfa altın yaldızlı cetvel içerisindeydir. Duraklar, başlıklar, keşideler kırmızı mürekkeplidir. Süleyman Sahib tarafından 1246 yılında istinsah edilmiştir. Birçok derkernar-matlab notu mevcuttur.

Baş: حمد و سپاس و ثنای بی قیاس

Sonu: ماه مزبورك اوتزنجى كونى غايئنده اختتام بولدى

9. İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, OE Yz 601/01

210x150 (180x110) mm boyutlarında olan yazma 81 sayfaya nesih hat ile yazılmıştır. Genellikle sayfaları 25 olmakla birlikte eserin bazı sayfalarında satır sayısı değişmektedir. Ebru kaplı kahverengi mıklepli cilt içerisinde. Fasil başları ve bazı Arapça ibareler kırmızı keşidelidir. Kurt yeniklidir. Sonunda Şeyh Muhammed el-Yüsrî el- Mevlevî'ye ait bir temellük kaydı vardır.

Baş: حمد و سپاس و ثنای بی قیاس

Sonu: ماه مزبورك اوتزنجى كونى غايئنده اختتام بولدى

10. İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, OE Yz 1040

200x130 (150x80) mm boyutlarındaki yazma 138 sayfadan ibaretdir ve 17 satır talik hatla kaleme alınmıştır. Sayfalar kırmızı kalem ile cetvellidir. Kahverenkli ciltli ve altın yaldızlı cilt içerisinde. Başında bir fihrist vardır ve on faslın konu başlıklarını vermektedir. Serlevhası halkerlidir ve besmele ile birlikte هذا رساله ibaresi vardır. Keşideler ve bazı sah kayıtları kırmızı mürekkeplidir. Ayet ve hadisler harekelidir. 1264 senesinde Mevlana soyundan gelen ve Erzincan Mevlevîhanesi'nde görevli olan Mehmed Arif tarafından istinsah edilmiştir.

Baş: حمد و سپاس و ثنای بی قیاس

Sonu: ماه مزبورك اوتزنجى كون غايئنده اختتام بولدى

2-Tenkitle Metne Dâhil Edilen Nüşhaların Seçimi

İ Ü	İ Ü	Mil 06	Konya	Bel Yz	Hacı	Hhayri	Ms. or.	OE Yz	OE Yz
T-2128	T-2185	Hk 178	2165	K0500	Mahmud Efendi 3038	Abdef99	oct. 1905	0601	1040
İzhār-1	İzhār-1	İzhār ve	İzhār-1	İzhār-1	İzhār-1	İzhār-1	İzhār-1	İzhār-1	İzhār-1
meserret	mesrūr	sūrūr ve	sūrūr ve	sūrūr ve	mesrūr ve	mesrūr-	meserre	sūrūr ve	mesrūr
ve darb-1	ve	darb-1	darb-1	darb-1	darb-1	ı darb-1	t ve	darb-1	ve darb-
deff ve	darb-1	deff ve	deff ve	deff ve	deff ve	deff-1	darb-1	deff ve	ı deff ve
teğannīyi	deff ve	teğannī	teğannī	teğannī	teğannīyi	teğannī	deff ve	teğannī	teğannī
mübāh	teğann	yi	yi	yi	mübāh	yi	teğannī	mübāh	yi
	īyi	mübāh	mübāh	mübāh		mübāh	yi		mübāh
	mübāh						mübāh		
aḥsen-i	Aḥsen	aḥsen-i	aḥsen-i	aḥsen-i	aḥsen-i	aḥsen-i	aḥsen-i	aḥsen-i	aḥsen-i
vech ü	-i vech	vech	vech	vech	vech ü	vech ü	vech ü	vech ü	vech ü
şalāḥına ;	ü	üzere	üzere	üzere	şalāḥına ;	şalāḥına	şalāḥına	şalāḥına ;	şalāḥına
virirüz ;	şalāḥın	şalāḥına	şalāḥına	şalāḥına	virir-	; virür-	; viririz	virürriz;	; virür-
imrār-1	a ;	:	;	;	elif(!)ye(ع	elif(!)ye	; imrār	imrār-1	elif(!)ye
vaḳt	virirüz	virürüz	virürüz	virürüz;	)-ze(ج);;	(ع)-		vaḳt	(ع)-
	;	; imrār-1	: imrār-1	imrār-1	imrār-1	ze(ج);			ze(ج);
	imrār-1	vaḳt	vaḳt	vaḳt	vaḳt	imrār-1			imrār-1
	vaḳt					vaḳt			vaḳt
devr ü	devr-i	devr ü	devr ü	devr ü	devr-i	devr-i	devr ü	devr-i	devr-i
hareket	hareke	hareket	hareket	hareket	hareket	hareket	hareket	hareket	hareket
	t				(harekelen				
					miş)				
teceddüd	Teced	Tecedd	Tecedd	Tecedd	teceddüdi	teceddü	Tecedd	Teceddüd	teceddü
i	düdi	üd	üdi	üdi	ve i'dām-1	di ve	üdi	i	di ve
devriyye	ve	devriyy	devriyy	devriyy	devriyyen	i'dām-1	devriyy	devriyyen	i'dām-1

niñ	i'dām-	eniñ	enin	eniñ	iñ	devriyy	eniñ	iñ	devriyy
	ı					eniñ			eniñ
	devriy								
	yeniñ								
Bu vaqte	Bu	Bu	Bu	Bu	Bu vaqte	Bu	Buraya	Bu vaqte	Bu
dek	vaqte	vaqte	vaqte	vaqte	dek	vaqte	dek	dek	vaqte
	dek	dek	dek	dek		dek			dek
qayırmaz	Fa'iz	qayıрма	qayıрма	qayıрма	qayırmaz	qayıрма	qayıрма	qayırmaz	Fa'iz
	māz	z	z	z		z	z		māz
Lebīd	Lebīd	.....	.....	.....mısr	Lebīd gibi	Lebīd	Lebīd	.....	Lebīd
gibi	ki			a'	mısrā'	gibi	gibi		gibi
	mısrā'					mısrā'			mısrā'
hācetini	hāceti	hācetini	hācetini	hācetini	hācetini	hācetini	hācetini	hācetini	hācetini
bitürüp	ni	bitürüp	bitürüp	bitürüp	buyurup	bütürüp	bitürüp	bitürüp	qabül
	buyuru								buyurup
	p								
terkini	terkini	terkini	terkine	terkine	terkine	terkine	terkine	terkine	terkine
milhā	mekhā	milhā	bā'ış	milhā	mekhā	mekhā	milhā	mülhā	mekhā
								(mülhā	
								harekelen	
								miş)	

Yukarıdaki tablo nüshalardaki ortaklıkları gruplandırmak amacı ile metin içerisinde seçilmiştir. Yukarıdaki örnekler yazmaların iki ana koldan (İÜ T-2185, Hacı Mahmud Efendi 3038, Hasan Hayri Abdef99, OE Yz 1040 nüshalarının bir

koldan, İ Ü T-2128, Mil 06 Hk 178, Konya 2165, Bel Yz K0500, Ms. or. oct. 1905, OE Yz 0601 ayrı bir koldan) geldiğine işaret etmektedir.

Bel Yz K0500 numaralı nüshada [297b]'den [298a]'ya geçişte müşir tutmamıştır ve ortadan birkaç sayfa eksiklik vardır. Aynı kesiklik ve dolayısıyla eksiklik sayfadan sayfaya geçişte değil sayfa içerisinde Konya 2165 [7a] numaralı yazmada bulunur ki bu da Konya nüshasının Bel Yz K0500'den istinsah edildiğini gösterir. Bu iki nüsha ortadan eksik nüshalardır. Bunun dışında İÜ T-2128 ve Ms. or. oct. 1905 numaralı nüshalar aynı müstensihin kaleminden çıkmıştır. İÜ T-2128 1242'de, Ms. or. oct. 1905 ise 1246'da Süleymân Sâhib tarafından istinsah edilmiştir. Buna rağmen yukarıda tabloda görüldüğü gibi iki nüsha arasında dahi farklılıklar mevcuttur. Tablodaki 2. ve 5. örneklerde Ms. or. oct. 1905 nüshasının diğer tüm örneklerden farklı bir varyant göstermesi müstensihin dahlini açıkça göstermektedir. İlk koldan hem tam nüsha olması bakımından, hem de “sahh” kayıtları içermesi bakımından OE Yz 1040'ı esas almayı tercih ettik. Zira bu koldaki nüshalardan Hacı Mahmud Efendi 3038 nüshası harekeli olmasına rağmen birçok hareke hatası ise istinsah edilmiştir ve kopukluklar vardır.⁹⁵ İÜ T-2185 nüshasında sadece bir adet “sahh” kaydı mevcuttur ve bu kayıt cümlenin bağlamından kopuktur.⁹⁶ Ayrıca müstensih ismi ve istinsah tarihi bulunmamaktadır. Hasan Hayri Abdullah Efendi No: 99 nüshasında mukabele kaydı mevcuttur ancak OE Yz 1040 ile karşılaştırıldığında Hasan Hayri Abdullah Efendi No: 99'daki eksik olan cümlelerin ve düzeltmelerin OE Yz 1040'ta tam olduğu görülmektedir.⁹⁷

⁹⁵ Örneğin [67a]-[67b] arası “taleb-i vecd eyleyen şâhib-i kemâl olmaz”----“hikâye-i meşhûrdur ki”.

⁹⁶ [12b]'de “her biri” ibaresinden sonra gelmesi gereken kayıt [13b]'de bulunmaktadır.

⁹⁷ Hhayri Abdef99 [36b]'de mukabele ile yapılan düzeltme OE Yz 1040 [57a]'da tam olarak mevcuttur.

Diğer kolda ise İÜ T-2128'i tenkitli metne dahil etmesi uygun görülmüştür. Yukarıda da belirtildiği gibi Konya 2165 ve Bel Yz K0500 nüshaları birbirinden istinsah edilen eksik nüshalardır. Mil 06 Hk 178 ([92a]'da bir işaret ile birlikte) eksiklik bulunmaktadır. İÜ T-2128 ve Ms. or. oct. 1905 aynı müstensihin elinden çıkmasına karşılık İÜ T-2128 daha erken istinsah edilmiştir ve derkenâr notları açısından daha zengindir.⁹⁸ OE Yz 0601'de ise kurt yeniği mürekkep lekesi ve nem mevcut olmakla birlikte "sahh" kayıtları yerine karalamalar bulunmaktadır. Aynı zamanda satır sayıları karşılıklı sayfalarda dahi farklılık arz etmektedir.⁹⁹ Bunların yanında herhangi bir kaydın bulunmaması nüshanın özensiz biri tarafından istinsah edildiği hissini uyandırmaktadır.

---

⁹⁸ Mesela [28a]'da der-kenarda "gözleri kör olsun" şeklinde bir beddua mevcuttur.

⁹⁹ Örneğin [21a] ve [20b].

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TENKİTLİ METİN

A- METİN KURARKEN TUTULAN YOL

1. Metin kurulurken ilmî eserlerde kullanılan aşağıdaki transkripsiyon alfabesi kullanılmıştır:

ء ‘

ث Ş

ح Ğ

خ Ğ

ذ Z

ص Ş

ض D/Ž

ط T

ظ Z

ع ‘

غ Ğ

ق K

ك K/ñ/G

Arapça ve Farsça kelimelerdeki uzun ünlüler şöyle gösterilmiştir:

ا Ā

و Ū

ى Ī

Farsça vâv-ı ma'dûleler ā'dan önce üst konumunda (~) işaretiyle gösterilmiştir.

2. OE Yz 1040 numaralı yazmanın varak numaraları [] içerisinde T 2128 numaralı yazmanın numaraları kalın karakterle [] içerisinde gösterilmiştir.

3. Metin tamiri [] içerisinde gösterilmiştir.

4. Metinde geçen âyet, hadis Arapça, Farsça müstakil ibareler Arap alfabesi ile yazılmıştır. Ayrıca bu ifadelerin anlamları metinde yer almıyorsa dipnotta verilmiştir.

5. Âyetlerin Türkçe ma'nâsı Muhammed Esed mealinin Türkçe tercümesinden alınmıştır. Âyetlerdeki kısmî iktibaslarda âyetin tamamının anlamı verilmiş ve iktibas edilen kısım kalın karakterlerle gösterilmiştir.

6. Farsça muzari fiillerle yapılan bileşik kelimeler – ile ayrılmamış, Arapça ve Farsça ön ekler – ile ayrılmıştır.

7. Nüsha farklarında aparatta ilk olarak OE Yz 1040 daha sonra T 2128 yazmasının varyantları gösterilmiştir. Tercih edilen varyant ana metne konulmuştur. Arap alfabeli ibarelerin aparatında da sol tarafta OE Yz 1040, sağ tarafta T 2128 varyantları yer alır. Eğer bir varyantın karşılığında herhangi bir kelime yok ise // işareti kullanılmıştır.

B-TENKİTLİ METİN

[1b][1b]Hamd ü sipās ve şenā-yı bī-kıyās ol hāl-ı nūfūs u enfās ve kāşif-i ğumūm-ı vesvās olan Perverdigār-ı cinn ü ünās¹⁰⁰ hazretlerine olsun ki müsteḥak olanlarıñ āḥir ü ‘ākıbetlerin seyf-i Ḥaḫḫ ile ḳat’ eyledi ve kelam-ı bī-ma’nā-yı cūhhāli nūr-ı beyānuñ zūhūrı ve ṭulū‘ı sebebiyle zelīl ü ḥor u ḫaḫīr eyleyüp redd ü def’ eyledi ve sālik-i ṭarīḫ-i Ḥaḫḫ olan fuḳarā-yı bābu’llāha i’tirāz eyleyen münkirin ve münāfıḳin ve¹⁰¹ tā‘īnini rüsvāyīeyleyüp ḳāh-ı mehālik-i maġlūbiyyet ü maḥrūmiyyete düşürdi.

Ḳıṭ‘a:¹⁰²

Keff-i dest-i cehāletle felekde encüm ü māhı

Ne mümkin maḥv u setr itmek gider bu fikr-i gümrāhı

Doḳunma¹⁰³ ḫānedānında yanan āsūde şīrāna

Seni ālūde ḫūn eyler anuñ şīr¹⁰⁴ pençe-yi āhı

Maḥrūse-yi Mıṣr’da¹⁰⁵ nām u şānı meşhūr ve evlād ü a’kāb ve fuḳarā ve aḫbābı müte‘āref ü ma‘lūm müteḳaddiminden [2a] Şeyh Ğamrī -ḳaddesallāhu sirruhu’l-‘azīz- hazretlerinüñ neslinden bir zāt-ı şerīfi bir töhmet ile ḳuzāt-ı Mıṣr’dan birisi ḫabs eyledikde ‘ālim ü ‘āmil ve ‘ārif ü kāmil eş-Şeyḫ¹⁰⁶ ‘Abdü’lvehhāb-ı Şa’rāvī¹⁰⁷- raḫmetu’llāhi ‘aleyh- hazretleri ol vaḳtde ḫayātde olmaġın mezbūruñ

¹⁰⁰ ünās : nās

¹⁰¹ // : münāfıḳin ve

¹⁰² Ḳıṭ‘a : beyt

¹⁰³ Doḳunma : ṭoḳunma

¹⁰⁴ // : şīr

¹⁰⁵ Mıṣr’da : Mıṣr-ı Ḳāhire’de

¹⁰⁶ // : eş-Şeyḫ

¹⁰⁷ Genellikle Şa’ranî nisbesiyle anılan mutasavvıf metinlerde Şa’ravî nisbesi ile kayıtlıdır.

habs olduğundan habîr olduğda kâdî-yı merkûma mektûb tahtîr ü irsâl eylemişler. Maзмünunda egerçi hatt-ı Mısr-ı Kâhire'de merdân-ı Hüdâ ve evliyâu'llâh-ı bî-nihâyedir. Fe-emmâel-ân büyüt-ı mu'azzama ve hânedân-ı[2a] kadîme şâhibi ehlu'llâh ki evlâd u a'kâbı münkarız olmamış ve fuqarâ ve aḥbâbı mevcûd ve¹⁰⁸ şöhre-i âfâk dört hânkâhına tāk u âsitâne-yi¹⁰⁹ felek-revāk vardır ki şît u şadâsı velveleendâz-ı cihân ve debdebe-i kerâmât-ı 'adîdesi semâḥ-ı halk-ı 'âlemiyâna resîde olmuştur. Ol dört 'aded makâm-ı emn ü¹¹⁰ rāḥat olan cāy-ı sa'âdetpenâhdan birisi Şeyḥ Benû'l-vefâ -ḳaddesallâhu sirrihu'l-a'lâ- ḥazretlerinüñ hânkâhlarıdır. Yenâbî'-i ḥikmet-i İlâhî olan dehan-i dürrfeşânlarından hemvâre 'amme-yi nâsa âb-ı zülâl-i neşâ'ihleri cārî bir zât-ı şerîf imiş. Hattâ kelimât-ı ḳudsiyye-yi ḥikmetâmîzelerindendir ki buyurdular:

اولاد الفقراء كشجرة الزيتون الكبيرة فيها الزيت والصغيرة فيها الزيت وهي لا تخلو¹¹¹ من زيت طيب

Ya'nî mollâ-yı zamân bâb-ı 'izzet olan fuqarâ[2b] ve evliyânüñ evlâd u a'kâbı şecere-yi zeytûn gibidir. Büyük ağaçlarda zeytûn olduğu gibi küçüklerinde daḥi zeytûn ḥâşıl olur. Cenâb-ı Allâh medḥ ü ḳasem eyledüğü revḡan-ı zeyt-i ṭayyib ü tâhirden cins-i şecere-yi zeytûnuñ büyüğü ve küçüğü ḥâlî olduğu gibi merdân-ı Hüdâ ve daḥi evlâdları¹¹² ḥâlât-ı evliyâ-yı İlâh'dan ḥâlî degillerdir diyü buyururlar. Kec-nażardan ḥazer lâzım. Hattâ min ḳibeli'llâh mu'âhezeden biri olasin ve biri daḥi şeyḥ-i kâmil ü muḥakḳıḳ Şeyḥ Muḥammed Ḥanefî -ḳaddesallâhu sirrihu'l-'azîz-

¹⁰⁸ // : ve

¹⁰⁹ âsitâne : âsitân

¹¹⁰ // : ü

¹¹¹ تخلو : تخلو

¹¹² evlâdları : evlâdı

hazretlerinün cāy-ı seniyy ve dergāh-ı ‘ālīleridir. Ol zāt –ı sūtūdehısāluñ dađı¹¹³ de’b-i şerīfleri dā’imā havāss u ‘avāma merḥamete binā’en mevā’ız-ı ḥasene ve neşāīh-i laṭīfe ile ḥüsn-i terbiyye ve irşāda muḳayyed imişler. Ḥattā anlaruñ dağı mīzāb-ı raḥmet olan zebān-ı deryā-yı maḳāṭirlerinden teḳāṭur iden maḳālāt-ı hoş güftārlarındandır ki buyururlar:

إذا كان اولاد الفقراء رمادا فلا تطاه بقدمك تحترق ويوشك ان تقع في سوء الخاتمة

Ya’nī muḳarrebān-ı dergāh-ı Mevlā olan fuḳarā ve merdān-ı ilāhiyyeniñ evlād-ı kirāmīleri farazā ocaqlarda muḥterik olmuş kül gibi¹¹⁴ dađı olursa, üzerine ayak ile başma. Cāīz ki içinde āteş muḥtefī ola, ayakların iḥrāk ider. Bil ki seni sū’-i ḥātımeye ilḳāya isrā’ ider. Her ne ḳadar nazarda ḥor u ḥaḳīr görünürler ise de¹¹⁵ taḥaṭṭī ve taḥḳīr eyleme. Ebedī ḥırmāna bā’iş olur diyü naşīḥat iderler idi¹¹⁶[2b] ve biri dađı fāzıl[3a] [u] müdeḳḳik Şeyḥ Ebī ‘Abbās Ğamrī hazretleriniñ mekān-ı ḳuds-āşiyān ve maḳām-ı cennet-meşāmmlarıdır ve¹¹⁷ ol vücūd-ı pür-cūd-ı meleki’ş-şifātūñ dađı ‘ādet-i müstemirreleri hemīşe zümre-i mü’minīn ve gürūh-ı pür-şükūh-ı müslimīne üslūb-ı ḥakīm üzre leṭā’if-i ḥikemiyye ve maḥāsin-i edebiyye ile semt-i sedāda islāk ve ihtidā eylemek imiş. Ḥattā kān-ı cevāhir-i zevāhir olan ḳalb-i pür-envārlarından lisan-ı dürrerbārları vāsıtasıyla sünūh u zuhūr eyleyen zemzeme-yi şīrīn-edālarıdır ki buyururlar:

لحوم اولاد الفقراء مسمومة فمن تعرض لهم عجل هلاك نفسه بسم ساعة

¹¹³ // : dağı

¹¹⁴ // : gibi

¹¹⁵ // : de

¹¹⁶ // : idi

¹¹⁷ve : //

Ya'nî mahremân-ı harem-i hâşş ve mahzenân-ı esrâr-ı ihtîşâş olan fuکارâ ve kümmelîniñ sülale-yi tâhirelerinden vücûdpezîr olan maḥādîm-i muḥteremleriñ lûḥûmı mesmûmedir. Zehirlüdür. Her kim anlara sū'-i kaşd ile i'tirâz eyleye semm-i sâ'at¹¹⁸ ileya'nî bilâ-te'ḥîr kendü nefsiñ helâkine sūr'at itmiş olur. Mesmûm olup 'acâleten helâk olur. Kaṭ'â ehlu'llāhiñ evlād u¹¹⁹ a'ḳābına bil ki aḥbāb u¹²⁰ ḥuddāmına yaramaz fikr ile nazār idüp tezlîl ü taḍlîl ile i'tirâz eyleme ki derhâl helâk olmağa sebeb olur diyü tenbîh¹²¹ buyururlar. Bu taḳdîrce mesbûḳun bi'z-zıkr Şeyḫ Ğamrî neslinden ḥabs idildüğüñiz kimesne için zâhiren ve bâḫinen eksiklügi çekilmelidir. Benim ḳatımda fikr-i şā'ib ve re'y-i ḥüsn “ilâc-ı vâḳı'a pîş ez-vuḳû' bā-yed kerd”¹²² muḳaddemce tedârik görüp def'ine ilâc sa'y itmelü dirsiz.¹²³ A'lemdir[3b] benim maḳşûdum size naşîḥatdır. Kendüñize nāfi' olanı işlen diyü bu siyâḳda her¹²⁴ mektûbı taḥrîr ü irsâlde ḳāzî-yi mezkûra vâşıl olduğı gibi mütenebbih olup derhâl ol kimseyi¹²⁵ maḥbesden ıtlâḳ idüp envā' nevāzişler ile istiḥlâl eyleyüp ḥāṭırın tatyîb eyledi ve 'özür diledi ve ol büyü-tü erba'anıñ biri daḫi çehār yār-i güzînden şiddîḳ-i ekber ve yār-i ğār-ı seyyidü'l-beşer Ḥāzret-i Ebū Bekr raḍıya'llāhu te'ālā 'anhiñ 'ırḳ-ı tâhirelerinden iki şu'be münşa'ibe olup biri el-ân Mışır'da Bekrîler ta'bîr olunan Ebā Bekr Şiddîḳ ḥāzretleriñ evlād-ı emcādlarıñ ḥānedānlarıdır ve bir şu'besi daḫi diyar-ı Belḥ'de Ḥüseyn-i Ḥaṭîbî'niñ veled-i büzürgvârları ḥāzret-i sultānü'l-'ulemā dergeh-i püseriniñ aḥterleri Ḥāzret-i Mevlānā -min külli vücūhin evlānā-[3a] efendimiz¹²⁶ ve sâ'ir 'āmmeyi aḥbāb ve etbā'-ile Belḥ'den hicret

¹¹⁸ sâ'atin : sâ'at

¹¹⁹ // : u

¹²⁰ // : u

¹²¹ tenbîh : tenbîh-i nebîh

¹²² “İlaç, dert meydana gelmeden önce hazırlanmalıdır” anlamına gelen söz.

¹²³ itmelü dirsiz : itmelüdür sizler

¹²⁴ // : her

¹²⁵ kimseyi : kimesneyi

¹²⁶ // : min külli vücūhin evlānā efendimiz

eyleyüp diyar-ı Rûm'da Qal'a-i Yûnâniyân didikleri belde-i 'azîme -ki Qonya dimekle ma'rûfdur- gelüp anda tavaṭṭun eyleyüp ḥâliyâ maṭaf-ı qudsiyân olan türbe-yi münevvereleri ve ḥasretkeş-i ḥûr-ı 'în ve zînetde ferş-i zemîn olan âsitâne-yi ḥuldberînleri andadır ki 'avâm u ḥavâşşîñ ma'lûmıdır ve el-ân evlâd-ı vâcibü'l-iḥtirâmları ve a'kâb u etbâ'ı ve fuqarâ vü dervîşânı bî-ḥadd u 'add anda mevcüddur.¹²⁷

İlâ yevmi'l-ḳıyâm yevmen-fe-yevmen teraḳḳîde olup himmet-i ehlu'llâh ve ḳût-i¹²⁸ rûhâniyyet-i Ḥazret-i Mevlânâ ile munḳarîz olmamışlar gerek ve yalnız Qonya'da degil bütün memalik-i İslâmiyye[4a] şehirlerinde ekseriye fuqarâ ve etbâ'ı için birer ḥânkâh-ı sa'âdetintisâb¹²⁹ ve ḥânedân-ı velâyetme'âb¹³⁰ binâ olunup fuqarâ vü dervîşânı ve evlâd u etbâ'ı sâkin olup de'b-i ṭarîḳlerin icrâ ve iḥyâ ve kitâb-ı müsteṭâbların tilâvet idüp pençe-i mürdedillere ḥayât-ı tâze i'tâ ve nice gümrâh olanlar ol vâsiṭa ile râh-ı hidâyet ve ṭarîḳ-i müstaḳîme ihtidâ olunmadadır. Ḥattâ ol büyü-tü merdân-ı Ḥudâ ve¹³¹ ol mesâkin-i fuqarâ ve ehlu'llâhdan birisi Mışır'da mevlevîḥâne dimekle ma'rûf cây-ı cennetâsâdır ve biri daḥi vaṭan-ı me'lûfemiz olan Şâm-ı behiştâşâmdadır. Ḳadîmü'l-eyyâmdan mebnî¹³² olup, fuqarâ-yı Mevleviyye, meslek-i Ḥazret-i Mevlânâ'ya sülûk idüp evlâdları daḥi âbâ vü ecdâdlarına iḳtidâ eyleyüp¹³³ ṭarîḳat-ı Ḥazret-i Ḥudâvendigâr'da tekâpûde olup nây ve kudüm ile semâ'-ı ṭâhir [ü] nazîf idüp tevâcüd-i laṭîf müşârünileyhe:¹³⁴ فانلم تبكوا فتباكوا

¹²⁷ mevcüd : mevcüddur

¹²⁸ kelimeḳuvvet olarak da okunabilir.

¹²⁹ sa'âdetintisâb : sa'âdetpenâh

¹³⁰ ḥânedân-ı velâyetme'âb : dergâh-ı velâyet-i destgâh

¹³¹ // : ve

¹³² mebnî : mübtenî

¹³³ idüp : eyleyüp

¹³⁴ Ağlamıyorsanız ağlamış gibi yapın.

ile ‘āşıkān u sālīkān u teşnegāñ-ı bihār-ı ‘ulūm u ‘irfān ez ser-i şıdk u İķān hıdmet-i meşnevī-yi şerīf iderler ve enva‘ birr ü tã‘āt ile rāh-ı Hāķķ’a giderler ve bunuñ nazīri Haṭīb-i Bağdādī *Tārīḫü Bağdād* da ‘Abdullāh ibn Mes‘ūd, İbn¹³⁵ Keşīr’den ve anlar daḫi Ğafr¹³⁶’dan sened-i şaḫīḫ ile rivayet idüp zıkr ider ki yüz seksen dört tarīḫinde şıķāt-i eimme-yi ḫadīş ve ‘udül-ı kibar-ı muḫaddişinden İmām Şāfi‘ī ve İmām Aḫmed bin Ḥanbel ve daḫi nice eimme-yi dīniñ üstādları olup[4b] ‘adāleti müttefaķun ‘aleyh mevşūķ u mü’temen Şeyh İbrāhīm Zührī -raḫıya’llāhu ‘anh-ḫāzretleri Bağdād’a teşrīf buyurduķlarında Hārūnü’r-Reşīd [3b] zamān-ı ḫilāfetlerine müsādif olmaḫın istiķbāl ve ikrām-ı tām ile şehre götürüp ‘azīm¹³⁷ izḫār-ı birr ü iḫşān ile konaķlarına nüzül itdürdiler ve Hārūnü’r-Reşīd ğınāniñ ḫill ü ḫürmetin kendüsinden su‘āl eyledikde itlāk üzre ḫelāldir diyü cevāb ve fetvā virdi. Meger maḫall-i fişķa muķārın ola didi ve¹³⁸ ol vaķtde Bağdād’da bulunup ke-ennehu ‘ulemā-yı kibārdan ‘add olunanlardan bir ikisi kendüsinden istimā‘-i ḫadīş için geldiklerinde İbrāhīm Zührī ḫāzretlerini taĝannī iderken görüp işitdiler ve didiler ki:

Sizden teberrüken ve teyemmünen ḫadīş oķumaķ için ārzūmuz¹³⁹ var idi. Gelmiş idik. Fe-emmā çünki kendü ķulaĝımız ile istimā‘ eyledik ki¹⁴⁰ ğınā idersiz, ḫarāmı mürtekibsiz, ‘adāletden sākıtsız. Sizden oķumaķdan ferāĝat eyledik. İbrāhīm Zührī ḫāzretleri cevāb virüp buyurdılar ki:

Ķasem ü ‘ahdim olsun ki mādām ki Bağdād’da ikāmet idem, bir ḫadīş-i şerīf taḫrīş itmeyem. Tā ibtidā-yı ḫadīş-i şerīfe ta‘zīmen ğınā eylemediķçe ğınāya nice

¹³⁵bin : İbn

¹³⁶ غفر şeklinde yazılmıştır.

¹³⁷azīm : ‘azīmi

¹³⁸// : didi ve

¹³⁹hırşımız : ārzūmuz

¹⁴⁰eyledik : eyledik ki

ḥarām¹⁴¹ dirsiz ki Resül-i Kibriyâ ve aşḫâb-ı bâ-vefâ ğınâyı istimâ‘ eyledikleri benim sem‘ime sened-i şaḫîḫ ve rivâyet-i mütevâtir ile vâşıl olup ‘âmme-yi kütüb-i mu‘tebere-yi eḫādîşde meşṫürdur. Pes bu aḫvâl aḫâli-yi Bağdâd[5a] mâbeyninde şâyı‘ olup ḥattâ ḫalîfeniñ sem‘ine iriştı. İrtesi Hârünü’r-Reşîd zaman-ıResül-i Ekrem’de kibâr-ı Kureyş’den Maḫrûmiyye nâmında bir ḫâtûn ba‘zı ḫuliyy sırḫa eylemekle Ḥabîbu’llâh -şallallâhu ‘aleyhi ve sellem- ol ḫâtunuñ elini ḫat‘ eylediği aḫvâlin tafşîlini ve aña müte‘allıḫ olan eḫādîs-i şerîfeyi Şeyḫ İbrâḫîm Zührî’den istifsâr eyledikde İbrâḫîm Zührî ‘ūd istedi. Hârünü’r-Reşîd didiler ki:

mücmerede iḫrâḫ olunacak ‘ūd mi istersiz. Şeyḫ İbrâḫîm Zührî buyurdular ki:

ḫayr ḫıl sâzlarından ‘ūd ismiyle müsemma âlet-i ṫarabı isterim. Hârün tebessüm eyledi. Şeyḫ İbrâḫîm fehmi eyleyüp buyurdular ki:

Yâ emîrû’l-mü’mînîn. Allâhu a‘lem dünki ğün ol süfehâniñ bize eylediği eziyyet mesmû‘uñuz olmak gerekdir. Bi’z-ṫarûrî yemîn eylemek iḫtizâ eyledi. Hârün didi ki:

Ne‘am. Ḥaberim vardır. İştidim. Ve istediği ‘ūd-ı ṫarabı getürdiler. Kendüsi ‘ūd çalup bir miḫdâr ğınâ eyledi. Ḥattâ ğınâsında bu beyti oḫıdılar. Beyt:¹⁴²

يا ام طلحة ان البين قد افدا   قل الفراد لان كان الرحيل غدا¹⁴³

[4a]Ve andan soñra su‘âl olunan Maḫrûmiyye eḫādîşini rivâyet eyledi ve aḫvâlin söyledi. Ba‘dehu şeyḫ-i mezbûr¹⁴⁴ Hârün’a didi ki:

¹⁴¹ // : ḥarām

¹⁴² Ms. Or. Oct. 1905 Derkenâr: جامی:جیست می دانی صدای جنگ و عود/انت ربی انت حسبی یا ودود

¹⁴³ Yâ Talhâ’nın annesi, hiç şüphesiz ayrılık bizi kurbân etti. Hicrânı azalt, çünkü yarım ayrılık olacak.

¹⁴⁴ mezbûr : müşârünileyh

Bilür misiz siziñ ‘ulemāñız hoş elhān ve nağamātı istimā‘a¹⁴⁵ kerih ‘add eyledikleriniñ aşlı nedir? Hāzret-i Allāh anların qalblerin rabt[5b] eyleyüp kemālmertebe-yi qasvet üzerine olduklarındandır. İstimā‘dan hazz eylemeyüp kerih‘add eylemeleri ve hürmetine zāhib oldukları yoḥsa hāşā zātında elhān-ı latīfe ve nağamāt-ı lezīze haram degildir. Muṭlaqā helāldir. Meger yukaruda didüğimiz gibi cāy-ı haramda isti‘māl ile muqayyed ola. Ol zaman haram olur tafşīli inşāallāh aşağıda gelür. Müzenī ve Haṭīb-i Bağdādī hikāye ider ki ‘azīz-i merķūm hāşşaten aḥkāma müte‘allik on yedi biñ ḥadīş-i şaḥīh ḥıfz eylemiş idi. Ammā İmām Buḥārī buyururlar:

Yalnız İbn İshāq muḥaddisden on yedi biñ ḥadīş aḥz u ḥıfz eylemiş idi. Sā’ir üstādlardan ḥod aḥz u qabz¹⁴⁶ eylediği eḥādīşe nihāyet yoğ-idi ve bu kadar eimme-yi ḥadīşe üstād olmuş ve zühd ü taḥvā ve ‘adāletine ‘ämme-yi ‘ulemā-yı dīniñ ittifaqları vardır. Ehl-i şaḥīhiñ mecmū’unuñ üstādları anlardır ve qable’r-rivāyeti’l-ḥadīş ‘ūd çalup ğinā eylemesi ḥadīş-i Resūlu’lāh’a kemāl ta’zīmindedir¹⁴⁷. Nitekim fuqarā-yı Hāzret-i Mevlānā daḥi āyāt-ı Qur’āniyye ve eḥādīş-i nebeviyye ve kelām-ı kibar ḥuşūsā *Meşnevī-yi Şerīf* ‘ibārāt ve ma’naları tilāvet olunduqdan soñra hey’et-i ma’rūfe üzre ālāt-ı muṭribe ile semā’ ve safā ve tevācüd iderler. Kelām-ı Haḥḥ’a ve kelām-ı ehl-i Haḥḥ’a ta’zīm ve daḥi ol meclisde fehm ü iz‘ān eyledikleri ma’ānī-yi ğāmıza ve esrār-ı ilāhiyyeye ferḥan izḥār-ı sürür iderler. Siyyemā muḥabbet-i Ḥudā[6a] ve muḥabbet-i tā‘āt-i Ḥudā ğalebe idüp ‘alā ḥasebi tāqatihim qalkup devr ü¹⁴⁸ semā’ları ve vecd ü ḥāletleri ğayr degil illā rızā-yı Mevlā taḥşīli içündür.

¹⁴⁵ istimā‘a : istimā‘

¹⁴⁶ qabz : zabt

¹⁴⁷ ta’zīm ta’zīmindedir : ta’zīmindedir

¹⁴⁸ // : ü

Nitekim Münāvī *Ṭabaḳātü'l-evliyā*'da Ṭarsūsī'den ve anlar daḫi Ṭeberānī'den anlar daḫi 'Abdullāh ibn Ḥanbel'den naḳl u rivāyet iderler ki işitdim:

Pederim İmām Aḫmed Ḥanbel ḫazretlerine ba'zı kimesneler didiler ki: Bu ṭā'ife-i şūfiyye cevāmi' ve mesācidde bi-ḡayrin 'ilm, tevekkül üzre oturmuşlar. Bārī taḫşīl-i 'ilm ve kesb-i helāle sa'y eyleseler. Pederim buyurdılar ki:

Anlar ḫutām-ı dünyādan [4b] i'rāz itdüren, mücerred mecmū' evkātını beytu'llāh olan mesācidde 'ibādet ve zıkrü'llāh ile imrār için iclās itdüren¹⁴⁹ 'ilm degil midir? Egerçi zāhiren oḳuması yoḡısa da bātınan netīce-i 'ilm olan bu 'ālem-i dünyānıñ ve zīnetiniñ 'adem-i bekāsını ve 'ālem-i āḫiretiñ devām-ı ḫulūdını ve zād-ı āḫiretiñ tedārikini ehemmi umūr idüğünü müşāhede idüp yaḳīnen bilmesi sebebiyle ol semte sālīk ve müteveccih olmuşlar. Bu ise 'ayn-ı 'ilm degil midir ve ba'dehu didiler ki anlar himmetleri ancak kisve ve ḫırḳadır. Ya'nī yiyecek pāre-i nān ile giyecek kisve taḫşīlinedir. Sa'y ve ḡuşşeleri ḡayrı degil. İmām Ḥanbel ḫazretleri buyururlar ki:

Gice gündüz mescidlerde oturup evḳātını Cenāb-ı Ḥaḳḳ 'ibādetine ḫaşr eylemek şıfatıyla muttaşıf olanlar ḫaḳḳında ancak [6b] himmetleri loḳmaya ve ḫırḳaya maşrūfdur diyü su'-i zann eylemek ḡadr-ı 'azīmdir. Bundan büyük ḡadr bilmezem. Lāyık degildir. Niçün böyle ḡaddārlık idersiz. Ḳalblerinde olan niyyet ve 'azīmetlerin ne bilürsüz diyü ferāḡat ile tenbīh buyurdılar. Yāḫūd himmetlerin kisve ve ḫırḳaya ḫaşr şıfatıyla mevşūf oldukları şüretde farḫ-ı ihtiyāclarından nāşī olmak gerek. İhtiyāc ise 'özr-i ḳavīdir. Ben andan a'zam 'özr bilmezem. 'Özr ise ḫod 'inde kirāmi'n-nās maḳbūldür. Niçün ṭa'n idersiz didiler. Ba'dehu yine ol mu'terizīn

¹⁴⁹ mücerred mecmū' evkātını beytu'llāh olan mesācidde 'ibādet ve zıkrü'llāh ile imrār için iclās itdüren : //

didiler ki gürüh-i şūfiyye; elhān-i laṭīfe ve nağamāt-ı melīhayı istimā‘ eylediklerinde ayak üzere kılçup raqş iderler. İmām-ı hümām-ı mezkūr¹⁵⁰ cevābda buyurdılar ki:

Terk eyleyün. Ol tā’ifeye i‘tirāz ve inkārdan rücū‘ eyleñ. Anlarıñ devr-i semā‘ ve raqşları nağamāt-ı lezīze ve ālāt-ı muṭribe şadāsından müte’essir olup qalblerinden ‘aşk u muḥabbet-i Mevlā zuhūrına ve¹⁵¹ ol mülābese ile nā’il-i esrār-ı ilāhiyye ve vāşıl-ı ezvāq-ı qalbiyye olduklarına kemāl mertebe-i feraḥ ve sürūrlarındandır diyü tenbīh ve naşīhat buyurdılar. Nitekim Ḥazret-i Mevlānā daḥi bir gazel-i ra’nalarında buyururlar. Beyt:

اکر تو یار بداری چرا طلب نکنی   وکر ییار رسیدی چرا طرب نکنی¹⁵²

Pes imdi¹⁵³ fuqarānıñ devr-ı semā‘ları ikiden ḥālī degil. Sālikīn-i mübtediyāna göre taleb ve¹⁵⁴ vāşılīn-i muntehiyāna[7a] göre ṭarabdır. Ebū’l-Vefā ibn ‘Aḳīl te’lif eyledikleri *Kitābu Fuşūl* ünde zıkr ider ki:

İmām Aḥmed Ḥanbel her bār oḒlı Şāliḥ’in qatında ğınāyı istimā‘ iderdi. Rivāyet-i şahīḥe ile müşbetdir ve Şāriḥ-i Muḳna‘ daḥi dir ki:

Sened-i qavī ve qavl-i [5a] şahīḥ ile şābitdir. İmām Aḥmed Ḥanbel ḥazretleri qavvāl olan nāyzenleri daḥi istimā‘ idüp redd ü inkār eylemez idi. Ḥattā oḒlı Şāliḥ bir ğün i‘tirāz idüp didi ki:

Nāy ve qavvāl diñlemek cā’iz midir degil midir¹⁵⁵? Ne ‘aceb istimā‘ idersiz. Cevābında buyurdılar ki: mekrūh olup istimā‘ cā’iz olmayan şol nāy ve qavvāldır ki

¹⁵⁰ mezkūr : //

¹⁵¹ // : ve

¹⁵² EḒer senin yārin varsa neden talep etmiyorsun

Ve eḒer yāre eriştıysen neden neşelenmiyorsun

¹⁵³ imdi : //

¹⁵⁴ // : ve

maḥall-ı fıskda ve yāḥūd ḥürmeti şābit olan şey ile ma‘an isti‘māl oluna. Yoḥsa bunlardan mā‘adā maḥallerde ḥarām ve mekrūh degildir, helāldir diyü İmām Ḥanbel ḥazretleri buyurdılar ve daḡi Sübkī *Ṭabaḳāt*’ında İmām İsmā‘īl el-Müzenī - raḥmetu’llāhi ‘aleyh¹⁵⁶- ḥazretlerinin tercemesinde İmām Müzenī’den naql ider ki buyururlar:

Bir gün İmām Şāfi‘ī ve İbrāhīm bin İsmā‘īl bin ‘Uleyye ile bir kimesneniñ ḥānesi yanından geçüp giderken istimā‘ eyledik ki bir cāriye derūn-ı hānede teḡannī ider. Ḥattā gınāsında bu beyti oḡurdı. Beyt:

خليلى مال¹⁵⁷المطايا كاننا نراها على الاعقاب بالقوم تنكص¹⁵⁸

İmām Şāfi‘ī -raḡiya’llāhu ‘anh- ḥazretleri buyurdılar ki:

Bir miḡdār te’ḡir eyleñ. Bu muḡanīyeyi istimā‘ [7b] idelim. Vāḡı‘ā emirlerine itā‘at idüp¹⁵⁹ cāriye itmām idinceye dek¹⁶⁰ biz mekş ve istimā‘ eyledik. Fāriḡ olduḡdan soñra İmām Şāfi‘ī ḥazretleri, Şeyḡ İbrāhīm bin İsmā‘īl’e didi ki:

Bu semā‘dan ṭarab u¹⁶¹ zevk ḥāşıl itdiñ mi¹⁶²? İbrāhīm didi ki¹⁶³:

Ḥayır. Zevklenmedim. İmām-ı mūmāileyh¹⁶⁴ buyurdılar ki:

Yā İbrāhīm. Seniñ ḥissinde noḡşān belki külliyyet ile¹⁶⁵ fiḡdān vardır. Eger sende ḥiss kemālıyla olaydı elbetde müte’eşşir olup zevḡyāb olurduñ. Ve Ebū’l-Ferec İşfehānī *Kitābü’l-aḡānī*’de ḡikāye ider ki:

¹⁵⁵ degil midir : mekrūh degil midir

¹⁵⁶ ‘aleyh : //

¹⁵⁷ يا مال: مال

¹⁵⁸ Ey dostum, ne oluyor da develerin kavmi gerisin geri getirdiklerini görüyoruz.

¹⁵⁹ idüp : //

¹⁶⁰ idinceye dek : idince

¹⁶¹ // : u

¹⁶² itdiñ mi : eylediñ mi

¹⁶³ // : İbrāhīm didi ki

¹⁶⁴ İmām-ı mūmāileyh : İmām-ı müşārünileyh

İmām Mālik bin Enes -radıya'llāhu 'anh- bir gün şa'ādethānelerinde otururken taşra soğağdan¹⁶⁶ bir kimesne teğannī iderek geğerken meger oğuyup ğinā eylediğı şey'in mağām ve uşul ve k̄ā'idesin ¹⁶⁷ol herif bir hoşca bilmeyüp ğalağ oğurmuş. İmām-ı mezbūr¹⁶⁸ ğazretleri 'ilm-i müsikārda ğāyet yed-i tülāsı olmağın pencereden mübārek başların çıkarup ol kimesneye mağām ve uşul ve k̄ā'ideyi ta'līm buyurdılar¹⁶⁹. Ol şahş tekrār i'āde buyuruñ. Gereği gibi zabğ idemedim didik de ğazret¹⁷⁰ tebessüm eyleyüp buyurdılar ki:

Añladım. İmām Mālik'den ağz eyledim. Baña bu şey'i anlar ta'līm eyledi dimek için tekrār¹⁷¹ istersün diyü vāğı'ā i'āde eyleyüp [5b] ta'līm buyurdılar. Kerāhet ve ğürmetine zāhib olmağ degil kendüleri [8a] ta'līm ve ruşsat virmişler ve İbn Kuteybe ve ğayrılar¹⁷² dağı İmām-ı A'zam Ebū Ħanīfe -radıya'llāhu 'anh- ğazretleri için ğikāye iderler ki:

Bir cār-ı mülāşıkī var idi. Her gice teğannī idüp anlar istimā' iderdi ve ğinālarında ekşeriyā bu beyti oğurdi. Beyğ:

اضاعونى اى فتى اضاعوا ليوم كرهية وسداد ثغر¹⁷⁴

İttifāğ bir gice ol cār-ı muğannīniñ şavt u şadāsıñ işitmeyüp su'al buyurdılar ki:

¹⁶⁵külliyet : külliyet ile

¹⁶⁶ soğağdan : zoğağdan

¹⁶⁷ k̄ā'idesin : k̄ā'ideyi

¹⁶⁸ mezbūr : hümām

¹⁶⁹ buyurdılar : buyurdılar ve

¹⁷⁰ ğazret : ğazret-i imām

¹⁷¹ tekrār : tekrār

¹⁷² ğayrılar : ğayrılar

¹⁷³ Beni kaybettiler, ne büyük bir yiğidi kaybettiler. Kötü bir günde ve düşmana karşı açılan cepheyi koruma gününde...

¹⁷⁴ ثغر : نعى

‘Acabā geçen gice bu qonşumuz qanda gıtmışdir ki gınāsin istimā‘ eylemedik? Didiklerinde cevāb dirler¹⁷⁵ ki:

Hālā vālī-i vilāyet olan Emīr ‘īsī’niñ sicinde bir tōhmet ile maḥbūsdur. Derḥāl İmām-ı A‘zam ḥazretleri ‘imāmelerin geyüp emīr-i mezbūra müteveccih oldılar¹⁷⁶. Ol kimesneniñ ıtlāqı-çün söyledikde emīr didi ki:

Ol kimesneniñ ismini bilmem. Ḥazret-i İmām buyurdılar ki:

‘Ömer’dir . Emīr fermān eyledi. Maḥbesde ‘Ömer nāmında ne qadar maḥbūş var ise cümlesin ıtlāq eylediler. Vaqtā-kim ol recül-i merḳūm geldi. İmām Ebū Ḥanīfe ḥazretleri aña didi ki:

Ey yigit. Biz seni zāyi‘ eyledik idi. Elḥamdül’illāh bulduq. Ol řaḥş didi ki:

Hāşā efendim sultānım. Zāyi‘ degil belki hıfz u řıyānet eyledüñiz. Ḥazret-i Allāh dünyevī ve uhrevī ḥüsn-i nażar ve himāye-i ‘aliyyelerin üzerimizde dā‘im eyleye. Pes imdi bu ḥikāyelerden ma‘lūm oldu ki eimme-i erba‘adan [8b] her birisi gınā ve ālāt-ı řarabī istimā‘ eylediler. Nehy itmediler ve anlarıñ istimā‘ları ibāḥata delālet ider. Bā-ḥuşūş mezḥebimiz řāḥibi sirāc-ı ümmet İmām-ı A‘zam Ḥazretleri bu qadar zühd [ü]vera‘ řāḥibi iken yine her gice istimā‘-ı gınā eylemeleri ibāḥatını i‘lām eyler. Ğayrıya ḥaml cā‘iz ve lāyıq degil. Fe-emmā bunuñ ḥilāfı eimme-i dīnden gınā ve ālāt-ı řarab¹⁷⁷ ḥaqqında vāki‘ olan rivāyet ve¹⁷⁸ aqvāl ve ‘ibārat-ı mütebereden murād zinā ve řürb-ı ḥamr ve emşāli olan fuḥşiyātdan birine muḳārin olan gınā ve sāzlardır ki qavlen ve¹⁷⁹ fi‘len mürtekib-i münker olurlar ve daḥi fuḳahā-yı dīniñ

¹⁷⁵dirler : didiler

¹⁷⁶// : ve

¹⁷⁷řarab : //

¹⁷⁸// : ve

¹⁷⁹// : ve

tahrīm-i melāhīde ¹⁸⁰«كل لهو حرام» kavliyle daği murādları mecālis-i fişk ve muħarremāt gibi envā‘-ı kebā’irden birine mukārin olan lehvidir. Yoħsa ‘umūm üzre lehv murād degildir. [6a]

Zīrā ba‘zı lehv vardır ki mübāħdır. Nitekim *Cāmi‘ü’s-şagīr*’de mezkūrdur. İbn ‘Abbās -rađıya’llāhu ‘anh¹⁸¹- ħāzretleri Resūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellemden rivāyet-i şaħīhe ile rivāyet buyururlar ki:

قال عليه السلام «خير لهو المؤمن السباحة وخير لهو المرأة المغزل»¹⁸²

Ya‘nī Cenāb-ı Risāletpenāh ħāzretleri¹⁸³ buyurdılar ki:

Mü’miniñ ħayırlu lehvi sibāħetdir¹⁸⁴. Ya‘nī şuda yüzmek ve mü’mine ‘avret için ħayırlu lehv iplik egirmektir ve kezālik ‘Abdullāh ibn Muṭṭalib [9a] rivāyetiyle Beyħākī taħrīc eylemiş ki:

قال عليه السلام «الهو والعبوا فاني اكره ان ترى¹⁸⁶ في دينكم غلظة»¹⁸⁵

Ve¹⁸⁷ daği *Cāmi‘ü’s-şagīr* ħadīşlerindedir. Kebā’ir ve fuħşiyātdan ħayrı, ya‘nī irtikāb-ı muħarremāta mü’eddī ve terġīb iden lu‘bdan mā‘adā ve terk-i ferāīze sebep olup edā-yı vācibātdan işġāl iden oyunlardan mā‘adā olan lehv ü lu‘bı eyleyiñiz ve oynayıñız, zīrā ben, ey müslimīn ve mü’minīn! Siziñ dīniñiz olan dīn-i

¹⁸⁰ Lehvin hepsi harāmdır.

¹⁸¹ ‘anh : ‘anhūma

¹⁸² Suyūṭī, *Cāmi‘ü’s-sagīr*, C. IV, s. 310.

¹⁸³// : sa‘ādetle

¹⁸⁴ sibāħedir : sibāħetdir

¹⁸⁵ Suyūṭī, *a.g.e.*, C. II, s. 91.

¹⁸⁶ ترى : ترى

¹⁸⁷Ve : bu

İslâm'da gılgat ve şiddet göründüğünü kerih 'add itdim. Pes imdi¹⁸⁸ bu hadîş-i şerîfler delâlet ider ki fuḫahāniñ "كل لهو حرام" buyurdukları küll ile murād¹⁸⁹, muḫarremāta muḫārin olan lehviñ küllîsi dimekdir. Muḫayyedir, muḫlaḫ degildir.

Bundan aḫdem te'lif eyledüğümüz *İzāḫü'd-Delālāt fî Semā'i'l-Ālāt* nām kitābımızda bu maddeyi tafşîl üzre baş eylemişizdir. Murād iden ḫarındaşlar¹⁹⁰ aña müḫāla'a ve nazār eylesün ve bundan mā'adā daḫi saḫābe¹⁹¹-i kirām ve tābi'īn ve tebe'-i tābi'īn ve eimme-i müctehidīn ve 'ulemā-yı 'āmilīn -rıḫvānu'llāhi 'aleyhim ecma'īn- ḫazarātından nuḫūl-ı şādıḫa ve rivāyet-i şaḫīhe ile müşbet ve mütevātir olup ğınā ve ālāt-ı muḫribeyi istimā' idenleri ism ü¹⁹² resmiyle anda zıkr eylemişizdir.

من اراد فليطالع في ذلك الرسالة¹⁹³

Ve daḫi şalavāt-ı bī-ḫadd ü selām-ı bī-'add [9b] eşref-i maḫlūkāt ve mu'ciz-i mevcūdāt olan Server-i Kā'ināt Muḫammed Muştafā -şallallāhu te'ālā 'aleyhe ve 'alā ālihi ve şahbiḫi ve sellem- üzerine olsun ki ümmet-i merḫūmesin yine ḫayret ve ḫalāletden fezā-yı¹⁹⁴ rāḫat ve sa'ādete delâlet ve hidāyet eyledi ve āl ü aşḫāb u etbā'ı üzerine olsun ki anlar kāmīl ü mükemmillerdir. Noḫşān-ı cehl ü ğaflet ile ālūde olan zümre-i [6b] mü'mināne ta'īlīm-i 'ilm-i dīn ve ma'ārif-ı esrār-ı yaḫīn itmekle tekmīl eylediler ve sā'ir 'ulemā-yı 'āmilīn ve dīn-i İslām'da muttaşif olup anlara taḫlīd iden¹⁹⁵ mü'minīn ü müslimīniñ mecmū'ı üzerine olsun ve¹⁹⁶ ba'dehu¹⁹⁷ 'abdun fakīr

¹⁸⁸imdi : //

¹⁸⁹ // : murād

¹⁹⁰ ḫarındaşlar : ḫarındaş

¹⁹¹ şaḫābī : şaḫābe

¹⁹² // : ü

¹⁹³ Kim isterse bu risaleyi mütaala etsin.

¹⁹⁴ fezā : fezā

¹⁹⁵ // : iden

¹⁹⁶ve : //

¹⁹⁷ba'de : ba'dehu

ilā mağfiretihi rabbihi'l-kaçır 'Abdülganī ibn eş-Şeyh İsmā'īl Nāblīsī-yi Ḥanefī seddehu'llāhu fi'l-kağvli ve'l-'ameli ve belegağu minhu gāyete'l-emeli.

Bu risāle-i şerīfede aḥvāl-i tariḳat-i Mevleviyyeyi ve resm-i¹⁹⁸ āyīnlerinde olan işārāt-ı maraziyyeden fehm ile müşerref olduğum ma'anī-yi daḳīḳayı şerḥ ü beyān [eyledik ki]¹⁹⁹ her cāhil mütefaḳḳıh iz'ān ve i'tibār ve her mü'min-i müteyaḳḳın idrāk ve İşār eyleyüp ḥ'āb-ı cehl ü gāfletden bī-dār ve İmān ve İḳāndan muhkem ve üstvār olalar ve bundan esbaḳ-ı 'ahd-i ba'īd ve zamān-ı medīddir ki erbāb-ı tıruḳun aḥvālını mübeyyin bir risāle-i nāfi'a te'līf olunmuş[10a] idi ki derūnunda mūnderic olan mesā'ili ilzām-ı ḥaşm eylemede süyūf-ı kātı'a gibi idi ve līkin taḳḳīk-i 'ulūmda levāmi'-i envārı ziyāde ḥafī olduğuna bināen hücec ü berāhīni ḫālāt-ı ehl-i İlāhī fehm ü idrākden ḳāşır u maḫrūm olan mütefaḳḳıhıñ zehrini mūnkesir eylemegin dest-i cehl²⁰⁰ ile ol risāle-i şerīfeniñ şümūs u²⁰¹ aḳmārını ḫams u maḫv iderim diyü zann eylemeleri ile gāyret-i Ḥudā-yı müte'āl cellet 'azametuhu 'ani'l-mişāl zuhūra gelüp nebāt-ı ḫasene gibi şānīyen ol risāleyi inbāt eyleyüp şuver ve ma'nālarına kisve-i zū²⁰² ve şu'le-i ilbās ile heybet-i ḫüsn ü şerefde izḫār ve ibrāz eylemegin evvelkiniñ gāyır bir risāle-i cedīde te'līf olup taḳḳīk-i ḫaḳḳda taşnīf-i evvel üzerine mūrtefi' ve²⁰³ 'ālī ḳılındı ve risāle-i evveliniñ ismi ile ki *'Uḳūdū'l-lü'lü'ıye fī tariḳi's-sādeti'l-Mevleviyye'* dir.

'Ayniyle işbu risāle-i şānīyye daḫi tesmiye olundu ki bunuñ meslekine sülūk vāzıḫ ve mütebeyyin ola. Cenāb-ı Vāhibü'l-'Aḫyā'dan niyāz ve temennā iderim ki aḳvāl u ef'āl u aḥvālımızde ḫaḳḳı keşf ü izḫār eyleyüp her mü'min-i muttaşifüñ daḫi

¹⁹⁸ resm-i : //

¹⁹⁹eyledige : eylemege

²⁰⁰ cehlī : cehl

²⁰¹ // : u

²⁰² Kelime ḳav' olarak da okunabilir.

²⁰³ // : ve

hâcetini kabûl buyurup²⁰⁴ maqşûdını hâşıl eyleye ve şekk ü şübhemiz yoktur. Elbette izhâr-ı haqq ile huşûl-i merâm-i mü'minîn mübeşşer olur. Zîrâ Allâhu 'Azîmü's-şân nâ-haqq yere mazlûmlara destdirâzlık [10b] idenleriñ elini men' ve def' ider ve mu'ânidîn ve câhilîni mehâlik-i dâlâletden geçürmek mümkün olmaduğı taqđirce anlarıñ 'ırqını kaq' ider.

﴿فقطع دابر القوم الذين [7a] ظلموا، والحمد لله رب العالمين﴾²⁰⁵

-ve şallallâhu 'alâ seyyidînâ Muħammedin ve âlihi ve şahbihi ecma'in âmîn-

Mütercim-i İn kitâb-ı hañîr bu 'abd-i faqîr-i keşîrû't-taqşîrû'l-muhtâc ilâ 'inâyeti'llâhi'l-meliki'l-kadîr eş-Şeyh 'Ârif Aħmed²⁰⁶ ibn Şeyh Muştafâ, el-Mevlevî meşreben, ve'l-Peçevî mevliden, ve'l-Filibevî mavtınan, şebbetu'llâhu qademehu 'alâ şerî'ati seyyidi'l-enbiyâ ve ce'alehu râsihan müstahkemen fî tarîkati'l-evliyâ. Hâlâ²⁰⁷ medîne-i Filibe'de müceddeden ihyâ ve binâ olunan mevlevîhânede küşenişîn-i bî-nişân olup etrâfımızda cem' olan fuqarâ-ı bâbu'llâh mâ-dâmeti's-semâvâtu ve'l-arđu keşşerehumullâh ile pişvây u muqdetâ-yı 'aşîkîn rehnümâ-yı tâlibîn ü sâlikîn Hâzret-i Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî quddise sirruhu'l-'azîziñ âyîn-i tarîkatlerin fî's-subħi ve'l-mesâ hasebe mâ-yumkinu icrâda mecd ve sâ'î olup işbu risâle-i şerîfeye bir tarîkiyle zaferyâb olup manzûrumuz olduqda haqqâ ki bir zîbâ te'lîf-i müstetâb ve bir ra'nâ taşnîf ve kitâb vâqi' olmuşdur. Nażîri²⁰⁸ ve 'adîli kemyâbdır.

²⁰⁴ kabûl buyurup : bitürüp

²⁰⁵ Enam sûresi 45. âyet: ve (sonunda), zulüm işlemeye şartlanmış olan o toplumların son kalıntıları da yok olup gitti. Bütün övgüler yalnız Allah'a mahsustur.

²⁰⁶ 'Ârif eş-Şeyh Aħmed : //

²⁰⁷ hâlâ : hâliyâ

²⁰⁸ Nażîri : Nażîr

Fe-emmā zebān-ı tazī ve ta‘bīrāt-ı ‘Arabī²⁰⁹ üzere olduğundan herkes ol devhadan ictinā-yı şimār [11a] ve ol büstāndan cem‘-i ezhār eylemege ‘adem-i iktidār²¹⁰ olmağın sükkān-ı zāviye-i mezbūrede olan ihvān-ı bā-şafā²¹¹ ve hullān-ı bā-vefānın her biri ve bā-ḥuşūş²¹² ḥāliyā dergāh-ı Mevlānā’da aşçı başı olan Derviş ‘Ömer ol eşnāda tekye-i mezbūrda²¹³ sâkin olmağla hezār hezār niyāz ve recā iderek ve gāhīce bi-tarīki’t-telmīh kâşkī bunu ‘arūs-ı ‘Arabī-i duḡter ve muḡaddire-i şīrāzī-i perīpeyker²¹⁴ kisve-i diyār-ı Rūmiyye ve libās-ı zebān-ı Türkiyye ile cilveger olup menāşsa-i ‘ıyān u beyānda revnümā olsa ki ḡattā lisān-ı ‘Arabiyye’den²¹⁵ bī-behre olan fuḡarā ve²¹⁶ bī-çāregān daḡi envār-ı cemālī müşāhedesiyle pūr-tāb ve āşār-ı ḡüsn ve leḡāfeti ma‘āniyyesiyle zevḡyāb olsalar diyü kirāren ve mirāren bu faḡīrden ḡaleb ve iltimāsları ile vāḡı‘ā nef‘ī-yi ‘āmm ve fevāīd-i bī-encām ḡuşūli-çün ma‘a ‘ademi’l-istiḡāta küstāḡhāne ol emr-i ḡaḡīre cesāret olunmaḡ üzere mes’ulleri ḡarīn-i ḡabūl olup Cenāb-ı ḡazret-i²¹⁷ Pīre teveccūh-i tām birle müteveccih olup ḡuvvet-i rūḡāniyyelerinden istimdād ile ‘ināyet-i Perverdigār’a mütevessil olup zebān-ı Türkī’ye terceme olunmaḡa iḡdām ve ihtimām olundu. [7b] Ba‘zı maḡallerinde ‘ayniyle ‘ibārāt-ı ‘Arabiyye’niñ Türkī’si terḡīm ü taşḡir ve ba‘zı maḡalleriniñ daḡi me‘ālī ḡıfz u zābt olunup yine ‘ibārāt-ı kitābdan ḡāric olmamaḡ [11b] üzere ketb ü taḡrīr olundu. Müḡāla‘a buyuran aḡbāb u²¹⁸ dostāndan ve fuḡarā vü ihvāndan mutezarrı‘ ve mültemesdir ki bu ‘abd-i nācīzlerin du‘ā-yı ḡayr ile yād eyleyüp²¹⁹

²⁰⁹ ‘Arabiyye : ‘Arabī

²¹⁰ ‘adem-i iktidār : mün‘adimü’l-iktidār

²¹¹ bā-şafā : şafā

²¹² bā-ḡuşūş : ḡuşūşan

²¹³ tekye-i mezbūrda : tekyemizde

²¹⁴ muḡaddire-i perīpeyker : muḡaddire-i şīrāzī-i perīpeyker

²¹⁵ ‘Arabiyye’den : ‘Arabiyye’den ve Fārisiyye’den

²¹⁶ ve : //

²¹⁷ // : ḡazret

²¹⁸ // : u

²¹⁹ idilüp : eyleyüp

vākī‘ olan haṭālarımızı ıslāh ile semt-i sedāda islāke himmet buyurup taqṣīrātımızı dāmen-i ‘afv ile setr buyuralar ve billāhi’t-tevfīķu nes’aluke’l-hidāyete ilā sevā’i’t-ṭarīķ.

İ‘lam ma‘lūmuñ olsun ki mecālis-i sādāt-ı Mevleviyye ḥafeza’llāhu esrārahum ve ezhara envārahum ve seddedehum ‘alā’ş-şerī‘ati’l-Muḥammediyye envā‘-ı ṭā‘āt ve eşnāf-ı ‘ibādātı müştemil meclislerdir. Meşelā cemā‘at-i müslimīn ile edā-yı şalāt²²⁰-ı mefrūze ve kırā‘at-ı Qurān-ı ‘azīm ve eḥādīs-i nebī-yi kerīm ve ihvān-ı dīn için envā‘-ı mevā‘ız ve neşāihī ve zıkr-i *Meşnevī-i Şerīf* ve semā‘-ı ṭāhir ü²²¹ nazīfī ve tevācüd ve devrān ve meşāyih-i kirām için izhār, birr ü ṭā‘at ve iz‘ānı ve ed‘iye-i şerīfe ve eşniye-i laṭīfeyi ve zıkr-i enbiyā ve şālihīn ve aşḥāb-ı maḳāmāt-ı münīfeyi ve ḥuzūr-ı mü‘minīn ü muvaḥḥidīn ve cem‘iyet-i ṭavā’if-i muḥtelifeyi ve bunlarıñ emşāli niçe ef‘āl-i ḥayrātı cāmi‘a-i²²² cem‘iyet-i kübrādır. Egerçi ecnās-i mütenevvi‘ olduğundan niyāt-ı muḡāyireden²²³ olmaķ ihtimāli vardır. Fe-emmā ‘āmmē-i mecālis-i ehl-i İslām böyledir. Elbette zihām-ı nās olduğda vücūh-ı dā’ ve devānıñ vücūdı muḳarrerdır. Ancaķ:[12a]

«انما الاعمال [12a] بالنيات، وانما لكل امرئ ما نوى»

ḥadīs-i şerīfī mişdāķınca herkes niyyete göre mücāzāt olunur. Farazā dīde-i inşāf ile

²²⁰ şalāt : şalavāt

²²¹ // : ü

²²² cāmi‘a-i : cāmi‘a bir

²²³ muḡāyireden : muḡāyirede

nazar eylemek cum‘a namāzı edāsı-çün ve sâ‘ir şalāt²²⁴-ı hamse ikāmeti-çün cevāmi‘ve mesācidde olan cem‘iyet-i nās ve kezālik va‘z ve ders meclislerinde hāzır olan cemā‘atıñ mecmū‘ı niyyet ve ‘azīmet-i vāhıde üzre olmağ ihtimāli yoktur.

Elbette hayr u şerrden ve nef‘ ü zarardan ve muvāfakāt ve muhālefātın hālī degildir. Öyle²²⁵ olunca ma‘lūm oldı ki mücerred ecnās-ı müte‘addide olduklarından nāşī niyāt-ı muhtelifē üzerlerinedir diyü mevāzı‘-i t̄ā‘ātde cem‘ ve hāzır olanlara t̄ā‘n ve teşnī‘ eylemek cā‘iz degildir. [8a] Zīrā bu keyfiyet-i umūr-ı ‘āmmendedir. Cemā‘at-ı İslāmiyyeniñ her birinde bulunur.

Pes imdi hāliyā vaṭan-ı me‘lūfumuz olan maḥmiyye-i Dımaşq‘da ve sâ‘ir bilād-ı İslāmiyyede envā‘-ı beriyyeden hāş u²²⁶ ‘āmmın²²⁷ ma‘lūmlarıdır ki gürūh-ı fuḡarā-yı Mevleviyye‘niñ mecālis-i hāletefzāları ikāmet olunmadadır. Ve līkin ‘ilm-i dīnde k̄aşır ba‘zı müttefaḡk̄ıh yine ba‘zı zalemeniñ i‘ānetleri sebebiyle ol t̄ā‘ife-i zī-şāniñ eṭvār u aḡvāl-i t̄arīḡatlerine ba‘zı mertebe daḡl u ta‘arruz eylemişlerdir. Maḡşūdları ancak hemān ‘āmmē-i nās fuḡarā-yı bābu‘llāh‘a bulıña²²⁸. Çeşm-i ḡaḡāret ü ihānet ile nazar ideler ve²²⁹ [12b] ḡavāşş-ı kibār ḡatlarında ve²³⁰ daḡi cenāb-ı ehlu‘llāhiñ ‘arz u şānlarına bir t̄arīḡ ile şe‘n ve noḡşān t̄arī ve ‘arız olup nazar-ı iltifātın dūr ve mehcūr olalar ve²³¹ yalnız ikrām ve i‘tibār ancak kendülerine ola. -ḡazelehumu‘llāhi te‘ālā- ḡazret-i Allāh ol maḡūle münkir ve münāfiḡ²³² ve ḡā‘in²³³ ve sefiḡlerin²³⁴ her iki cihānda yüzlerin ḡara eyleyüp fuḡarāya eyledikleri

²²⁴ şalāt : şalavāt

²²⁵Eyle : Öyle

²²⁶// : u

²²⁷ ‘āmmın : ‘avāmiñ

²²⁸bulıña : bulıñam

²²⁹// : ve

²³⁰ve : //

²³¹// : ve

²³²// : münāfiḡ

²³³ ḡā‘inlerin : ḡā‘in

sū'-ı zann ü kaçd u mekirleri yine kendülerine 'ā'id ve rāci' ola. Bi-hürmeti enbiyā ve evliyā Ma'a-hāzā Cenāb-ı Allāh celle celāluhu ve 'amme nevāluhu²³⁵ kendü hizbi olan fuķarāya her demde nāzır²³⁶ ve nāşır ve dostları olan evliyā-yı 'izāma her hālde mu'īn ve destgīrdır. Hāşıl-ı kelām merdān-ı Hudā müeyyedün min 'indi'llāhdırlar ve ķurb-ı kerāmet-i Mevlā'da derece-i rafī'aları bir mertebe-i 'ālīdir ki dāmen-i pür keremlerine her nākis ve bed-bahtıñ dest-i mülevveşi resīde olup hāşā telvīş idemez²³⁷.

Egerçi dūr-ā-dūr muķābele-i māhtābda seg-i 'av'avkūnendegān gibi hezeyāngūy ve jājhāy olurlar ise de ziyā-yı mäh-ı tābnāke zerre ve şemme kesr ü noķşān ĩrāş eylemedügi gibi 'ıyālu'llāh meşābesinde olan merdān-ı Hudā'ya dađı bir zarar u gezend ĩcāb ve iķtizā eylemez. Bil ki āğara fikr eyledikleri hūle ve ğaddārlık 'ākıbet yine kendülerine 'aks ider. İşte bu faķīr-i keşīrüt-taķşīr el-ān meclis-i Mevleviyyeniñ²³⁸ hāl ve şānını ve ol aĥvāl üzre terettüb [13a] eyleyen hūkm ü aĥkāmı²³⁹ efsāh-ı maķāl ve aşlah-ı me'al ile şerĥ ü²⁴⁰ beyāna şurū' eyledim ki²⁴¹ tā'ife-i 'aliyyeniñ meclisleri aĥvāl-i 'aşere üzerine olup hālāt-ı mezkūreniñ ba'zısı zāhir ü vāzıh ve ba'zısında dađı [8b] 'inde ba'zi'c-cūhhāl ba'zı eşķāl olmađın bi-meşıyyeti'llāhi te'ālā ve 'ināyetihi saña keşf ve i'lān ideyim.

Egerçi²⁴² vuzūhda ĩzāha muĥtāc degildir ve līkin cāhil-i mađrūr kemāl-i ĩzāh²⁴³ olmadıķca fehm ü idrākten dūr ve mehcūrdur ve ol aĥvāl-i 'aşereyi fuşūl-i

²³⁴ // : sefihlerin

²³⁵ // : 'amme nevāluhu

²³⁶ // : nāzır

²³⁷ telvīş ide : hāşā telvīş idemez

²³⁸ mūmāileyhiñ : meclis-i mevleviyyeniñ

²³⁹ aĥkāmı : aĥkāmını

²⁴⁰ // : ü

²⁴¹ eylemege ol : eyledim ki

²⁴² Egerçi : Eger

²⁴³ ifşāh : ĩzāh

‘aşere üzerine zıkr iderim ki her bir faşlı tarīkat-ı ehlu’llāh münkirlerini izāle için seyf-i kat’ ve müttefaqqıh-i kâşır ve mu‘ānidi ilzām için burhān-ı sātı’dır vallāhu velīu’l-hidāye ve minhu’l-‘ināye ²⁴⁴ وَاللَّهُ يَقُولُ الْحَقُّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ ve ni‘me’l-mevlā ve ni‘me’l-vekīl.

El-faşlu’l-evvel²⁴⁵

Evvelki faşl²⁴⁶ meclis-i Mevleviyye, cemā‘at-i müslimīn ile edā-yı şalāt-ı mefrūzeyi müştemil olduğın beyān eyler. Namāzı cemā‘at ile kılmak sünnet-i mü’ekkededir ammā ‘ulemādan ba‘zılar didiler ki:

Cemā‘at farz-ı ‘ayndır. Hazret-i Allāh’ıñ:

²⁴⁷ ﴿وَارْكَعُوا مَعَ الرَّائِعِينَ﴾

Qavl-i şerīfi delīl ile ve ba‘zılar daği farz-ı kifāye ve ba‘zılar daği vācibdir dimişler ammā qavl-i eşahh²⁴⁸ sünnet-i müekkede olmasıdır. Pes imdi²⁴⁹ bir kimesne cemā‘at ile namāz iķāmet olunan yere giden kimesneyi tefsīķ eylese ve yāhūd āşim [13b] olduñ dise ve yāhūd qavlen ve fi‘len hürmet ü ta‘zīmi terk eyleyüp istiħfāf eylese ne‘ūzu bi’llāh kāfir olur. Eger dirse ki²⁵⁰ ol mevzū‘da iķāmet-i şalāt

²⁴⁴ Ahzāb sūresi 4. āyetten kısmī iktibas:Allah hiç kimseye tek bedende iki kalp vermemiştir ve (aynı şekilde), “kendiniz için annelerinizin bedeni kadar haram” saydığınız eşlerinizi hiçbir zaman sizin(gerçek) anneleriniz kılmamış ve evlatlıklarınızı da (gerçek) çocuklarınız saymamıştır, bunlar ağzınıza doladığınız boş laflar(ın işaretlerin)den başka bir şey değildir; halbuki **Allah (mutlak) doğruyu söyler ve (size) doğru yolu ancak O gösterir.**

²⁴⁵ El- faşl-ı Evvel : El-faşlu’l-evvel

²⁴⁶ // : faşl

²⁴⁷ Bakara sūresi 43. ayetten kısmī iktibas: Namazda dikkatli ve devamlı olun, karşılıksız yardımda bulunun **ve namazda rüku edenlerle birlikte siz de rüku edin.**

²⁴⁸ saħīħ : eşahh

²⁴⁹ imdi : //

²⁵⁰ de : ki

eylediklerinden ötürü ben anları tefsîk eylemezem. Bil ki cihet²⁵¹-i uhrâ için ki anda emr-i münker icrâ olunur. Cevâb virüp diriz:

Sâ'ir mesâcidde daği böyle degil midir? Her birinde gice ve gündüz nice menâhî ve münkirât icrâ ve irtikâb olunyor. Ez-cümle bu i'tirâz eyleyen bir mescidde ders-i 'âmm yâhûd vâ'iz ve nâşihdir. Elbette kalbine bu fikr ve i'tikâd²⁵² gelür ki huzzâr-ı meclisden ve ders okuyan tâliblerden kendüsi ekber ve eşref ve a'lâdır. Bu taqdîrce şıfat-ı kibr ile mevşûf olur. Tekebbürlük ise kebâ'irdendir.

Pes imdi câmi'-i şerîfe ders ve va'z için va'z' olunan kürsîlerde oturup Cenâb-ı Allâh kebâ'irdendir diyü nehy eylediği şıfat-ı tekebbürlüğü mürtekib olup ol emr-i münkeri ışdâr iderler. Ma'a-hâzâ ne kendüleriniñ ve ne hod ol²⁵³ fi'l-i kebîre şâdir olan meclislerine dâhil olanlarıñ fışkıyla hüküm olunmayup hürmet-i duhûl daği şâbit olmaz ve²⁵⁴ 'ucb daği böyledir. Eger ol vâ'iz ve müderris ben 'ilm-i şer'îyi tâliblere ta'lîm idüp ahkâm-ı ilâhiyyeyi [9a] nâsa söylerim diyü nefsinde mu'ceb olursa kebâ'irden olup menhî olan 'ucbı câmi'lerde [14a] mürtekib olmuş olurlar. Bil ki fışk ve²⁵⁵ gurûr bâtından kendüyi tahtlîş idicek 'ilm-i nâfi'den câhil ü gâfil olmasıyla dâ'imâ bu kibr ve 'ucbe muşır ve mübtelâdır. Kendüniñ daği haberi yoğdur. Zîrâ bir gün taşfiyye-i derûna sa'y eylememiş. 'Ömrini lağlağa-i lisân ile geçürmüş ve okuduğı şeyler ile kaṭ'â 'amel eylememiş. Bil ki bildüğü mesâ'ilden birine yağıni daği yoğdur.

---

²⁵¹cihete : cihet

²⁵²i'tikâd : i'tikâdım

²⁵³// : ol

²⁵⁴ve : //

²⁵⁵// : ve

Nitekim *Meşābīh*'de mezkûrdur ki 'Abdullāh ibn Büreyde ve anlar daği pederlerinden anlar daği ceddlerinden rivāyet ider ki Resül 'aleyhi's-selām buyururlar:

«وان من العلم جهلا»

İmām Ezherī bu hadīş-i şerīf şerhinde buyururlar ki من teb'İZ içündür ve iki bile maşdar fā'il ma'nāsınadır. Ya'nī demek olur ki 'ālimlerden ba'zısı vardır ki cāhildir. Ya'nī bir ādem mecmū²⁵⁶ 'ulūmı kemāl üzre her ne kadar taḥşīl eylese mādām ki mūcibiyle 'ameli terk ve muḳteżā-yı 'ilm üzre 'amel eylemeye, 'ālim degildir. Resūlu'llāh aña cāhildir diyü buyururlar. Ḥazret-i Allāh'ın:

﴿مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرَةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا﴾²⁵⁷

Ḳavl-i şerīfi bu ma'nāya delālet ider. Pes bu maḳūle 'ilm ile 'āmil olmayup kendüsi irtikāb eyledüğü menhiyātdan ḥulḳı²⁵⁸ men' ve ṭa'n şadeddinde olan cāhilleriñ²⁵⁹ ve sefīhleriñ da'vāları bāṭıl ve zeḫārif, 'ibāretleri 'atıldır.

﴿يَقُولُونَ بِآلْسِنَتِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ﴾²⁶⁰

Āyet-i kerīmesine mā-şadaḳ olup

﴿كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ﴾²⁶¹

²⁵⁶ mecmū' : mecmū'ı

²⁵⁷ Cum'a sūresi 5. āyetten kısımlî iktibas: **Tevrat'ın yükü ile onurlandırılmış iken bu yükü taşıyamamış olanların durumu, sırtına kitaplar yüklenmiş(ama onlardan habersiz bulunan) merkebin durumuna benzer.** Allah'ın mesajlarını yalanlamaya şartlanmış olanların durumu ne acıdır, çünkü Allah rehberliğini böyle zalim bir halka ihsan etmez.

²⁵⁸ ḥulḳ : ḥulḳı

²⁵⁹ cāhilleriñ : cāhil

²⁶⁰ Fetih sūresi 11. āyetten kısımlî iktibas: Geride kalan bedeviler sana: "Mallarımız ve ailelerimiz(e bakma mecburiyeti) bizi (gelmekten) alıkoydu; öyleyse (ey Muhammed) Allah'tan bizim için maḡfıret dile!" diyecekler. **(Böylece) onlar kalplerinde olmayan bir şeyi dile getiriyorlar.** De ki: "Allah size bir zarar vermek veya yararsaḡlamak isterse, kim Allah'ın istediği bir şeyi geri çevirebilir? Hayır, (kimse çeviremez) ama Allah yaptıklarınızdan tamamiyle haberdardır!

Mıṣdāqınca mürtekib oldukları ‘iṣyān sebebiyle yevm-i kıyāmetde:

«تقریض شفاهم بمقاریض من النار»

ḥadīṣ-i şerīfī mūcibince kendüleri ‘amel-i ṣālihe tevaḡḡul eylemediklerinden mā‘adā nāsı men‘ eyledikleri münkerātı mürtekib olmaları ile nārdan miḡrāşlar²⁶² ile dudakları kaç‘ olunup eşedd-i ‘azāba giriftār olurlar. ‘Ulemā-yı bi’llāhdan teftīş ve tefahḡuşlarına kimesne taḡayyüd eylememek ile ḡātırlarına gelen sözleri söylerler. Ol ecildendir Şeyḡ Ebū’l-Ḥasan Şāzelī ḡuddise sirruhu’l-‘azīz buyururlar ki:

Bir kimesne ‘ālem-i āḡirete gitse ve bizim şūḡl eyledüğimiz ‘ilm-i dīn ve ‘ilm-i taşavvufa şūḡl eylemese ve mūcibiyle ‘amele²⁶³ ve taşfiyye-i ḡalbe meşḡul olmasa kebā’ire muşırran fevt olup ölmüş²⁶⁴ olur ne‘ūzu bi’llāh. Zīrā ‘ilm-i nāfi‘ [9b] bunlardır. Ġayrı degil. Şeyḡ ibn ‘Allān Şıddīḡī-i Bekrī -rahimehu’llāh- *Şerḡ-i Hikem-i Ebī Medyen*’de kelām-ı Şāzelī’yi naḡl eyledikten şoñra buyururlar ki:

Ey ḡarındaş. Sen inşāf eyle. Bu rüzḡārda ḡanḡı şaḡşı gördüñ ki şā’im ola ve şavmına mu‘ceb olmaya ve ḡanḡı namāz ḡılan kimesneyi gördüñ ki namāzına ‘ucb eylemeye. Sā’ir ḡā‘āt daḡı böyledir. Elbette kişi bir ‘amel-i ṣālihe muvaffıḡ olup vüçüda getürdiginden²⁶⁵ nefsi zālīm şāḡibini [15a] hīḡ olmazsa bārī kibr ve ‘ucba uğradur ki ben böyle eyü ‘amel şāḡibiyim. Sā’ir nās degildir diyü kendü kendüye mu‘ceb olur. Meger ‘ināyet-i Mevlā’ya muḡārin olup ādāb-ı şer‘-i şerīf ile mü’eddeb bir merd-i kāmiliñ şoḡbeti berekātıyla ve bir ḡabīb-i²⁶⁶ derūn, üstād-ı ḡāzıḡ, mürşid-i

²⁶¹ Saff sūresi 3. āyet: Yapamayacağınız şeyi söylemeniz Allah nazarında en tiksinti verici şeydir!

²⁶² Makasın çoḡulu olan bu kelime miḡrāş, miḡrās, miḡrāz, miḡrāz şekillerinde de okunabilir.

²⁶³ ‘amel : ‘amele

²⁶⁴ fevt olup ölmüş : olmuş

²⁶⁵ getürdiginden : getürdiginde

²⁶⁶ ḡayyib : ḡabīb

kāmil tedbīri sebebiyle maraẓ-ı kibr ve ‘ucbden ḥalāş olup eyledügi a‘māl-i şālihāt kendüyi ğurūr ve tefevvuḵ vartasına düşürmeye ve ‘ucb ve enāniyyete uğratmaya. Kemā ḳāle²⁶⁷:

كما قال²⁶⁸ ﴿قل بفضل الله وبرحمته فبذلك فليفرحوا، هو خير مما يجمعون﴾²⁶⁹

-[el-āyet]²⁷⁰- ve daḥi bundan mā‘adā zamānımızda mesācid ve cevāmi‘de iḳāmet olunan şalāt²⁷¹-ı ḥamse daḥi vech-i sūnnet üzre degildir. Meşelā ‘ulemā-yı ‘āmilīnden imāmete elyaḳ ve āḥar kimesne²⁷² var iken yā keşret-i mālından ötüri yāḥūd zalemeye istinād ve intisābından ötüri veyāḥūd şavt-ı ḥasen ve naḡamāt-ı lezīzesinden ötüri bir cāhil-i ebteri imām idüp aña iḳtidā iderler. Bu emr-i münker degil midir?

Nitekim *Cāmi’ü’ş-şagīr*’de ve *Ṭarīḳat-ı Muḥammediyye*’de meşūrdur ki Ebī ‘Ābis Ğifārī ḥazretleri Resūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellemeden rivāyet-i şahiḥe ile rivāyet idüp buyururlar:

قال رضى الله عنه انا سمعت رسول الله صلى الله عليه و سلم يقول «بادروا²⁷³ بالاعمال [15b]ستا، امارة السفهاء وكثرة الشرط وبيع الحكم واستحفافا بالدم وقطيعة الرحم ونشوا يتخذون القران مزامير يقدمون الرجل لغنيهم بالقران وان كان اقلهم فقها»

Ya‘nī rāvī-i mezbūr buyururlar ki:

²⁶⁷ Kemāḳāle : Kemāḳālallāhu te‘ālā

²⁶⁸ قال الله تعالى :

²⁶⁹ Yunus sūresi 58. āyet: Söyle (onlara), Allah’ın bu cömertliği ve rahmetiyle işte böylece sevinsinler: (sevinsinler ki,) bu onların toplayıp biriktirdiği her şeyden daha üstün, daha iyidir!

²⁷⁰ el-āyeh: الا ايه

²⁷¹ şalāt : şalāvāt

²⁷² kimesne : kimesneler

²⁷³ بادروا: بادرو

Ben işitdim. Cenāb-ı Risāletpenāh ḥāzretleri buyurdılar. Ümmetim aşḥābım işbu altı nesneniñ zuhūrı ḳatında siz a‘māl-i şālihāta ziyāde sür‘at ve sebḳat eyleyiñ. Zīrā bunlarıñ her biri fitne-i ‘azīmedendir. Pes imdi böyle eyyām-ı fitnede şālāh-ı ḥāle ziyāde sa‘y idüp dergāh-ı Ḥudā’ya ilticā lāzımdır ki ḥattā bu fitnelerden emīn ola. Biri sefīh ve aḥmaḳ olan kimse serkāra geḳüp beg ve ḥākim ve zābiṭ olduḳdadır ve biri daḫi [10a]²⁷⁴ vālīleriñ ve ‘āmilleriñ ve zālimler in a‘vān u enşarı çoḳaldığıdır²⁷⁵ ve biri daḫi ḥākimü’ş-şer‘i’ş-şerīf olanlar rüşvet ile ḥükm idüp²⁷⁶ o²⁷⁷ emr-i ilāhiyyeyi bey‘ eylemeleridir ve biri daḫi ḳatl ile ihānet eylemekdir. Bir kimesneye ‘adāvet ve ihānet eylese anıñ ḳatline sa‘y eylemekdir. Yāḥūd ḳātiliñ ḳatlini istiḥfāf eyleyüp muḳābelesinde ḳışāşan anı daḫi ḳatl eylememekdir ve biri daḫi ḳatl-ı raḥm eylememekdir. Ya‘nī aḳrabāsına merḥamet idüp tatyīb-i ḥātır eylememekdir. Yāḥūd eyādī-i ehl-i İslām’da olup varup gelmesi ḥadd-i imkānda ise toḳduḳı yeri ziyāret [16a] idüp şılā-yı raḥm eylememekdir ve biri daḫi ḥadāşet-i sinnī olan nev-zuhūrlarıñ hevā ve heveslerin icrā eylemek şadedinde ḳalınan düdüḳler gibi Ḥāzret-i Ḳur‘ān-ı ‘Azīmü’ş-şān’ı daḫi mizmār ittiḥāz eylemekdir.

Ya‘nī bir cāhil-i ebter ki ‘ilm-i fıḳıhdan bī-behredir. Mücerred şavt-ı ḥasenī olduḳuna bināen imām ittiḥāz eylemekdir. Hattā anlara namāzda daḫi türkī ḳaḳırdıkları gibi Ḳur‘ān’ı oḳurken daḫi teḳannī eyleye. Eger dinilürse ki ḥadīş-i şerīfde fitne-i ‘azīmeden ‘addolunan budur ki²⁷⁸ vazīfeli imāmlardan mā‘adā bir yerde namāz ḳılınmaḳ lāzım gelse bir ‘ālim-i ‘āmil mevcūd iken ancaḳ şavt-ı ḥaseninden ötüri bir cāhili teḳaddüm itdürüp imām eylemekdir. Yoḳsa bir cāmi‘de

²⁷⁴ Derkenār T2128: Maḥzā ḥased zımnında baḳırmaḳ, fuḳarāya göz dikmek ve mücerred ḥaz-ı nefy için su’-i zann eden münkirin inşāallāhu te‘ālā müşāhede-i cemāl-i Bārī’den maḥrūm olurlar.

²⁷⁵ çoḳaldığıdır : çoḳalğıdır

²⁷⁶ idüp : eyleyüp

²⁷⁷ // : o

²⁷⁸ budur ki : //

vazîfeli bulunan kimesne şavt-ı hasenî olup câhil daği olursa fitneden ‘addolunmaz. Biz cevâb virüp diriz ki hadîş-i şerîfiñ ‘umûmiyyeti var. Gerek vazîfeli gerek vazîfesiz eimme-i ceheleniñ cümlesine şümülü vardır²⁷⁹. Aşıl vazîfeli olacak imâmları tecessüs ve teftîş lâzımdır. Zîrâ namâzda ‘umûm-ı nâsiñ emîni olsa gerek. ‘Âlim-i fakîh var iken câhil teqaddüm itdürmek ‘ayn-i hatâdır, menhiyyâtıdır. Eger muqtedâ olanlar taḥvîline kâdir degiller ise kudret ü kuvvet şâhiblerine farz u ehemm degil midir ki anı tebdîl ideler. Emr-i dîndir ammâ bu maḳûle kabîḥ-i münkeri ve lisân-ı şer‘-ile [16b] menhî olmuş şey’ söylemez ve inkâr eylemezsiñ. Yalnız hemân fuḳarâyı görürsün ve ancak anlara sū’-ı zann idersin ve daği ekşeriyâ bilâd-ı ‘Arabistân’da mesâcid ve cevâmi’iñ her kûşesinde şalât²⁸⁰ mefrûzeyi vaḳt-ı vâḥidde cemâ‘at-i müteferriḳe ve eimme-i müte‘addide ile kılarlar. Muşalliniñ rek‘ât ve secedâtı muḥtall ve müşevveş olur. Bid‘at-i şenî‘edir. Kaṭ‘â câ’iz degildir. Meger bir cemâ‘at tamâm olduktan sonra cemâ‘at-ı uḫrâ iḳâmet eyleye. Bu emr-i mekrûhı ve bu bid‘at-i şarîhî ekşeriyâ mütefaḳḳıh ve müderrisîn [10b] ve vâ‘iz²⁸¹-i nâs olanlar ideyorlar ve bid‘at ve münker olduğunu bilürken aṣlâ def‘ ve inkâr eylemezler. Bil ki taḥsîn idüp cevâzına ba‘zı vücûh iḳâmetine sa‘y iderler. İnkâr ve²⁸² def‘ ve ref‘i umûr-ı dîniyyeden iken aṣlâ kimse muḳayyed olmaz ve bu cümle münkerâtdan eşna‘ u aḳbeḫ şol emr-i menhiyyun ‘anhdır ki ekşeriyâ eşnâ-yı ramazân-ı şerîfde icrâ olunur.

Mü’ezzin henüz minârede ezâna başlamadın yâḫûd bed’ idüp tamâm itmedin mescid kûşelerinde ve olarda iftâra ‘aceleden ötüri tezce iḳâmet idüp kılarlar. Bu taḳdîrce namâzı ezân ve iḳâmetsiz kılmış olurlar. Zîrâ ezân ve iḳâmetde meşrû‘ ve

²⁷⁹ şümülü vardır : //

²⁸⁰ şalât // şalavât

²⁸¹ vâ‘iz : vu‘âz

²⁸² // : ve

mesnūn olan vaqt ḥulūlünde ibtidā ezān okuyup ba‘dehu sāmi‘ olanlar ābdest alacak miḳdārı te’ḥīr eyleyüp soñra iḳāmet eylemektir. Çünki ezāndan evvel ya ezān [17a] tamām olmadın ikāmet eyleye. Güyā evvel iḳāmeti²⁸³ daḡı itmemiş gibi olup ezān ve iḳāmetersiz kılmış olurlar. Bu ise mezāhib-i erba‘ada ve ‘āmmе-i müctehidīn ve fuḳahā-yı ehl-i İslām ḳatlarında ḳaṭ‘ā cā‘iz degildir. Ḥattā İbn Kemāl *Kitāb-ı Işlāḥ ve İzzāḥ*’da buyururlar ki:

Ezān edā‘en ve ḳazāen olan ferāīziñ sünnetidir. Ḳable‘ş-şuru‘ yoḡsa ḳable ḥulūli‘l-vaqt degil. Pes imdi mü‘ezzin ezānı tamām eylemediḳce namāz kılmak cā‘iz degildir. ‘Āmmе-i eimme-i müslimīn ḳatlarında pes bu maḳūle emr-i münkeri men‘ ve inkār eylemeyüp belki ekṣeri²⁸⁴ kendüleri mürtekib olup ḳabāḥatlerin setr için fuḳarā-yı bābu‘llāh’a mürtekib-i münkerātdır diyü ṭa‘n ve teṣni‘ idenler ‘aynıyla bu ḥadīs-i şerīfe mā-şadaḳdırlar ki²⁸⁵ *Hilye*’de Ebū Nu‘aym, Ebī Hureyre -raḳıya’llāhu ‘anh- ḥāzretlerinden rivāyet eyler²⁸⁶. Resūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyururlar:

قال عليه السلام «بيصر احدكم القذا في عين اخيه و ينسى الجذع في عينه»

Ya‘nī dimek olur ki siz dīn-i İslām’da bir mü‘min ḳarındaşıñızıñ gözünde olan çapaḡı ve tozu ṭopraḡı ufaḡını²⁸⁷ görürsüz. Fe-emmā kendü göziñizde olan ḥurmā budaḳların veyā büyük aḡaçları ve kütükleri görmezsiniz. İmām Suyūtī *Cāmi‘ü’ş-şāḡīr*’de ve daḡı *Ravzatü’l-‘ulemā*’da zıkr ider ki:

Büldān ve ḳurādan her ḳanḡı mevzi‘de ki ḥaḳḳ-ı ezān edā’ oluna. Ya‘nī [17b] minārelerinde mü‘ezzin ezān okuya. Şavt-ı ezān işitilecek maḡalledēñ evlerde ve bāḡ

²⁸³ iḳāmet : iḳāmeti

²⁸⁴ ekṣeri : ekṣer

²⁸⁵ // : ki

²⁸⁶ eyler : ile

²⁸⁷ ufaḡını : ve şaman adaḡını

ve bāğçelerde [11a] cemā‘at ile bi-ğayrin ezān, namāz kılmak cā‘izdir. Aşlā kerāhet daği yokdur ve her kaçığı mevzi‘deki haqq-ı ezān edā olunmaya şahrālar ve tağlar ve berriyeler gibi eyle²⁸⁸ mağallerde ezānsız cemā‘at ile namāz kılmak mekrūhdur. İbtidā ezān virüp sonra kılmak gerek. Kaavl-i müftī²⁸⁹ budur ve *Mecma‘ü’l-mesā‘il* de mezkūrdır ki ricāl için şalāt-ı mektübeyi mesācidde cemā‘at ile ezān ve ikāmetsiz kılmak mekrūhdur ve bizim mezhebimizdeki -mezheb-i İmām-ı A‘zam‘dır- kerāhet ile murād kerāhet-i taħrīmīyedir. Ammā evlerde ve bāğ ve bāğçelerde mekrūh degildir. *Müctebā* da İmām-ı A‘zam ebū Ĥanīfe ĥazretlerinden mervīdir ki buyururlar:

Bir mescidde bir cemā‘at ezān ve ikāmetsiz namāz kılsalar cümlesi güneħkār olurlar. Tevbe ve istiğfār lāzımdır. *Eşbāh ve Nezā‘ir* de meşūrdur ki her namāz ki bir vācib terkiyle veyā bir fi‘l-i mekrūh irtikābıyla edā oluna. Ol vaqt içinde yine ol namāzı i‘āde eylemek vācibdir. Pes böyle i‘āde-i şalāt vācib olacağ mertebe-i mekrūhātı mürtekib olanlar ne keyfīyetle bir āğara ta‘n idebilürler. Meger mertebe-i ‘ilmden dūr ve²⁹⁰ cāhil ve²⁹¹ ebter olalar. Ve yāħūd dā‘ire-i ‘ağldan meħcūr [ve] aħmak [18a] olalar. Yoħsa kār-ı ‘ulemā ve ‘uğalā²⁹² degildir. ‘Ālim ve ‘āğıl ibtidā kendüyi her vechle taşħīhe sa‘y ider ve²⁹³ andan sonra āğarıñ işlāhına heves ider ve daği cevāmi‘ ve²⁹⁴ mesācidde irtikāb eyledikleri menāhīdendir ki leylen ve nehāren mescidlerde cem‘ olup ve²⁹⁵ üçer beşer bir yere gelüp dünyā kelāmın söyleşmek ve gülmek ve biri birin ġybet ve biri birin temeshūr iderler. Ma‘ahazā cümle nāsıñ ‘ilmi

---

²⁸⁸eyle : öyle

²⁸⁹müftī : müftīye

²⁹⁰ve : //

²⁹¹ve : //

²⁹² ‘ulemā ve ‘uğalā : ‘ālim ü ‘āğıl

²⁹³ // : ve

²⁹⁴ // : ve

²⁹⁵ // : ve

muḥīṭdir ki herkes bilür ki mübāḥ olan kelāmı bile mescidde söylemek mekrūh ve ḥarāmıdır. Kānde ḳaldı ki ḥarām kelām ola ve anıñ üzerine muşır olalar. Bil ki i'tiyāda bināen emr-i münkerden²⁹⁶ idügi daḡi gözlerine görünmez. El-'ıyāzu bi'llāh:

قال الله تعالى ﴿فِي بِيوت اذن الله ان ترفع ويذكر فيها اسمه﴾²⁹⁷ وهى المساجد وقال الله تعالى ﴿ومن

اظلم ممن منع مساجد الله ان يذكر فيها اسمه وسعى في خرابها﴾²⁹⁸

Pes imdi²⁹⁹ ma'lūm oldu ki mescidlerde zıkrū'llāhı terk eylemek ve kelām-ı dünyāyı söylemek cāmi'leri ḥarāb eylemektir. 'Ale'l-ḥuşuş kizb ve ġıybet ve mesāvī ve bühtān ve faşl ve temeshur ola. Bu maḡüle münkerātı icrā iderler. 'Avām ve ḥavāşşdan herkes [11b]³⁰⁰ ḥürmet-i mesācidi hetk iderler ve yine aşlā bir kimesne münkir olduğuna muḳayyed olmayup def'ine çalışmazlar. Ancak hemān mecālis-i Mevleviyye'ye [18b] ta'n ve teşni' iderler. Fuḳarāniñ za'findan nāşī muḳāvemete ḳudretleri olmamağ ile seng-i melāmete hedef itmişler.³⁰¹ Yalnız emr-i menḥi'yi mürtekib hemān³⁰² fuḳarāyı görürler³⁰³, kendülerin görmezler.

Ḥuşūsā leyālī-i tıvāde siyyemā ešnā-i ramazān-ı şerīfde mü'ezzinin şabāh ezānın ke-ennahu imsāke ihtimāmen ḳable ḥulūli'l-vaḡt oḡurlar ve ba'de tūlū'i'l-fecr tekrār ezān oḡumadın iḳāmet idüp ezānsız namāz ḳılalar. Ma'ahazā ezān

²⁹⁶münkerden : münker

²⁹⁷Nūr sūresi 36. āyetten kısmī iktibas: **İçlerinde (yalnız) kendi ismi anılsın diye Allah'ın yükseltmelerine izin verdiği evlerde** O'nun kudret ve yüceliğini sabah akşam dile getiren (öyle)

²⁹⁸**Bakara sūresi 114. āyetten kısmī iktibas: Allah'ın admın O'nun meclislerinde anılmasına mani olan ve onları tahrip etmek için çalışan kimselerden daha zalim kim olabilir?** İşte böylelerinin bu yerlere (Allah) korkusu dışında bir saikle girmeye hakları yoktur! Onlar için bu dünyada zillet, ahirette ise korkunç bir azap vardır.

²⁹⁹imdi : //

³⁰⁰ Derkenār T2128: La'nehumu'llāh, bilmem bu maḡüleler dīvān-ı Rabbū'l-ālemān ve ḥuzūr-ı enbiyā vü evliyāda ne cevāb virirler?

³⁰¹ T2128 nüshasında bir ara ibāre: Seng-i la'nete siper olsunlar. İlä āḡiri'z-zamān o maḡüle münkirler.

³⁰² // : hemān

³⁰³ T2128 nüshasında satırarası bir ibāre: Gözleri kör olsun!

mezhebimizde sünnet-i mü'ekkededir. Terki kerāhet-i taḥrīmiyye ile mekrūhdur. Ḥattā bir belde yā bir ḳarye ahālisi terk-i ezān itseler pādişāha vācibdir ki anlara muḳātele eyleye ve bir namāz ki kerāhet-i taḥrīmiyye ile edā oluna. İ'ādesi vācibir. Aşlā i'āde fikirlerine daḫi gelmeyüp³⁰⁴ bunuñ emşāli nice maḥrumātı işlerler ve Ḥaḳḳ Te'ālā ḫarām eyledügi şifāt-ı zemīme ile ya'nī kibr ve 'ucb ve ḫased ve riyā ve sum'a ve 'adāvet ve ḫıḳd şifatları ile muttaşif ve memlū oldukları daḫi şu'ūrları olmayup yine ke-ennehu cevāmi'de ders ve va'zlar idüp da'vā-yı 'ilm iden cāhiller fuḳarānıñ eṭvār-ı ṭarīḳatlarına münkerātdandır diyü inkār ve daḫl iderler. Ḥuşūşā ra'su külli ḫatī'etin olan ḫubb-ı dünyāya ez-cān u³⁰⁵ dil tevaḡḡul iderler ki Beyḫaḳī Resūl-i Ekremden rivāyer ider:

قال عليه السلام «حب الدنيا راس كل خطيئة»

Bil ki ḫubb-ı [19a] dünyā ekber-i kebā'irdendir. Nitekim *Müsnedü Firdevs*'de

Deylemī rivāyetiyle şābittir:

قال عليه السلام «أكبر الكبائر حب الدنيا»

Pes ekber-i kebā'irden olan ḫubb-ı dünyāya müştāḡil ve andan teḫāşī eyleyüp yine ke-enne nāsa 'ulūm-ı şer'iyye naḳl ve ta'līm şadedinde olurlar. Ma'ahazā taḫşīl³⁰⁶ ve neşr eyledikleri 'ulūm daḫi cemī' müzahrefāt-ı dünyāya ve kesb-i ma'āş ve celb-i vazā'if ve menāşıba mü'eddī olacak 'ilmlerdir ki nazarlarında 'ulūm-ı nāfi'a budur diyü zann iderler. Ḥāşā ve kel'ā yoḫsa aşl-ı 'ilm-i nāfi' olan taḫşīl³⁰⁷-i merātib-i āḫirete ve tezkiyye-i nefis ve taḫrīr-i ḳulūba müşil olacak fūnūn-ı 'aliyyeye

³⁰⁴ fikirlerine gelmeyüp daḫi : fikirlerine daḫi gelmeyüp

³⁰⁵ // : u

³⁰⁶ taḫşīl : tehīl

³⁰⁷ taḫşīl : tehīl

ki erbāb-ı kılūbuñ şa‘ādāt-i edebiyeye ve kemālāt-ı sermediyyelerine bā‘iṣ olan ‘ulūm-ı dīniyye ve ma‘ārif-i ilāhiyyedir. Aşlā bu ‘ilimleriñ ta‘līm ve ta‘allūmüne ve taḥşīl ve neşrine tevağgūl eylemezler.

Bil ki şūğl idenleri daḥi cūnūn ve ‘atehe ve zūll [12a] ü³⁰⁸ şeķāvete nisbet ideler ve kemāli ancak kendū nefslerinde ve mesleklerinde görürler ve ‘ulūm³⁰⁹-ı ilāhiyye ve esrār-ı eḥadiyye şāhibleri olan ehlu’llāh ve tālibleri olan fuķarāya ihānet ve ḥaķāret nazarıyla nazār idüp ve ‘ilimleriniñ dūnyāda ve āḥiretde nef‘ini inkār iderler. Ol ecilden ne‘ūzu bi’llāh hem dāll hem muḍill olup kāfir olurlar. Nitekim İmām Suyūḫī *Cāmi’ü’ş-şagīr*’de zīkr ider ki:

Deylemī *Müsnedü Firdevs*’de sıḥḥat ile taḥrīc eyleyüp İmām ‘Alī - kerrem’ullāhu veche-den[19b] rivāyet iderler:

قال النبي صلى الله تعالى عليه وسلم «علم الباطن سر من اسرار الله عز وجل وحكم من حكم

الله يقذفه في قلوب من يشاء من عباده»

Ya‘nī Resūl-i Ekrem buyururlar ki:

‘İlm-i bāṭın esrār-ı ilāhiyyeden bir sırr-ı ḥafī ve aḥkām-ı Rabbāniyye’den bir hükm-i kavīdir ki Ḥazret-i Allāh ‘Azīmü’ş-şān diledügi ‘abd-i mü’miniñ kılbine ve murād eyledügi kullarınıñ gönüllerine ilkā’ ve ilhām eyler. Kemāl-i mertebe kılblerini kūdūrāt-ı nefsāniyyeden muşaffā ve aḥlāķ-ı reddiyyeden müberrā idüp rūz u şeb cevārih-i zāhirelerin tā‘āt-ı Mevlā’da ve bāṭınların fikr ü zīkr-i Ḥudā’da i‘māl

³⁰⁸ // : ü

³⁰⁹ ‘ilm : ‘ulūm

eylediklerinden ötüri yoḥsa ba‘zı müttefike ve süfehānī³¹⁰ zann eyledikleri gibi degildir ki ‘ilm-i taṣavvuf laḳlaḳa-i lisān ve aḳvāl-i dehān ola.

Bil ki bir nūr-ı ilāhīdir ki irāde-i zāt-ı Bārī ta‘alluḳ eyledüḡi ḳalb-i ṣāf-ı kümmelīne iṣrāḳ ider ve³¹¹ mādām ki bu ‘ilm-i bāṭın bir kimesneye zuhūr eylemeye mücerred ‘ilm-i zāhir ve a‘māl-i zāhire ṣāhibine nef‘ eylemez diyü İmām Kirmānī-i Ḥanefī te’līf eyledüḡi *Menāsik-ı Ḥacc* ibtidāsında ve İmām Suyūṭī daḡi *Cāmi‘ü’s-ṣaḡīr*’de taṣrīḥ eylemişler ki Resül-i Ekrem ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem³¹² buyururlar:

«العلم علمان علم باللسان وليس له تحقيق في القلب فذلك العلم الضار وعلم بالقلب

فذلك العلم النافع»

Ya‘nī ‘ilm iki nev‘dir. [20a] biri mücerred lisāna ta‘alluḳ ider ve ḳavl ve zebān ile kesb olunur. Ḳalb-i insān anıñla müteḥaḳḳıḳ olmaz. Ol ‘ilm-i zārrdır. Derūnda eṣer eylemedüḡinden ötüri ṣāhibine ḥüccetün leh olmaz, bil ki ḥüccetun ‘aleyh olur. Nef‘i yoḳdur. Zārar-ı küllīdir ki kiṣiyi kibr ü ‘ucba ve muḥabbet-i dünyā vartāsına düṣürür ve ‘ālem-i āḫiretde maḥcūcun ‘aleyh olup min ḳıbeli’llāh:

﴿لَمْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ﴾³¹³

Ḥitābıyla muḡātab ve mu‘āteb olur ve bir nev‘i daḡi ‘ilm-i ḳalbdır ki ṭaraf-ı Ḥaḳḳ’dan ḳalb-i mü’mine ṣadāḳat ve ḫulūṣı³¹⁴ berekātıyla ihdā olunur. ‘İlm-i nāfī‘ budur. Nitekim ‘urefā-yı bi’llāḫdan birisi buyururlar. [12b] Beyt:

³¹⁰ süfehā : süfehānīñ

³¹¹ // : ve

³¹² ‘aleyhi’s-salātu ve’s-selām : ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem

³¹³ Saff sūresi 2. āyetten kısmī iktibas: Siz ey imana ermiş olanlar! Niçin bir türlü söylüyor, başka türlü yapıyorsunuz.

علمی کہ از قلم زبرد پیدست کہ ازان چه خیزد علم انست کہ اللہ بر دل بندہ زبرد³¹⁵

Ve mecmū‘-ı enbiyā vü evliyāniñ ‘ilmi bu ‘ilm-i bātındır. Kişiyi varṭa-ı cehlden ḥalās idüp ıslāh-ı zāhir ve bātına sebep olan bu ‘ilm-i nāfi‘dir. Münāvī, *Cāmi‘ü’ş-şagīr Şerhi*’nde İmām Mālik’den naql ider ki buyururlar:

Bir kimse³¹⁶ ‘ilm-i zāhiri taḥşīl eyleyüp mūcibiyle ‘amel eylese Ḥazret-i Allāh ol kimesneniñ ḳalbine ‘ilm-i bātını fetḥ ider ve henüz ol vaḳtde aña ‘ālim demek şaḥīh olur. Yoḥsa ‘ilm-i keşret rivāyetiyle degil bil ki nūr-ı hidāyet iledir. Şeyḥ Tūnusī raḥimehu’llāh buyururlar ki:

Şeyḥ ‘ārif-i bi’llāh ‘Alī Vefā ile İmām Bulḳīnī bir yerde cem‘ olup şoḥbet-i ḥaḳḳāniyye eşnāsında Şeyḥ ‘Alī Vefā’nıñ [20b] beş olduğu³¹⁷ ma‘ārif ve ḥakā’iḳ ve kelimāt-i ḳudsiyyeyi İmām Bulḳīnī idrāk eylemeden ‘āciz ve müteḥayyir olup didi ki: bu tekellüm ve³¹⁸ tefevvūh buyurduguñuz ḥakā’iḳ ve kelimātı ḳandan taḥşīl eyledüñiz. Şeyḥ ‘Alī cevāb buyurdılar ki Ḥazret-i Allāh’ıñ:

﴿وَاتَّقُوا اللَّهَ، وَتَعَلَّمُوا اللَّهَ، وَاللَّهُ﴾³¹⁹

³¹⁴ ḥulūşı : ḥulūşımı

³¹⁵ Kalemnden çıkan (dökülen) ilim, ondan ortaya çıkan bellidir. İlim odur ki Allah kulun gönlüne döksün (Allah’ın kulun gönlüne döküğü ilim, ilimdir).

³¹⁶ kimse : kimesne

³¹⁷ olduğu : eylediği

³¹⁸ // : ve

³¹⁹ Bakara sūresi 282. âyetten kısmî iktibas: Siz ey imana ermiş olanlar! Ne zaman belli bir vade ile borç verir veya alırsanız yazıyla tesbit edin. Bir yazıcı, tarafsız olarak onu kaydetsin. Ve hiçbir yazıcı, Allah’ın ona öğrettiği gibi yazmayı reddetmesin: öylece, olduğu gibi yazsın. Borçlanan kaydettirsin, Rabbine karşı sorumluluğunun bilincinde olsun ve taahhüdünden bir şey eksiltmesin. Ve eğer borç altına girenin akli ve bedeni bir zaafı varsa veya kendisi (işlemi) kaydettirebilecek durumda değilse, onun menfaatinin kollamakla görevli olan kimse, onu adil bir şekilde kaydettirsin. Ve içinizden iki erkek şahit tutun; eğer iki erkek bulunmazsa, kabul edebileceğiniz kimselerden bir erkek ve iki kadını şahit tutun ki onlardan biri hata yaparsa diğeri ona hatırlatabilsin. Ve şahitler çağırıldıklarında reddetmesinler. Küçük olsun, büyük olsun, her anlaşma maddesini vade tarihi ile birlikte yazmaya üşenmeyin: Bu Allah nazarında daha adil, kanıtlanma açısından daha güvenilir ve (sonra) sizi şüpheye düşmekten alıkoymakta dah uygun olanıdır. Ama eğer (aranızdaki muamele) birbirinize doğrudan

Çavl-i şerîfinden ya'nî taqvâ sebebi ile Hudâ-yı müte'âl kemâl-i kereminden baña ta'lim eyledi ve daği şerh-i mezkûruñâhar mevzi'nde Ebû Tâlib-i Mekkî'den menkûldür ki 'ilm-i zâhir ve 'ilm-i bâtın ehaveyindir. Ehadü hümâ âhardan müstağnî olmaz. Ancak³²⁰ mücerred 'ilm-i zâhir kemâlden 'addolunmaz. Zîrâ maḥreci lisândır ve kulağı tecävüz eylemez. Ammâ 'ilm-i bâtınıñ maḥreci cenândır.

Cevârih-i zâhireniñ ve bâtınanıñ mecmû'una sirâyet eyledikten soñra kalbe daği te'sîr ider diyü buyurmuşlar ve vereş-e-i enbiyâ olan 'ulemâ-yı 'âmilîn peygamberân ve enbiyâ-yı 'izâmdan bu 'ilme vâriş olmuşlar ve bu 'ilmiñ aşḥâbına 'âlim ıtlâkı şahîḥ olur. Mâ'adâsı câhildir. Her ne kadar laḳlaḳa-i lisân ile olan 'ilmi taḥşîl daği eylese ve daği bu 'ilm-i bâtın her kalbde tülû' eylemez. Zîrâ hayş-ı niyyet ve sū'-i ḳaşd ve ittibâ'-ı şehvet bu nūr-ı 'ilm-i bâtınıñ kalbde zuhûrına mâni'dir. Ḳâle'lâhu te'âlâ³²¹:

﴿فَأْوَرَدَهُمُ النَّارَ، وَبِئْسَ الْوَرْدُ الْمَوْرُودُ﴾³²²

Ve daği Ebû Tâlib-i Mekkî *Ḳût-i Ḳulûb'* da zıkr ider ki:

Zamânımızda ekşeriyâ 'ulemâdan ta'dâd olunan [21a] zevât Ḥazret-i Allâh'ıñ ba'zı eylediği evşâf-ı zemîme ile muḳayyedlerdir. Böyle olıcaḳ 'ilm-ı bâtın nice anlarda zuhûr eylesün? Meşelâ ekşeriyâ taḥşîn-i hey'et ve güzel libâs geymege ve güzel atlara binmek mâ'illerdir ve rızḳları ve ma'aşlar ve beye'n-nâs rağbet ve

---

doğruya devredeceğiniz hazır mallar ile ilgiliyse onu yazmamanıza bir mahzur yoktur. Ve birbirinize alış veriş yapacağınız zaman bir şahit bulundurun, ancak ne yazıcı ne de şahit bir zarara uğramasın; eğer onlara (zarar verici bir iş) yaparsanız, unutmayın ki, bu sizin için günahkarca bir davranış olacaktır. **Allah'a karşı sorumluluğunuzun bilincinde olun, çünkü sizi eğiten Allah'tır** ve Allah, her şeyin bilgisinine sahiptir.

³²⁰ Ancak : Ammâ

³²¹ Ḳâle'lâhu : Ḳâle'lâhu te'âlâ

³²² Hûd sûresi 98. âyetten kısmî iktibas: (Ve bu yüzden de) Kıyamet Günü halkının önüne düşüp,(bu dünyadaki batıl yönetimin bir) **sonuc(u) olarak onları ateşe sürükleyecek; ne kötü bir menzil sürüklendikleri!**

i'tibârları noqşân bulmasun [13a] diyü gice gündüz qalblerinde 'azîm havfları var. Hubb-ı riyâset derûnlarında cāygîr-i medh ü şenâ olunmadan hazz iderler. Mertebe-i 'âliyye ve menâşib-ı refî'aya t̄alibler zulme ve³²³ aġniyāya tabaşbuş eylemede ve fuqarâyı taħķîr idüp mevzi'-i hıkdâ istikbâr iderler. Kendü dîn qarındaşları olan mü'minlere hıkdâ ve 'adâvet ve buġz iderler ve kendü 'arz ve³²⁴ şânlarına noqşân t̄arî olmasun diyü iktizâ eyledikde Haġķ kelâmı ketm iderler ve dâ'imâ hevâ ve heves ve ġayret-i cāhiliyyeye müte'alliķ söz söylerler. Dünyāya raġbet ve³²⁵ hırş-ı kemâlde ve şuħh³²⁶ ve baħl ile mevsûf tül-ı emele mâ'iller ve bațar ve sürür ve ġîll u ġışş ve mübâhât ile âlûdeler³²⁷ ve kârları dâ'imâ riyâ ve sum'a ve ġalkıñ 'aybların tecessüs eylemede müdâheneyi severler.

Nefsine 'ucb idüp beyne'n-nâs kendülerin tezyîn idüp öġünmege ve ululanmaġa ve 'izzet-i nefse ġarîşler ve hemîşe qasvet-i qalb ve³²⁸ ġîlzet ve yorġunluķ ve sū'-i ġulķ ve đıķ-ı şadr üzre olup dünyâ ile feraħ ve fevt ile ġazendedirler [21b] ve terk-i qanâ'ât idüp 'inâd ve cefâ ve 'acele ve şiddet ve ġiddet eylemede ġalka merħameti az belki hîç yok. T̄a'atına i'timâd ider ve memâlik olduġı mâl u emlâk u erzâķın qazâen bir t̄arîķ-ile elinden gitmesinden emîn fuzül-i kelâm ve şehvet-i ġafiyyelerin icrâda 'izzet ve mansıb t̄alibi ve âşikâre qarındaş ittiġâz eyledüġi kimselere sırrında 'adâvet eylemede ve sözlerine i'tirâz idenlere ġazab itmede ve³²⁹ Allâh'dan ġayrı cemî' maġlûqâta tasalluť ve ġalebelik t̄alebinde ve bir kimesneye şey'-i qalîl içün intiqâm şadedinde olup ġalk ile ünsiyyet ve ġaġdan ve

---

³²³ // : ve

³²⁴ // : ve

³²⁵ // : raġbet ve

³²⁶ Kelime şaħh, sıħh şekillerinde de geçmektedir.

³²⁷ âlûde : âlûdeler

³²⁸ // : ve

³²⁹ T2128 nüshasında ara ibare: ġâşâ elinden gelse ana daġı nüfûķ ve müdâhele qaydında olur ma'âzallâh...

ehl-i Hakk olan fuqaradan vahşet iderler. Ğıybet ve hased ve nemîme ve cevr ve eziyyet ve ‘adâvete mâ’iller. Ve’l-hâşıl bu mezkûr olan evşâf-i zemîmeniñ cümlesi mezbele gibidir. Bunlar ile derûnların memlû idüp zâhirlerin a’yün-i nâsda şavm u şalât³³⁰ ve zühd ve³³¹ vera‘ ve envâ‘-ı tã‘ât ile müzeyyen gösterirler. Ammâ hużûr-ı Hakk’a varıldıkda:

﴿يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ﴾³³²

Olup her kesiñ gizlü işleri âşikâre ve derûn-ı hâli zâhire çıkup keşf-i ğıtâ olduĝda koĝmuş mezbele maķûlesi olan murdâr şıfatlar zuhûra gelüp ‘ämme-i enbiyâ vü evliyâ maĝzarında rüsvâyî [13b] ve melâmet olur ve³³³ ol ‘âlimiñ hezâr arzû-yı cismâniyye ve shevât-ı nefsanıyye ile taĝşîl iden³³⁴ ‘ilm-i zâhir ile kendü nefsin ve ‘ilmini taşannu‘ ve riyâdan taĝlîşe [22a] kâdir olmayup setr eylediĝi³³⁵ mecmû‘ı ‘aybları zâhir olmaĝ ile ‘indallâh kıymeti daĝı münĥaţ ve me‘yüb olur. El-‘ıyâzu bi’llâhi te‘âlâ ve Şeyĝ Muĝyi’ddîn³³⁶-ķuddise sirruhu’l-‘azîz-kitâb-ı *Fütûĥât-ı Mekkiyye* ‘inde bâb-ı veşâyâda buyururlar ki:

Eimme-i dîn ve ‘ulemâ-i ehl-i yakînden ba‘zısına yine ba‘zı aĝbâbı dirler ki:

Sultânım bize bir vaşîyyet eyleñ ki aniñla ‘amel idelim. Ol ‘âlim-i müttaķî cevâb idüp buyururlar ki:

Bir kavmiñ mücâleset ve muşâhebetinden ĥazer ve ictinâb üzre oluñ ki ol kavm dürûĝâmîz olan kelimât ile biri birine tekellûf iderler. Nâsı aldamaĝ için

³³⁰ şalât : u şalavât

³³¹ // : ve

³³² Târik sûresi 9. âyet: Bütün sırların ortaya serileceĝi gün.

³³³ // : ve

³³⁴ olduĝı : iden

³³⁵ olduĝı : eylediĝi

³³⁶ OEYZ 1040 derkenâr: Maĝlab ve şît şeyĝü’l-ekber ķuddise sirruhu’lezher.

kelâmlarında temellük iderler. Fe-emmâ kalbleri gı̃şâvet ve gı̃ll ve hâsed ve kibr ve hırş ve t̃ama‘ ve buğz ve ‘adâvet ve mekr ve h̃ile ile dolu³³⁷ ola ve d̃inleri ta‘aşşub ve i‘tikâdları nifâk, ‘amelleri riyâ ola ve shevât-i dünyeviyyeyi ihtiyâr idüp ‘âlem-i dünyâda h̃ulûdı temennî eyleye. Ma‘ahazâ bilür ki bu ‘âlemde bekā mutaşavver degildir. Yimege ve eskidmege kâdir oldukları mertebe māl ve rızk ve libās-i dünyâyı cem‘ idüp sâkin olmak mümkün olmayacak mikdârı binâlar ihdâş eyleyüp eli yetişmediği³³⁸ şeyleri ârzü idüp h̃arâmı kesb ve ma‘âşîyeyi³³⁹ infâk iderler ve h̃alka emr-i bi‘l-ma‘rûf idüp kendüleri münkerâtı irtikâb iderler.

Hâşıl-ı kelâm bu maqûle [22b] kimseler ile muşâhebet ve muqârenet ve ülfet kaṭ‘â câ‘iz degildir diyü ‘azîz-i merķûm tavsiye ve naşîhat ve tenbîh buyurmuşlar... Pes imdi benim cānım, eger nazâr-ı inşâf ve ‘ibret ile bakup müdâhene ve münâfaṭatı terk iderseñ ve togruca im‘ân iderseñ bu zıkr olunan evşâf-ı mezmûmeniñ mecmû‘ını zamānımız ‘ulemâsında bulursuñ³⁴⁰. Te‘emmül ile d̃in-i Muḥammedî ve şer‘-i Muṣtafavî‘de böyle aḥlâk-ı rediyye şâhibleri ne vech üzre aḥkâm-ı ilâhiyye emîni olurlar. -Hâşâ ve kellâ- Ma‘a-hâzâ bu d̃in-i İslâm‘da ḥelâl ve h̃arâmı, nâsa anlar beyân itse gerek... Sözlere nice i‘timâd olunup mûcibiyle ‘amel olunsun ki bu kadar evşâf-ı ḳabîhe ile inşâflarından mâ‘adâ zaleme kapularuna varup mübâhât ve tefâhurlar idüp zalemeniñ murâdları üzerine³⁴¹ temşiyet idüp h̃atırları-çün ve anlara intisâb ve taḳrib için zalemelerine mu‘âvenet ve bi‘l-muvâcehe [14a] medḥ ü şenâlar ve zâhir işledikleri fışkların ḥüsn-i terbiye ve bâtil işlerin kâlib-ı ḥaḳḳa ifrâğ idüp efendim sulṭānım ma‘ḳûl buyurursız. Bu işleriñiz ‘ayn-ı işâbetdir. Vāk‘â böyle

³³⁷dolu : tolu

³³⁸yatışmadığı : yetişmediği

³³⁹ma‘âşîye : ma‘âşîyeyi

³⁴⁰zamānımız ‘ulemâsında bulursuñ : zamānımızda bulunan ‘ulemâda bulursun

³⁴¹üzerine : üzre

olmadıkça halk zabt olunmaz. Hemān bu huşūşda gūyā min ‘indi’llāh mülhem olduñuz diyü ol zālimlerin mel‘anetlerine hezār bu gūne kelimātıyla taḥsīn ve āferīn derler. -Ne‘ūzu bi’llāh- Pes her ne vaqt kim [23a] bu maḥūle ‘ālim geçinen süfehā ve³⁴² aḥmaḳlar bir emr-i münkeri inkār ve bir şey’iñ ḥürmet ve ibāḥatin ihbār eyleseler Ma‘a-hāzā bu didügümüz evşāf ve aḥvāl üzre kendüleri muşırr olalar. Pes eyle³⁴³ kimesneleriñ emr-i bi’l-ma‘rūf ve nehy-i münker eylemeleri mu‘teber ve ma‘ḳūl degildir.

Hāşılı sözlerine ber-vechle i‘timād cā’iz degildir. Meger ḥürmeti ḳaṭ‘iü’s-şübūṭve ‘umūmuñ ma‘lūm olan şeylerden ḥaber vire. Meşelā zīnā gibi³⁴⁴ ve sırḳa gibi şürb-ı ḥamr ve riyā ve sum‘a gibi bunlarda i‘timād olunur. Ammā anlarıñ³⁴⁵ lisānından şudūr eyledüğünden ötüri degil bil ki Cenāb-ı Allāh kelām-ı ḳadīminde naşş-ı şarīh ile beyān eyledüğünden ötüri bilüp i‘timād ideriz.

Fe-emmā ba‘zı kütüb-i fiḳhiyye ibāretlerinden bi-ğayri taşriḥin bir şey’iñ ḥürmeti ḥaḳḳında münfehım olunan ma‘nāyı naḳl ve ḥaber virseler ‘ulemā-yı dīn ve eimme-i ehl-i yaḳīn ḳatlarından ḳaṭ‘ā mu‘teber ve maḳbūl ve mesmū‘ degildir. Zīrā mezkūr olunan³⁴⁶ envā‘-ı kabāyiḥ irtikābkarından nāşī başār-ı başīretleri maṭmūs olup kemā huve ḥaḳḳuhu ol mes’eleniñ ḡavrına ve murād-ı fukahā-yı ‘izāma vāşıl olup³⁴⁷ añlamamışlar. Cemī‘ sözleri ‘aḡrāz-ı nefsanıyye ile meşüb u maḥlūṭdur. Nitekim İmān Suyūṭī *Cāmi’ü’s-şāḡīr*’de İbn ‘Ömer -raḳıya’llāhu ‘anh³⁴⁸- ḥazretlerinden rivāyet ile zıkr ider ki:

---

³⁴² // : ve

³⁴³eyle : öyle

³⁴⁴ // : gibi

³⁴⁵anlarıñ : anlar

³⁴⁶olunan : olan

³⁴⁷olup : //

³⁴⁸ ‘anh : ‘anhümā

قال عليه السلام «العلم دين والصلوة³⁴⁹ دين»

[23b] ya'nî Resûl-i Ekrem şallallâhu 'aleyhi ve sellem buyururlar ki³⁵⁰:

Nâsa ta'lîmi ile me'mûr olduğum 'ilm-i ma'hûd ki uşûl-i dîn olan 'ilm-i kitâb ve sünnetdir, dîndir ve namâz daği kezâlik dîndir. 'Abd-i mü'min üzerine bilüp öğrenmesi ve edâsı lâzım ve vâcibdir.

«فانظروا من تأخذون هذا العلم»

Pes imdi aşhâbım ümmetim siz nazâr eyleñ. Bu 'ilm-i dîni kimden ağz ve ta'lîm idersiz. 'Adâleti kemâlde mevşûk ve mü'temen ve müttekî olan kimselerden ta'allüm ve ağz eyleyiñiz. Nitekim hadîş-i âhirde buyururlar:

«يحمل هذا العلم من كل حلف عدولى»

[14b] Ya'nî bu 'ilm-i dîn taqvâ ve 'adâlet ve salâh ve diyânet ile mevşûf ve ma'rûf olan kimselerden ağz ve telaqqî olunur. Yoğsa 'âlim olup 'ilmiyle 'amel eylemeyen süfehâdan, yâhûd ancak sivâdh'ân³⁵¹ olup 'ibârât-ı fukâhâ-yı kirâmiñ zâhirlerine bakup murâd eyledikleri ma'nâya muţtali' olmayup kütüb-i müdevveneyi tetebbu'eylemeyüp bil ki mü'tâla'asına daği kâdir olmayan mütefaqqihîn ve hûmeqâdan bir mes'ele ta'lîm ve ağz eylemege heves eylemek sizi³⁵² izlâl ve igvâ ider.

³⁴⁹والصلوة : والصلوات

³⁵⁰ki : //

³⁵¹Oe Yz 1040 nüshası derkenar: Ya'nî yalnız siyâh mürekkebi yalayup.

³⁵²sizi : sizin

وكيف تصلون هذه الصلوة، فانكم تسئلوا يوم القيمة³⁵³

Ve şalavât-ı hamseyi daği ne keyfiyet ile edâ idersiz; nazâr eyleyüp taqayyüd eyleñ, yoğsa başdan şavmaq eylemeñ. Zîrâ yevm-i kıyâmetde bu ikisinden [24a] su'âl olunursız diyü buyururlar. Pes bir kimse dîn-i İslâm'da kime iktidâ ideyor ve kimiñ sözüni isgâ idüp muqtezâsıyla 'amel ideyor, nazâr eylemek gerek. Her câhil ve³⁵⁴ ebtere ve 'âlim geçinen ehl-i hevâ süfehâya iktidâ ve kavline i'tibâr ve işgâ câ'iz degildir. Ne 'amellerinde ve ne hod 'ilmlerinde hülüşdan eşer yoğdur. Bil ki hülüşuñ vücübuna daği kâ'il degillerdir³⁵⁵. Hattâ anıñla muttaşif olalar ve ehline hizmet ideler³⁵⁶.

Böyle iken yine ümmet-i Muğammed'den sâdedil kimesneler bunlarıñ zâhirleri güzel hey'et ve kıyâfetlerini³⁵⁷ 'ulemâ libâsında görüp ammâ derûnları bî-hülüş ve pür ğaraž ve mezbele gibi ahlâğ-ı seyyi'e³⁵⁸ ile memlû idügin bilmeyüp sözlerine inanurlar ve i'timâd iderler. Hattâ nice derdmend kimesneleri gördüm ki ol ğaražâlüd tã'ife, fuğarâ-yı Mevleviyye'nin eyyâm-ı muğâbelede eyledikleri semâ' ve şafâları harâmdır ve meclislerine daği varmaq câ'iz degildir diyü vesvese ve iğvâ eyleyüp inandırmışlar. Bâ-ğuşuş semâ' hağğında Ebu Tâlib-i Mekkî -rahimehu'llâh- *Ğütü'l-Ğulüb* nâm kitâbda³⁵⁹ buyururlar ki:

³⁵³ Bu namazı nasıl kılıyorsunuz? Kıyamet günü bundan sual olunacaksınız.

³⁵⁴ ve : //

³⁵⁵ // : ki

³⁵⁶ iderler : ideler

³⁵⁷ kıyâfetleri : kıyâfetlerini

³⁵⁸ seyyi'e ahlâğ : ahlâğ-ı seyyi'e

³⁵⁹ kitâbında : kitâbda

Eger semā‘ eriniñ³⁶⁰ semā‘larına ta‘n idersen taḥḳīḳ budur ki yetmiş şadīḳe ta‘n itmiş olursun. Ya‘nī fuḳarāniñ semā‘larına nice daḥl ve ta‘n idebilürüz ki mertebe-i şiddīḳīni bulan ehlu’llāhiñ mecmū‘ı semā‘ [24b] eylediler ve semā‘ eylemek evliyā-yı ‘izāmıñ ve ‘ulemā-yı ‘āmilīniñ ḳadīmden kārıdır ki ol semā‘ vāsıtasıyla niceler kesb-i ḳurb-ı kerāmet³⁶¹-i mevlā ve niceler daḥi taḥşīl-i vuşlat-ı Cenāb-ı Kibriyā eyleyüp nice ezvāḳ-ı rūhānī bulmuşlardır.

Pes imdi böyle kemāl taḥşīline sebep olup evliyā-yı kibār vaz’ eyledikleri [15a] āyīn-i tarīḳat ve semā‘ları nice³⁶² ḥarām olur. Eger dersen semā‘a ehl olanlara ḥarām degildir, bilürüz ammā ehl-i zamān-ı sâbıḳda var imiş, zamānımızda bulunmaz. Anıñ cevābı tafşīl üzre faşl-ı semā‘da gelse gerekdir. Niçün zamānımızda semā‘a ehl yoḳdur dersen ve ḥükm idersün³⁶³. Sen görmemekle ve bilmemek ile ‘ālemde merdān-ı Ḥudā mefḳūd olmaḳ lāzım gelmez. Beyt:

هر بیشه کمال مبر که خالست   شاید که پلنک خفته باشد³⁶⁴

Ve’l-ḥāşıl bu maḳūle-i mütefaḳḳıh ve sefihleriñ ta‘līm ve igvāsıyla şadedil ümmī mü’minleri evliyā ve fuḳarā ḥaḳḳında su’-i i’tiḳāddan ḥıfz için ve ḥelāle ḥarām diyü zann ve i’tiḳād idüp çāḥ-ı delālete düşmeden şıyānet için izhār-ı ḥaḳḳ idüp li-vechillāhi ve ṭaleben li-merzāti’llāhi fuḳarā-yı Mevleviyye’niñ āyīn-i tarīḳat ve semā‘ ve şafāları bābında olana eimme-i müctehidīniñ ve ‘ulemā-yı ehl-i yaḳīniñ cevāb-ı bā-şevāb ve akvāl-i sa‘ādetme’āblarını [25a] beyāñ idüp bu risāleyi cem‘ ve te’līf eyledim.

³⁶⁰eriniñ : erbābınıñ

³⁶¹kerāmet : //

³⁶²// : nice

³⁶³idersün : idersin

³⁶⁴Her ormanlığın boş olduğunu düşünme

Belki kaplan uykuya dalmıştır

Egerçi benim ol ʔarīḳate intisābım yokdur. Ancaḳ görürüm ki ‘ibād-ı mü’minīn bu bābda su’-i zann ve i’tikād-ı bāṭıla ve³⁶⁵ fāsıde mübtelā olıyorlar. Maḳşūdum li’llāhi te’ālā fuḳarā ḫaḳḳında ezhān ve şudūr-ı nāsı ve efhām ve³⁶⁶ ḳulüb-ı mü’minīni evhām-ı bāṭıla ve efkār-ı ‘aṭıldan taḫlīşdir. Yoḫsa ta’n ve teşnī‘ iden mütafaḳḳıha ve süfehāya i’tirāz ve su’-i ḫāllerin redd degildir. Zīrā cevābü’l-aḫmaḳ es-sükūtdur. Yarın yevm-i ḳıyāmetde ḫuzūr-ı Ḥaḳḳ’a varıldıḳda müfsid ve muşlih zāhir ve āşikāre olur.

﴿وَاللّٰهُ يَهْدِيْ اِلَى الْحَقِّ وَاِلَى طَرِيْقٍ مُّسْتَقِيْمٍ﴾³⁶⁷

El-faşlu’s-şānī

Faşl-ı şānī meclis-i Mevleviyye, ḳırā’at-i Kur’ān-ı ‘Azīmü’s-şān’ı ve rivāyet-i ḫadīs-i şerīf-i Server-i Kā’ināt’ı müştemil olduḳın beyān eyler³⁶⁸. Şekk yokdur ki bunlar efḫal-i tā’āt ve eşref-i ‘ibādātdır.

Pes imdi bir kimse Ḳur’ān ve ḫadīs okunan meclise varmaḳ ḫarāmıdır dise ne’ūzu bi’llāh kāfir olur. Eger dirse ki biz Ḳur’ān ve ḫadīs okunduḳundan ötürü meclis-i Mevleviyye’ye varmaḳ ḫarāmıdır dimeziz. Bil ki emr-i uḫrā³⁶⁹ için ki anda münker olan şey’i iḳāmet iderler. Anıñ için ol meclise varmaḳ ḫarāmıdır diriz. Anlara cevāb-ı bā-sevāb faşl-ı evvelde zıkr eyledüğümüzdür ki menākir-i muḫarreme tekebbürlük ve ‘ucb ve riyā gibi olan menḫıyyāt cevāmi‘ ve mesācidde ve³⁷⁰ [25b] mecālis-i müderrisīn ve vu’āzda [15b] daḫi mevcūddur. Anlar bu mezkūr olan

³⁶⁵ // : bāṭıla ve

³⁶⁶ // : ve

³⁶⁷ Ahkāf sūresi 30. āyetten kısmī iktibas: Onlar, “Ey halkımız!” diye seslendiler, (Tevrat’tan) geriye hakikat adına ne kalmışsa hepsini teyid (ve tasdik) eden, Musa(nınkin)den sonra indirilmiş olan bir vahyi dinleyip geldik. (Ve anladık ki) bu (vahiy) **hakikate ve dosdoğru yola götürmektedir.**

³⁶⁸ // : ve

³⁶⁹ uḫrāī : uḫrā

³⁷⁰ // : ve

münkerâtdan teḥāşî ve ictinâb eylemeyüp Qur'ân-ı 'azîm ve ḥadîş-i şerîf-i Resûl-i Kerîm'i okurlar ve anlarıñ meclislerine varmaḡ ve anda ḥâzır olmaḡ ḥarâmdır dimezsiñ. Eger dirlerse ki sen vu'âz ve müderrisînde bulduḡuñ menâkir ve ḡabâyiḡi - ki kibr ve 'ucb ve emşâlidir- umûr-ı bâḡınadandır, zâhirde degildir.

Farazâ su'al eyleseñ inkâr idüp bizde eyle aḡlâḡ-ı seyyi'e yoḡdur dirler. Biz cevâb idüp diriz ki Ḥudâ-yı Mûte'âlîñ ism-i şerîfiyle yemîn eylemeḡe ḡâdirler midir ki kendülerinde ol evşâf-ı zemîme olduğuna ve telâmîze ve müstemi'înden kendülerin ekber ve a'lâ görmediklerine ve³⁷¹ kendü nefslerine mu'ceb olup ḡaḡḡu'llâhı edâda taḡşîrâtlarına ve ḡafletle kibr ve 'ucb ve ḡaşed şıfatları zuḡûr eyledikde derḡâl tevbe ve istiḡfâr eylemeḡe ve ba'de'l-yevm bu maḡûle ḡabâyiḡi mürtekib ve muşır olmaḡa, eger bunlara yemîn iderse ne ḡüzel i'timâd ideriz. Fe-emmâ ber-vechiyle yemîne cür'et idemezler. Farazâ eyleseler daḡi kiḡb itmiş olurlar. Zîrâ bu didüḡümüz şıfât-ı mezmümeden teberrâ ḡâyet müşkildir. Meger 'inâyet-i Ḥaḡḡ ola. Eger dirlerse ki ne keyfiyetle yemîn teklîf idersin. Bu mâdde³⁷² anlara yemîn lâzım gelmez. Zîrâ meḡâmil-i ḡasene üzerine maḡmûllardır. Cevab [26a] virüp diriz ki ne'am. Anlar meḡâmil-i ḡasene üzerine maḡmûllardır. Eger kendü ḡâllerinde olup kendü nefsleri aḡvâline meşḡûl olsalar ve ḡayra ta'n ve teşnî'e eylemekden lisânlarıñ keff ve men' eyleseler. Ammâ eyle³⁷³ degil...

Bil ki mescidlerde zikru'llâh ve tilâvet-i Qur'ân ve 'ulûm-ı şer'iyye naḡl ve ta'lîmine vardıklarında Qur'ân ve ḡadîş-i âlet idüp ḡalka envâ'-ı ta'rîzler ve naşîḡat yüzünden ḡasda muḡârin tevbîḡ ve zecrler ve nâsa envâ'-ı ḡaraż ile doḡunmalar iderler. Pes böyle 'ibâdu'llâha ve fuḡarâya tevbîḡ ve fer' ve zecr idenler ol mezkûr

³⁷¹ // : ve

³⁷² mâdde : mâddede

³⁷³eyle : öyle

olan şifāt-ı kabīhe ile mevşūf olmadıklarına şer‘en yemīn teklīf olunur. Nitekim İmām Müslim, Tirmizī ve Nesā’i, Ebī Sa‘id-i Hūdri’ye isnād ile bu hadīs-i şerīfi şihhat ile³⁷⁴ taḥrīc eylemişlerdir.

«ان رسول الله صلى الله عليه وسلم خرج على حلقة³⁷⁵ من اصحابه فى المسجد فقال ما اجلسكم

قالوا جلسنا³⁷⁶ تذكر الله وتمجده³⁷⁷ على ما هدنا للاسلام³⁷⁸ ومن علينا قال الله ما اجلسكم الا

ذاك قالوا الله ما اجلسنا الا ذاك قال اما انى لم³⁷⁹ استحلفكم تهمة لكم ولكنه اتانى جبرائيل فاخبرنى ان

الله عز و جل يباهى بكم الملائكة» الحديث

Ya‘nī Ebū Sa‘id ḥazretleri buyururlar ki:

Bir gün Ḥazret-i Resūl-i Ekrem şallallāhu³⁸⁰ ‘aleyhi ve sellem mescid-i şerīfe [26b] gelüp saḥābī-i kirāmdan bir kac kimesneyi gördiler ki ḥalka olmuşlar. Su‘āl buyurup didiler ki:

Sizi bu mescide ne şey’ cem‘ eyleyüp iclās eyledi? Cevābında didiler ki:

Yā Resūlu’llāh! Allāhu Te‘ālāyı zıkr itmek için ve Cenāb-ı Ḥaḳḳ’a ḥamd ü senā için oturmuşuz ki bize envā‘-ı luḫ u kerem idüp dīn-i İslām’a hidāyet eyledi. Ḥabīb-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bunlara yemīn teklīf eyleyüp Allāh

³⁷⁴ şihhat ile : şihhate

³⁷⁵ حلقة : حلقه

³⁷⁶ جلسنا : اجلسنا

³⁷⁷ تمجده : بجمده

³⁷⁸ للاسلام : الاسلام

³⁷⁹ لم : لم

³⁸⁰ şallallāhu : şallallāhu te‘ālā

haqqı-çün mi bu maḥalde sizi iclās eylemedi illā zıkr ü ḥamd ü şenā-yı Ḥudā? Aşḥābı daḥi yemīn eyleyüp didiler ki:

Allāh haqqı-çün bizi iclās eylemedi. İllā didüğümüz mādde ya'nī ḡayrı şey' için gelüp oturmadıq. İllā Ḥudā-yı mute'āle şükr kezālik ve zıkr ü şenā itmek için ḡayrı qaşdıımız yoqdur. Server-i Kā'ināt buyurdılar ki: āḡāḥ olun aşḥābım. Taḥḫīk ben kelāmıñızda kizb [ve] ittihāmī cihetinden size yemīn virmedim. Ya'nī sizde töhmet-i kizb zannıyla ve ol mülāḥaza ile size yemīn virdirmedim ve līkin Ḥazret-i Cebrā'il-i Emin gelüp ḥaber virdi ki Allāhu 'Aẓīmü's-şān melā'ike-i kirāma siziñle mübāhāt ve tefāḥur ider.

Ya'nī melā'ike-i kirām üzerine sizi tafđīl ider. Pes geldim ki³⁸¹ gördüm. Ne işdesiz ki ḥattā Ḥazret-i Allāh'ın melekleri [27a] üzerine sizi tafđīl eylesine ne gūne 'ameliñiz bā'ış olmuşdur. İmdi ma'lūm oldu ki şaḥābī-i kirāmiñ mescidde ḥalka olup oturmaları maḥāmīl-i ḥaseneden mā'adāya ber-vechle maḥmīli yoḡ-iken mücerred taḥaqquqa bināen çünki Ḥazret-i Resūlu'llāh aşḥāba yemīn virdi. Cā'iz olmasa Ḥabīb-i Ekrem itmezdi. Biz daḥi mezkūrlarıñ ḥulūşlarında şadākatlerine taḥaqquq taḥşīli için anlara yemīn teklīf ideriz. Eger umūr-i bāḫınalarında ve daḥi qarā'in-i aḥvāl-i zāhireleri ile bilinmeyen umūrda mücerred ḡaraż-ı nefşāniyye olmayup [16b] mārru'z-zıkr evşāf-i ḳabāyiḥ ile muttaşif olmadıqlarına yemīn iderlerse ne güzel taşdııq ideriz ve illā³⁸²fe-emma şarīḥan gördüğümüz işlerine yemīn ve şāhid lāzım degildir.

³⁸¹ki : //

³⁸² illā : illā felā

Ez-cümle medāris ve mesācidde ḥīn-i ta'lim ve müzākerede ṭālibler ile olan ğavġā ve mücādelelerine ne dirsün? Bu dīn-i İslām'da menhiyyun 'anh degil midir? Nitekim İmām Suyūṭī *Cāmi'ü's-ṣaġīr*'de zīkr ider ki:

Muḥammed bin Ka'b-ı Kūrazī rivāyetiyle İbn 'Asākir şihḥat ile³⁸³ taḥrīc eylediği ḥadīṣ-i şerīfde münker ve menhī olduğuna işāret vardır.

قال النبي عليه الصلوة والسلام «ما تجالس قوم مجلسا فلم ينصت³⁸⁴ بعضهم ببعض الا نزع

الله ممن ذلك³⁸⁵ المجلس البركة»

Ya'nī Resūl-i Ekrem buyururlar ki:

Bir ḳavim bir meclisde mücāleset [27b] eylemezler ve ba'zısı ba'zısını işġā eyleyüp sükūt eylemezler. İllā Ḥāzret-i Allāh ol meclisden bereketi ref' ider. Ya'nī her ḳanġı meclis erbābı biri söyleyüp ġayrılar diñlemez. Bil ki her ḳafadan bir ses³⁸⁶ olup yāḥūd biri biriyle ğavġā eyleyeler. Ol meclisiñ bereketi merfū'dur. Münāwī *Şerḥ-i Cāmi'ü's-ṣaġīr*³⁸⁷'de İmām Ġazālī'den naql ider ki:

Her celīse mendūb ve müstaḥsen olan budur ki muşāḥabeniñ kelāmını diñleye. Müdāhele eylemeye ve bu ḥadīṣ-i şerīf mücerred eşnā-yı dersde müderrisīniñ ṭalebe ile veyā ṭalebe bir biriyle eyledikleri ğavġāyı zemm ü ḳadḥ beyānındadır diyü taṣrīḥ eylemişdir ve bu didigümüz mücādele ve 'inād olan

³⁸³ şihḥat ile : şihḥate

³⁸⁴ ينصت : ينصت

³⁸⁵ ذلك : ذلك

³⁸⁶ pürsiş : bir ses

³⁸⁷ Münāwī'nin *Feyzū'l-kadīr şerḥu'l-Cāmi'i's-saġir* adı altında bir şerhi bulunmakla beraber, müellif bu şerhi daha sonra kısaltarak et-Teysīr bi-şerhi'l-Cāmi'i's-saġir adıyla yeniden yazmıştır.

meclisten ancak bereket ref' olur. Ammā eger³⁸⁸ ğavġā ve 'inād ve riyā ve sum'a ve kibr ve 'ucb ve ihtifā ve fuḡarā ve redd-i ğayr ve techīl-i nās ḡaşdıyla olursa ki - 'ulemā-yı zamānıñ ekşeriyā 'ādet-i müstemirre ve şān u şöhretlerindendir- ol meclisiñ yalnız bereketi ref' olmak degil bil ki cümlesi āşim olurlar. Zīrā maḡz-ı ḡarāmdır. Aşılma bu mezkūr olan şifāt ḡarāmdır. 'Inād ve ğavġāya muḡārenetle bi-tarīḡi'l-evlā ḡarām olur. Zamānımız 'ulemāsınıñ aḡvāli ise [ma'lūmdur ve ḡafī]³⁸⁹ degildir. Zī-inşāf olup müdāhenesiz anlar ile muḡālaḡa eyleyen 'uḡalāya³⁹⁰ eger ḡaḡḡ üzre naḡar idüp ednā mertebe te'emmül [28a] ve tedbīr iderlerse ma'lūm olur ki ḡāl ve şānları [17a] bu didiġümüz gibidir. 'Ālem-i āḡiretde ise yaḡıncacıġ ḡazret-i Allāh keşf eyleyüp 'alā ru'usi'l-eşḡād herkesiñ ma'lūmı olur ve fazāḡatları āşikāre olur.

Nitekim İmām Müslim ḡazretleri Ebū Hureyre -raḡıya'llāhu 'anh-ḡazretlerine isnād ile bu ḡadıḡ-i şerīfi Resūl-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellemden rivāyet ider. Ḳāle semi'tu Resūl'llāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem yeḡūl³⁹¹ Ebū Hureyre ḡazretleri didiler ki ḡazret-i ḡabīb-i Ekremi³⁹² işitdim ki dir idi:

«ان اول الناس يقضى عليه يوم القيامة»

taḡḡīḡān üzerine yevm-i ḡıyāmetde ḡükm ü ḡazā olunan nāsıñ evveli ya'nī ḡıyāmet ġününde ef'āl ve aḡvālınden su'al olunan benī ādemiñ ibtidāsı:

«رجل ستشهد فاتى به فعرفه نعمه فعرفها»

Şol bir recüldür ki dest-i kāfir ile ḡatlı olunmuş bulundu. Pes ol kimesne min ḡıbeli'llāh da'vet ve iḡzār olundu ve der-'aḡab ḡudā-yı lā-yezāl ol zāta 'ālem-i

³⁸⁸eger : eger ol

³⁸⁹ ma'lūmdur, ḡaḡḡı : ma'lūm ve ḡafī

³⁹⁰ 'aḡāya : 'uḡalāya

³⁹¹ // : yeḡūl

³⁹²ekremi : ekrem

dünyâda ihsân eylediği ni‘am-i celîleyi ta‘rîf eyleyüp bildirdi. Ya‘nî küffâr ile müķātele idecek mertebe ve virdüğü miknet ü kuvveti ‘ömr-i tavîl ve³⁹³ şihhat-i beden ve sâ’ir aña virdüğü ekl ü şürb ve mesken ü melbûsâta müte‘allik olan ni‘metleri ol³⁹⁴ şahşa ta‘rîf eyledi ve bu ta‘rîfden murâd tebkît ü ilzâmdır. Ya‘nî mün‘im-i ‘aleyhe hüccet ile ğâlib [28b] olup ilzâm eylemekdir. Pes ta‘rîf-i Hudâ sebebiyle ol kimesne muķaddemâ nâ’il olduğı ni‘metleri bilüp i‘tirâf eyledi.

«فقال فما عملت فيها»

Pes Cenâb-ı Allâh buyurdılar ki:

Bizim sana ihsânımız olan ve şükri vâcib olan ni‘metler çünkü seniñ muķadder ve ma‘lûmuñ oldu. Pes ol³⁹⁵ ni‘am-i celîle hakkında ve muķābelesinde ne gûne ‘amel işlediñ.

«قال قاتلت فيك حتى استشهدت»

Cevâbında o kimesne didi ki i‘lâ-yı kelimetu’llâh için fî sebîli’llâh kâfirler ile muķātele eyledim. Hattâ şehîd bulundum. Ya‘nî şehîd olunca çalışdım. Bir avuc kanımı bezl eyledim dîn-i mübîn uğurına...

«قال كذبت ولكنك قاتلت لان يقاتل رجل جرى ففدقيل»

Allâhu ‘Azîmü’s-şân buyurur ki:

Kızb eylediñ, belî küffâr ile sen ceng [17b] ü kıtâl eyleyüp ölünce sa’y eylediñ. Ammâ niyyet ve kaçd ve ‘azîmetiñ³⁹⁶ lillâhi degil idi. Bil ki sâ’ir nâs saña

³⁹³ // : ve

³⁹⁴ ol : //

³⁹⁵ ol : //

cerī ü şecī‘ ü bahādırdır disünler içün idi. Vākı‘ā mecmū‘-ı nās saña taḥsīn ve medḥler eylediler.

«ثم امر به فسحب على وجهه حتى القي في النار»

Andan soñra min ‘indi’llāh emr olundu. Ol şahş yüzi üzre cezb ü cerr olundu. Ḥattā nāra ilķā olundu. Ya‘nī ‘azāba müvekkil olan melekler emr-i Ḥaḳḳ’la derḥāl anı [29a] yüzi üzre nāra ilķā iderler. Gerçi ‘ameli güzel ammā ğarażı fāsıd ve ‘azīmeti kāsıd olmağ-ile bu ‘azāba giriftār olur.

«ورجل تعلم العلم وعلمه وقراء القرآن»³⁹⁷

Ve daḥi bir recül ki ‘ilm-i şerīfi kendüsi öğrendi ve sā’ir ḥalkā öğretti ve³⁹⁸ ta‘līm eyledi ve Ḥazret-i Ḳur’ān-ı ‘Azīmü’ş-şān’ı daḥi oğudu ve oğutdı.

فاتي به فعرفه نعمه فعرفها

Pes ol kimesne daḥi ḥuzūr-ı Ḥaḳḳ’a da‘vet ve iḥzār olunup Ḥazret-i Allāh³⁹⁹ aña daḥi ‘ālem-i dünyāda iḥşān eyledüğü fehm ve faşāḥat ve ta‘līm ve ta‘allüm⁴⁰⁰ ilm-i dirāyet ve rivāyet ve Ḥazret-i Ḳur’ān’ı kırā’at ve sā’ir ni‘metleri birer birer ta‘rīf eyleyüp aña bildirdi ve ol daḥi bilüp mu‘terif oldu.

قال فما علمت فيها

³⁹⁶ niyyet ve ḳaşd ve ‘azīmetiñ : niyyet ve ğarażıñ ve ḳaşd ve ‘azīmetiñ

³⁹⁷ القرآن : قرآن

³⁹⁸ // : ve

³⁹⁹ Allāh : Perverdīgār

⁴⁰⁰ ta‘līm ve ta‘allüm : ta‘allüm ve ta‘līm

Cenāb-ı Hakk buyurdu. Çünkü bilürsin⁴⁰¹ ya ol ni‘metler hakkında ne gūne ‘amel işlerdiñ ki her biriniñ şükri vācibdir. Ne yüzden şükrüzārlik eyledik.

«قال تعلمت العلم وعلمته وقرئت فيك القرآن»

Cevāb virüp didi ki:

Yā Rabb! Seniñ rızāñ taḥṣīli için ‘ilm-i şerīfi ta‘allüm ve āḥara ta‘līm eyleyüp Hāzret-i Qur‘ān’ı tilāvet eyledim.

«قال كذبت ولكنك تعلمت العلم وعلمته ليقال انك عالم وقرئت القرآن ليقال هو قارئ فقد قيل ثم امر به

فسنجب عليوجهه حتى القى فى النار»

Hāzret-i Allāh buyurdu ki:

[29b] Yalan söylediñ ve belī ‘ilm oқuduñ ve oқutduñ ve Qur‘ān daḥi oқuduñ. Ammā benim rızām için degil bil ki ḥalk seni medḥ eyleyüp ne güzel ‘ālimdir ve ne güzel mücevvid-i Qur‘ān’dır disünler için⁴⁰² ve ḥadd-ı zātında eyle⁴⁰³ didiler. Andan şoñra emr olundu ki⁴⁰⁴ o daḥi yüzi üzerine cerr olundu ve cehennme ilqā olundu. [18a] Zīrā anıñ daḥi egerçi ‘ameli şāliḥ ve⁴⁰⁵ güzel idi. Ammā lillāhi olmayup temeddüh-i nās qaşdıyla olmağın müsteḥak-ı āteş-i nīrān olur. El-‘ıyāzu bi’llāh!

ورجل وسّع الله عليه واعطاه من اصناف المال كله

⁴⁰¹ bilürsiñ : bilürsin

⁴⁰² için : //

⁴⁰³ eyle : öyle

⁴⁰⁴ // : ki

⁴⁰⁵ // : ve

Ve dağı bir recül ki Allāhu teālā anıñ üzerine māl ve rızķı tevsī‘ eyledi. Zeheb ve fiğda ve mevāşī ve emlak-i san‘atıñ mecmū‘undan ħaber virdi.

«فاتی به فعرفه فعرفها»

Pes ol recül dağı iĥzār olundı ve Ĥazret-i Allāh aña dağı dünyāda iĥsān eylediği māl ve rızķ ve emlak-i ni‘metlerin ta‘rīf eyleyüp ol dağı mu‘terif oldı.

«قال فما عملت فيها»⁴⁰⁶

Pes Cenāb-ı Allāh buyurdı ki ol mālİK oldugun ni‘ama ĉünkü mu‘terifişñ. Muķābelesinde anlar ile ne ‘amel işlediñ?

«قال ما تركت من سبيل تحب ان ينفق فيها الا نفقت فيها لك»

Cevābında didi ki sen yā Rabb infāķı sevdiğüñ sübülde bir tarīķi terk eyledim. İllā anda mālİK olduğum memlūkümü bezl ü infāķ eyledim. [30a] Seniñ rızān içün ya‘nī sen rāzī ve ĥoşnūd olduğun masārife mālımı ĥarc u şarf eyledim. Binā-yı mescid ü medāris ve ‘imārāt gibi ve i‘tā-yı zekāt ve şadaķāt gibi ve sār bunlarıñ emşāli ĥayrāt ve ĥasenātı eyledim didik de:

«قال كذبت ولكنك فعلت ليقال هو جواد فقد قيل ثم امر به فسنجب على وجهه ثم القى فى النار»

Ĥudā-yı mü‘teāl buyurdı ki:

Kızb eylediñ. Yalan söylediñ. Sen ol bezl ü infāķı benim rızām ĥuşūli-ĉün eylemediñ ve lākin⁴⁰⁷ ĥalk saña ne güzel cömerd devletlüdür diyü medĥ eylesünler içün ol ‘amelleri eylediñ. Vāķı‘ā seni nās, medĥ eyleyüp cevād didiler. Andan şoñra

⁴⁰⁶// : فيها

⁴⁰⁷ lākin : lākin

min ‘indi’llāh emr olunur. Ol kimesne daḥi yūzi ūzerine cezb olunur. Qa‘r-ı cehenneme ilqā olunur.

Pes imdi bu eşnāf-ı selāşeden her biriniñ ‘amelleri gerek mŭcāhede ve muqātele ve gerek ta‘allŭm ve ta‘lŭm-i ‘ilm ve qırā’at-ı Qur‘ān ve gerek bezl ū infāq ve ḥayrāt u ḥasenāt cŭmlesi zātında gŭzel ‘amellerdir. Ammā çŭnki aşḥābınıñ derŭnlarında niyyetleri ḥālŭş olmayub marzāt-ı Raḥmān’a muqārin olmaya. Bil ki i‘rāz-ı nefsanŭyye ve maqāşıd-ı şehvāniyye ile vŭcŭda gele. Bu maqŭle ‘amelleriñ [18b] birinden aşlā zerre kadar⁴⁰⁸ fā’ide olmaz. Ta‘zŭb-i ḥayvān bilā fā’ide itmiş olur ve ‘azāb-ı dŭzaḥa [30b] mŭbtelā olur-ne‘ŭzu bi’llāh-. İmdi herkese ehemm ve elzem⁴⁰⁹ ḥāne-i qalbŭ ibtidā taḥḥire sa’y idŭp ḥulŭş-ı niyyet ve şadākat taḥşŭli diriz. Farz idelim ki fuqarāya ta‘n ve teşnŭ’ iden ‘ulemāniñ va‘z u naşŭḥat meclisleri ve ta‘lŭm ū ta‘allŭm ve qırā’atları mezkŭr olan ‘agrāz-ı nefsanŭyyeden ‘ārŭdir. Cŭmle ḥālŭşāne, şadŭkānedir. Su’-i qaşdları yoqdur. Şŭfāt-ı zemŭmeden derŭnları ḥālŭdir didŭgŭmŭz şŭretde ne fā’ide. Çŭnki Ḥudā-yı lā-yezāl serā’ir ve⁴¹⁰ zamā’irimizde ‘ālimdir. ⁴¹¹ **وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ** El-ān⁴¹² naḥnu mā fŭḥāya gelelim.

Fuqarā-yı Mevleviyye’nin eyyām-ı muqābeledde semā’ ve şafāya mŭbāşeretlerinde qırā’at-ı Kur‘ān ve ḥadŭş ile bed’en eylemeleri degildir. İllā ‘alā vechi’t-teberrŭk ve’t-teyemmŭn. Nitekim imām-ı ‘ārif-i bi’llāh İbn Gānim Maqdisŭ - raḥimehu’llāhi ‘aleyh⁴¹³- kitāb-ı *Ḥallŭ’r-rumŭz*’da Mimşād Dŭneverŭ - raḥŭya’llāhu ‘anh- ḥazretlerinden ḥikāye ider ki ‘ulemā-yı ‘āmilŭn ve meşāyiḥ-i mŭttaḥŭniñ

⁴⁰⁸ zerre kadar : //

⁴⁰⁹ ehemm ve elzem : elzem ve ehemm

⁴¹⁰ve : //

⁴¹¹ Tegābun sŭresi 4. āyetten kŭsmŭ iktibas: O, gŭklerde ve yerde olan herşeyi bilir; ve O, sakladŭklarını da, açıḡa vurduklarını da bilmektedir. **Çŭnkŭ Allah, (insanların) kalpler(in)de olanın her tŭrlŭ bilgisine sahiptir.**

⁴¹² Elān : //

⁴¹³ ‘aleyh : //

kibārındandır. Buyururlar ki Resül-i Ekrem şallallāhu aleyhi ve sellem efendimizi⁴¹⁴
‘ālem-i menāmda gördüm ve⁴¹⁵didim ki yā ḥabībī! Yā Resūlu’llāh:

«هل تنكر من هذه السماع شيئاً»⁴¹⁶

Ya’nī erbāb-ı ṭurukuñ semā‘larından bir şey’ inkār ider misiñ?

«فقال ما انكر منه شيئاً»⁴¹⁷

Resül-i şaḳaleyn⁴¹⁸ cevāb idüp buyurdılar ki:

Ḥayır, ben⁴¹⁹ anlarıñ semā‘larından bir şey’ [31a] inkār itmezem ve lākin⁴²⁰:

«قل لهم ان يفتحواقبله بالقران ويجمعون بعده بالقران»

Ve lākin semā‘ eyleyen ‘aşıqlara di ki:

Semā‘dan evvel Ḳur’ān-ile iftitāḥ ve ibditā eylesünler ve⁴²¹ ba‘dehu āḫirinde
daḫi Ḳur’ān-ile ḫatm u itmām eylesünler.

«قلت يا رسول الله انهم يوذونني»

Ben didim ki yā Resūlu’llāh! Anlar baña ezā ve cefā ideyorlar.

«فقال عليه السلام «احتملهم يا ابا علي»

Ḥazret-i Resül’ullāh buyurdılar ki:

414 // : efendimizi

415 // : ve

416 شيئاً : شيئاً

417 شيئاً : شيئاً

418 Resül-i şaḳaleyn : Resūlu’s-şaḳaleyn

419ben : //

420 lākin : lākin

421ve : //

Yâ Ebâ ‘Alî! Sâlik-i rāh-ı hâkîkât olan ‘uşşâk ve fuķarānıñ cevr ü eziyetlerine şabr u taħammül eyle. Hattâ ‘azîz-i merķüm⁴²² Mimşād Dîneverî -rađıya’llāhu ‘anh- ħazretleri ‘ömri oldukça bunuñla tefāhur iderler idi ki fuķarānıñ semâ’ları bābında olan müşkilimiz vāsıtasıyla [19a] şoĥbet-i Resūlu’llāh’a vāşıl olup Ebū ‘Alî künyesiyle bize ĥiṭāb buyurup ol künyeyi bizim için ta’yîñ ve ihsān eylediler diyü ĥamd ü şenā iderlerdi ve Ebū Ṭālib-i Mekkî ĥazretleri daĥi isnād-ı şaĥîĥ ile *Ḳūtü’l-ķulūb*’da rivāyet idüp taşriĥ buyurular ki:

Bir kimesne Ĥazret-i Resūlu’llāh’ın meclis-i şerîflerine daĥil oldu ve ol vaķtde meclis-i Resūl-i Ekrem’de bir ķavm Ḳur’ān-ı ‘Azîmü’ş-şān tilāvet iderdi ve bir ķavm daĥi şî’r oķurlardı. Feķāle ol taşradan gelen kimesne didi ki yâ Resūlu’llāh! Ḳur’ān ve şî’r... Yâ Resūlu’llāh! Hem Ḳur’ān hem şî’r oķurlar.

فقال [31b] عليه السلام «فى هذا مزة وفى هذا مرة»

İmām Suyūṭî *Cāmi’ü’ş-şagîr*’de İbn Enbārî’den ve anlar daĥi Ebî Bekr eş-şiddîķ⁴²³ -rağıya’llāhu ‘anh- ĥazretlerinden rivāyet ile bu ĥadîş-i şerîfi şıĥĥat ile taĥrîc eylemişlerdir ve murād olunan tilāvet-i Ḳur’ān ile kelām-i mevzūn olan şî’ri oķumaķdır. Münāvebe ile olsun ve def’aten olsun. Ya’nî her ikisini cem’ idüp bile oķumak cā’izdir⁴²⁴.

Yāĥūd gāh birin gāh bir āĥarın⁴²⁵ oķumaķ nevbet-ile diyü Münāvî taşriĥ eylemişdir. Pes bu aĥbār-ı menķūleniñ ve nazā’iriniñ vücudı delîl-i kāfîdir ki fuķarānıñ ķable’s-semā’ ve ba’de’s-semā’ tilāvet-i Ḳur’ān eylemeleri ‘ulemā-yı fuĥūl ķatlarında emr-i maķbūl ve müsteĥasendir ve kezālik ķable’s-semā’ hadîş-i şerîf-i

⁴²² merķüm : müşārünileyh

⁴²³ // : eş-şiddîķ

⁴²⁴ cā’izdir : cā’iz

⁴²⁵ gāh birin gāh birin birin āĥir : gāh birin gāh bir āĥirin

Mustafavî'yi nakl ü rivāyet eylemeleri daḡi hazret-i Qur'an-ı 'Azîmü's-şān tilāveti ḡaḡḡında vārid olan aḡbār ve āşār-ı nebevî ḡabīlindendir. Ma'a-hāzā kitābıñ evvelinde zıkr eylemiş idik ki *Tārīḡu Bağdād* da ḡaḡīb-i Bağdādī nakl ve zıkr ider ki:

İmām-ı 'ālim ve⁴²⁶ 'ādil [ve] mevşūḡ u mü'temen Şeyḡ İbrāḡīm Zührī ḡazretleri ki İmām Buḡārī'nin ve sā'ir nice eimme-i ḡadīşīñ üstādıdır. Her bār ki ḡalīfe-i Bağdād olan Hārūnū'r-Reşīd ḡuzūrunda bir ḡadīş-i şerīf nakl ü rivāyet lāzım gelse ibtidā-yı kelām ḡabību'llāḡ'a ta'zīm iḡün ve ḡuzūzār-ı meclise [32a] ḡadīş-i nebevī ez-cān u dil ḡuş ve işḡāya ḡaleb ve⁴²⁷ şevḡ ve ḡuzūr-ı ḡalb ḡuşūli-ḡün 'ūd didikleri [19b] sāzı bir miḡdār ḡalarlardı ve andan şoñra rivāyet idecek ḡadīş-i Server-i Kā'inātı oḡurlardı.⁴²⁸

Pes imdi eger 'ūd ḡalmaḡ ḡabl-i ḡadīş-i şerīfde küstāḡlık ve kelām-ı Resūlu'llāḡ'a ihānet olaydı eimme-i muḡaddīşīñ üstādı olan imām-ı ḡümām mecma'-ı 'ulemāda ve maḡzar-ı cemā'at-i keşīrede ve meclis-i Hārūnū'r-Reşīd'de eylemezdi. Bil ki maḡz-ı ḡayr ve bereket olduğuna delālet ider. Eger ḡāşırū'l-fehm olup faḡḡīḡ⁴²⁹geçinen cehele dirlerse ki biz kütüb-i fīḡhiyyede aḡvāl⁴³⁰-i fuḡahāyı bulduk, taşrīḡ eylemişlerdir. Bir kimesne Qur'an'ı deff ve düdük ḡalınur iken oḡusa kāfir olur ve *Baḡrū'l-ḡaḡā'ik* da mezkūrdır. Zıkrū'llāḡ eşnāsında ve na't-ı Resūlu'llāḡ oḡundūḡda deff ve nāy ḡalmaḡ daḡi böyledir ve 'Alī ḡārī-i Mekki zıkr ider ki:

Zıkrū'llāḡ vaḡtinde el ele urmaḡ daḡi böyledir. Bunların her birin işleyen kāfir olur. Biz ol 'ālim geçinen süfehāya cevāb virüp diriz ki aḡvāl-i fuḡahāyı

⁴²⁶ve : //

⁴²⁷ve : //

⁴²⁸ Ms. Or. Oct. 1905 Derkenār: چیست می دانی صدای جنگ و عود/انت ربی انت حسبی یا ودود

⁴²⁹ faḡḡīḡ : mütefaḡḡıḡ

⁴³⁰aḡvāl : ḡavl

idrâkde hezâr kuşûruñuz var. Ma‘zûr olsun. Zîrâ bunlar cümlesi lehv ü lu‘b kaçdı üzerine maħmûldür. Eger âyât-ı kûr‘ânîye ve zikru’llâh ve na‘t-i nebevîyi lu‘b ve tarab [32b] kaçdıyla def ve düdük ve sâ‘ir sâzlar ve nağmeler yanınca oğurlar ise tekfîr olunurlar ve illâ huşû‘ u hużû‘un ve taraf-ı Hâkķ’a şevķ ve⁴³¹ zevķiñ izdiyadı içün oğurlar ise şer‘en emr-i mağlûb ve memdûħdur.

Nitekim kitâb-ı *Mevâhib-i Ledüniyye*’de İmâm ‘Asķalânî⁴³² semâ‘a müte‘allik kelâm-ı tavîl irâdetinden soñra zikr ider ki ‘ârif-i kebîr Seyyid ‘Alî ‘Örfevî⁴³³ ģazretleri beyne‘l-‘ulemâ ve‘l-‘urefâ meşhûr ve müte‘ârif olan ģizb ve münâcâtların elhân-ı lezîze ve evzân-ı laţife üzre vaz‘ ve⁴³⁴ te’lîf eylediler ki ģattâ sâmi‘înden olan ģulûb-ı mü‘minîni tenşîţ ve esrâr-ı sâlikîni tervîħ eyleye. Zîrâ nefsi-nâţıķanıñ ve tab‘-ı selîmiñ nağamât ve elģândan ģazż ve naşîbi vardır. Her ne vaķt kim mevârid-i nebeviyye-i Muģammediyye’den fâ‘ize olan vâridât-ı seniyyeyi -ki eģadîş-i Resûlu’llâħdır- ve daģi na‘t-ı şerîf ve zikru’llâħınağamât-ı fâ‘ize ve evzân-ı lâ’iķe ile ģırâ‘at ve ģabûl eyleseñ ‘âşık-ı ģudâ olan sâliklerin cemî‘ ‘urûķ ve a‘şâb ve a‘zâsı ol vâridât-ı Muģammedî ve ol zikr-i celîden neş‘edâr olurlar ve bâğ-ı cinânlarında eşmâr-ı leţâ‘if-i [20a] dîniyye ve ezhâr-ı ma‘ârif-i ledüniyye zühûra gelür diyü ‘*Avârifü’l-ma‘ârif*’de İmâm Sühreverdî ģuddise sirruhu‘l-‘azîz taşriħ ve beyân eylemişdir [33a] ve bu didiklerimiz ģırâ‘at-i Ĵur‘ân ve ģadîş ve nağamât ve elģân ve semâ‘ ve nây ve sâ‘ir sâzlar biri biriyle muģtelit olduğı şürettedir ki lehv ü lu‘b kaçd olunmadıķca zarar virmez. Bil ki taraf-ı Hâkķ’a teşvîķ-i sâlikîn olduğda meţbû‘ ve mergûbdur. Ma‘a-hâzâ meclis-i Mevleviyye’de bunlar biri biriyle mağlûţ

⁴³¹ // : ve

⁴³²Kaynaklarda Askalânî’ye ait bu isimde bir esere rastlamadık. Eser Kastallânî’nin Mevâhibü’l-ledüniyye’si olabilir.

⁴³³(سید علی عرفوی)Şeklinde yazılan şahsiyeti kaynaklarda rastlayamadık.

⁴³⁴ // : ve

olup def'aten icrā olunmaz. Bil ki ibtidā Qur'an okunup sonra hadīs rivāyet olunur. Ba'dehu semā' ve nāy ve kudūm çalınur. Anlardan sonra Qur'an ile hatm olunur.

Mimşād Dīneverī -radıya'llāhu 'anh- hazretlerinin vāqı'alarında olan Resūlu'llāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem efendimizin⁴³⁵ emrine muṭābıķ iderler. Yukarıda zıkr eyledüğümüz gibi eger müttefike-i mezbūr dirse Resūlu'llāh ben semā'ı inkār eylemezem didügi zamān māzīde olan ricālu'llāhın semā'ıdır. Yoħsa bu bizim 'aşrımız⁴³⁶ ricālinin semā'ı degildir. Cevāb virip diriz ki Hazret-i Resūl-i Ekrem -şallallāhu 'aleyhi ve sellem⁴³⁷- bir semā'ı bir semā'-ı āħardan fark eylemedi. Bil ki itlāk üzre ben semā'ı inkār eylemezem didi. Sen vücūh-ı evveleden bir vechi irād eyleyüp hüccet-i şahīħe ile işbāta ķādir misün ki Resūlu'llāh'ın inkār eylemeyüp tecvīz buyurdıkları semā' zamān-ı evvel ricālinin semā'ına maħşūş ola... Zamānımız ricāli semā'ına [33b] iştimāli⁴³⁸ olmaya, hāşā ķādir degilsün. Zīrā semā' için olan işāret-i nebeviyyenin 'umūmiyyeti vardır. İlä āħiri'd-devrān her zamānın ricālinin semā'ını şāmildir. Hüccet-i muħaşşışa yoktur. Zīrā uşūl nev'indedir. Aşl⁴³⁹ ise beķāumā-kān 'alā mā-kāndır. Şavm u şalāt⁴⁴⁰ ve envā'-ı tāt'āt ve ma'āşī gibi zamān-ı evvelde nice ise bi-'aynihi zamānımızda daħi eyledir. Mādām ki teğayyürine yā ziyāde ve noķşānına naşş vārid olmaya. Ale'l-ħuşūş darb-ı deff ve nāy ve şā'ir ālāt-ı muṭribe 'inde'l-fuķahā bi'zzāt ħarām degildir. Bil ki bi't-tab' zīrā eger bi'zzāt ħarām olaydı Hazret-i Ĥabīb-i Ĥudā ešnā-yı nikāħda ve dūgünde ta'āmī vaķtinde darb-ı deffi istişnā buyurmazlardı.

⁴³⁵ Resūl 'aleyhi'sselāmın : Resūlu'llāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem efendimizin

⁴³⁶ 'aşrımız : 'aşrımızda olan ricālin

⁴³⁷ şallallāhu 'aleyhi ve sellem : //

⁴³⁸ iştimāli : iştimāli

⁴³⁹ Uşūl : Aşl

⁴⁴⁰ şalāt : şalavāt

Nitekim Hâzret-i ‘Ā’iše⁴⁴¹[20b]radıya’llāhu ‘anhā ‘an ebīhā rivāyetiyle Tirmizī-i şahihe⁴⁴² ile taḥrīc eyleyüp İmām Suyūṭī *Cāmi’ü’s-şagīr*’de zīkr eylediği ḥadīṣ-i şerīf ile şābit olmuştur⁴⁴³.

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم «اعلنوا⁴⁴⁴ هذا النكاح⁴⁴⁵ واجعلوه فى المساجد واضربوا⁴⁴⁶ عليه بالدفوف»

Ya’nī aşḥābım ümmetim siz nikāḥı i’lān ve izhār u aşikāre eyleyiñiz ve deffler çalıñız ki mecmū‘ ümmet-i Muḥammed añlasunlar ve bilsünler ki anda emr-i Ḥudā ve sünnet-i Resūlu’llāh icrā olunur. Münāvī *Cāmi’ü’s-şagīr* [34a] *Şerḥi*’nde dir ki:

Cins-i düfuf ıtlākı ālāt-ı muṭribeniñ li-zātiḥā ‘adem-i ḥürmetini ifāde ider ve bu ḥaber-i laṭīf düğünlerde ve emşālī olan sürür maḥallerinde ḍarb-ı düfūfuñ ḥıllına delālet ider ve mezheb-i Şāfiyye eşnā-yı sürürda ḍarb-ı deff muṭlaqā ḥelāldir-celāciller⁴⁴⁷ ile daḥi olur ise-. Zīrā şāri‘ ve mübeyyenü’l-ḥıll ve’l-ḥürmet olan server-i enbiyāniñ ḥuzūr-ı ‘aliyyelerinde ḍarb-ı deff olunduğı sened-i şaḥīḥ ile kütüb-i eḥādīsiñ mecmū‘unda muşarraḥdır ve ḥadīṣ şerīfde vāқи‘ olan “azri büvā” emriniñ iktizāsı budur ki ḍarb-ı deffde recül ile ümerāniñ⁴⁴⁸ farkı olmaya ve ḳavl-i eşaḥḥ daḥi budur -intihā-yı kelāmü’l-Münāvī raḥimehu’llāh-. Pes imdi deff ü nāy sār ālāt-ı muṭribe çalmaḳ bi’zzāt ḥarām degildir. Bil ki ḥarām olması bunlara ‘arız olan emr-i aḥar iledir.⁴⁴⁹ Meşelā ḥarām olan maḥallerde fişḳ ve ma‘āşī meclislerinde isti‘māl

⁴⁴¹ ‘Ā’iše : ‘Ā’iše-i şiddiḳe

⁴⁴² şahihe : şihḥate taḥrīc

⁴⁴³ şābit olmuştur : şābittir

⁴⁴⁴ اعلنوا

⁴⁴⁵ النكاح : لنكاح

⁴⁴⁶ واضربوا

⁴⁴⁷ T2128 derkenār: Celācil defīñ zilleri.

⁴⁴⁸ ümerāniñ : mirāniñ

⁴⁴⁹ ile : iledir

olunursa haram olur. Harama teba'iyet ile tilâvet-i Kur'an-ı 'azîm ve zikru'llâh daği böyledir. Zâtında emr-i müstahsen ve helâl iken çünkü bunlarla mücerred lehv ü lu'b kaçdıyla ta'arrub ve tenağgum olursa haram olur. İmdi ma'lûm oldu ki fuqarâ-yı Mevleviyye'niñ nây ve kudüm ve deff çalınup semâ' eylemeleri ve na't-ı Resûl ve Kur'an ve hadîş okumaları ve sâ'ir [34b] devr ü semâ' erbâbı olan aşhâb-ı turuğuñ hîn-i zikru'llâhda nağamât-ı lezîze ve elhân-ı latîfe ile cânib-i Hudâ'ya teşvîk-i ihvân için ilâhiyât ve şugl⁴⁵⁰ ve taqsîmler okumaları mücerred lehv ü lu'b kaçdıyla olmadığı meclisleri meclis-i fışk olmadığı azharun mine's-şemsdir. 'Âlim ü⁴⁵¹ câhil, sâlik ü münka'tı', havâşş u 'avâmdan bir ferde hafî degildir. [21a] Zîrâ hey'et-i ma'rûfe üzre fuqarâniñ devr ü semâ'larına ve zikru'llâh itmelerine ve nağamât ve âlât-ı mu'tribeyi darb eylemelerine bir kimesne lu'b ıtlak eylemez. Meger derûnı pür-garağ olup fuqarâyı 'adüvv ittihâz eyleyen kimesne⁴⁵² ola, ne isterse söylesün. Haşm ve 'adüvv sözine i'tibâr olunmaz. Zîrâ doğrusını⁴⁵³ söylemege 'adâvet komaz, ma'zûrdur. Meşâyih ve fuqarâniñ kaçd ve niyyetleri ise Cenâb-ı Haqq'a kulluk ve 'arz-ı şevk ve muhabbet ve 'ubüdiyyetdir. Ne güne olur ise olsun iş ise çünkü "inneme'l a'mâlü bi'n-niyyât"⁴⁵⁴ muktezâsınca niyyete râci'dir ve âsândır. İnşâ'allâhu te'âlâ⁴⁵⁵.

el-Faşlu's-şâliş

Meclis-i Mevleviyye, ihvân-ı fuqarâya ve sâ'ir cemâ'at-i hâzirîne va'z u naşîhati ve bi-hasebi sevki'l-kelâm fî zâlike'l-mağâm zikr-i kışaş-ı şâlihîn ve ahbâr-ı enbiyâ ve mürselîni müstemil olduğın beyân eyler. Bunlar ise [35a] efdal-i tã'âtden

⁴⁵⁰ // : şugl

⁴⁵¹ ve : //

⁴⁵² kimesne : münâfık

⁴⁵³ doğrusını : toğrusını

⁴⁵⁴ Ameller niyetlere göredir.

⁴⁵⁵ İnşâ'allâh : İnşâ'allâhu te'âlâ

bir t̄a't ve eşref-i kırbâtdan bir kırbet idüğine şekk ü şübhe yokdur. Her şol kimesne ki böyle meclise h̄azır olunañ fısqına hüküm eylese ne'uzu bi'llâh kâfir olur. Eger evvel⁴⁵⁶ didikleri gibi bunda dağı dirse ki meclis-i Mevleviyye'de bu t̄a't olduğı cihetden h̄azır olanları tefsîk eylemez. Bil ki emr-i âhar için h̄uzzâr olanları⁴⁵⁷ tefsîk iderem. Zîrâ anda nice emr-i menhiyyun 'anhu icrâ iderler. Cevâb idüp diriz. Farz idelim fuqarâ-yı Mevleviyye'nin eyledikleri semâ' u şafâları emr-i münker ve menhî imiş diyü bu h̄uşûda saña teslîm olalım. Fe-emmâ ol münkeri bu fuqarâya ve semâhânelerine kaçır ve taşşîş niçündür?

Evvelki faşılarda didigümüz gibi nice menâkir ve menhiyyât mesâcid ve medârisde mecâlis ve vu'âz ve müderrisinde dağı vardır. İnşâf ile nazır idersenñ görürsün ve lîkin elbette bir fâ'ide ümmîdi ile ol meclislere h̄azır olanları biz tefsîk ve ta'n itmiyoruz ve:

﴿مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ﴾⁴⁵⁸

Meclis-i Mevleviyye dağı ol meclisleriñ biridir. Va'z ve naşîhat ve ta'lîimde ve kâ'ide-i meşhûre degil midir de:

ان المعاصي لاتمنع الطاعات

Ya'nî 'işyân t̄a'âti men' eylemez. Bir mücrim ve günehkâr-ı bî-çâre⁴⁵⁹ namâz kılsa [35b] namâzı şahîh degildir, şâ'im olsa şavmı şahîh degildir dimeziz. Hacc dağı böyledir. Mâl-ı harâm ile hacca gitse haccı şahîh olmaz [21b] dimeziz hâşâ. Bil ki

⁴⁵⁶evvel : evveki

⁴⁵⁷ h̄uzzâr olanları : h̄uzzârı

⁴⁵⁸ Nisâ Sûresi 123. âyetten kısmî iktibas: **Kötülük işleyen(in) cezalandırılacak (olması)** ve kendisini Allah'a karşı savunacak ve yardım edecek bir kimse bulunmaması, ne sizin kuruntularınıza uygun düşer, ne de geçmiş vahiy mensuplarının kuruntularına.

⁴⁵⁹ günehkâr : günehkâr-ı bî-çâre

şavm u⁴⁶⁰ şalāt⁴⁶¹ u hacc⁴⁶² cümlesi şahîhdir ve muḳābelesinde ecr-i cezîl ile müşāb ve me'cūr olması emr-i muḳarreddir. Ancak ol irtikāb eylediği 'işyān için ve kesb eylediği māl-ı ḥarām için mu'āteb ve mu'āḥeze olunur. Eger Tañrı Te'ālā⁴⁶³ kerem idüp maḡfireditmez ise pes imdi müttefaḳḳıha-i ḳāsırın fehmine göre semā'-ı Mevlevî -ḥāşā-⁴⁶⁴ ḥarām olduğu şüretde bu ḳadar ḫā'āte muḳārenet ile ol meclis erbābı nice tefsīḳ olunur⁴⁶⁵. Ma'a-hāzā ḥāşā ki ḥarām ola. İnşā'allāh ḳarīben faşl-ı semā'da anın ḫaḳḳında olan aḳvāl-ı 'ulemā-yı 'āmilīni ve aña müte'alliḳ terettüb eyleyen su'al ve cevābı zıkr ideriz.

Nazar-ı inşāf ile baḳup te'emmül eyle ki 'ulemā-yı kāmīlīnden evliyā-yı ehl-i yaḳīnden lāyu'ad velā yuḥşā fuḫūl-i kibār va'z u naşīḫat ve 'ulūm-ı ḫaḳā'ik-i ilāhiyyeye müte'alliḳ şuver-ı eş'ār ve ḳaşā'id ve⁴⁶⁶ ḡazeliyyede nice kitāblar te'līf eylemişlerdir ki nüfūs-ı beşeriyye işḡāya ziyāde ta'aşşuḳ eyleye ve nice şanāyi'-i ş'i'riyye ve elḫān ve naḡamāt üzerine tertīb eylemişlerdir ki esmā'ından ḳulüb-ı sālīkīne feraḫ ḫāşıl olup [36a] dīn ü İmān ve İḳān-ı menāfī'ni mutazammın nice ma'ānī-yi ḡāmızaya nā'il olup bi-tevfīḳ'illāhi te'ālā⁴⁶⁷ ve bi-'ināyet'il-mevlā efhām-ı sāmī'ine eşer eyleye.

Şeyḫ Muḫyi'ddīn 'Arabī ḳuddise sirruhu'l-'azīz ḫazretleri bir vaḳtde⁴⁶⁸ umre niyyetiyle şehir-i recebde Mekke-i mükerrremeye varup eşnā-yı ḫacca dek mücāvır olduklarında⁴⁶⁹ teberrüken veteyemmünen ma'ārif-i rabbāniyye ve esrār-ı rūḫāniyye

⁴⁶⁰ // : u

⁴⁶¹ şalāt : şalavāt

⁴⁶² ḫaccı : ḫacc

⁴⁶³ // : te'ālā

⁴⁶⁴ // : ḫāşā

⁴⁶⁵ olunur : //

⁴⁶⁶ // : ve

⁴⁶⁷ // : te'ālā

⁴⁶⁸ Oe Yz 1040 Derkenār: Maḫlab: ḫikāye-i Şeyḫ Muḫyīü'ddīn ibnü'l-'Arabī ḳuddise sirruhu.

⁴⁶⁹ olduklarında : oldukları hengāmede

ve ‘ulūm-ı ‘aqliyye ve tenbihāt-ı şer‘iyyeye müte‘allik teşvīk-i nüfūs-ı t̄alibīn ve tevķīr-i da‘ī-yi işgā-yı sāmī’īn için ‘ibāret-i mevzūne ve ğazeliyye⁴⁷⁰ ile *Tercemān-ı Eşvāk*⁴⁷¹ nāmında bir kitāb-ı ‘adīmü’n-nāzīr tanzīm ve te’līf eyleyüp soñra luṭf-ı ‘āmm olsun için yine kendüleri şerḥ daḥi eylemişlerdir ve ol şerḥiñ sebep-i te’līfini dībācesinde bu minvāl üzre taḥrīr buyurmuşlar ki veled-i Bedrū’l-Ḥabeşī ve veled-i İsmā’il bin Sevdegīr⁴⁷² nāmında iki zāt-ı şerīf gelüp su’āl eylediler ki Ḥaleb’de ba’zı fuḫahādan istimā’ eyledik ki siziñ ḥaḫķıñızda inkār idüp dīn ü taḫvāda şāḥib-kemāl degildir dirler ve eyādī-i [22a] ‘avāmdan taḥlīş-i dāmen ve girībān için ba’zī mertebe setr-i ḫaşd idenlerden daḥi degildir diyü te’līf eyledüğünüz *Tercemānū’l-eşvāk* kitābını daḥi inkār idüp esrār-ı rabbāniyye ve tenzilāt-ı ilāhiyyeyi cāmi‘ maḫālātından degildir. [36b] Şaḥiyyāt maḫūlesidir dirler, sizler ne buyurursız didikleri vaḫtde derḥāl manzūme-i mezbūreniñ şerḥine şurū’ eyledim ve ol eyyāmda Ḳādī bin ‘Adīm nāmında ‘ulemā-yı dīnden bir ‘ālim-i muttaḫī mecma‘-i fuḫarā ve maḫzar-ı cemā‘at-i müslimīnde kitāb-ı mezkūruñ ba’zı maḫallini faḫīrdan telemmüz eyleyüp oḫudu. Muḫaddemā Ḥaleb’de inkār iden faḫīhler işidüp ve şerḥi görüp evvelki inkārları cehillerinden olduğın i’tirāf eyleyüp meşāyiḥ-i ‘izām ve fuḫarā-yı bābu’llāha ve anlardan şudūr eyleyen⁴⁷³ kelimāta ister mevzūn ister menşūr ne ğüne olursa olsun ba’de’l-yevm inkār eylememek üzre tevbe ve istiġfār ile inkārlarından rücū’ eylediler.

Ḥāşıl-ı kelām maḫzūrāt-ı kelimāt⁴⁷⁴-ı ḫudsiyyeyi evliyā-yı ‘izām ekşeriyā şūret-i naẓm ve ğazelde revnümā olması ma‘ārif-i ilāhiyye ve ḥaḫā’iḫ-i rabbāniyye

⁴⁷⁰ // : ve ğazeliyye

⁴⁷¹ *Tercemān-ı Eşvāk* : *Tercemānū’l-eşvāk*

⁴⁷² Metinde İsmā’il bin Sevdegīr olmakla birlikte bu şahsın Fūsus şarihi İsmā’il bin Sevdekīn olması muhtemeldir.

⁴⁷³ eyleyen : iden

⁴⁷⁴ kelimāta : kelimāt

tarafına isticlāb-ı kulüb-ı ‘āşıkīn içündür. Kezālik mecmū‘-ı ihvān-ı dīn ü cemā‘at hātırın için olan va‘z u naşīhat meclislerine daği ‘ibād-ı mü‘minīn ber-emr-i mübāh ile isticlāb olunduğda ol menfa‘at-i sūriyye ve uḥreviyye⁴⁷⁵ arzūsiyla cem‘ olup meclis-i va‘zda⁴⁷⁶ nice menāfi‘-i dīniyye-i külliyye taḥşīl iderler. Ammā eger bir şey’-i ḳalīl ile isticlāb olunmasa ‘avām-ı nās gelüp [37a] diñlemeler ve fevā’id-i dūnyeviyye ve uḥreviyyeden maḥrūm ḳalurlar. Meşelā görmez misün fülān cāmide mevlūd oḳunur dinilse elbette mevlūdlerde şerbet ve şeker bezl olunmaḳ mu‘tādına bināen ḫalk şerbet için şeker yiriz diyü bahāne ile cem‘ olur⁴⁷⁷. Bir ta‘ām mażannesı⁴⁷⁸ daği olsa⁴⁷⁹ böyledir ve ol ta‘ām ve şerbet ve şeker arzūsiyla gelenleriñ çoğı ol⁴⁸⁰ meclis-i mevlūdde ve va‘zda nice menāfi‘-i dīniyye ve mesā’il-i şer‘iyye ögrenüp şemere-i ‘ilm ü⁴⁸¹ ‘ulemādan ḫişşemend olurlar. Egerçi evvelki fikri ve arzūsi ekl ve şerbet idi. Ancaḳ ol niyyetle gelmiş idi. Soñra daği a‘lāsı zuhūr eyledi. Fevā’id-i şūriyye-i cüz’iyye [23b] hevesiyle geldi. Fevā’id-i ma‘neviyye-i külliyye buldı.

Pes imdi ‘ibādu’llāhı bu vech ile tarīḳ-i Ḥaḳḳ’a⁴⁸² ve rāh-ı sedāda isticlāb-ı emr-i müstaḥsen ve maḫlūbdur. Nitekim çok müderrisīnde daği⁴⁸³ görülmüşdür. Tālibleri kelām-ı leyyin ile ve ba‘zı mertebe ḫürmet ve ta‘zīm ile ve ta‘ām-i nefīse iḫ‘ām ve ziyāfet eylemekle bil ki bir miḳdār vazīfecikler ta‘yīn eylemekle ḫullābı şayd ve cezb ve celb iderler. Maḳşūd ol bahāne ile meclise ḫāzır olup cem‘ olsunlar ve anlar daği ol cüz’ī fā’ide taḥşīli için gelerek külle yevm umūr-i dīniyyeden nice

⁴⁷⁵ ve uḥreviyye : cüz’üyye

⁴⁷⁶ va‘za : va‘zda

⁴⁷⁷ olur : olurlar

⁴⁷⁸ mażanne : mażannesı

⁴⁷⁹ // : olsa

⁴⁸⁰ ol : //

⁴⁸¹ // : ü

⁴⁸² Ḥaḳḳ’a : //

⁴⁸³ // : daği

mesā'il-i şer'iyye ve fevā'id-i külliyye [37b] bulup ta'allüm iderler. Fuḡarānıñ ise it'ām ve⁴⁸⁴ zīyāfete iktidārları olmaduğundan nağamāt-ı lezīze ve elḡān-ı laṡīfeyi it'ām gūş-ı ihvān için i'dād u ihzār eylemişlerdir. Nitekim İbrāhīm bin İşāḡ Mevşilī'den naḡl olunur ki her bār-geh babam İşāḡ Mevşilī ḡuzūrında İbn Ebī Ḥafşa⁴⁸⁵ ḡāzır olup bir ta'ām yise⁴⁸⁶ ba'deṡ-ṡa'ām babama ḡiṡāb idüp buyururlar idi ki ḡarnımız it'ām eyledik. Ammā isterim ki ḡulağımı daḡi it'ām idesin. İlḡāḡ eylemeleri ile elḡān ve nağamāta ve sāz ve ḡalğıya müte'alliḡ bir şey' ihşār iderdik.⁴⁸⁷ Mütelezziz ve mütezevviḡ olurlardı ve Şa'bī -raḡimehu'llāh- hazretleri bir gün bir zīyāfete da'vet olunup ba'del-icābe teşrīf buyurdıḡlarında şāḡib-i da'vete ḡitāben buyurdılar ki bu maḡalle cenāze namāzına mı ḡāzır olmuş? Siz ki⁴⁸⁸ ḡinā ve defe ve sāza ve söze müte'alliḡ bir şey'iñiz yoḡdur. Eger zīyāfetden murādınız ihvān bir yere cem' olup ezvāḡ-ı şūriyye ve ma'neviyye kesb ve taḡşīl⁴⁸⁹ eylesünler ise elbette ednā mertebe bārī deff ve ḡinā lāzımdır. Yoḡsa mücerred ṡa'ām için bir yere cem' olmaḡ 'ādet⁴⁹⁰-i bahāyim ve ṡuyūrdur ve herkesiñ ḡānesinde 'alā ḡadri'l-istiṡā't ekl üşürbe müte'alliḡ bulunur. Yalnız şikem ṡoḡluḡuna ḡanā'at [38a] şıfat-ı ḡayvāniyyedendir. Ādemiyyet ve insāniyyet mecmū'-ı ḡavāss ile şūrī ve ma'nevī kesb-i ezvāḡ eylemek, sa'y eyleyüp her birinde nice ma'rifet ve ma'nā taḡşīl eyleyüp ol cihetledir. Gāḡ Mevlā'ya ḡarīb peydā eylemege himmet eylemektir.

El-faşlu'r-rābi⁴⁹¹

⁴⁸⁴ // : ve

⁴⁸⁵ Ḥafşa : Ḥafza

⁴⁸⁶ yise : tenāvül eylese

⁴⁸⁷ iderdikçe : iderdik

⁴⁸⁸ ki : //

⁴⁸⁹ // : ve taḡşīl

⁴⁹⁰ // : 'ādet

⁴⁹¹ El-faşlu'r-rābi' : faşl-ı rābi'

Faşl-ı rābi⁴⁹², meclis-i Mevleviyye kırā'at-i *Meşnevī-i şerīfi* müştemil olduğın beyān [24a] eyler. Hāḡḡā ki kitāb-ı *Meşnevī-i Ma'nevī* 'ulūm-ı ilāhiyye ve ma'ārif-i rabbāniyye ve ḡaḡā'ıḡ-ı İḡāniyyede ber-te'līf-i 'ālā ve ber-taşnīf-i müte'ālīdir ki... Beyt:

Görmemiş mişlini 'uyūn-ı fuḡūl

İrmemiş ḡavrına o baḡrın 'uḡūl

İşārāt-ı āyāt-ı⁴⁹³ ḡur'āniyyeyi ve esrār-ı eḡādīs-i nebeviyyeyi ve ḡaşaş ve mevā'ız-ı İmāniyyeyi ve emşāl ve nazā'ir-i ḡükm-i 'irfāniyyeyi müştemil bir baḡr-ı bī-kerāndır ki hezār ḡavvaşān-ı fūnūn⁴⁹⁴ ve iz'ān ve seyyāḡān-ı 'ulūm u 'irfān şādef-i ḡurūf-ı fūnūn⁴⁹⁵ ve elfāz-ı zūrūfundan envā'-ı cevāhir-i ma'ānī ve eşnāf-ı la'lī vü mercānī yevmen fe-yevmen ilā hāze'l-ān bel ilā āḡiri'd-devrān cem' ve taḡşīl idüp vi'ā'-ı ḡalbleriniñ vüs'ati miḡdārı memlū ve pür iḡşān olurlar. Yine⁴⁹⁶ aşlā ol deryā-yı bī-pāyān güherlerine zerre miḡdārı noḡşān terettüb eylemez ve bir bostān ve ḡadīḡa-i lā-yetenāhīdir ki hem-vāre dil-i 'uşşākān-ı ilāhī envār-ı [38b] ezhār ile pür nūr ve ezvāḡ-ı işmār ile pür sürūr olup leylen ve nehāren 'ālā ḡadri merātibi [isti'dādātihim]⁴⁹⁷ ictinā ile kesb-i ḡuzūr itmededirler. Yine ol ravza-i şafā ve bāḡçe-i bā-vefādan ne bir ḡül-i ra'nā ḡuşūr ve ne ḡod bir mīve-i dilḡüşā dūr u mehcūr olmadadır⁴⁹⁸ ve hemīşe dest-i ḡazān-ı ḡarfendāzı a'dādan ve berf-i şitā-yı kelimāt-ı serdiyi ḡussāddan maşūn ve maḡfūz olup ilā yevmi'l-ḡıyām ḡālibin ve sālīkine ḡayāt-

⁴⁹² Faşl-ı rābi' : //

⁴⁹³ // : āyāt

⁴⁹⁴ //: fūnūn

⁴⁹⁵ fūnūn : //

⁴⁹⁶ yine : //

⁴⁹⁷ 'ālā ḡadri merātibi [isti'dādātihim] : 'ālā ḡadri isti'dādhim

⁴⁹⁸ olmadadır : olur

1 taze ve⁴⁹⁹ nuşret-i bî-endāze bahş ve i'tā eylemededir. 'Ale'l-ḥuşuş o⁵⁰⁰ ḥazret-i sultān-ı taht-ı⁵⁰¹ ḥaḳīḳat ve burc-ı şems-i eflāk-ı sa'adet, tercemān-i cenāb-ı eḥadiyyet ve lisān-ı ḡaybü'l-ḡayb-ı ulūhiyyet, şeyḥ-i şüyüh-ı 'ālim ve⁵⁰² edīb, üstādān-ı benī nev'-i ādem, şāh-ı selāṭīn ve 'ulemā, mürebbi-i fuzelā ve etḳiyā, baḥr-i 'ināyet, nūr-ı hidāyet, pīrimiz sultānımız dūnyā vü āḫiret⁵⁰³ destgīrimiz, efendimiz⁵⁰⁴ Mevlānā Celāleddīn-i Rūmī ḳaddesallāhu rūḥahu ve neşera ile'l-aḥbābi fütūḥahu ḥazretleriniñ mi'zāb-ı raḥmet olan dehān-ı nūrefşānlarından lü'lü'vār silk-i nazm ve 'aḳd-i intizāma mütsellik ve muntaẓam zuhūra gelüp lisān-ı ehl-i cenān olan 'Arabī ve Fārisī kendüleriniñ zebān-ı dürrnişārları⁵⁰⁵ olduğuna bināen ekşeriyā luḡat-ı Fārisī dürri üzerine ve dībāce-i şelāsesi [24b] luḡat-ı [39a] 'Arabiyye üzre cem' ve te'lif olunmuşdur. Beyt:

Mālik-i iḳlīm-i cān ol pādişāh-ı ma'nevī

Kadr-ı 'ālī şān ki burhān-ı kāfi Meşnevī

Ḥattā bu faḳīr-i ḳalilü'l-bıḍa'a⁵⁰⁶ in risāle-i şerīfe teberrüken ve teyemmünen Ḥazret-i Meşnevī'nin 'Arabī olan üç dībācesin ba'zı fuḳarā-yı ṭarīḳat-ı Mevleviyye'nin ṭaleb ve iltimāsları ile küstāḫāne şerḥ⁵⁰⁷ ü beyāna cesāret eyleyüp şirāṭü's-sevā *Şerḫü Dībācāti'l-Meşnevī* ismiyle tesmiye eyleyüp 'avāḳıbında ma'a 'ademi'l-istiṭā'a medḫ-i Ḥazret-i Mevlānā Celāle'ddīn-i Rūmī'yi ve medḫ-i Ḥazret-i

⁴⁹⁹ // : ve

⁵⁰⁰ o : ol

⁵⁰¹ // : taht

⁵⁰² // : ve

⁵⁰³ dūnyā vü āḫiret : dūnyevī ve uḫrevī melce ve penāh

⁵⁰⁴ // : efendimiz

⁵⁰⁵ nişārları : nişārı

⁵⁰⁶ ḳalilü'l-bıḍa'a : ḳalilü'l-bıḍa'a müellif

⁵⁰⁷ // : şerḫ

Meşnevî-i Ma'nevî'yi müstemil bir kaşîde-i ra'nâ ve gâzel-i hoş-edâ ile ihtimâm eyledim.

تقبل⁵⁰⁸ الله بقبول حسن⁵⁰⁹

Meclis-i Mevlevî'de maḥşūsân iki kürsî vaz' olunup biri şeyḫ için biri daḫi fuḫarâ-yı Mevleviyye ıstılâhında ḳârî müderrisîn beyniñde mu'îd ta'bîr olunur-dervîş için-. Pes ol ḳârî olan dervîş, kürsînişin olup ta'zîmen ve tekrîmen kemâl-i edeb ve vaḳâr ile kelimât-ı ḳudsiyye ve enfâs-ı raḥmâniyye ile memlû kitâb-ı müsteṭâbı ḳırâ'at idüp şeyḫ olan kimesne daḫi fuḫarâ ve ihvâna ve sâ'ir müstemi'ine lisân-ı Türkî ile tercüme ve münâsebet ile şurrâhîñ yazduḡı üzre ve meşâyihden telaḳḳî ve aḫz eyledüḡi gibi [39b] nice ḫikâyât-ı ḡarîbe ve rivâyât-ı 'acîbe naḳl ve mażmûnunda ḫuzzâr-ı meclise envâ'-ı naşîhatler idüp cemâ'at-i ḫâzırîn daḫi her biri şıdḳ ve âdâb ile istimâ' iderler. Bu keyfiyyet ise tâ'ât-i ilâhiyye ve 'ibâdât-ı marâziyyeden olduḡuna şekk ü şübhe yoḳdur. Fehm ü⁵¹⁰ idrâk idenler ḫişşemend olurlar. İz'ân idüp añlamayanlar ol ḫ'ân-ı bî-dirîḡ berekâtından maḫrûm ḳalurlar.

Pes imdi⁵¹¹ böyle meclise dâḫil olanları bir kimse fişka nisbet eylese ne'ûzu bi'llâh kāfir olur. Zîrâ ol meclisde ḳırâ'at olunan 'ulûm-ı ilâhiyye-i Ḳur'âniyye ve zübde-i tevḫîd-i cenâb-ı ehâdiyye ve esrâr-ı dîn-i İslâm-ı Muḫammediyye'yi inkâr itmiş olur. Bu ise küfr-i maḫz'dır. Zîrâ bundan daḫi ednâ istihânet idenleriñ küfri ile fetvâ dirledüḡini gördük. Ez-cümle Şeyḫ İmâm ibn Ḥacer el-Heysemî eş-Şâfi'î – rahimehu'llâh- fetvâsında naḳl buyururlar ki kendülerinden [istiftâ] eyleyüp *Maḳâmât-ı Ḥarîrî* didikleri kitâb ḫaḳḳında kızbdır diyen Zeyd 'ilm-i şerîfi istihzâ

⁵⁰⁸ تقبل : نقبل

⁵⁰⁹ Allah en güzel şekilde kabul eylesin.

⁵¹⁰ // : ü

⁵¹¹ imdi : //

eylemesiyle şer‘en tekfir olunur mı [25a] diyü su‘âl eylediklerinde cevâbında didim ki *Maḳāmât-ı Harîrî* egerçi zâhir elfâzı kizb görünür, ammâ haḳîḳate kizb degil ‘ayn-ı şevâbdır. *Ḍurûb-ı emsâlde* taraf-ı ğarîbe vü şanâyi‘-i [40a] bedî‘adan esrâr-ı ‘acîbeye müşt Emil ve ḥâvî bir taşnîf-i ‘adîmü’l-mişl ve’n-naẓîrdir⁵¹² ki resm ve tarz ve âyînî bu âna dek bir üstâdîñ bâl ve ḥâtırına ḥuṭûr ve bir edîbîñ ḳalb ü fikrine zuhûr eylememişdir.

شك شكر الله سعى واضعها وسقى عهد صانعها⁵¹³

Eger bir kimesne bu kitâbîñ derûnunda mûnderic olan ‘ulûm u fûnun-ı şettâyi istihzâen kizbdır dise ne‘ûzu bi’llâh kâfir olur. Zîrâ ‘ilm-i şerîfi ve ‘ulemâ-yı dîni istihzâ itmiş olur. Ammâ eger istihzâ ve istiḥfâf murâd eylemedin ancak zâhir elfâzı ve şûreti i‘tibârıyla şûret-i kizbde mer‘î olduğuna binâen⁵¹⁴ gönderdi ise kâfir olmaz. Ammâ ‘ulemâ-yı muḳaddimînden nicesi daḫi istihzâ ḳaşd eylemedin mücerred:

قصعة التريد خير من العلم

Ya‘nî bir çanak terîd cins-i ‘ilmden ḥayırludur dise kâfir olur diyü fetvâ virmişler. Eger istihzâḳaşd eylemez ise bile ne‘ûzu bi’llâh eger istihzâ ve istiḥfâf ḳaşdıyla tekzîb iderse bi-ṭarîki’l-evlâ tekfir olunur. İntihâ-yı kelâm⁵¹⁵ İbn Ḥacer Pes⁵¹⁶ imdi ma‘lûm oldu ki ḳanĝı ‘ilm idüĝi mu‘ayyen olmadın muṭlaḳ‘ilmi istihzâ iden tekfir oluncaḳ yâ‘ilm-i ilâhî-i rabbânîyi müşt Emil kitâbı istihzâ idenler ve ol kitâb naḳl u kırâ‘at olunan meclise ḥâzır olanları [40b] fısḳa nisbet idenler bi-ṭarîki’l-evlâ tekfir olunur.

⁵¹² ‘adîmü’l-mişl ve’n-naẓîrdır : ‘adîmü’l-mişldir

⁵¹³ Allah (bu sanatı) ortaya koyanın ahdine su versin ve çabasını versin (artırsın).

⁵¹⁴ binâen : mebnî

⁵¹⁵ İntihâ-yı kelâm : İntihâü’l-kelâm

⁵¹⁶ pes : //

اعوذ بالله من سوء ظن الجاهلين وطعن الطاعنين⁵¹⁷

El-faşlu'l-hāmis⁵¹⁸

Beşinci faşl⁵¹⁹ meclis-i Mevleviyye, def ve nāy gibi olan⁵²⁰ ālāt-ı muṭribe⁵²¹ ile semā'-i ṭayyibī müştemil olduğunu beyān eyler. Pes imdi⁵²² bu ṭā'ife-i 'aliyyeniñ eyledikleri semā'ları ve ol eṣnāda çaldıkları ālāt-ı muṭribe bunlarıñ birisiniñ aṣlā münkirāt ve ḥürmete iktirānı yokdur. Bil ki mücerred ṭarīḳ-i 'allāmi'l-güyūba sālik olan ṭālibiniñ ḳalblerine feraḥ ve neṣāt ilḳāsi içündür. Ammā şol kimseler ki semā' ve nāy ve ḳudūmūñ ḥürmetine zāhib olmuşlardır. 'Ulemā-yı dīniñ te'lif ve taṣnif eyledikleri kütüb-i fiḳhiyyede vāki' olan ba'zı 'ibārātı temessük ittiḥāz eylemeleridir. Ma'a-hāzā mütemessik oldukları 'ibārātıñ birinde li-zātihi bunlarıñ ḥürmeti fehm olunmaz. Hemān kelām-ı 'ulemā-yı bi'llāhiñ [25b] ḡavrına vāşıl olmada hezār 'acz u taḳṣirlerinden ve cehl ve 'adem-i vuḳūflarından nāşī yañlış añlamışlar, beyāna gitmişler, ez-cümle şāhib-i *BezzāziyyeFetevā* sında taṣriḥ ider ki⁵²³:

استماع صوت الملاهى معصية والجلوس عليها فسق والتلذذ بها كفرای كفر بالنعمة

Ya'nī melāhī şavtnı diñlemek ma'şiyetdir ve ol şadāniñ yanında [41a] oturmaq fişḳdır ve ol şavtla mütelezziz olup zevḳlenmek küfrān-ı ni'met-i Ḥudā olmaḳdır. Zīrā vācib olan budur ki cemī' a'zāsını cevāriḥini Tañrı'nıñ ḳulaḡına şarf eylemekdir ki ḥattā ol a'zā ve cevāriḥ ni'metiniñ şükrini edā itmiş ola. Eger bunuñ ḥilāfında isti'māl iderse küfrān-ı ni'met olur. Pes her ferde lāzım ve vācib olan budur ki mecmū'ı cevāriḥini mā-ḥuliḳa lehuniñ ḥilāfında isti'mālden ḥazer eyleye. Bā-

⁵¹⁷ Tan edenlerin tanından ve cahillerin su-i zannından Allah'a sığırım.

⁵¹⁸ El-faşlu'l-hāmis- Faşl-ı hāmis

⁵¹⁹ Beşinci faşl : //

⁵²⁰ olan : //

⁵²¹ muṭribe : ālāt-ı muṭribe

⁵²² imdi : //

⁵²³ Oe Yz 1040 derkenār: Maṭlab; fetvā-yı Bezzāziyye şāhibine ta'rīzdir.

huşuş kulağı şavt-ı melāhī isgāsından ziyāde hıfz eylemek vācibdir. Nitekim Hāzret-i Resūlu'llāh'dan mervīdir ki:

انه عليه السلام: «ادخل اصبعيه في اذنه عند سماعه»

Ya'nī Hābīb-i Hūdā şadā-yı melāhī olan maḥallere vardıklarında mübārek kulaıklarına parmaıkların idhāl iderdi ki ol şavtı işitmeye diyü kitābında taḥrīr buyurduklarını 'ibārātı aḥlāmıyup yañlış zāhib olurlar. Zīrā erbāb-ı fiṭnat ve zekāyā ḥafī degildir ki zıkr-i melāhī yā bir tā'at-i mefrūzeniñ terkine milhā⁵²⁴ ve bā'ış olan şadāya işāretdir. Fevt-i şalāt gibi yāḥūd bir ma'şiyet-i muḥarremeniñ icrā olunmasına milhā⁵²⁵ ve bā'ış olan şadādan 'ibāret olur. Zinā ve emşālī gibi yoḥsa muṭlaḳ lehv murād degildir. Yuḡaruda zıkr olunduğı gibi [41b] zīrā bā'ızı lehv vardır ki mübāḥdır ve bu didüğümüz ma'nā ise İmām Suyūṭī *Cāmi'ü's-şāğīr*'de zıkr eylediğı 'İmrān bin Huşayn rivāyetiyle Tirmizī şıḥḥate⁵²⁶ taḥrīc eylediğı ḥadīs-i şerīf işāretinden fehmedilur. Nitekim buyururlar:

قال صلى الله عليه وسلم: «في هذه الامة حسفومسح وقذف اذا اظهرت القيان والمعازف

وشربت الخمر»⁵²⁷

“Ḳıyān” “ḳayne”niñ cem'idir. Mer'e-i muḡaniyyeye dirler. “Me'āzif” ise mi'zefiñ cem'idir ki kesr-i mīm ile⁵²⁸ daḡi zā' ve fā [26a] ile ālet-i lehv ü ṭaraba dirler. Deff ve ṭanbūr ve emşālī gibi, ya'nī Cenāb-ı Risāletpenāḥ buyururlar ki:

⁵²⁴ mekhā : milhā

⁵²⁵ mekhā : milhā

⁵²⁶ şıḥḥate ile : şıḥḥate

⁵²⁷ Oe Yz 1040 derkenār: Yere batmaḳ : حسف

şūret-i ādemiyyinden ḡayvāniyye tebdil olmaḳ : مسح

ṭaraf-ı semādan ṭaş ile remy olunmaḳ : قذف

⁵²⁸ // : ile

Ümem-i sālīfe mübtelā olup benim ümmetimden merfū‘ olan ‘azāb-ı istiṣāl ki yere batmaḡ ve ṣūret-i insāndan ṣūret-i ḡayvāna tebdīl olmaḡ ve cānīb-i semādan taṣlanmaḡdır. Benim ümmetimiñ içinde daḡi bunlar vāḡi‘ olur. Ḳaçan muḡaniyye, cāriyeler ve ālāt-ı lehv ü ṡarab ve ṣūrb-ı ḡamr bir yerde cem‘ olsa ṣūrīolmaduḡı taḡdīrce ma‘nevī ‘azāb-ı istiṣāl zuḡūrı muḡaḡḡaḡdır. Pes Ḥāzret-i Resūlu’llāh me‘āzīfi ḡıyān ile ṣūrb-ı ḡamr mā-beyninde zīkr buyurmalarından münfehim olur ki ma‘ārif dinilen ālāt-ı muṡribeniñ mecmū‘unda ḡürmeti ṣūrb-ı ḡamr ve zinā ve bunlar emṣālī ḡarām yerlerde isti‘māl iledir. [42a] Yoḡsa zātında ḡarām degillerdir. Fe-keyfe ki ḡelāl olan meclisde isti‘māl ile nice ḡarām olur? Ve’l-ḡāṣıl ṣāḡīb⁵²⁹-i *Bezzāziyye*’niñ melāḡi ile murādı baṡ eyleduḡümüz minvāl üzre ālāt-ı muṡribeniñ maḡall-i ḡarāmda isti‘māl olunmasıdır. Nitekim bundan muḡaddem te‘līf eyleduḡümüz *İzāḡü’d-delālāt fi Semā’i’l-ālātmām* risālemizde daḡi ber-vech tafṣīl [ü] beyān olunmuṡdur ve daḡi ‘ayn-ı mu‘cemeniñ kesriyle *Mübteḡi* nām kitābda *Bezzāziyye* ‘ibārātı gibi vāḡi‘ olmuṡdur:

قال واستماع الملاهى والجلوس عليها فسق⁵³⁰ والواجب ان يجتهد ما امكن حتى لا يسمع

Ya‘nī melāḡiyi istimā‘ ve ḡalınan yerde oturmaḡ fiṡḡdır. Vācīb olan ḡadar mā-emken ictihād lāzım ki istimā‘ eylemeye diyü melāḡi ile ḡayd eylemiş bi-ḡayri ıṡlāḡın eger ālet-i muṡribeniñ ḡalınması ḡarām olaydı lehv ü lu‘b ṡarīḡı üzre ḡalınan melāḡi için taḡṣīṡ ve taḡyīd eylemezdi ve daḡi *Muḡtaṡar-ı Muḡīḡ* de:

واستماع صوت الملاهى كالضرب بالقضيب وغيره حرام الا ان يسمع بغتة فيكون معذورا وينبغى ان

يجتهد ما امكنمن استماعه ولا بأس بان يتغنى وحده اذالم يكن على سبيل اللهو

⁵²⁹ // : ṣāḡīb

⁵³⁰ // : فسق

Ya'nî def ü düdük ve emşâli gibi olan [42b] aşvât-ı melâhîyi istimâ' harâmdır. İllâ meger bi-ğayri kaçdin baġteten, ansızın işide. Ol vaġtde ma'zûrdur. Pes her ki lâzımdır ki meh-mâ-emken melâhîyi istimâ' eylememek için ictihâd [26b] eyleye. Fe-emmâ bir kimesne lehv tarîķi üzre degil bil ki hânesinde yalnız tenhâ otururken kendü kendüye teġannî eylese lâbe'sdir. Kaıırmaz. Câ'izdir ve Hâsen bin Ziyâd:

لا بأس بضرب الدف فى العرس

Ya'nî düġünlerde def çalmaķ lâbe'sdir, kaıırmaz diyü buyururlar ve Ebî Yûsuf hâzretleri:

لوضربت المرأة الدف فى غير⁵³¹ العرس الصبى⁵³² لا للغنلا بأس⁵³³

Ya'nî eger bir 'avret düġünüñ ġayrında lehv ü ġinâ için olmayup ancaķ ma'sûmları eglendirmek için deff çalsa lâbe'sdir diyü buyurmuşlar. İmdi benim cânım! Bu 'ibârâtıñ mecmû'unda melâhî kaydına naġar eyle. Saġhî baķma. Takyîd eyle. İm'ân ile naġar eyle⁵³⁴. Murâd-ı fuķahânedir? Añlamaġa sa'y eyle. Hûşûşan:

اذالم يكن على سبيل اللهو⁵³⁵

Şartı daġi bunu iķtizâ itmez ki 'alâ vechi'l-lehvi'l-mübâhî'l-ġarâm⁵³⁶ olan aşvâtı işġâ ġarâm ve 'alâ vechi'l-lehvi'l-mübâhî olan aşvâtı işġâ daġi mübâh ola.

⁵³¹ غير : غير

⁵³² للصبى:الصبى

⁵³³ بأس به:بأس

⁵³⁴ İm'ân ile naġar eyle : İm'ân-ı naġar eyle.

⁵³⁵ Eğlence kabilinden olmazsa.

⁵³⁶ vechi'l-lehvi'l-mübâhî'l-ġarâm : vechi'l-lehvi'l-ġarâm

Hāşıl-ı kelām ‘āmmē-i kütüb-i fıkhıyyede hürmete semā‘ müte‘allık olan ‘ibārātın mecmū‘ı zıkr-i lehv ile [43a] muḳayyedir. ‘Alā sebīlī’l-lehv olunca hürmete semā‘ şābit olur. Yoḫsa ‘alā sebīlī’l-lehv olmadıkça ālāt-ı mezkūre muḫarremetü’s-semā‘ olmaz. ‘Umūman fuḳahā-yı dīn ü ‘ulemā-yı ehl-i yaḳīn kitāblarında taşrīḫ eylemişler, melāhī ve ālāt-ı lehv olmağa muḫtācdır. Ḥattā istimā‘ı ḫarām ola. Ednā mertebe şāhib-i tettebbu‘ olan idrāk ider⁵³⁷. Kemāl⁵³⁸-i İzāḫ ve ifhām için lehvin keyfiyyetin ‘ale’t-tafşil beyāna şurū‘ idelim. ‘İbārāt-ı mezkūre ve ḡayrīde vāki‘ olan lehv ile murād lehv-i ḫarāmdır. Yoḫsa lehv-i mübāḫ degildir diyü yukarıda bir ḳac def‘a zıkr eyledik. Pes lehv-i ḫarām ālete müsta‘melesiz daḫi ḫarām ider. Ammā lehv-i mübāḫ degil. Zīrā her ne⁵³⁹ şey ki fışḳ u ḫarāma dā‘ī ve mü’eddā ola⁵⁴⁰. Fışḳ u ḫarāmdır. Pes imdi meclis-i fışḳ u ḫarāmda müsta‘mele olan melāhī fışḳ u ḫarāma dā‘ī olmuş olur.⁵⁴¹ Bu taḳdīrce ḫarām-ı maḫz olur. Fe-emmā bir şey ki böyle olmaya. Fışḳ u ḫarāma dā‘ī ve mü’eddā olmaya. Ḥarām olmaz. Kelām-ı fuḳahā-yı ‘izāmdan münfehim olan ma’nā budur ve murādları daḫi budur. Kemāl-i mertebe maḫall-i tedbīr ve te’emmüldür ve fehm ü iz‘ānı vācib olan şeylerdendir ki ḫattā bu maḫall ile fuḳahā vü ‘ulemā-yı dīniñ eyyām-ı ḡazā ve ‘ursda istimā‘-i ṭabl u naḳḳāreyi tecvīz gördükleri aḳvāl-ı sa‘ādet-me’ālleri mā-beyninde tenāḳuş olmaya. Zīrā ḡazā ve ‘urs [43b] lehv-i ḫarāmdan degildir ki [27a] ḫattā ḳalınan ṭabl u deff, melāhī ve ālāt-ı lehv olup ḫarām ola. Eger melāhī ve ālāt-ı lehv, ṭabl ve deff ve nāya maḫşuş ism olalardı ḡazā yüzünde ve vaḳt-i nikāḫda cevāz-ı isti‘māl ile lehv ü melāhī olmadan müsteşnā ve muḫrec olmazdı.

---

⁵³⁷ ider : eyler

⁵³⁸ // : kemāl

⁵³⁹ // : ne

⁵⁴⁰ dā‘ī ve mü’eddā ola : dā‘ī olmuş olur

⁵⁴¹ Fışḳ u ḫarāmdır. Pes imdi meclis-i fışḳ u ḫarāmda müsta‘mele olan melāhī fışḳ u ḫarāma dā‘ī olmuş olur. : //

Pes imdi⁵⁴² havāşş u⁵⁴³ ‘ulemādan ve cehele vü ‘avāmdan bir⁵⁴⁴ ferde cā’iz ve lāyık degildir ki fuḫahā-yı dīn kütüb-i fıḫhiyyede evşāfdan bir şıfat-ı mu‘ayyene ve maḫşūşa ile mevşūfe ve ḫuyūdātdan bir ḫayd-ı ma‘lūm ve müte‘ayyin ile muḫayyede mesā’il-i dīniyyeden bir mes’eleyi zıkr buyurduklarında, meşelā “‘istimā‘u şavtü’l-melāhī ḫarāmın” ḫavli gibi ve daḫi buña mümāsil aḫvāl ve mesā’il gibi ol mevşūfa ve maḫşūşa ve muḫayyede olan mes’eleyi muḫlak fehm eyleyüp lizātihā ālāt-ı muḫribeniñ aşvātı ḫürmetine zāhib olup kelām-ı ‘ulemā-yı dīnde zıkr-i lehv ve zıkr-i melāhī ḫaydlarını ilgā eylemek ḫaḫ’an cā’iz degildir. Murād-ı fuḫahā-yı ‘izāmı fehm eylemeyüp yāhūd ‘an-ḫaşdin kendü ḫabī‘atine muvāfiḫ anlarıñ kelimātını taḫyīr ve tebdīl ve murādları olmayan vech üzre ma’nalar virüp istiftā eyleyen nāsa lehv-i ḫarāmda ve ḫayrīde ne keyfiyyetle isti‘māl olunursa olsun istimā‘-i ālāt-ı muḫribe ıtlāḫ üzre ḫarāmıdır diyü fetvālar virmek dīn-i İslām’da emr-i şenī‘ ve beyne’l-müslimīn ‘ilm-i şerīfe ve ‘ulemāya [44a] ḫıyānet degil midir? ‘Acabā bu emr-i ‘azīme cür’et iden cāhil-i maḫrūr ‘ulemā-yı dīn ve eimme-i müslimīnden ālāt-ı muḫribeyi istimā‘ eyleyen kibāri muḫḫiyye ve ḫalālete nisbet olduḫın mülāḫaza itmez mi ve ‘ulemā vü fuḫahā ḫaḫḫında su’-i zann eyleyüp evliyā-yı ‘izama münker ü ḫā’in ḫıyās eylemekle⁵⁴⁵ günāh-ı ‘azīmeye girdüḫini fikr eylemez mi ve ehl-i şer‘-i şerīf ile ehlu’llāh millet-i vāḫide ve dīn-i mütteḫid üzre iken bunları ḫāşā⁵⁴⁶ müteferriḫ-i milleteyn ve müte‘addid-i dīnin zann u gümānında olmaḫla ‘azāb-ı düzaḫa ve pençe-i düzaḫyāna⁵⁴⁷ giriftār olacaḫın ḫāḫırına getürmez mi? Ne‘ūzu bi’llāh ḫudā-yı

---

⁵⁴²imdi : //

⁵⁴³u : //

⁵⁴⁴ // : bir

⁵⁴⁵eylemekle : itmekler

⁵⁴⁶ // : ḫāşā

⁵⁴⁷ // : ve pençe-i düzaḫyāna

mu'teāle şıgınurum. Böyle cāhiller⁵⁴⁸ 'ulemā vü fuḫahānıñ bi-ḫasebi'z-zāhir muhtelifu'l-lafz ve mütteḫidu'l-ma'nā olan kelimātını taṭbīke ḳādir olmayup şān-ı 'ulemāya ve evliyāya şe'n viricek mertebe cehl-i cibillileri muḫtezāsınca ta'n ve teşnī' şadedinde fetvālar ve ḫalka [27b] cevāblar vermege taşaddī ider. Ya 'acabā kelimāt-ıẗāhire 'ulemā-yı dīni fehm ü⁵⁴⁹ idrākde 'acz ve ḫuşūrı olanlar evliyā-yı kibārıñ kelimāt-ı ḳudsiyyesin nice iz'ān ider ve sözlerin añlamadıḫça ḫāl ve şānlarına nice intikāl idüp mertebe-i farḫ ve temeyyüze getürebilürler ve anlarıñ re'y ve emr-i 'ālilerine muḫālif semt-i ḫilāf ve⁵⁵⁰ ihtilāfa nice 'āzim olup "sāzları diñlemek ıtlāk üzre ḫarāmıdır" ne vechle diyebilürer. Ma'a-hāzā Ḥazret-i Mevlānā [44b] Celāleddīn-i Rūmī ḳuddse sirruhu'l-'aziziñ te'lif eyledikleri *Kitāb-ı Meşnevī-i Şerīf*lerinde istimā'-i nāy eyle diyü emr buyururlar ki *Meşnevī-i şerīf*⁵⁵¹:

بشنو از نی چون حکایت میکند   از جدایبها شکایت میکند⁵⁵²

Ya'nī ey tālib-i Ḥaḫḫ! Gūş-ı hūşuñ küşāde eyleyüp nāy-ı vücūd-ı merd-i kāmili ez-cān u dil isti'mā eyle ki ne ḫikāyeler eyler. Bil ki cüdālıḫlardan şikāyet ider ki vaṭan-ı aşliyyesi olan mertebe-i ıtlākdan ve 'ālem-i eḫadiyyetden hemvāre fuyūzāt-ı celīle-i Bārī ile ter ü tāze iken irādet-i Ḥudā ta'alluḫundan nāşī deryā-yı baḫr-i eḫadiyyed temevvüc eyleyüp 'ulvī ve suflī merātib-i mālānihāye ve maḫāmāt-ı bī-ḡāye seyr ve ḫaṭ' iderek

553 ﴿وَنَفَحْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي﴾

⁵⁴⁸ cāhillerden ki : cāhiller

⁵⁴⁹ // : ü

⁵⁵⁰ve : //

⁵⁵¹ *Meşnevī-i şerīf* : *Meşnevī*

⁵⁵² Dinle neyden ne hikāye ediyor

Ayrılıklardan şikāyet ediyor

Vasıtasıyla bu ‘âlem-i şehâdete gelüp maḥbes-i cihât-ı sittede kıyûdât-ı ‘anâşır-ı erba‘a ile muḳayyed olup ol ‘âlem-i ḥaḳîkatden dūr ve ol şafâ-yı sermedden mehcūr olduğundan ve bunlardan mâ‘adâ nice bi-‘adât-ı keşîreye mübtelâ olduğundan şikâyet ider. Ez-cümle bi-‘ad-ı ṭabî‘at-ı külliyye ve bi-‘ad-ı hareket-i felekiyye ve bi-‘ad-i anâşır-ı mâddiyye ve bi-‘ad-ı ṭabî‘at-ı cüz’iyye ve bi-‘ad-ı nefsi-ḥayvâniyye ve bi-‘ad-ı şuver-i cismâniyyeden⁵⁵⁴ ve bunlarıñ emşâli nüzûlı ve ‘urûcı nice eb‘âdden şikâyet eyledügin Ḥâzret-i Mevlânâ fuḳarâ ve aḥbâba emr iderler ki nây-ı şūrî şadâsını istimâ‘ eyleyüp anda bu ma‘nâları [45a] ve bunlara müte‘alîk nice ma‘ânî-yi gâmızayı fehm ü idrâk eyle diyü ta‘lîmen ve irşâden emr buyururlar. Yoḥsa ‘alâ ṭariḳi’l-lehv ve’l-gâflet nây istimâ‘ ile dimezler.

Pes imdî mecmû‘-ı meşâyiḥ-i kibâr ve fuḳarâ-yı bâbu’llâhîñ istimâ‘ eyledikleri elḥân u naḡamât ve nây u ḳudûm ve ṭabl u naḳḳâre ve sâ’ir sazlar ki vardır. Cümlesi⁵⁵⁵ esrâr-ı ilâhiyye ve ma‘ârif-i rabbâniyye taḥşîli ḳulaḡı ile istimâ‘ [28a] iderler. Yoḥsa seniñ ḡann eyledügin lehv ü lu‘b ve arzû-yı şehvâniyyeleri ḳulaḡı ile diñlemezler. Zirâ şehvât-ı cismâniyye ve⁵⁵⁶ beşeriyyeden anlar ḥalâş olmuşlardır. Pes⁵⁵⁷ meclis-i Mevleviyye’de ḥâzır olup fehm ü idrâki olanlar âyin-i evliyâdan nice ḥaḳâ’îḳ ve ma‘ârif taḥşîl iderler ve dergâh-ı Ḥudâ’ya ḳurbet bulurlar ve fehmdede ḳuşûrı olanlar egerçi şâḥib-i iz‘ân gibi olmazlar ise de ol ehl-i ḥuzūr ile ma‘ân bulunmalarıyla anlarıñ muḳâreneti berekâtından, rûḥâniyyet-i evliyâdan ḥişsemend olup maḥrûm ḳalmazlar. Nitekim *Müsnedü Firdevs*’de Deylemî rivâyetiyle şâbitdir ki Resûl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyururlar:

⁵⁵³ Hicr sûresi 29. âyet ve Sad sûresi 72. âyetden kısmî iktibas: Ona belirli bir biçim verip de **ruhumdan üflediğim** zaman yere kapanın.(Hicr 29 meali) ; Ona en uygun biçimi verip **kendi ruhumdan kattığım** zaman onun önünde yere kapanın. (Sad 72 meali)

⁵⁵⁴ cismâniyye : cismâniyyeden

⁵⁵⁵Cümlesi : Cümlesin

⁵⁵⁶ // : ve

⁵⁵⁷ Pes : //

يدفع الله عن امتي [من] يصلي [بمن] 558 لا يصلي

Ya'nî Hâzret-i Allâh benim ümmetimiñ muşallâ ve suleḥâsı ve 'âşık-ı şâdıqları ḥürmetine anlarla bile bulunup nefesine tâbi' olan ehl-i hevâya dünyâda ve âḥiretde nâzil [45b] olacaḫ beliyyât-ı şüriyye ve ma'neviyyeyi def' ider. Ve'l-ḥâşıl evliyâ dergâhında şuleḥâ ile bile olmağın fâ'idesi budur ki eyüler berekâtıyla rahmet ve 'inâyet-i rahmâna nâ'il olup 'azâbdan emîn olur. Dünyâ ve âḥiretde râḫat bulur ve daḫi aşvât-ı âlât-ı muṭribeyi istimâ' idenleri tefsîḫ eyleyen câhil ve ebter dimez mi ki ḥâşâ ve kellâ Resûl-i Ekrem'i ve aşḫâb-ı güzîniñ nicesin tefsîḫ itmiş olur. Zîrâ rivâyât-ı şaḫîḫe ile müşbetdir ki Resûlu'llâh ve aşḫâbı⁵⁵⁹ deffi istimâ' eylediler ve anlarıñ istimâ'ları 'alâ sebîli'l-lehv olmaduğı ezḫaru mine's-şemsdir. İmâm Müslim ve Buḫârî şıḫḫat ile⁵⁶⁰ taḫrîc eyleyüp 'Urve'den ve anlar daḫi Hâzret-i 'Â'işe-i şiddîkeden -raḫıya'llâhu 'anhâ- rivâyet iderler ki buyururlar:

Eyyâm-ı ḥiccede Minâ'da olduğumuz eṣnâda Hâzret-i Server-i Kâ'inât benim ḫonağımda eşvâbına bürünmüş yatar iken iki muğaniyye câriyye gelüp ğınâ ve ḫarb-ı deff iderlerdi. Babam Hâzret-i Ebâbekr-i Şiddîḫ teşrîf buyurup gördüklerinde men' ü def' eylemek murâd eylediler. Hâzret-i Resûl-i saḫaleyn⁵⁶¹ mübârek yüzlerinden şevbi ref' ve keşf eyleyüp sa'âdetiyle buyurdular ki:

«وعهما يا ابا بكر فانها ايام عيد»

558 عن: عمّن

559 aşḫâbı şadâyı : aşḫâbı

560 şıḫḫat ile : şıḫḫate

561 resûl-i saḫaleyn : resûlü's-saḫaleyn

Ya'nî yâ Ebâbekr! Ol cāriyye-i muğaniyyeleri men' eyleme, hālî [46a] üzere terk eyle. Eyyâm-ı 'iddir. Vaqt-i sürür u⁵⁶² neşâtdir. Teğannî⁵⁶³[28b] ve⁵⁶⁴ darb-ı deff eylesünler ve hadîs-i âhârda yine Hâzret-i 'Â'îşe -rağıya'llâhu 'anhâ hâzretleri⁵⁶⁵- buyururlar ki bir gün Resûl -'aleyhi'sselâm- benim hücreme gelüp teşrîflerinde iki muğaniyye cāriyye teğannî iderlerdi. Firâşlarında muztacı' olup yüzlerin dīvāra taḥvîl buyurup isgâ iderlerken babam Hâzret-i Ebû Bekr gelüp muğaniyyeleri gördükde hücre-i Resûlu'llâh'da mezāmîr-i şeytân neyler diyü men' eylemek şadedinde iken Habîb-i Hüdâ -şallallâhu 'aleyhi ve sellem- "دعهما" emriyle hâllerine қо, ne istersin yâ Ebâ Bekr diyü tenbîh buyurduklarında babam daḡi hücreniñ bir küşesinde iztıcâ' eyleyüp anlar daḡi diñlerken her ikisi uyur gibi gözlerin kapadıklarında cāriyyeler taşra gitdiler ve bunlardan mâ'adâ Resûlu'llâh -sallallâhu 'aleyhi ve sellem- ba'zıgâzâlarında sâlimen ve⁵⁶⁶ gânimen sürür-ı tām ile teşrîf buyurup geldiklerinde⁵⁶⁷ Benât-ı Neccâr, Vedâ' Derbendi didikleri memleket ağzında darb-ı düfûf ü ğınâ ile Resûlu'llâh'ı istikbâl iderlerdi ve envâ'-ı sürür u neşâtlar 'arz iderlerdi. Hattâ ğınâlarında şi'r⁵⁶⁸:

569 طلع البدر علينا من ثنيات الوداع   وجب الشكر علينا ما دعى الله
داعى⁵⁷⁰

şi'rini okurlardı ve Resûl-i Ekrem kendü kudüm-i pür-berekâtları için [46b] izhâr-ı meserret⁵⁷¹ ve darb-ı deff ve teğannîyi mübâh eylemiş idi diyü kütüb-i mu'teberātuñ mecmû'nda muşarraḡdır.

⁵⁶² // : u

⁵⁶³ Ya'nî : Teğannî

⁵⁶⁴ // : ve

⁵⁶⁵ // : hâzretleri

⁵⁶⁶ // : ve

⁵⁶⁷ buyurup geldiklerinde : buyurduklarında

⁵⁶⁸ şi'r : beyt

⁵⁶⁹ Veda tepesinden üzerimize ay doğdu, Allah'a davetinden bizlere şükür gerekti.

⁵⁷⁰ داعى : داعى

Pes imdi bu aḥbār-ı menķülenüñ mecmū'ıyla şābit oldı ki Server-i Kā'ināt ḍarb-ı düfūf ve ğınāyı istimā' iderlerdi. Eger yuķaruda zıkr olunan fuķahānuñ istimā'-ı melāhī ḥürmetiyle murādları ıtlāk üzre ālāt-ı muṭribenüñ keyfemā kān ve ḥaysümā kān istimā'ı ḥarām olaydı Resūlu'llāh'ın müşbet olan istimā'ına redd olurdı ve anlaruñ daḡı istimā'ı ḥāşā⁵⁷² ḥarām olmaķ lāzım gelürdi. Ḥāşā ki fuķāhā-yı dīn ü eimme-i müslimān taḥrīm-i şavt-ı melāhī ile ta'mīm-i murād ideler ve bu ulemā-yı dīne iftirā-yı maḥzıdır. Eger mütefaķķıh-ı ķāşır dirse ki Resūlu'llāh'ın vārid olan istimā'-ı deff ü ğınā eylemeleri eyyām-ı 'ıda maḥşūşdur. Fuķahā daḡı kütüb-i fiķḥiyyede eyyām-ı 'id eşnāsında istimā'-ı deff ü ğınānuñ ibāḥetini taḥrİR ü taşrİḥ buyurmuşlar. Cevāb virüp diriz ki [29a] Benāt-i Neccār'ın rüz-ı ķudūm-ı Server-i Kā'ināt'da ḍarb-ı deff ve teġannİleri ḥaberi her ḥādiş ve zḥūr eyleyen maḥall-i sūrūrda ibāḥatini iķtizā ider. Ḥattā Münāvī 'umūmiyyetle üzerine naşş irād idüp şerḥinde taşrİḥ daḡı eylemişdir ki muķaddemā zıkr olunmuş idi.

Pes imdi⁵⁷³ fuķarā-i Mevleviyyenüñ yevm-i muķābelede nāy ü ķudūm çalmaları bu ķabİlendir⁵⁷⁴. Zīrā sālİk-i rāh-ı Ḥaķķ [47a] olan fuķarā-yı bābu'llāh meclis-i zıkru'llāhdan ğayrı maḥall-i sūrūr ve vaķt-i feraḥ ve ḥuzūr olmaz. Eger tā'inin aḥvāl-i fuķarāya ba'zı mertebe ta'n idüp taķşīrāt nisbet iderlerse, meşelā sema'ḥānede cem' olan dervİşleri hep bilürüz... Anlaruñ içinde zıkru'llāhdan zevķlenüp kesb-i sūrūr-ı uḥrevī idecek ādem yoķdur diyü i'tirāz iderlerse müslimüñ aḥsen-i vech ü şalāḥına ḥaml eylemek vācib degİl midür diyü redd ile cevāb virürüz. Vāķı'ān cemī' 'ömrini fuķarā ve ehlu'llāha inkār u cūḥūd ve istİkbār ile imrār-ı vaķt

⁵⁷¹ mesrūr : meserret

⁵⁷² // : ḥāşā

⁵⁷³ imdi : //

⁵⁷⁴ ķabİlden : ķabİlendir

eyleyen kimesne aḥvāl-i kümelîni nice bilsün ki dâ'imâ anlara nazâr-ı 'inâd u inkâr ile bakmışdır. Hüsn-i cihetini göremez.⁵⁷⁵

Eger yevm-i muḳābelede tamām-ı fuḳarānuñ sürürü vaḳtinde ālāt-ı muḫribe çalınan meclis-i Mevleviyye'ye ḫāzır olanları bir kimesne fişka nisbet iderse Resül-i Ekrem ğazādan ḳudūmleri sürürüyle Benāt-i Neccāriyye'niñ ve yevm-i 'idda cāriyye-i muğaniyyelerüñ ḍarb-ı düfuf ve ğinālarını istimā'ı sebebiyle ol devletliyi daḫi ḫāşā ve kellā fişka nisbet itmiş olur. Ne'üzü bi'llāh bu ise küfrdür. Resülu'llāh'a ḫa'n itmiş olur. Nitekim İbn 'Arabî-i Malikî faḳihden libās-ı aḫmeri lebs eyleyen Zeyd'e 'Amr ve ta'yīb eylese ne lāzım gelür diyü istiftā⁵⁷⁶ idenlere kāfir olur diyü cevāb virmişler. Zīrā lābis-i aḫmeri ta'yīb [47b] Resülu'llāh'ı ta'yībdir. Ḥattā bu fetvā ile ol kimesneyi ḳatı⁵⁷⁷ eylemişlerdir diyü Şeyḫ 'Abdü'rṛuf Münāvī *Cāmi'ü's-şagīr Şerḫi*'nde:

كان النبي صلى الله عليه وسلم «يلبس⁵⁷⁸ بردة الاحمر في اليوم العيد والجمعة»⁵⁸⁰⁵⁷⁹

Ḥadiş-i şerīfi zımmında zıkr ider. Egerçi İbn 'Arabî'den bu ğüne fetvā vaḳt-i tehevürlerine müşādifeyi iḳtizā ider. Zīrā lāyık olan Resül-i Ekreme nisbet [29b] eylemeyüp ta'yīb-i 'ale'l-ğayr ile te'vīl eyleyüp ol müslim üzerinden küfri şarf eylemek idi ve bunuñ nazīri Şeyḫ 'Abdü'lvehhāb-ıŞa'rāvī -raḫimehu'llāh- kitāb-ı *Levāḳıhu'l-envār fī tabaḳāti'l-aḫyār*'da evliyā-yı kibāruñ ba'zından naḳl ider ki:

Bir velī-i kāmil oĝlı ile bile oturup ḳabaḳ yerler iken oĝlı didi ki:

⁵⁷⁵ T2128 derkenâr: Gözleri kör olsun.

⁵⁷⁶ isti'sā : istiftā

⁵⁷⁷ ḳat' : ḳatı

⁵⁷⁸ يلبس : بلبس

⁵⁷⁹ الجمعة : الجمعة

⁵⁸⁰ Peygamberimiz sallallahu aleyhi ve sellem Cuma ve bayram günleri kırmızı hırkasını giyer idi.

Ben kabağı sevmem. Derhāl babası kılqup eline bir seyf-i kâti‘ alup Resūlu’llāh sevdiği şeyi sevmem demekle kâfir olduñ diyü oğlanuñ başını kesdi. Pes ‘ulemā-yı dīnūñ ve evliyā-yı kirāmuñ gayretleri ve Resūlu’llāh’a muḥabbetleri bu mertebedür ki evlādı daḡi ölürse Resūl-i Ekreme ‘adem-i tab‘iyyeti zāhir olıcaḡ eger ednā te’vīl ile hezār gūne maḡmel-i şaḡīḡ-i āḡara ḡaml daḡi mümkün olursa da te’vīl eylemeyüp küfrine ve ḡatline ḡüḡm icrā iderler ve ‘aynıyla bu mes’eleyi müteḡaddimīnden fuḡahā-yı dīn kütüb-i fiḡḡiyyede bu minvāl üzre taḡrīḡ ü beyān buyurmuşlardır. [48a]

ولو قيل له كان النبي صلى الله عليه وسلم يجب كذا مثلا الفرع فقال رجل انا لا احبه كفر كذا روى

عن ابى يوسف نضا

Ya‘nī eger⁵⁸¹ bir kimesne bir āḡar kimesneye dise ki⁵⁸²Resūlu’llāh fülān şeyi sever; meşelā kabağı sever, ol kimesne daḡi dise ki ben sevmem, kâfir olur. Ḥattā İmām Ebī Yūsuf’dan rivāyetle taḡşīş ü iḡticāc iderler. Ammā ‘ulemā-yı müte’āḡirīn dirler ki eger Resūlu’llāh sevdiği kabağı ‘alā vechi’l-ihānet ben sevmem dirse kâfir olur ve illā ihānet ḡaşdıyla dimezse olmaz. Kezālik eger bir kimesne bir āḡarda dise ki⁵⁸³ başuñ tırāş eyle, tırnaḡlarıñ kes, sünnet-i Resūlu’llāh’dır. Ol kimesne sünnet daḡi olur ise eylemezem dise kâfir olur. Zīrā sünnet-i Resūlu’llāh’ı ‘alā sebīli’l-inkār ve’r-redd dimiş olur. Ne‘ūzu bi’llāh bu ise küfrdür. Sā’ir sünen daḡi böylecedir. Ḥuşūşan sünen-i ma‘rūfe ki tevātür ile şābit olmuş ola. Misvāk isti‘māli gibi ve daḡi aña beñzer şeyler gibi... Farażā bir kimesne bir ḡayrı kimesneye dise ki şāribiñ düzüp bıyıḡlarıñ kırḡ, sünnetdir. Ol daḡi cevābında kırḡmazam dise, eger ‘an-aşlin

⁵⁸¹ // : eger

⁵⁸²de : ki

⁵⁸³ // : ki

bıyık kırkmağ sünnet idüğün inkār tarīhiyle dirse kāfir olur diyü *Fuṣūl-i ‘İmādī*’de ve *Bezzāziyye*’de muşarrahdır. Pes imdi bu mezkūrāta göre eger bir kimesne bir kimesneye dise ki Resūlu’llāh [48b] deff ü ğināyı istimā’ eyledi, ol kimesne [30a] daği cevābında dise ki ben istimā’ eylemezem, yāhūd ıtlāk üzre her yerde daği istimā’ eylemek ḥarāmdır. ‘Alā kıyās-ı mā zükira kāfir olur.

Fe-emmā fuḫahā-yı dīn kütüb-i fıkhıyyede taḥrīr buyurdukları gibi istimā’-ı melāhī ḥarāmdır, yāhūd ālāt-ı lehvī diñlemek ḥarāmdır dise kāfir olmaz. Zīrā melāhī, lehv-i ḥarāmda müsta’mele olan ālātın ismidir. Ol ise ḥarāmdır. Yuğaruda zıkr eyledüğümüz gibi...

Pes imdi⁵⁸⁴ ḥadıṣ-i şerīfde vārid olduğı gibi Resūlu’llāh’ın istimā’-ı deff eylemeleri ḥarāmdan degil idi ki ḥattā istimā’-ı melāhī cennetden olup ḥarām ola... Ammā a’ceb-i ‘acāyibdendir ki ba’zı mütefaḫḫıh-ı kâşır-ı kibār evlerine gitdikde⁵⁸⁵ ve kibār ḥuzūrunda ḍarb olunan nāy u ḳudüm ve sā’ir envā’-ı ālāt-ı muṭribe ve elḥān-ı mütenevvi’eyi istmā’ idüp telezzüz ü taṭarrub ider ve şāḫib-i ḥāneye ‘azīm feraḫ ve sürür ve rızālar izḫār ider ve bunların aṣlā birin inkār eylemez iken mescidde vā’z u ders için gitdikde inkār idüp ḫalkı daği nehy ider ve ‘azīm bu bābda teşdīdler idüp ıtlāk üzre ālāt-ı mezkūreniñ istimā’ı ḥarāmdır diyü nāsa söyler ve mecālis-i Mevleviyye’ye ḫāzır olanları fiṣḫına ḫükm ider⁵⁸⁶. Bu dīn-i İslām erbābı [49a] beyninde emr-i şenā’ degil midir? Allāh’ı severseñ mülāḫza ile inşāf eyle. ‘Ālim olup da ḳavli fi’line muṭābık olmamağ lāyık mıdır? Beyne’n-nās izḫār eyledüğü aḳvālın ḫilāfı olan ef’āli derūnunda ızmār eylemek dīne ve ‘ilme ḫıyānet degil midir? Beyt:

Kimiñ uymaya ḳalbine dehānı

⁵⁸⁴imdi : //

⁵⁸⁵gıtdikde : gider

⁵⁸⁶ider : eyler

Kesilsün tiğ-i qahr ile zebānı

Mücerred arzū-yı tabī‘yyesi huşūli-çün beyne’l-müslimīn nifāk ü şikāk ilķāsı cehl-i maḥz⁵⁸⁷ ü dālālet degil midir? Muṭlaķ hemān bu maķūle kimselerin ķulūb-ı ḥabīşeleri emrāz-ı ma‘neviyye üzerine müterākim olduğundan nāşī lisān-ı nā-pākleri daḥi aḡrāz-ı nefşāniyye ile tekellüm eylemege i‘tiyādlarına bināendir. Ğayrı degil. Zīrā Resūlu’llāh buyururlar:

Ķavl-i ḥabīş şādır olmaz illālisān-ı ḥabīşden. Kezālik zann-ı ḥabīş daḥi ķalb-i ḥabīşden sünūḥ ider.

كل اناء [يترشح] بمافيه⁵⁸⁸ مصراع⁵⁸⁹ اذا ساء فعل المرء ساءت ظنونه⁵⁹⁰

Estağfiru’llāh estağfiru’llāh estağfiru’llāh el-‘azīm, şūret-ı ehl-i İslām’da[30b] olup esmā-ı mü‘minīn ile müsem mā olup bil ki ba‘zı mertebe ķāle yeķūlu dimegi öğrenüp ‘ālim geçünüp de yine bu mertebe şuleḥā ve mü‘minīne ḥıķd u ḥased ü ‘adāvet sebebiyle Allāhu Te‘ālā ḥelāl itdüğünü taḥrīm ve ḥarām eyledüğünü taḥlil ve aḡrāz-ı tabī‘yyesi vücūd bulmaķ için [49b] bu ķadar menākiri bi-ğayri zarūretin irtikāb idinüp Allāh’dan ķorķmayup peyğamberden ḥayā itmeyüp ‘āmmē-i ‘ulemā-yı dīne ve evliyā-yı ‘izām ve ehlu’llāha ifk ü⁵⁹¹ iftirā iden kimselerden ḥazer eylemek gerek.

لا حول ولا قوة الا بالله العلي العظيم وهو بكل شئ عليم⁵⁹²

⁵⁸⁷ maḥz cehl : cehl-i maḥz

⁵⁸⁸ Her kap içindeki şeyle bilinir.

⁵⁸⁹ مصراع : //

⁵⁹⁰ Kişinin yaptığı iş kötü olursa zanları da kötü olur.

⁵⁹¹ // : ü

⁵⁹² Güç de kuvvet de yüceler yücresi olan Allah iledir. O Allah her şeyi bilendir.

el-Faşlu's-sâdis⁵⁹³

Altıncı faşl⁵⁹⁴, meclis-i Mevleviyye devrân-ı ma'rûfe ile tevâcüd-i me'lûfeyi müstemil olduğın beyân eyler. Hâzret-i Mevlânâ fuqarâ için resm-i tarîkat olmak üzere vaz' eyledikleri devrân-ı Mevleviyye 'âlem-i halka nisbet ile hareket-i devriyye-i felekiyyeyi i'lâm eyler. Ya'nî devrân-ı fuqarâ-yı a'zam, ecsâm-ı maḥlûkat-ı 'ulviyye olan felek-i a'zam ve sâ'ir eflâk-ı halk olaldan berü muḥabbet-i ilâhiyye ile devr ü⁵⁹⁵ hareketde derkâr olduğın bildirür ve 'âlem-i emre nisbet ile hareket-i devriyye-i teceddüdiyyeye işâret buyururlar ki mebde'-i evvelden mübdi'-i kâ'inât olan Cenâb-ı Rabbü'l-'ibâd⁵⁹⁶ bilâ meded ve lâ imdâd 'âmme-i maḥlûkatı taḥşîl-i kemâl ve ma'rifete⁵⁹⁷ mebde' ve me'âd için halk u icâd eylediği gibi neş'e-i âhîretde daḥi şâniyen ḥilkat-ı evvel teceddüd bulup 'ivâz u mükâfât virmek için i'âde-i mevcûdât idüp cemî' maḥlûkatıñ halkını devriniñ teceddüdüni iş'âr eyler. Yâḥûd⁵⁹⁸ ayet-i kerîmesi muḳtezâsınca Ḥudâ-yı müte'âliñ [50a] ânen fe-ânen mecmû'-ı mükevvinâtı halk u icâd ve i'dâm eyledüğüne işâret içündür ki cemî' eşyâ fî külli vaḳt u ân teceddüd ve intiḳâlde ve bir hâlden hâl-i âhîre irtihâldedir. Ancak üslûb-ı ḳadîm üzere vetîre-i vâḥidede görüdüğü te'âḳub-ı emşâl ve teceddüd-i eşbâhîledir. Hadd-i zâtında⁵⁹⁹ هَالِكٌ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ ayet-i kerîmesinde olan lafz-ı “هَالِكٌ” daḥi bunı iḳtizâ ider ki Cenâb-ı Allâh'ıñ şîfat-ı raḥman u⁶⁰⁰ raḥîmiyyetini 'âmme-i mevcûdâta ifâza-i vücûd eyleyüp halk eyleye ve yine derḥâl şîfat-ı ḳahhâriyyeti anı

⁵⁹³el-faşlu's-sâdis- faşl-ı sâdis

⁵⁹⁴ Altıncı faşl : //

⁵⁹⁵ // : ü

⁵⁹⁶ Rabbü'l-'ibâd : Rabb-ı 'ibâd

⁵⁹⁷ma'rûfe : ma'rifete

⁵⁹⁸ Rahman sûresi 29. âyetten kısmî iktibas: Göklerde ve yerdeki bütün mevcudat O(nun kanunları)na tabidir: (ve) **O, her gün kendini bambaşka (şaşkınlık verici) bir yolla ifade eder.**

⁵⁹⁹ Kasas sûresi 88. âyetten kısmî iktibas: Yani, Allah'la beraber tutup başka bir tanrıya yalvarmaya kalkma! (Çünkü) O'ndan başka tanrı yok; (çünkü) O'nun (ebedi) Zat'ından başka **her şey, herkes, yok olmaya mahkumdur**; hüküm bütünüyle O'nun elindedir ve sonunda O'na döneceksiniz.

⁶⁰⁰ // : u

i‘dām u ihlāk eyleye ve yine der-‘aķab Őifat-ı raķman ve raķımiyye⁶⁰¹ i‘ķā-yı vüçüd idüp Őifat-ı ķahhāriyye i‘dām [31a] itmekdedir.

ĖavvāŐān-ı baķr-ı ‘irfān olan ‘urefā-yı bi’llāh hem-vāre Ėudā-yı lā-yezālīñ ānnen fe-ānen ĥalk u ihlāk-ı maķlūkāt⁶⁰² derķār idüğin ‘ilme’l-yaķın ve ‘ayne’l-yaķın müŐāhede iderler ve fuķarā-yı Mevleviyyeniñ daķi devrānları bu ‘icād u i‘dām teceddüdi ve i‘dām-ı devriyyeniñ⁶⁰³ ĥareketini aķbār ider. Nitekim Cenāb-ı Allāh’ıñ:

﴿وَمَا أَمْرُنَا إِلَّا وَاحِدَةٌ كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ﴾⁶⁰⁵ ve daķi ﴿بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ﴾⁶⁰⁴

﴿كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ وَعَدَّا عَلَيْنا إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ﴾⁶⁰⁶ āyāt-i ‘izāmında keŐ u Őuhüd Őāķibi

olan erbāb-ı taķķik bu minvāl üzre tefsir ve taķķik itmişler. ⁶⁰⁷من اراد فليطالع تفاسيرهم

[50b] ve lākin herkesiñ ĥavŐala ve idrākine ŐıĖmaz. Bunları iz‘ān ü idrāk eylemek Őāķib-i sülük olan ‘ulemā-yı ‘āmilin ü muĥaķķikīñ ve ‘urefā-yı vāŐilīn ü müdeķķikīñ kārıdır. Yoĥsa mütefaķķıĥ ve cāhiller أضلّ هُم أَضَلُّ كَأَلْتَعَامِ بَلْ هُم أَضَلُّ⁶⁰⁸āyet-i kerimesine mā-Őadaķ olup ĥımār-ı nāhiķ gibi ekl ü Şürb ve Ėidā-yı ĥayvāniyyeden Ėayrı Şeye ‘aķılları yetiŐmez.

⁶⁰¹ raķman-ı raķmiyyetini : raķman ve raķımiyye

⁶⁰² maķlūkātında : maķlūkāt

⁶⁰³ i‘dām-ı devriyyeniñ : devriyyeniñ

⁶⁰⁴ Kaf sūresi 15. āyetten kısımī iktibas: O halde, Biz(im) yoktan var etme ile yorgun düŐ(tüğümüz nasıl düŐün)ülebilir? **Hayır, ama bazı insanlar yeni bir yaratma(nın mümkün olduğun)dan (hala) Őüphe duymaktalar!**

⁶⁰⁵ Kamer sūresi 50. āyet: Bizim (bir Őeyi) takdir etmemiz ve (onun meydana gelmesi) Ėöz kırpması Ėibi bir anlık bir (fiil)dir.

⁶⁰⁶ Enbiyā sūresi 104. āyetten kısımī iktibas: O Ėün Ėökleri sayfaları dürer Ėibi düreceğiz; (ve) **alemi ilk kez nasıl yarattıysak onu yeniden öyle yaratacağız; ĖerçekleŐtirilmesini kendi üzerimize aldığımız bir sözdür bu: Őüphe siz, Biz (her Őeyi) yapabilecek Ėüçeyiz!**

⁶⁰⁷ Kim isterse tefsirlerini mütalaa etsinler.

⁶⁰⁸ Araf sūresi 179. āyetten kısımī iktibas: Gerçek Őu ki, Biz, cehennem için, kalpleri olup da gerçeği kavrayamayan, Ėözleri olup da Ėöremeyen, kulakları olup da iŐitmeyen Ėörünmez varlıklardan ve insanlardan çok canlar ayırmıŐızdır. **Hayvan sürüsü Ėibidir bunlar; hayır hayır, doğru yolu kavramakta onlardan da aŐaĖı:** Kōrcesine dalıp ĖitmiŐ olanlar iŐte böyleleridir.

﴿قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَشْرَبُهُمْ﴾⁶⁰⁹

Ancak inşāallāhu te‘ālā erbāb-ı zāhiriñ fehm ü⁶¹⁰ idrākleri mertebe ve ‘avām u ceheleniñ meşreb ve iz‘ānları⁶¹¹ haddince devrān-ı fuḡarā ḡaḡḡında olan mebhāşı ve ol bābda kütüb-i fiḡhiyye ‘ibāretlerini ve murād-ı ‘ulemā-yı dīni taḡrīr ve taḡḡīḡ idelim. Bi ‘avnillāh bi faẓlillāh... Evvelā bu devrān mes’elesi ḡaḡḡınfa fuḡahā raḡş ve tevācüddir diyü zıkr iderler. Meşelā:

يَمْنَعُ الصَّوْفِيُّ مِنَ الرَّقْصِ وَالتَّوَاجِدِ وَتَحْرِيقِ الشِّيَابِ وَنَحْوِ ذَلِكَ⁶¹²

dirler ve şūfī ile mutaşavvıfı murād iderler. Mutaşavvıf ise şol kimseye dirler ki ‘alā vechi’l-kizb ve’r-riyā taşavvuf iddi‘āsında ola, nās kendülerine muḡabbet eyleyüp ḡaklarında ḡüsn-i i‘tiḡād eylemeden ötüri... Pes öyle mürā’i ve kezzāblar⁶¹³ raḡş ve tevācüd ve taḡrīḡ-i şiyābdan men‘ olunur-Ne şübhe-. Ṭarīḡ-i muḡammediyyede mezkürdur ki:

ومن الافتراء على الله التواجد وهو ادعاء الكرامة والولاية كما فعل بعض [51a] متصوفة زماننا

Ya’nī yalandan tevācüd idüp riyā ile da‘vā-yı kerāmet ve velāyet eylemek Ḥudā-yı müte‘āle iftirā eylemektir. Nitekim zamānımızda ba‘zı mutaşavvıfa eydürler ve daḡı ba‘zı ‘ibārāt-ı fuḡahāda mutaşavvıfı:

⁶⁰⁹ Bakara sūresi 60. âyetten kısmî iktibas: Ve yine bir keresinde Musa, kavminin su ihtiyacı için (Bize) yalvarmıştı ve Biz de kendisine: “Asanla kayaya vur” demiştik. Bunun üzerine oradan on iki kaynak (birden) fıskırmıştı ki **halkın tümü nereden (hangi kaynaktan) içeceğini bilsin.** (Ve Musa demişti): “Allah tarafından verilen rızıktan yiyip için, ama yeryüzünün yozlaşmasına ve çürümesine yol açacak bozgunculuk yapmayın.

⁶¹⁰ // : ü

⁶¹¹ Oe Yz 1040 derkenâr: Mebhāş-i taḡḡīḡü’l-devrān

⁶¹² ذلك : ذلك

⁶¹³ kezzāblar : kezzāb

ای المتکلف فی المتصوف

[31b] Diyü zıkr iderler⁶¹⁴. Pes bu ‘ibārâtlardan fuḫahāniñ murādları kizb ü riyā ve da‘vā-yı kerāmet iden kimselerdir. Yoḫsa ḫāṣā ki fuḫahā-yı ‘izām ṣādıḫāne, ḫālīṣāne tarīḫ-i Ḥaḫḫ’a sülük eyleyen şūfiyyūnı ve aḫvāl-i marāziyyelerini inkār ideler. Ḥattā kütüb-i fiḫhiyyeniñ bāb-ı vaḫfında bir kimesne bir şey şūfiyyeye vaḫf eylese yāḫūd a’ḫal-ı nāsa vaḫf eylese⁶¹⁵ ol vaḫf dünyādan i’rāz eyleyüp cemī’ evḫātını ‘ibādet-i mevlā ile imrār iden zühhād-ı şūfiyyūna şarf olunur diyü taḫrīr buyurmuşlar. Pes fuḫahā, şūfiyyūnı a’ḫal-ı nāsdandır diyü ḫükm eyledikten soñra anları nice inkār iderler. Ancaḫ ‘inde’l-fuḫahā bir ādemiñ zühhād ve şūfiyyeden olması muḫaḫḫaḫ olmak iki vechiñ biriyle olur. Yā budur ki nās ol ādemiñ şalāḫ ve zühdüni taḫḫiḫ ve taşdıḫ itmekle yāḫūd ol kimesne ba’zı mertebe ef’āl-i zühd ve şalāḫıñ fā’ili oldığı cihetden ḡalebe-i ḫüsn-i ḫann ile bilinür. Yoḫsa mücerred ḫann ile bir kimseniñ aḫvāli bilinmez. Ḥüsn-i ḫann daḫi olursa

﴿إِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ [51b] شَيْئًا﴾⁶¹⁶

dır. Fe-emmā eger sū’-i ḫann olursa ‘ulemā-yı ‘izām ḫāṣā anı irtikāb itmezler. Zirā Cenāb-ı Allāh sū’-i ḫann-ı teccüsü nehy eylemişdir.

قال الله تعالى⁶¹⁷ ﴿يا ايها الذين امنوا اجتنبوا كثيرا من الظن، ان بعض الظن اثم ولا تجسسوا ولا يغتب

بعضكم بعضا، يحب احدكم ان ياكل لحم اخيه ميتا فكرهتموه﴾⁶¹⁸ الايه

⁶¹⁴iderler : ider

⁶¹⁵eylese : //

⁶¹⁶ Yunus sūresi 36. āyetten kısmî iktibas: Onların çoḫu sadece zanna uymaktadır. **Oysa zan hiçbir şekilde hakkın yerini tutamaz.** Gerçek şu ki, Allah onların yaptıklarını bütünüyle bilmektedir.

ve Resül-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem daħi nehy ü taħzīr buyururlar.

Nitekim İmām Mālik *Muvattā*’da ve İmām Aħmed bin Hānbel ve İmām Müslim ve Buħārī ve Ebū Dāvūd ve Tirmizī şihhātinde ittifāķ eyleyüp Ebū Hureyre - rađıya’llāhu ‘anh- ħāzretlerinden rivāyet buyururlar:

قال صلى الله عليه وسلم «اياكم والظن»

Ya’nī zanna tabī’atden yāhūd müsteħaķ olmayana sū’-i zanndan ħazer ü ictināb eyleñ ⁶¹⁸ فان الظن zīrātaħķīķan zann zihn-i sāmi’inde müsnedün-ileyh olan zann ziyāde temekkün olup ictinābına ķandırmaķ için ism-i zāhiri mużmer yerine irād buyurdılar الحديث الكذب ilkā-yı şeytāniyye⁶¹⁹ olmağ ile nefsiñ kelāmlarınıñ ekzebidir. Yāhūd zanna ekzeb-i ħadīş buyurmaları ‘alā tariķi’l-mecāz ola. Zanndan neş’et eyleyen kelām, ekzeb-i ħadīşdir veyā kelām-ı dürüg [32a] gibi vāķı’a muṭābıķ degildir. ⁶²⁰ ولا تجسسوا daħi setr ve ħafī olan şeyiñ keşf ve ⁶²¹ i’lānı için bir kimensenin [52a] aħvānili teftiş eylemeñiz ve cāsūslar gibi ‘avārız-ı nāsdan baħş eyleyüp şan’at ve leṭāfet ile ħaber almağa sa’y eylemeñiz. ⁶²² ولا تجسسوا Daħi ħüsn ile ħafıyyeten istirāķ-ı sem’ gibi ve ibşār gibi bir şey taleb eylemeñiz ya’nī maħfice diñlemek ile ve ırāķdan gözetmek ile bir kimesne bir şeye ittılā’a sa’y eylemeñiz ve daħi dinilmişdir: Tecessüs, ‘avrāt-ı nāsa ve bevāṭın-ı umūrlarına hem kendü nefsiyle ve hem āħarıñ i’ānet ve tavassuṭuyla tefahħuşa dirler. Tehassüs ise ħā-i mühmele ile āħarıñ imdād ü i’ānetsiz ancak kendü nefsiyle tefahħuşa dirler.

⁶¹⁷ // قال الله تعالى

⁶¹⁸ Çünkü zan.

⁶¹⁹ şeytāniyye : şeytān

⁶²⁰ ولا تجسسوا : ولا تجسسوا

⁶²¹ // : ve

⁶²² ولا تجسسوا : ولا تجسسوا

623ولا تنافسوا داہی ba‘zîñız ba‘zîñızı şerr ve huşūmete terğîb eylemeñiz داہی و لا تنا عضوا bibiriñiziñ ni‘metiñiz zevālini istemeñiz داہی و لا تنا عضوا ‘aṭā eylemeñ, ya‘nî birbiriñize ‘adāvet eylemeñ. داہی و لا تنا بروا ‘adāvetden nāşî arқа ile dönüp yüz çevirmeñ. داہی و لا تنا بروا harf-ı nidā maḥzūf. Ya‘nî⁶²⁴ ey ‘ibād-ı Ḥudā! Siz birbiriñiz ile iḥvān oluñ. Eger ibtidā-yı ḥadiş-i şerîfden bu vakte dek mezkūr olan evşāf-ı zemīmeyi terk iderseñiz qarındaş gibi olursız ve illā terk eylemezseñiz biri biriñize ‘adüvv olursız.

ولا يخطب الرجل على حطية [52b] اخيه حتى ينكح اوبترك

ve⁶²⁵ daہی bir kimesne nikāḥ-ı şer‘î ile bir⁶²⁶ ḥuṭbe oқuyup alacaқ ḥātūn içün bir ğayrı kimesneye olmaқ üzre ḥuṭbe oқumaya. Meger ol qarındaş terk eyleyüp ferāğat idince қayırmaz. Kimüñ içün oқurlarsa oқusunlar ḥāşıl-ı kelām sū’-i zann eyü degil. Şāhibini elbette ma‘raż-i su‘āle getürür. Vāқı‘a muṭābıқ olduқda taḥlîş-i dāmen bil ki mümkin; ammā vāқı‘a⁶²⁷ muṭābıқ olmazsa cevāb virmek müşkil olur. Ḥüsn-i zann ise böyle degil. Kimse ḥüsn-i zann dan zarar görmemiş. Farazā vāқı‘a muṭābıқ olmasa da me‘müldür ki Cenāb-ı Allāh mu‘āḥeze eylemeye.

Bil ki ḥüsn-i zann berekātıyla Tañrı Te‘ālā қullarını tekzîb [32b] itmeyüp mażanne olan sū’-i ḥalde daہی olursa ‘afv ü kereme sezā ola. Ve yāḥūd ‘ināyet-i Bārî ile tebdîl-i aḥlāқ eyleye. Hele şüret-i şalāḥda gördüğümüz kimesne içün biz ḥüsn-i zann eylesek Ma‘a-hāzā ol kimesne kiżb ve sā’ir şuleḥāya lāyıқ olmayan aḥlāқ ve evşāf ile mevşūf olsa bize andan қаṭ‘ā ziyān ve noқşān ṭārî olmaz. Mürtekib olduğı

623ولا تنافسوا : ولا تنافسوا

624 Ya‘nî : //

625ve : //

626bir : //

627 // : vāқı‘a

yaramaz şıfatlarıñ cezāsın kendüsi çeker. Öyle olunca bize lâzım olan ziyy-i fuḳarā ve zühhādda olanlarıñ kemāline ḥaml eylemekdir ve murād-ı fuḳahā-yı dīn daḥi budur. Ancaḳ bir zātıñ zūhd ve şalāḥına ḥükm eylemek yā şehādet-i [53a] müslimīn veyā ef‘āl-i zühhādda derkār olduḡı mu‘āyene olunduḡdan soñradır. Buyurduḡları ‘ibād-i mü‘mīne nuşḡ u taḥzīr içündür ki şuleḥādan geçinen kimesne dā‘imā tā‘āt ü ‘ibādātta olup ḥilāfı olan ef‘āl kendüden şadır olmamaḡa sa‘y ideler. Ve sā‘ir ümmet-i Muḥammed ḳarındaşları ile ḥüsn-i zindeḡānī ideler ki ḥaḳḳında şālīḡ ve zāhiddür diyü şehādet ideler.

Ammā tevācüde gelelim. Tefā‘ul bābındandır. Vecdi olmayanlar zıḳru’llāh eşnāsında vecd ü şevḳ ḥuşūliçün tekellüf-i vecd dirler. Bu ise mezmüm degildir. Nitekim *İmām Ḳuşeyrī Risālesi*’niñ evāilinde:

فى الفرق بين الوجد والتواجد

Baḡşinde buyururlar ki tevācüd iḥtiyārıyla vecdi ḡaleb eylemege dirler. Ancaḳ bu iḥtiyār ile ḡaleb-i vecd eyleyen şāḥib-kemāl olmaz. Farāzā kemāle bālīḡ⁶²⁸ olsa da daḥi mütevācid olmaz. Bil ki vācid olur. Zīrā tefā‘ul bābı ekşeriyā bāḡında olmayan şıfatı izḥār içündür. Zātında vecdi yoḳ. Ancaḳ izḥār-ı vecd ider. Bu ise ehl-i kemāl ḥālī degildir ve līkin eger zātında vecdi zūḥūr iderse mütevācid ıḡlāḳ olunmaz. Vācid dinür. Şāḥib-kemāl olur. ‘Ulemā-yı dīnden bir ḳavm tevācüd-i aşḡābına müselleme degildirler. Mezmümdür dirler. Tekellüfī mutazammın olup taḥḳīḳden ba‘id olduğundan ötürüdür⁶²⁹ dirler [53b] ve fuḳahā-yı ‘āmilīnden bir ḳavm daḥi ma‘ānī-yi

⁶²⁸bālīḡ : resīde

⁶²⁹ötürüdür : ötüri

vecdiñ vicdānda huşūliçün mutaraşşıd olan fuḫarā-yı mücerredine tevācūdi müselleme görmüşler. Resūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ⁶³⁰:

«ابكوا فان لم تبكوا فتباكوا»

ḥadīs-i şerīfi delili ile ya‘nī ümmetim siz bükā eyleyiñ. Eger ağlamazsanız daḫi bārī ağlar gibi oluñ diyü buyururlar. Pes bu ḥadīs-i şerīfden münfehım olur ki bāḫında olmayan bir emr-i memdūḫuñ huşūliçün ḥāricde anıñ emsāli şeyleri izḫāra cevāz u mesāğ vardır. Nitekim dinilmiştir, [33a] mısra‘:

‘Āşık olmaz isen ey dil hele bārī yelten⁶³¹

Sen de ‘āşık olmaz isen⁶³² hele bārī yelten. Hikāye-i meşhūredir ki bir gün Cüneyd ḫuddise sirruhu’l-‘azīz ḫazretleriniñ meclislerinde Ebī Muḫammed Ḥarīrī ve İbn Mesrūḫ ve ‘eizze-i kirāmdan daḫi nice kimesneler⁶³³ mevcūd iken nāyzenler gelüp nāynüvāzlıg eylediklerinde cümle ḫuzẓār-ı meclis ḫalkup semā‘ ve devr ve tevācūd eylediler. Ammā Cüneyd ḫazretleri ḫalkmayup şākit ü şāmut oturmağ ile Ebī Muḫammed Ḥarīrī didiler ki:

Sultānım, cenābıñız daḫi semā‘ ve devr itmez misiz? Cevābında Ḥazret-i Ḳur‘ān’dan:

﴿وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ﴾⁶³⁴

⁶³⁰sellemiñ : sellem efendimiziñ

⁶³¹ ‘Āşık olmaz isen ey dil hele bārī yelten : //

⁶³² olmaz isen : olamazsıñ

⁶³³kimesneler : zātlar

⁶³⁴ Nemi sûresi 88. âyetten kısmî iktibas: **Ve o kadar yerinden oynatılmaz sandığın dağların, (o gün) bulutlar gibi geçip gittiğini görürsün:** her şeyi şaşmaz bir düzene bağlayan Allah’ın işidir bu! İşin doğrusu, O edip eylediğiniz her şeyden haberdardır!

āyetini okudılar. Ya'nī yüce tağları ki sen şüretā cāmid ve sākit görürsün. Ammā anlar bulutlar gibi [54a] mürürda ve seyr-i ma'nevī ile seyr ü hareketdedir⁶³⁵. Ya'nī Hāzret-i Cüneyd egerçi zāhiren devr ü hareketim yoğ ise de bāṭinen cibāl-i rāsihāt⁶³⁶ gibi hareket-i ma'neviyye ile teḥarrük⁶³⁷ ve semā' ve devr-i ma'nevī ile sāmī' ü dā'ir idügin iş'ār buyurdılar. Ba'dehu Cüneyd ḥazretleri:

Yā Ebī Muhammed! Devr ü⁶³⁸ semā' ile sen nicesiñ?

Diyü su'āl buyurdıklarında Ebī Muḥammed Ḥarīrī dir ki:

Yā seyyidi! Her ne vaqt kim bir mevzi'-i semā'da bulunsam ki anda muḥteşem ismiyle müsem mā olan şahş-ı ma'hūd buluna. Yāḥūd şāḥib-i ihtişām olan aḡniyā buluna. Kendü nefsimi imsāk eyleyüp tevācüd ve devr ü semā' eylemezem. Fe-emmā ol meclis-i semā'ı bu didiklerimden ḥālī bulsam devr ve tevācüd iderim diyü söyledi ve Cüneyd ḥazretleri daḡi tevācüd eyleme diyü men' ve inkār eylemedi.

Vāḡı'ā anlarıñ ḡatlarında daḡi tevācüd mezmüm degil imiş ki 'adem-i inkārları memdūhiyyetine delālet ider. Pes ma'lüm oldu ki fuḡarāya tevācüd eylemek ıtlāḡ üzre menhī olan degildir. Bil ki menhiyyun 'anh olan riyā ve iftiḡār ve tekebbürlükdür ve da'vā-yı velāyet ve kerāmet cihetinde olan tevācüddür.⁶³⁹ Her şol kimesne kim mecmū'-ı fuḡarāniñ eyledikleri tevācüdi 'umum üzre nehy eyleye⁶⁴⁰. Kelām-ı fuḡahā-yı 'izāmı fehm ü idrākda ḡuşūrı olup [54b] ḡaḡā-yı 'aḡīme mübtelā olur. Bā-ḡuşūş fuḡahāniñ **الوجد ببادعاء** ve daḡi **بلفظ المتصوفة** diyü [33b] taşriḡ buyurdıkları

⁶³⁵ hareketdedir : hareketdedirler

⁶³⁶ ve eşḡāb : rāsiḡān

⁶³⁷ teḡarrük : müteḡarrik

⁶³⁸ // : ü

⁶³⁹ tevācüd : tevācüddür

⁶⁴⁰ eyleye : eylese

aķvāl-i mu‘teberelerine i‘tibār itmemiş olur. Bu ecildendir ‘ulemā-yı müteķaddimīniñ ba‘zısı buyurmuşlar ki:

Bizim ķavlimiz ile fetvā virmek bir ferde cā’iz degildir tā ol ķavlimizin me’ħazımı bilmedikce... Pes vecd-i şādık ve daħi vecd-i şādık ħuşūliçün bi’l-iħtiyār tevācüd-i ‘āmmeyi fuķahā ķatlarında emr-i maķbūl ve müstaħsendir. ‘Ale’l-ħuşūş ‘ulemā-yı şūfiyye ışıllāħında vecd ve tevācüd, zikru’llāħ eşnāsında olan ķalbiñ ħuşū‘undan ‘ibāretdir. ħuşū‘ ise naşş-ı Ķur’ān ve ħadīş ile müşbet olan tā‘ātdandır. Pes⁶⁴¹ bir şey ki tā‘āt ü ‘ibādet ola. Anı ħarām ‘add eyleyüp ħalkı andan nehy eylemek cehl-i maħz degil midir ve küfr lāzım gelmez mi?

قال الله تعالى ﴿أَمْ يَأْنٍ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ﴾⁶⁴²

Ve [Tirmizī] ve Nesā’i şihħat ile⁶⁴³ taħric eyleyüp Resūl’llāħ -şallallāhu ‘aleyhi ve sellem⁶⁴⁴- ħāzretlerinden rivāyet iderler ki dā’imā böyle du‘ā iderlerdi:

«اللهم انى اعوذ بك من قلب لا يخشع»

Ya‘nī⁶⁴⁵, yā Rabb! Ben saña şıgınırim. Şol ķalbden ki ħuşū‘ı ve ħavfi olmaya ve bu mādde fuķahā-yı dīn ħaķķında daħi fuķarā-yı ħuşū‘dan nehy iderler diyü sū’-i zann eylemegi [55a] iķtizā ider. Bu ise ħaĥā-yı fāħiş ve küfr degil midir? Ĥāşā ki fuķahā anı murād ideler. Eger dirlerse⁶⁴⁶ ki ħuşū‘dan nehy eylemeziz, bizim

⁶⁴¹ Pes : //

⁶⁴² Hadid Sûresi 16. âyetten kısmî iktibas: **İmana ermiş olanların kalplerinin Allah’ı ve (kendilerine) indirilen hakikati anarken acizliklerini fark etmelerinin zamanı gelmedi mi?** (Ve vakti gelmedi mi) kendilerine daha önce vahiy indirilmiş olanlara ve zamanın geçmesiyle kalpleri katılaşıarak çoğu (bugün) yoldan sapmış olanlara benzememelerinin?

⁶⁴³ şihħat ile : şihħate

⁶⁴⁴ // : şallallāhu ‘aleyhi ve sellem

⁶⁴⁵ // : Ya‘nī

⁶⁴⁶dirse : dirlerse

mağşūdumuz meclis-i Mevleviyye'ye huzürdan nehy eylemekdir. Aña cevāb virüp diriz ki bu vechle nehy eylemek nüfūs-ı mütelevvineyi fuqarā-yı Mevleviyyede 'inde zikri'llāhi te'ālā eşer-i huşū' olan vecdiñ hürmetle hüküm eylemegi iktizā ider. Bu şüretde hem huşū'ı ve hem vecd-i şahīhi inkār itmiş olurlar. Bi-ṭarīki'l-evlā -el-'ıyāzu bi'llāh- kāfir olurlar.

Zirā vecd-i mezkūruñ eşeri için hareket-i mağşūşa yoqdur. Nice olursa olsun siyyemā fuqarā-yı Mevleviyye zu'm-ı mütefaqqıh-i cāhile göre kâşır⁶⁴⁷ oldukları taqdırce anlar 'amel-i tevācüd ve semā'da kendülerinden evvel gelen kümmeline teşebbüh iderler. Nitekim hadīs-i şerīfde vārid olmuşdur. *من تشبه قوما فهو منهم* Hattā şeyh-i 'ārif İmām Sühreverdī -ḳuddise sirruhu- daḫi buyururlar. Beyt⁶⁴⁸:

وان لم [34a] تكونوا مثلهم فتشبهوا ان التشبه بالكرام فلاح

Terceme⁶⁴⁹:

Eyülerden degilsen çün teşebbüh itmege⁶⁵⁰ sa'y it

Kemāl ehline taqlid eyleyenler buldı 'ālī cāh

Faşlü's-sābi⁶⁵¹

Yedinci faşl, meclis-i Mevleviyye inḫinā-yı zāhr ile izhār-i ṭā'at ve iz'āni müşt Emil olduğın beyān eyler. Zirā her hālde ādāb-ı ṭarīkat ile mü'eddeb olmaḫ ve herkese inḫinā ve tevāzu' [55b] ve meskenet izhār eylemek fuqarā-yı bābu'llāhiñ şānındandır.

⁶⁴⁷ kâşır : kâşır

⁶⁴⁸ Beyt : //

⁶⁴⁹Terceme : Beyt

⁶⁵⁰itmegi : itmege

⁶⁵¹el-faşlü's-sābi' - faşlü's-sābi'

Fuḫahā-yı ‘izām selām vaḫtinde ğayra inḫihā eylemek mekrūhdur buyurduḫları āḫara selām virildüĝi vaḫte maḫşūddur. İtlāk üzre degil. Fuḫarā-yı Mevleviyyeniñ ise devrān ve tevācüd ḫālinde ve ḫīn-i mülākātta biribirine inḫināları vaḫt-i selāmda degildir ki ḫattā mekrūh ola. Münkir-i erbāb-ı tarīḫ olanlar ise fuḫarāniñ bu inḫināların ḫālet-i selāma kıyās eyleyüp muḫlaḫ kerāhiyyete⁶⁵² zāhib olanlarıñ kıyāsları merdūdun ‘aleyhimdir, bāıdır. Zīrā kütüb-i fiḫhiyyede fuḫahāniñ vaḫt-i selāmda ğayra olan inḫināları⁶⁵³ mekrūhdur diyü taḫrīr buyurduḫları muḫayyedir, muḫlaḫ degildir. Görmez misiñ insān bir şey’ tenāvül eylemek için yāḫūd lebs-i şevb için ve bunlar emşāli şeyler için inḫinā eylese selām için münḫanī olmamış olur. Bil ki ğayrı şey için ki ol tenāvül-i ta‘ām ve lebs-i libās ve emşālidir, mekrūh olmaz. Selām için olan inḫinādan mutaşarrıf olduğundan ötüri eger mütefaḫḫih-ı kāşır-ı münkir-i cāhil⁶⁵⁴ bu inḫinā-yı fuḫarā⁶⁵⁵ namāz içinde cenāb-ı Ḥaḫḫ’a maḫşūş olan rükū‘a müşābehet ile mekrūh olur dirse cevāb viririz ki fuḫarāniñ ḫuzūr-ı şeyḫe olan kıyām ve ḫu‘ūdları daḫi lillāh olan namāziñ kıyām ve ḫu‘ūddına müşābihdir. [56a] Öyle olunca imdi bunlar daḫi mekrūh olur. Yoḫsa yalnız maḫşūşan inḫināların ‘ibādet olan rükū‘a teşbīh eyleyüp nehy eylemek ve kıyām ve ḫu‘ūdların daḫi teşbīh eylemeyüp görmemek li-ĝarazin olduğuna delālet ider. Aşlā ma‘nāsı yoḫdur. Ma‘a-hāzā namāzda ḫuşū‘ ve ḫuzū‘ [34b] ile oturduḫları gibi -aşḫāb-ı ĝuzīn rıdḫānu’llahi ‘aleyhim ecma‘īn- ḫuzūr-ı Resūlu’llāh’da⁶⁵⁶ – şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem⁶⁵⁷- bir mertebe sekīnet ve ādāb ve heybet-i

⁶⁵² kerāhiyyete : kerāhetine

⁶⁵³ inḫināları : inḫinā

⁶⁵⁴ // : cāhil

⁶⁵⁵ “inḫināyı, fuḫarā” şeklinde de okunabilir.

⁶⁵⁶ Resūlu’llāh’da : Resūlu’llāh

⁶⁵⁷ // : şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem

ḥabību'llāhdan şiddet [ve] vaḳār üzre oturlar idi ki gūyā başlarında tūyūr oturur ve Şeyḥ 'Aynī-i Ḥanefī *Şerḥu Buḥārī*' de zīkr ider ki:

İşḥaḳ Şa'īdī buyururlar ki her bār [Yaḥyā Ḳaṭṭānī] şalāt-ı 'aşr⁶⁵⁸ edāsından soñra gördüm ki⁶⁵⁹ mescidiñ mināresinde müsteniden oturlardı. Eimme-i dīn ve 'ulemā-yı ehl-i yaḳīnden 'Alī ibn Medīnī⁶⁶⁰ ve Şāzḳūnī ve 'Amr bin 'Alī⁶⁶¹ ve Ahmed bin Ḥanbel ve Yaḥyā bin Ma'in ve daḫi niceleri gelüp ḥuzūrunda ayaḳ üzre tā aḥşāma dek durup ḥadīs-i şerīf su'al iderlerdi ve oḳurlardı. Bir kimesneye aşağı otur dimezdi ve anlar daḫi heybetinden oturmayup ta'zīmen ḳarşusunda ayaḳ üzre dururlardı.

Pes imdi meşāyih-i 'izām ḥuzūrlarında ḳıyām, menhī degildir. Ḳu'ūd ve rükū' daḫi böyledir. Ma'a-hāzā bunlarıñ her biri erkān-ı şalātdandır. Niyyet ile ḥuşūl-i 'ibādetde [56b] mābeynlerinde fark yokdur. Muḳtazā-yı ta'līl üzre 'ibādetde müşābihlerdir. Böyle iken 'ulemā-yı dīn tecvīz görüp mekrūhdur dimemişler. Ancaḳ ba'zı cāhilleriñ muṭlak inḫinā-yı zahrı rükū' zann idüp ḳıbleniñ ḡayrına daḫi olur ve ābdestsiz daḫi olursa ke-ennehu şurūṭ-i şalāti bilmez. Nice olursa olsun inḫināya rükū' tesmiye idüp selām ḡayrında da cā'iz degildir dimesi bātıldır. Muṭlak inḫinā-yı zahr 'ibādet ve vechi üzere olmadıḳda rükū' olmaduḡı gibi Allāh'dan⁶⁶² ḡayrıya 'ibādet niyyetiyle olmayan secde daḫi muḳtezā-yı tekfir degildir. Nitekim *Eşbāh ve'n-nezā'ir*' de fenn-i evveliñ niyyet baḫşinde zīkr ider ki:

Eger bir kimesne şalāt ü 'ibādet niyyetiyle degil bil ki mücerred pādīşāha ta'zīm ve taḫıyyat ḳaşdıyla secde eylese tekfir olunmaz. Zīrā eger küfri icāb ideydi

⁶⁵⁸ 'aşır : 'aşr

⁶⁵⁹ gördüm ki : görürdüm ki

⁶⁶⁰ el-Medīnī : Medīnī

⁶⁶¹ 'Amr bin 'Alī : 'Amr ve bin 'Alī

⁶⁶² Allāh'dan : Cenāb-ı Ḥaḳḳ'dan

Ḥazret-i Allāh⁶⁶³ melā'ike-i kirāma Ādem –şalavātu'llāhi 'alā nebiyyinā ve 'aleyh⁶⁶⁴- için [35a] secde ile emr itmezdi ve Ḥazret-i Yūsuf'a - şalavātu'llāhi 'alā nebiyyinā ve 'aleyh⁶⁶⁵- qarındaşları secde eylemezdi. Farazā eger bir pādişāh 'ibādet vechi üzre kendüye secde eylemek için bir kimesneye қatl ile ikrāh eylese iderse efđal olan budur ki şabr eyleye. Secde eyleye. Қatl iderse şehīd olur. Zīrā 'ibādet niyyetiyle Tañrı Te'ālā'dan ğayrıya secde eylemek küfrdür. Secde eyleyüp kāfir olmaқdan ise қatl olup şehīd [57a] olmaқ evlādır.

Fe-emmā taḥiyyet ü ta'zīm vechi üzerine secde için қatl ile ikrāh eylese efđal olan secde eylemekdir. Zīrā ta'zīm қаşdıyla Allāh'dan ğayrıya secde küfri icāb eylemez. Қatl olunmadan ise ḥarīfe ta'zīm niyyetiyle secde eyleyüp қatlden ḥalāş olmaқ evlādır. Kezālik fuқarā-yı Mevleviyye şeyḥlerine ta'zīm ü taḥiyyet murād idüp secde eylese kāfir olmazlar⁶⁶⁶. Fe-keyfe ki⁶⁶⁷ rükū' secdeniñ mā-dūnidır? 'İbādet vechi üzre ve selām vechi üzere olmayup ancaқ ta'zīm ü tebcil ve iḥrām u inқıyād ve iz'ān қаşdıyla şeyḥlerine inḥinā eylese nice mekrūh ve menhī olur. Bil ki kerāhet 'alā vechi's-selām olduğı şürettedir. İbn Māce, Enes -rağıya'llāhu 'anh- ḥazretlerinden rivāyet idüp Tirmizī şıḥḥat ile⁶⁶⁸ taḥric eyledüğü eḥādīşdendir:

قال «قلنا يا رسول الله صلى الله عليه وسلم⁶⁶⁹ اينحنى بعضنا لبعض قال لا قلنا ايعانق بعضنا بعضا

قال لا ولكن تصافحوا» الحديث

Ya'nī dimek olur ki Enes ḥazretleri buyururlar:

⁶⁶³ Ḥazret-i Allāh : Ḥazret-i ḥālıku'l-cin ve'l-ins

⁶⁶⁴ // : şalavātu'llāhi 'alā nebiyyinā ve 'aleyh

⁶⁶⁵ // : şalavātu'llāhi 'alā nebiyyinā ve 'aleyh

⁶⁶⁶ olmazlar : olmaz

⁶⁶⁷ // : ki

⁶⁶⁸ şıḥḥat ile : şıḥḥate

⁶⁶⁹ // : صلى الله عليه و سلم

Biz Resûl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellemden su’âl eyledik. Yâ Resûlu’llâhşallallâhu ‘aleyhi ve sellem⁶⁷⁰! Bizim ba‘zımız ba‘zımıza inhinâ ider mi? Ya‘nî ta‘zîmen başını ve arkasını egdürür mi? Cevab virdiler ki: Hayır, eylemez. Yâ ba‘zımız ba‘zımız ile mu‘ânağa ider mi? Cevâb buyurdular ki: Eylemez ve lâkin hîn-i mülâkatda biri biri ile muşâfağalaşur [57b] Necmü’l-Ġazzî⁶⁷¹-rahîmehu’llâh- te’lîf eylediği *Hüsnü’t-teşebbüh fi’t-teşebbüh’de*⁶⁷² olan bâbü’t-teşebbüh bi-ehli’l-kitâbda ‘aynıyla bu hadîs-i [35b] şerîfi zîkr eyledikten sonra buyururlar⁶⁷³:

Bu haber-i latîfde mu‘ânağadan nehy ıtlâk üzre degildir. Kerâhet üzerine mahmûldür ve⁶⁷⁴ mu‘ânağaniñ mekrûh ve menhî olması ‘âlâ vechi’t-temelluk olduğu şürettedir. Yoğsa dost dostdan tûl u dırâz ayrıldıkdan sonra olan mülâkatlarında yâhûd dostuñ bir seferden kudümünde veyâ sefere ‘azîmet eşnâsında olan tevdî‘de mu‘ânağa sünnet-i seniyye-i Server-i Kâ’inât’dır. Zirâ Hâzret-i ‘Â’işe-i Şiddîka rağıya’llâhu ‘anhâ ve ‘an ebîhâniñ naql ü rivâyetiyle Dârekuṭnî şihḥatiyle⁶⁷⁵ taḥrîc eyledükleri hadîs-i şerîfiyle şâbitdir ki şahâbî-i kirâmdan Ca’fer ibn Ebî Ṭâlib - rağıya’llâhu ‘anh- hâzretleri Hâbeş’den geldiklerinde Hâzret-i Sultân-ı Kevneyn - şallallâhu ‘aleyhi ve sellem- anıñla mu‘ânağa eyledi. Kezâlik ğayra inhinâ daḥi böyledir. Kerâhet olduğu şüretde⁶⁷⁶ müdâhene ve münâfaḳat ve riyâ vechi üzerine oldukdadır. Huşûşan ba‘zî ‘ulemâ-yı hükkâm ve zaleme⁶⁷⁷ ve kuzâta dünyâlık cihetinden ‘ulüvv-ı derecelerinden ötüri yâhûd mâlik oldukları emlâk ve

⁶⁷⁰ // : şallallâhu ‘aleyhi ve sellem

⁶⁷¹ Nablûsî’nin hocası olan Necmeddin el-Gazzi kastedilmektedir.

⁶⁷² TDV ansiklopedisi Necmeddin el-Gazzi maddesinde ahlaka dair 7 ciltlik bir eser olan eser ile aynı eser olduğunu düşünüyoruz. Mezkur maddede eserin ismi üç şekilde geçmektedir; Hüsnü’t-tenebbüh li-mâ verede fi’t-teşebbüh, et-Tenbîh fi’t-teşbîh, et-Tenebbüh fi’t-teşebbüh.

⁶⁷³buyururlar : buyururlar ki

⁶⁷⁴ve : //

⁶⁷⁵ şihḥatiyle : şihḥate

⁶⁷⁶ şüretde : //

⁶⁷⁷ve zaleme : //

erzâklarından hişsemend olmak ümniyyesiyle ve yâhūd kendü rütbe ve manşıbından süķūṭ ve ‘azl ḥavfıyla inḥinā iderler. [58a] Mekrūhdır ve menhīdir ve kezālik ‘alā vechi’s-selām daḥi⁶⁷⁸ inḥinā olunursa mekrūh ve menhī olur. Sünnet-i Resūlū’llāh’a muḥālefetden ötüri yoḥsa fuḳarā-yı Mevleviyyeniñ şeyḫlerine ve şeyḫiñ daḥi fuḳarāya inḥinā eylemeleri ba‘zıba‘zınıñ aḥvāline vāḳıf olduklarından ‘alā vechi’l-inḳıyād ve’l-iz‘ān daḥi ‘alā vechi’l-iṭ‘at ve’l-birr ve’l-iḥsāndır. Bu ise emr-i maḳbūl ve müstaḥsendir. ‘Āmme-i fuḳahā-yı dīn ḳatlarında ‘ale’l-ḥuṣūṣ birr eylemek ancak vālideyne münḥaṣır degildir. ‘Umūmiyyeti vardır. Nitekim *Müsnedü Firdevs*’de Deylemī rivāyet ider ki:

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم «بر امك ثم اباك ثم اخاك ثم اختك»

Rivāyet-i āḫar:

«بر والدك فولدك»

Ve daḥi⁶⁷⁹ rivāyet-i āḫarda:

«بر ولدك»

Vāḳi‘ olmuş. Ya‘nī Ḥazret-i Ḥabīb-i Ekrem -ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem-sa‘ādetle⁶⁸⁰ buyururlar:

Sen [36a] ibtidā, vālideñe birr eyle. Andan ṣoñra pederiñe ve andan ṣoñra ḳarındaşıña ve andan ṣoñra kız ḳarındaşıña. Pes bu ḥadīṣ-i ṣerīfden ma‘lūm oldu ki

⁶⁷⁸ // : daḥi

⁶⁷⁹ Ve daḥi : //

⁶⁸⁰ // : sa‘ādetle

din karındaşları olan ümmet-i Muhammed biri birine birr eylemek vâcibdir ve itâ'atdendir. Aña binâen fuqarâ şeyhlerine ve şeyh daği fuqarâsına tã'ât-ı birri edâ eylemek için birbirlerine inhinâ iderler ve mezkûr olan لا بعضنا لبعض قال hadîs-i şerîfde olan "lâ" kelimesiyle inhinâdan nehy iktizâ eylemez ve kezâlik [58b] mu'ânaqadan daği nehy iktizâ eylemez. Bil ki nefydir ki istifhâm cevâbında vâқи' olmuşdur. Nehy degildir ve bunuñ nazîri Hâzret-i İmâm 'Alî kerremu'llâhu vecheye isnâd-ı şahîh ile mesned olup Tirmizî rivâyet itdügi hadîs-i şerîfdir:

قال لما نزل ﴿وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا﴾⁶⁸¹ قالوا⁶⁸² يا رسول الله صلى الله عليه وسلم⁶⁸³ «افى كل عام قال لا»

Ya'nî Hâzret-i 'Alî -rağıya'llâhu 'anh- buyururlar ki bu âyet-i mezkûre⁶⁸⁴ nâzil olduğda aşhâb-ı güzîn -rıdvânu'llâhi 'aleyhim ecma'in- hâzerâtı⁶⁸⁵ didiler ki:

Yâ Resûlu'llâh! –şallallâhu 'aleyhi ve sellem-⁶⁸⁶ Beher sene mi hacc eylemek farz oldu? Cevâbında Hâbîb-i Hudâ buyurdılar ki: lâ, hayır. Her sene farz olmadı istiñâ'ati oluna. 'Ömründe ancak biricik hacc eylemek farz oldu. Ziyâde degil. Pes imdi⁶⁸⁷ bu hadîs-i şerîfde olan "lâ" kelimesi daği⁶⁸⁸ "افى كل عام" istifhâmına cevâb vâқи' olmuşdur. Her sene hacc farz olduğunu nefy idüp yoğsa her sene hacc eylemeden nehy iktizâ eylemedügi gibi kezâlik بعضنا لبعض istifhâmına cevâb

⁶⁸¹ Âli İmrân sûresi 97. âyetten kısmî iktibas: Apaçık işaretlerle dopdolu. (Orası) bir zamanlar İbrahim'in durduğu yer(dir)İ kim içine girerse huzur bulur. **Bundan dolayı, mabedi haccetmek, gücü yeten bütün insanların Allah'a karşı yerine getirmek oldukları bir görevdir.** Hakikati inkar edenlere gelince, bilsinler ki, Allah, yarattığı alemlerden bağımsızdır, her bakımdan kendine yeterlidir.

⁶⁸² قالوا : قالوا

⁶⁸³ // : صلى الله عليه و سلم

⁶⁸⁴ Âli İmrân 97. âyet kastediliyor.

⁶⁸⁵ hâzerâtı : //

⁶⁸⁶ // : –şallallâhu 'aleyhi ve sellem-

⁶⁸⁷ // : imdi

⁶⁸⁸ // : daği

olan “lā” daği vaqt-i selāmdaba‘zıñba‘zına inhinā eylesini nefy ider yoħsa mutlak her hālde inhinādan nehy eylemek ma‘nāsına degildir. Fe-emmā şeyhü’l-ekber - rağıya’llāhu anh- *Fütühāt-ı Mekkiyye*’de yetmiş üçüncü bābda evliyā-yı rāki‘ini zıkr eylediği maħalde buyururlar ki:[59a]

‘Urefā-yı bi’llāhiñ cebābere tã’ifesine ve daği ‘ulemā-yı mütekebbirine tevāzu‘ ve inhinā eylemeleri ol tavā’ifiñ zātlarına degildir. Bil ki anlarda zühür eyleyen şıfāt-ı ilāhiyyedir. [36b] Zırā ‘ārifler hemīşe⁶⁸⁹ mecmū‘-ı eşyāda şun‘ ve kudret u kuvvet ve sã’ir şıfāt-ı ilāhiyyeyi müşāhede iderler. Öyle olunca ‘ārifān-ı Hudā ihvānlarına hın-ı mülākatda ve selām eşnāsında daği inhinā eyleseler anlara olmamış olur. Bil ki ol inhinā Cenāb-ı Hākk’a olur-bi’l-vesā’it-. Pes ol inhinā olunan şahş-ı ceheleden ise nefsinde ‘azīm ‘ucb ider ve mesrūr olur ki ben rütbe-i ‘āliyye ve derece-i refi‘e şāhibi yāhūd ‘ilm ü⁶⁹⁰ ma‘rifet şāhibi olmasam baña rükū‘ mertebesi inhinā itmezlerdi diyü ‘azīm hazz ider. Cehele-i E’ācim gibi mābeynlerinde ancak ‘örf ve ‘ādete bināen biri birlerine iderler. İtmeseler ‘azīm mükedder olurlar. Farğ-ı cehillerinden⁶⁹¹ nāşidir. Tevāzu‘ ve inhinā kimden kimedir ve ne içündür bilmezler. Ammā ‘ākıl ve ‘ārif ve ‘ālim ve kāmil olanlara hemvāre müşāhedeceberüt-ı İlāhī eylediklerine bināen her hālde izhār-ı tevāzu‘ ve inhinā vācibdir. Zırā nazarlarında Hākk’dan ğayrı yokdur ve Hākk’dan ğayrı görmezler. Lebīd gibi ⁶⁹² لا كل شيء ما خلا الله الباطل dirlerve bātıl olan ‘ademdir. Vücūd ise Hākk’ıñ vücūdudur ki dā’im [59b] bākīdir. Fānī ve hālik olacağ vücūd-ı ma’düm hükümindedir. Bātıl ve ‘ademdir.

Pes imdi mecmū‘ı rāki‘niñ rükū‘larıña vāki‘ olur. Ne yüzden olursa olsun degildir. İllā vücūd-ı Hākk’adır. Hāşā ki ma’düm olan ‘ayn-ı maħlūka ola... Maħall-i

⁶⁸⁹ ‘ārifler hemīşe : hemīşe ‘ārifler

⁶⁹⁰ // : ü

⁶⁹¹ cāhillerinden : cehillerinden

⁶⁹² Allah’tan başka her şey bātıldır.

daķıķdır. Fıkr eyle ve te'emmül eyle ve inşāf eyle. Bir kimesne ki fuķarānıñ bu hāllerini ve bu nazar ve bu fıkrde olduklarını istiħfāf eyleyüp ve böyle olduklarına bināen birbirlerine eyledikleri inhinā sebebiyle meclislerine hāzır olanları fıķa nisbet eylese tekfır olunmaz mı? Zırā maħzūr⁶⁹³ şer'ı yođ iken mecālis-i zākirini taħķır itmiş olur. Bu ise küfrdür -ne'ūzu bi'llāh- ve hadiş-i şerıfde vārid olmuşdur ki zākirini zıkru'llāh eyledikleri hāilde melā'ıke-i kirām ihāta iderler. Keyfiyyet-i zıkr⁶⁹⁴ iķün ĥod bir taħřıř yoķdur ki andan mā'adāsı bi-hasebi's-řer' menhiyyun 'anh ola. Bil ki nice maħalde gerek nařř-ı Kır'ān ve gerek nařř-ı hadiş ile [37a] zıkru'llāh eylemege me'mūrız. Ne hāl ile olursa olsun zākirin bu teşrifiyle mükerremlerdir. Pes imdi resm-i řarıkāterleri üzre devrān iderek ve lisānıyla ĥafıyyeten⁶⁹⁵ esmāu'llāhdan bir ism ile Cenāb-ı Haķķ'ı zākir olan fuķarā-yı Mevleviyyeniñ de'b ve⁶⁹⁶ āyın-i řarıkāterinde muħālif-i řer' ve muđāyir-i sūnnet bir vaz' ve ĥareketleri yoķdur. Cümle eķvār [60a] ve evzā'ları maṭbū' ve müstaḥsendir. Eger řāhib-i inşāf olup nazar-ı inşāf ile baķarsan kaṭ'ā menhiyyāta müte'allıķ bir řey yoķdur ki⁶⁹⁷ göremezsın ve illā ġaraż-ı nefis-ile baķarsan iş ġayrıdır. Ĥaṭā idersin -ne'ūzu bi'llāh- küfre mü'eddı olur. Zıkru'llāhı ve ehlini ki min 'indi'llāh mağfıret ile mübeşşerlerdir. Ĥudā'nıñ maķbül kullarıdır. Sen anları taħķır ve tağlil itmiş olursun -estağfiru'llāh-.

Nitekim İmām Suyūřı *Cāmi'ü's-řađır*'de Sehl bin Ĥanṭala'dan ve anlar dađı Süfyān bin Ĥasen'den rivāyet-i řāhibe ile Resūlu'llāh řallallāhu 'aleyhi ve sellemiñ⁶⁹⁸ bu hadiř-i řerıfını rivāyet ve zıkr iderler ki:

⁶⁹³maħtūr : maħzūr

⁶⁹⁴zākir : zıkr

⁶⁹⁵ĥafıyyeten de okunabilir.

⁶⁹⁶// : ve

⁶⁹⁷ki : //

⁶⁹⁸ Resūlu'llāh'ın : Resūlu'llāh řallallāhu 'aleyhi ve sellemiñ

قال عليه السلام «ما اجتمع قوم⁶⁹⁹ على ذكر فتفرقوا عنه الا قيل لهم قوموا⁷⁰⁰ مغفورا لكم»

Lafz-ı zıkr'de tenkîr 'umūmiyyeti iktizā ider. Ya'nî bir kavm Allāhu Te'ālā'yı zıkr itmek için ne yüzden olursa olsun bir yere cem' olup zıkr eyleyüp tamām eyledikten sonra dağılıp müteferriḳ olmazlar. İllā Ḥazret-i Allāh tarafından ol kavme ḥiṭāben dinilür ki: maḡfūr olduḡuñuz ḥālde siz mekāniñizden ve yeriñizden ḳalkuñuz. Zākirin için büyük müjde ve tebşîr degil midir? Bir ṭā'ifeye Cenāb-ı Ḥaḳḳ günāhların 'afv olmasıyla tebşîr eyleye. Bundan ilerü ve bundan eyü müjde olmaz. Benim cānım Cenāb-ı Kibriyā'niñ bu gūne luṭfuna mazhar ve sezā olan [60b] ṭā'ifeye kec nazār eyleme ve⁷⁰¹ inkār ve 'adāvetlerinde olma. Dünyāda ve āḫiretde zārārın görür ve's-selām ve bi'llāhi'l-müste'ān 'alā zuhūri'l-ḥaḳḳi beyne'l-iḫvān.

Faşlu's-şāmin⁷⁰²

Sekizinci faşl, meclis-i Mevleviyye ed'iyye-i şerīfe[yi] müştemil olduḡın beyān eyler. Bu tarīḳat-i 'aliyye ricāliniñ de'b ve⁷⁰³ şānlarındandır. Dā'imā ḥuzūr-ı ḳalb ve şafā-yı derūn ile dergāh-ı Ḥudā'ya müteveccih olup ibtidā, kendü zātları için, ba'dehu sā'ir iḫvān-ı [37b] dīn ü⁷⁰⁴ tarīḳat olan fuḳarā-yı bābu'llāha ve 'umūman meclislerinde ḥāzır olanlara ḥuşuşan ḥıfz u ḥimāye-i Bārī'de maşūn ve nuşret ve tevfiḳ-i Perverdigār'a mazhar olmaḳ için Pādişāh-ı İslām -ḥullidet ḥilāfetuhu ilā yevmi'l-ḳiyāme- ḥazretlerine ve sā'ir erkān u a'yān-ı devlete ve asākir-i ehl-i⁷⁰⁵ İslām ve gūzāt-ı mü'mināne⁷⁰⁶ ve sākin olduḡları beldenīñ kibārına ve ḳāzī

699 قوم : قوما

700 قوموا : //

701 // : ve

702 el-Faşlu's-şāmin : Faşlu's-şāmin

703 // : ve

704 // : dīn ü

705 // : ehl

ve hükkāmına ve'l-ḥāşıl cemī' mü'minīn ü mü'mināt ve müslimīn ü müslimāt için du'ā-yı ḥayr eyleyüp Cenāb-ı Ḥaḳḳ'dan⁷⁰⁷ cümleye luḫ ü 'ināyet ve 'afv ve⁷⁰⁸ kerem ve merḥamet ricā iderler. Bu ise ekber-i ṭā'āt ve efḍal-i ḳurubāt u meşübātdır. Zīrā "inneme'l- a'malu bi'nniyyāt⁷⁰⁹". Nitekim *Kitāb-ı Ğeylāniyān*'da Ümmü Kürz'den Ebū Bekr -raḳıya'llāhu 'anh⁷¹⁰- ḥāzretleri rivāyet buyururlar:

قال عليه السلام «دعوة الرجل لآخيه بظهر لغيب مستجابة ومملك عند راسه يقول امين

[61a] ولكيتمثله»

Ya'nī Resūl-i Ekrem-şallallāhu 'aleyhi ve sellem- buyururlar ki bir kimesne dinde⁷¹¹ ḳarındaşı için zāhr-ı ḡaybdan olıçı olduḡı ḫāldede du'ā eylese, ya'nī ḡā'ibinde; zīrā ḡā'ibde du'ā icābete esra'dır. Du'ā eylese du'āsı 'inda'llāh maḳbūl ve müstecābdır ve başı ucında bir melek āmin diyüp ol du'ānıñ icābetini Allāh'dan⁷¹² ricā iderler⁷¹³ ve du'ā idene daḡı du'āsı mişillü şey Ḥaḳḳ'dan ricā ve niyāz iderler⁷¹⁴ ve daḡı Ṭaberānī, İbn 'Abbās -raḳıya'llāhu 'anhümā-dan rivāyet ider:

قال عليه السلام «دعوتان ليس بينهما وبين الله حجاب دعوة المظلوم ودعوة المرء لآخيه بظهر

الغيب»

⁷⁰⁶ mü'minīne : muvaḫḫidīne

⁷⁰⁷ Ḥaḳḳ'dan : vāhibü'l-'atāyādan

⁷⁰⁸ // : 'afv ve

⁷⁰⁹ bi'nniyyāt : bi'nniyyātdır

⁷¹⁰ // : raḳıya'llāhu 'anh

⁷¹¹ diniñ : dinde

⁷¹² Allāh'dan : Cenāb-ı Ḥaḳḳ'dan

⁷¹³ iderler : ider

⁷¹⁴ iderler : ider

Ya'nî iki kimesneniñ du'asıyla Allāhu 'Azîmü'ş-şān beyninde hicāb yokdur. Tefsîr:⁷¹⁵⁷¹⁶ Cenāb-ı Hakk hiçābdan münezzehtir. Zirā hiçāb, maḥsūsâtı ihāta iden şeye dirler. Cenāb-ı Hakk ise bu⁷¹⁷ cümleyi 'ilmiyle Muḥîit'dir, muḥât degil ve hiss-i beşeriyye ile maḥsūs olmağdan daḥi münezzehtir. Denilür ise bu vechle cevāb-ı şavāb virilür ki⁷¹⁸: böyle maḥallerde hiçāb-ile murād, maḥlūḳāt kendüyi görmesini men' eylemekdir. Yāḥūd maḥlūḳuñ gözlerini men' eylemekdir. Diledügi şey ile keyfe mā yeşā'... Bu⁷¹⁹ ḥadîş-i şerîfde ise muṭlaḳ māni' ve reddden isti'âredir ki anı nefy buyururlar. [38a] Ya'nî buyururlar ki⁷²⁰ bu iki kimseniñ du'asına māni' ve redd yokdur ki maḳşûda vuşûldan men' eyleye. Pes imdi [61b] çünki māni' yokdur. Şübüt-ı icābet muḳarrerdir. Biri maḫlūmuñ du'asıdır. Redd olunmaz ve biri daḥi ḡā'ibāne bir kişiniñ dīn ḳarındaşı içün eyledügi du'adır. Redd olunmaz, 'indallah ḳabül olur ve Aḥmed ve Müslim ve İbn Māce Ebū'd-derdā -raḳıya'llāhu 'anh-ḥazretlerinden rivāyet buyururlar:

قال عليه السلام «دعاء المرء المسلم مستجاب لآخيه بظهر الغيب عند راسه ملك موكل به كلما دعا

لآخيه بخير قال الملك امين ولك بمثل ذلك»

Ya'nî Ḥazret-i Ḥabîb-i Ḥudā buyururlar ki:

Bir merd, meslek-i dīn ḳarındaşı ḥaḳḳında zāhr-ı ḡaybdan olıcı olduğı ḥālde eyledügi du'ā ol ḡā'ib içün müstecābdır ve anıñ başı ucunda du'asına te'mîn ile

⁷¹⁵ // : tefsîr

⁷¹⁶ T2128 derkenâr: Maṭlab, su'âl-i muḳaddereye cevāb.

⁷¹⁷ // : bu

⁷¹⁸ lâkin : Denilür ise bu vechle cevāb-ı şavāb virilür ki

⁷¹⁹ Bu : ve bu

⁷²⁰ // : buyururlar ki

mü'ekkil bir melek oturur ve⁷²¹ her ne vakt kim İslām'da olan qarındaşına hayr ile du'ā eyleye. Āmīn dir. Ya'nī Tañrı'dan⁷²² du'ānıñ icābetini ricā ider ve du'ā idene dağı qarındaşına eyledügi du'ānıñ mişli⁷²³ ecr ü⁷²⁴ şevābı ricā ider. Yāhūd melek-i Cebbār tarafından ol du'ānıñ mişli ecr ü şevāba nā'il olduğını iħbār eyler. Emr-i Haqq ile ol melek levh-i maħfūzdan ol minvāl üzre ketb olduğuna muṭṭalı' olmağ ile yāhūd taraf-ı 'ilmden ğayrı vechiyle itṭilā' hāşıl eylemekle ve dağı Bezzār, 'İmrān ibn Huşayn'dan rivāyet [62a] ider ki:

قال عليه السلام «دعاء الاخ لاخته بظهر الغيب لا يرد»

Ya'nī Server-i Kā'ināt sa'ādetle⁷²⁵ buyururlar ki:

Bir qarındaşıñ dīn-i İslām'da bir qarındaşına zahr-ı ğaybdan olıcı olduğı hālde⁷²⁶ du'āsı redd olunmaz. 'İnda'llāh hedef-i icābete qarīn olur. Ale'l-ħuşūş ol ğayrı⁷²⁷ dā'īye bir şey iħsān itmiş ola. Hāliyā sākin olduğumuz diyārımızda ve sā'ir hānķāh-ı Mevleviyye olan bilādde kibār u a'yān-ı memleket bu ğürūh-ı 'āliyyeye in'ām u iħsān eyleyüp hātırların tatyīb iderler. Fuķarā dağı ğöñül hoşluğuyula kendü muħsinleri içün ol du'āyı ki iderler. Ber-mūcib-i ħadīs-i şerīf indallāh müstecābdır. Nitekim Deylemī *Müsnedü Firdevs*'de İbn 'Ömer -rağıya'llāhu 'anhümā- ħāzretlerinden rivāyet buyururlar: [38b]

قال النبي عليه السلام «دعا المحسن اليه للمحسن لا يرد»

⁷²¹ve : //

⁷²² Tañrı'dan : //

⁷²³ mişlini : mişli

⁷²⁴ // : ü

⁷²⁵ // : sa'ādetle

⁷²⁶ zahr-ı ğaybdan olıcı olduğı hālde : ğa'ibāne olan

⁷²⁷ ğayrı : ğayr

Ya'nî Resûlu'llâh şallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem sa'âdetle⁷²⁸ buyururlar ki:

İhsân olunmuş kimesne ihsân iden hakkında her ne du'â iderse redd olunmaz. 'İndallâh maqbûl ve müstecâbdır. Hıuşusan muhsenun ileyh eşref-i tûruk ve akreb-i sebîl ilâ Allâh olan tarîkat-i hazret-i Mevlânâ olan kıaddesnâ Allâhu bi-sirri'l-a'lâ ricâlinden ola ve ol devletliniñ meslegine sülûkda tekâpû idenlerden ola. Bilâ-şübhe kuvvet-i rûhâniyyet-i Hazret-i Mevlânâ inzımâmı emr-i muhakkağdır.[62b] Pes öyle dâ'iniñ du'âsı indallâh müstecâb olmasında iştibâh yoğdur. Ve'l-hâşıl bu mezbûr u mezkûr olan ehadîş-i nebeviyyeniñ mecmû'ı İmâm Suyûfî'niñ *Câmi'ü's-şagîr*'inde meştûrdur ve ehadîş-i şahîhedir⁷²⁹. Muğbir-i şadıkiñ haberleri şadığdır. İmânımız bunıñ üzerinedir. Bir kimesne böyle meclis-i du'âya hâzır olanları fıska nisbet eylese el-'ıyâzu bi'llâh kâfir olur. Zirâ muğh-ı 'ibâdet olan du'âya fısğ ve meclis-i du'â hużzârına⁷³⁰ fasağa dimiş olur. Bu ise küfrdür. Tirmizî, Enes bin Mâlik -radıya'llâhu 'anh- hazretlerinden⁷³¹ rivâyet ider:

قال عليه السلام «الدعا مخ العبادة»

Ya'nî buyururlar ki du'â ibâdetiñ hâlişidir. Zirâ Cenâb-ı Hakk'a du'â eyleyen kimesne görür ki bir kimesneden fâ'ide yoğ, her ne tarafa yüz çevirse iş bitmez. 'Âkıbet muğtarr olup cümleden münkağı' olur ve Tañrı Te'âlâ hazretlerine teveccüh ider⁷³² ve du'â ider. Allâh'dan ister. Bu ise tamâm-ı hağıkat-i tevhiid ve ihlâşdır ve bundan mâ'adâ dağı du'â 'ibâdetleriñ a'zamı ve hâlişidir. Zirâ du'âda izhâr-ı 'acz ve

⁷²⁸ hazretleri : şallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem sa'âdetle

⁷²⁹ meştûr ehadîş-i şahîhedir : meştûrdur ve ehadîş-i şahîhedir

⁷³⁰ du'â hużzârına : du'âya hużzâr olanlara

⁷³¹ hazretlerinden : hazretleri tarafından

⁷³² ider : idüp

iş‘ār-ı zillet ve iftiķār vardır ve şenā ve cūd u keremi ancak Cenāb-ı Hāķķ hāzretlerine inhişār vardır. Ol ecluden ğayrıdan yüz döndürüp Hāķķ’a müteveccih olur. Aħmed bin Hānbel ve İbn Şeybe ve Ebū Dāvud ve Tirmizī ve Nesā’i ve İbn Māce ve İbn Hibbān, Nu‘mān bin Beşir’den [63a] rivāyet-i şaħiħe ile rivāyet iderler:

قال عليه السلام⁷³³ «الدعاء هو العبادة»

Ya’nī Resūl-i Ekrem şalallāhu ‘aleyhi ve sellem sa‘ādetle⁷³⁴ buyururlar ki ibā‘det ancak du‘ādır, ğayrı deĝil. [39a] Yāħūd a‘zam-ı ‘ibādet ve ekber-i rükn-i ‘ibādet du‘ādır. Deylemī *Müsnedü Firdevs*’de İbn ‘Abbās’dan⁷³⁵ rivāyet ider:

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم «الدعاء مفتاح الرحمة والوضوء مفتاح الصلوة والصلوة

مفتاح الجنة»

Ya’nī buyururlar ki du‘ā rahmetiñ miftāħıdır. Abdest namāziñ miftāħı olduĝı gibi... Namāz ise cennetiñ miftāħıdır. Zīrā cennet kapuları kapanmışdır, açılmaz. İllā tā‘āt hāķķıyla açılır. Namāz ise tā‘ātiñ a‘zamıdır. Miftāħ elde olunca kapuyu açmak ve murādına vāşil olmak āsāndır. İmdi lisānda daħi du‘ā miftāħları olunca rahmet-i Hūdā⁷³⁶ kapuları açılır ve murāda zafer bulunur ve daħi İbn Ebī Ba‘lī, İmām ‘Alī kerrema’llāhu veheden rivāyet ider ki:

قال عليه السلام «الدعاء سلاح المؤمن⁷³⁷ وعماد الدين ونور السموات والارض»

⁷³³ النبي صلى الله عليه ب سلم: عليه السلام

⁷³⁴ // : şalallāhu ‘aleyhi ve sellem sa‘ādetle

⁷³⁵ İbn ‘Abbās’dan : İbn ‘Abbās rağıya’llāhu anhümādan

⁷³⁶ rahmet : rahmet-i Hūdā

⁷³⁷ المؤمن من : المؤمن

Ya'nî Resûl-i Ekrem şallallâhu 'aleyhi ve sellem⁷³⁸ hazretleri beşâretle⁷³⁹ buyurlar ki du'â mü'minîñ silâhıdır. Bir kimesne düşmâniniñ şerr ve şürını üzerinden silâh ile def' eyledügi gibi mü'min daği şerr-i şeytân ve şerr-i nefsi üzerinden du'â ile def' ider ve daği du'â dîniñ 'imâdıdır. Dîn-i İslâm'la mütedeyyin-i mü'minîñ du'âya i'timâd iderler ve 'amme-i mü'minîniñ menâfi'-i[63b] dünyeviyye vü uhreviyyeleri du'â ile huşulpezîr olur. Ol ecden dîniñ diregidir ve semâvât u 'arziñ nûrıdır. Ya'nî 'umûman, âsumân u zemîn sükkânı envâr-ı du'â-yı mü'minîñ ile münevverlerdir ve daği⁷⁴⁰ Hâkim, Şevbân -rağıya'llâhu anhu- hazretlerinden rivâyet ider ki:

قال النبي عليه الصلوة⁷⁴¹ والسلام «الدعاء يرد القضاء وان البر يزيد في الرزق وان العبد ليحرم الرزق

بالذنب يصيبه»

Ya'nî Hazret-i Habîb-i Hudâ⁷⁴² buyurlar ki eger haqîkaten kazâ murâd olursa du'â nâzil olan kazâyı âsân eyler ve du'â sebebiyle dâ'i kazâya râzî olmak rızkıyla merzûk olur ve⁷⁴³ eger hod kazâ mecâzen 'abda nâzil olacak mekrûhâtdan isti'âre olursa ma'nâ böyle olur. 'Abd, du'âya ma'âzeti⁷⁴⁴ olmak sebebiyle kendüye nâzil olacak [39b] mekrûhât mündefi' olur ve⁷⁴⁵ gelmez ve hâlâş olur ve herkese iyilik ve ihsân itmek ve emr-i Haqq'a tâ'at eylemek rızkı ziyâde ider ve bir 'abd-i bî-

⁷³⁸ // : şallallâhu 'aleyhi ve sellem

⁷³⁹ // : beşâretle

⁷⁴⁰ve : ve daği

⁷⁴¹الصلوة : الصلوة

⁷⁴²hazret-i habîb-i Hudâ : hazret-i şefî'-i rûz-ı cezâ a'nî bihi Muhammed Muştafâ şallallâhu 'aleyhi eşnâhâ ve ezkâhâ

⁷⁴³ve : //

⁷⁴⁴ma'âzeti : muvaffaq

⁷⁴⁵ // : ve

çāre kendüye işābet iden zünüb sebebiyle rızqdan maḥrūm olur ve daḥi İbn ‘Asākir, [Temīm]⁷⁴⁶ bin Evs’den rivāyet ider ki:

قال عليه السلام «الدعاء جند من اجناد الله تعالى مجند يرد القضاء بعدان يبرم»

Ya‘nī Ḥāzret⁷⁴⁷-i Resūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyururlar ki:

Du‘ā Ḥāzret-i Allāhu ‘azīmü’sāniñ cünūdundan müctemi‘ olmuş bir çeridir ki⁷⁴⁸ ya‘nī Cenāb-ı [64a] Ḥaḳḳ’ın⁷⁴⁹ nuşret ve i‘ānetinden cem‘ olmuş bir ‘avn-ı Bārī ve bir nuşret-i ilāhīdir ki mübrem olan ḳazā-yı Ḥudā’yı bile def‘ ve redd⁷⁵⁰ ider. Ya‘nī bir ḳazāniñ ṭaraf-ı Ḥaḳḳ’dan nüzulı şābit ve muḥaḳḳaḳ olduğu taḳdīrce du‘ā berakātiyla Ḥāzret-i Allāh teshil ü āsān eyler ve şāhibine elem virmez. Güyā nāzil olmamış gibi olur ve daḥi Ḥākim, İbn ‘Ömer -raḳıya’llāhu anḥümā- ḥāzretlerinden rivāyet ider ki:

قال⁷⁵¹ صلى عليه وسلم «الدعاء ينفع مما نزل ومما لم ينزل فعليكم عباد الله بالدعاء»⁷⁵²

Ya‘nī Server-i Kā’ināt buyururlar ki:

Du‘ā eylemek nāzil olan beliyyāt u meşā’ib ü mekārīhe nef‘ ider. Ya‘nī suhūlet ve şabr ve taḥammül irāş ider. Yāḡūd şol mertebe rızā-baḡş ider ve rāzī olur ki def‘ini temennī eylemez ve daḥi henüz nāzil olmayan beliyyāt u meşā’ib ü mekārīhe nef‘ ider. Du‘ā berekātiyla andan şarf olunmaḡla ve dā’īye işābet eylememekle vaḳtā kim du‘ā sebebiyle ḳazā-yı nāzileye şabr u taḥammül ve rızā ile merzūḳ olup ve ḳazā-yı ḡayr-ı nāzileyi daḥi du‘ā ile redd eylemek muḳarrer oldısa yā

⁷⁴⁶ Nüşhalarda “Temīr”

⁷⁴⁷ // : ḥāzret

⁷⁴⁸ çeridir ki : ‘askerdir

⁷⁴⁹ Ḥaḳḳ’ın : vācibü’l-vücūdun

⁷⁵⁰ def‘ ve redd : redd

⁷⁵¹ قال نبی : قال

⁷⁵² الدعاء : بالدعاء

‘ibādu’llāh, ey Hāzret-i Allāh’ın ‘ubūdiyyetine ehl ü sezā olan kullar! Siz du‘āya müdāvemet ve muvāzebet eyleyiñiz. ‘İbādu’llāh diyü zıkr buyurmaları du‘āya tahriż⁷⁵³ için olup du‘ā, ‘ibādet olduğuna [64b] işāret buyururlar ve daği Ebū’ş-şeyh Ebū Hureyre hāzretlerinden rivāyet ider ki:

قال عليه السلام «الدعاء يرد البلاء»

Ya’nī Resūlu’llāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem⁷⁵⁴ buyururlar ki:

Du‘ā ‘āmm-e-i beliyātı redd ider. Şāhibine isābet eylemez. Zirā Cenāb-ı Allāh med‘uvven ‘aleyh olan [40a] kimseniñ⁷⁵⁵ def ü reddini murād itmese ol dā‘iye bāb-ı du‘āyı fetḥ itmezdi. Çünkü du‘āya muvaffıķ oldu. Min ‘indi’llāh beliyāt ve mekārihe daği redd olur. Pes imdi bu eḥādī’s-i şerīfeniñ mecmū’ı *Cāmi’ü’ş-şagīr*’de meşṭürdür. İnşāf ile nazār eyle. Fazīlet-i du‘ā ne mertebedir, gör ve añla. Cenāb-ı Hāķķ’a her hālde kendüñ için ve sā’ir mü’minin için du‘ādan hālī olma ve du‘ā olan meclislere hürmet ve ta’zīm eyle ve ma‘ānan hāzır olmağa ve bile bulunmağa sa’y eyle. Tā kim ol meclis-i du‘āda olan ḥayr u bereketden ḥişşemend olasın ve rütbe-i ‘āliyye bulasın.

Faşlü’t-tāsi⁷⁵⁶

Doğuzuncı faşl meclis-i Mevleviyye, medā’ih ü eşniyye-i evliyā-yı ‘izāmı müştēmil olduğın beyān eyler. Hāzret-i Mevlānā min külli vücūhin evlānā ḳaddesenā Allāhu bi-sirrihi’l-a’lāniñ⁷⁵⁷ merāsım ve de‘b-i ṭarīķat-i ‘aliyyelerindendir ki fuķarā-yı Mevleviyye eyyām-ı muķābelede iḥvān-ı şafā ve ḥullān-ı bā-vefā ile āyīn-i ṭarīķat-

⁷⁵³tahriż : tahriş

⁷⁵⁴// : şallallāhu ‘aleyhi ve sellem

⁷⁵⁵kimseniñ : kimesneniñ

⁷⁵⁶el-Faşlü’t-tāsi : Faşlü’t-tāsi’

⁷⁵⁷a’lāniñ : a’lā efendimiziñ

ı merdān-ı Hudā olan semā‘ u şafāyı ve tilāvet-i Qur‘ān ve zıkr [65a] ve şükr-i Mevlā bi-tamāmihi icrādan sonra ‘avākıbında selefden geçen evliyā-yı kümmelini ve meşāyiḡ-i ehl-i yakīni ve şulehā-yı müteḡaddimīni⁷⁵⁸ vü müteāḡirini esmā vü elkābıyla zıkr eyleyüp teraḡḡum ve tarāzzi iderler ve tilāvet olunan Ḥāzret-i Qur‘ān ve ezḡār-ı mülk-i sübhāniñ ecr ü şevābın ervāḡ-ı ḡayyibelerine ihdā iderler⁷⁵⁹. ‘Ale‘l-ḡuşuş ḡutb-ı evliyā-yı ‘izām ve faḡr-ı şafā-yı kirām cenāb-ı pīr-i ḡarīḡat ve rāhnümā-yı erbāb-ı ḡaḡīḡat, sultānü‘l-‘āşıḡin ve⁷⁶⁰ burhānü‘l-vāşilin maḡzen-i gencine-i esrār-ı tevḡid ve maḡla‘-ı envār-ı füyüzāt-ı Rabb-ı Mecīd, şāḡib-i kitāb-ı *Meşnevī-i Ma‘nevī*, Mevlānā Celāle‘ddīn-i Rūmī -ḡaddesallāhu rūḡahu ve neşera ‘aleynā fütūḡahu ḡāzretleriniñ teberriken ve teyemmünen nām-ı sāmīlerini tezkīr ve ḡuvvet-i ḡudsiyyelerinden istimdād ü isti‘āneti tekrīr eyleyüp peder-i büzürḡvārları pīşrev-i mürşidān-ı nehc-i ḡavīm, hādī-i ḡālibān-ı şırāḡ-ı müştāḡim, ‘umde-i evliyā-yı ḡayy u⁷⁶¹ ḡadīm, maḡzar-ı tecellī-i ‘alīm ü⁷⁶² ḡaḡīm, deryā-yı ḡaḡā‘iḡ-i esrār-ı Hudā, baḡr-ı bī-kerāne-i fūnūn-ı şettā, mevlāü‘l-mu‘azzam, sultānü‘l-ulemā, ḡaddesenā Allāhu bi-sirrihi‘l-a‘lāniñ ve yār-ı vefādār-ı şādık [40b] ve hemnişin ve hemşoḡbet ve ‘āşıḡları olan ‘ārif-i ma‘ārif-i ḡaḡīḡat, sālīk-i mesālīk-i ḡarīḡat, zübde-i bālānişin-i eyvān-ı ‘irfān, ber-ḡüzīde-i ‘uşşāḡ-ı ser-bāzān-ı cihān, reyyān⁷⁶³-ı āb-ı [zülāl]-ı şehādet⁷⁶⁴ ve ‘andelīb-i ḡülistān-ı devḡa-i muḡaddem-i⁷⁶⁵ velāyet, kāmil-i muḡaḡḡiḡ [65b] Şemse‘ddīn Tebrīzī ḡuddise sirruhu‘l-‘aziziñ ve sā‘ir a‘ḡāb u⁷⁶⁶ aḡfādlarınıñ esāmī-i kirāmīleri yād olunup isticābet-i du‘āya aniñla tevessül olunur. Siyyemā

⁷⁵⁸ müteḡaddimīni : müteḡaddimīn

⁷⁵⁹ve tilāvet olunan Ḥāzret-i Qur‘ān ve ezḡār-ı mülk-i sübhāniñ ecr ü şevābın ervāḡ-ı ḡayyibelerine ihdā iderler : //

⁷⁶⁰ve : //

⁷⁶¹// : u

⁷⁶²// : ü

⁷⁶³zebān : reyyān

⁷⁶⁴ zilāl, zilāl-ı şehādet : zilāl-ı şehādet

⁷⁶⁵ ḡülistān-ı revḡa-i muḡaddem-i : revḡa-i ḡülistān-ı

⁷⁶⁶// : u

şāhān-ı bārgāh-ı nübüvvet ve vāliyān-ı memālik-i fütüvvet, meşārık-ı envār-ı fazl u kerem ve maşādır-ı esrār ve haqāyık-ı levh ü qalem, enbiyā-yı ‘izām ve peygamberān, vācibü’l-ikrām ‘aleyhim minallāhi şalāt ü selām hāzerātınıñ medh ü şenāları olunup huşūşan ol sultān-ı bārgāh-ı risālet ve hākān-ı tahtgāh-ı celālet, şehsüvār-ı⁷⁶⁷ “سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى” ve muqarreb-i maqām-ı⁷⁶⁸⁷⁶⁹ “ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى”, tenhārev-i⁷⁷⁰ “قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى”⁷⁷¹ merdüm-i dīde-i enbiyā⁷⁷², dīde-i merdüm-i dānā, tācdār-ı⁷⁷³ “وَلَقَدْ كَرَّمْنَا”, mertebedār-ı⁷⁷⁴ “تَكَالَرُ سُفُفُؤُنَا”, pertev-i şem‘-i cem‘-i ilāhī, gevher-i eşdāf-ı elṭāf-ı nā-mütenāhī, h̄āce-ı kevneyn ve şadr-ı hūfıqayn, muḫtedā-yı maşrıkān ü mağribān, şāhib-i şefā‘at-i ‘uzmā a‘nī bihi⁷⁷⁵ Hāzret-i Muḫammed Muştafā şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve ālihi ve şāhbihi ve sellem hāzretleriniñ rūh-ı pūr-fütūhlarına hezār gūne ḳalb-i şāf ve dehān-ı şıdḳ-ittişāf birle ta‘zīm ve tebcil ve tekrīm ile şalāt ü şelām ve medh ü şenā-yı bī-encām eyleyüp ārāyendegān-ı şuffe-i haqāyık ve pīrāyendegāh-ı ḳubbe-i daḳāyık, seyyāregān-ı ‘ālem-i ‘ulūm, sitāregān⁷⁷⁶-ı “aşhābī⁷⁷⁷ ke’n-nücüm”, muḫerremān-ı ka‘be-i celālet ve maḫremān-ı perde-i risālet olan çehār-yār-i güzīn ve sār āl ü aşhāb-ı raḫmeten li’l-‘ālemīn olan sādāt-ı kirām-ı

⁷⁶⁷ İsrā sūresi 1. āyetten kısmî iktibas: **Yüceliğinde sınır olmayan O (Allah) ki** kulunu geceleyin, kendisine bazı alametlerimizi göstermek için (Mekke’deki) Mescid-i Haram’dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa’ya **götürdü**. Çünkü, gerçeketen her şeyi işiten, her şeyi gören O’dur.

⁷⁶⁸ // : maqām

⁷⁶⁹ Necm sūresi 8. āyet: ve sonra yaklaşarak yanına geldi.

⁷⁷⁰ Necm sūresi 9. āyetten kısmen iktibas: Aralarında **iki yay mesafesi** kalıncaya kadar, **hatta daha da yakına**.

⁷⁷¹ // : tenhārev-i “قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى”

⁷⁷² enbiyā : بلينا

⁷⁷³ İsrā sūresi 70. āyetten kısmî iktibas: **Gerçek şu ki**, Biz Âdemoğullarını **üstün ve onurlu kıldık**; karada ve denizde onların ulaşımını sağladık; temiz besinlerle onları rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın pek çoğundan üstün tuttuk.

⁷⁷⁴ Bakara sūresi 253. āyetten kısmî iktibas: **Bu elçilerin** bazılarına diğerlerinden daha fazla **meziyetler bahsettik**: içlerinden kimi ile Allah(bizzat) konuşmuş, kimini de daha üst derecelere yükseltmiştir. Biz, Meryem oğlu İsa’ya hakikatin tüm kanıtlarını bahsettik ve o’nu kutsal ilham ile destekledik. Ve eğer Allah dileseydi, o(elçiler)den sonra gelenler, kendilerine hakikatin bütün kanıtları geldikten sonra birbirleriyle çatışmazlardı; ancak(vaki olduğu üzere) onlar karşıt görüşlere kapıldılar ve bazıları imana ererken diğerleri hakikati inkara yöneldi. Buna rağmen Allah dileseydi, birbirleriyle çatışmazlardı. Ama Allah dilediğini yapar.

⁷⁷⁵ // : a’nī bihi

⁷⁷⁶ seyyāregān : sitāregān

⁷⁷⁷ aşhābī : aşhāb

ḥaẓerāta taşliyye [66a] vü tarziyye ve nām-ı mübāreklerin zıkr eylemekle du‘ālarının icābetine vāsiṭa idüp mücerred enbiyā ve evliyānıñ ezkār-ı cemīleleri maḥz-ı t̄ā‘at-ı Ḥudā olduğuna bināen bu yüzden daḡi dergāh-ı lā-yezālīde ‘arz-ı ‘ubūdiyyet idüp kibār-ı dīnden istişfā‘ iderler. Nitekim Deylemī *Müsnedü Firdevs*’de [41a] ‘Ā’işe-i Şiddīka -rağıya’llāhu anhā-Ḥazretlerinden rivāyet ider ki:

قال النبي عليه السلام «ذكر الانبياء من العبادة وذكر الصالحين كفارة وذكر الموت صدقة وذكر القبر يقر بكم من الجنة»

Şadaḡ Allāhü’l-‘azīm⁷⁷⁸. Ya‘nī ḥazret-i⁷⁷⁹ Server-i Kā’ināt buyururlar ki:

Enbiyā-yı ‘izāmı tarāzzī ve teraḡḡum ile zıkr eylemek yāḡūd menāḡıb ve fazā’llerin yād eylemek yāḡūd va‘z u naşihatlerin ve nezāfet ve ṭahāretlerin zıkr eylemek ‘ibādetdir ve kezālik selef-i şālihīn daḡi ḡayr ile ve medḡ ü şenā ile añmak yāḡūd anlardan ḡadıṣ-i şerīf rivāyet idüp ba‘zı menāḡıb ve aḡvāllerin tezkīr eylemek kefareti zünūbdur. Taḡşīrātın ‘afv olunmasına sebebdir ve mevti zıkr eylemek şadaḡadır. Meşelā bir muşaddıḡ ne ḡadar şevāba nā’il olursa tezkīr-i mevte eyleyen daḡi ol miḡdār ecre nā’il olur ve ḡabri añmak ve ḡabriñ aḡvālīn hevl ve ḡaṭarların zıkr eylemek ḡişiyi cennete yaḡın ider. Zīrā aḡvāl ve ehvāl-i ḡabr-i a‘zam mevā’ız ve ma‘āşīden eşedd-i zevācirdir⁷⁸⁰ ve t̄ā‘āt ü ‘ibādete ḡandırucıdır. Elbette mevte ve ḡabri [66b] ḡatırına getürüp zıkr eyleyen kimesne emri-Ḥaḡḡ üze ḡareket eylemege sa‘y eyler. Emri-Ḥaḡḡ’a ri‘āyet ise ḡişiyi cennete idḡāl ider. Pes imdi bu ḡadıṣ-i şerīf delāletider ki enbiyā ve evliyā ve şuleḡāyı zıkr ve medḡ eylemek t̄ā‘at ve ‘ibādet-i Ḥudā’dır. Aña bināen fuḡarā-yı Mevleviyye ol ‘ibādeti daḡi fi‘le getürürler. Pes bir kimesne enbiyā ve evliyā ve şālihīn zıkr olunup anlarıñ evşāf-ı cemīleleri yād olan

⁷⁷⁸ // : Şadaḡ Allāhü’l-‘azīm

⁷⁷⁹ ḡazret : //

⁷⁸⁰ T2128 derkenār: Ḥaberde vārid olmuştur: كفى بالموت واعظا

meclise gidenleri ta'yīb eylese yāhūd tefşīk eylese ne'ūzu bi'llāh kāfir olur. Zīrā tāt-at-ı Hūdā'ya ma'şiyet tesmiye itmiş olur. Bu ise küfrdür- el-'iyāzu bi'llāh-. Böyle meclislere hāzır olmağa sa'y eyle. Yoğsa hāzır olanları men' ve tefşīke heves eyleme. Haberinin bile olmaz, kāfir olursun⁷⁸¹. Dermend ü⁷⁸² bī-çāre.

اللهم اصلح حالنا ونظم امورنا بحرمة الانبياء والاولياء امين⁷⁸³

Faşlü'l-'āşir⁷⁸⁴

Onuncı faşl meclis-i Mevleviyye'de cemā'at-ı müslimīn ve tavā'if-i muhtelifeniñ niyyāt-i mütenevvi'e ve maqāşid-ı müteferrike ile müctemi' olduğın beyān eyler. [41b]

Mecālis-i Mevleviyyeniñ şānındandır ki eyyām-ı muqābelede havāşş u 'avāmdan ve 'ulemā vü cühelā ve ricāl ü şübyān ve⁷⁸⁵ zekūr u nisvān, şāliha vü tālīha⁷⁸⁶ bil ki Yehūdā vü Naşarā ve ğayrı, milel-i şettā, ecnās-ı muhtelif ve gürüh-ı mütenevvi'e cem' olurlar ve her biri bir güne niyyet ve qaşd ile ve bir dürlü fikr ve 'azīmet-ile [67a] gelüp hāzır olurlar. Ammā her mü'min ü müslime vācib ve lāyık olan⁷⁸⁷ budur ki kendü dīn qarındaşı müslimīn ü mü'minini bil ki mecmū'-ı efrād-ı insānī her hālde qaşd-ı ḥasene ve 'azīmet-i tayyibe üzerine ḥaml eyleye.

Farazā 'ālimiñ gelmesini evliyā-yı 'izāmīñ meclisleri müstecābü'd-da'vet maḥalleridir. Hālāt-ı ehlu'llāh ile müteḥakkık olup şıfat-ı kibr ü 'ucbdan ḥalāş olmaq

⁷⁸¹ T2128 derkenār: Elbette küfr didikleri şey tavul be surna ile gelmez. Yarın rüz-i cezāda ma'lūmı olup peşimān olur, ammā çi sūd!

⁷⁸² // : ü

⁷⁸³ // : امين

⁷⁸⁴ el-Faşlü'l-'āşir: Faşlü'l-'āşir

⁷⁸⁵ ve : //

⁷⁸⁶ şāliha vü tālīha : şāliḥ ü tālīḥ

⁷⁸⁷ olan : //

ümîdiyle gelür diyü haml idesiñ. Cāhil gelürse mesā'il-i şer'iyye⁷⁸⁸ ve mevā'ız-ı dīniyyeden bir mes'ele veyā bir naşihat aḥz eylemek için geliyor diyesin. Havāşş gelürse 'indallāh du'ā kabūl⁷⁸⁹ olacak yerdir. Şūrī vü ma'nevī imtidād-ı devlet ve ḥayr ile 'ömr-i ṭavīl du'āsın temennī için gelüp fuḡarā ile bir ānılg bile bulunalım, ola kim⁷⁹⁰ Cenāb-ı Allāh rüz-ı cezāda daḡi anlar ile ḥaşr eyleye diyü bu fikr ile gelür. 'Avām geldikde bölüğe naşihat te'sir idüp hevāyīlikden ve irtikāb-ı muḥarremātdan tā'ib ü müstaḡfir olaydım diyü ol niyyet ile gelür. Şāliḡ gelürse cinsi olan şāliḡler ile bile ḥaşr olam diyü gelür. Tāliḡ gelürse bölüğe şāliḡler soḡbeti berekātıyla⁷⁹¹ ben daḡi şalāh-ı ḡāl taḡşil idem⁷⁹² diyü gelür. Ricāl gelürse mücerred Qur'an ve tefsir ve ḡadīş ve kelām-ı kibār naql ve tilāvet olunup zikru'llāh meclisidir, bile bulunup istimā'ına ve ta'allümüne me'mūr [67b] rız diyü gelür. Nisvān gelürse Ḥazret-i Allāh Qur'an'da⁷⁹³ her ne maḡallde ki mü'min'in zikr eylemiş ise mü'mināt daḡi zikr eylemişdir. Müslim'in daḡi kezālik müslimāt ile ma'an mezkūrdur. Anlar daḡi min kıbeli'llāh me'mūr olduklarına bināen dünyā⁷⁹⁴ vü āḡiretlerine nāfi' mesā'il-i dīniyye taḡşil ve ta'allüm idüp zikru'llāh ve du'āda bile bulunmaḡa ve 'ibādet-ı [42a] Ḥudā'da merdān gibi cedd ü ceḡd idüp taḡayyüd ve ḡüşişleri berekātıyla mübelliḡ-i ricāle vāşıl olmaḡ için gelürler. Şübüyan gelürse küçükdē Allāhu 'Azīmü's-şān'ın zikr ü şükrüne ve⁷⁹⁵ ḡulluḡına i'tiyād taḡşili için gelür. Kefere gelürse⁷⁹⁶ "فَأَجْرُهُمْ فَتَبَيَّنَّا مَا اللَّهُ" naşş-ı kerīmi muḡtezāsınca ruḡşat virilür. Cā'iz ki rūḡāniyyet-i

⁷⁸⁸şer'iyye : şer'iyyeden

⁷⁸⁹ kabūl : maḡbūl

⁷⁹⁰ kim : ki

⁷⁹¹ ile : berekātıyla

⁷⁹² idem : ideydim

⁷⁹³ Qur'an'da : naşş-ı kerīminde

⁷⁹⁴ dünyā : dīn

⁷⁹⁵ // : ve

⁷⁹⁶ Tevbe sūresi 6. āyetten kısmi iktibas: Ve Allah'tan başkalarına tanrılık yakıştıranlardan biri senin korumana başvurursa, **onu koruma altına la, olur ki(senden) Allah'ın sözünü işitip anla(yabili)r;** ve

evliyā te'sīr idüp imāna gelmesine sebep ola... Ḥattā çoğuna vāki' olmuşdur. Şemme fe-şemme her biriniñ gelmesini maḥmel-i ḥaseneye ḥaml eylemek farz u vācibdir. Yoḥsa bunlar bu maḥalle bu meclise fenā fikr ile yaramaz niyyet ile sū'-i ḳaşd-ile cem' oluyolar dimeyesin⁷⁹⁷. Zīrā naql olunan vechiyle 'ibādet olunan yerlere 'ibādu'llāh niyyet-i fāsīde ile gelmezler ve geldikleri şüretde⁷⁹⁸ Ḥazret-i Allāh⁷⁹⁹ ḥayra tebdil ider⁸⁰⁰ ve saña lāyık ve lāzım olan budur ki bunların birisini böyle 'ibādet meclislerine fenā ḥālde daḥi görürsenḥüsn-i ḥāle şarf eyle.

Nitekim Necme'ddīn Ğazzī [68a] -raḥimehu'llāh- buyururlar ki bir mü'min ḳarındaşını farazā bir nā-ma'ḳūl işde daḥi görürsen vücūh-ı 'özrden bir 'özr eyle, ma'zūr bil. Eger ḥod bir vech-ile 'özrini beyāndan 'āciz olursañ⁸⁰¹ elbette bir 'özri olmak gerek. Ancaḳ bizim aqlımız iḥāta eylemez demek gerek ve Ḥazret-i 'Ömer -raḥıya'llāhu 'anh- buyururlar ki nāsiñ 'āḳıl-ı rāḡi⁸⁰² kimesne ol kimesnedir⁸⁰³ ki nāsiñ a'zārı⁸⁰⁴ olsa⁸⁰⁵ ve kimesneye ta'yīb eylemeyüp bil ki şüret-i 'aybda daḥi görürse vech-i ḥüsn üzere anuñçün bir 'özr beyān ve irād eyleye. Ḳande ḳaldı ki ma'yüb olmayana isnād ve ifk ve iftirā eylemek ve sū'-i zann eylemek... Nitekim Ebū Dāvūd ve Ḥākim, Ebū Hureyre ḥazretlerinden isnād-ı şaḥiḥ ile rivāyet iderler ki:

قال النبي عليه السلام «حسن الظن من حسن العبادة»

sonra onu, kendini güvenlik içinde hissedebileceği bir yere ulaştırır; bu (davranışın), onların(belki de yalnızca) (hakkı) bilmedikleri için(günah işleyen) kimselerden olmaları ihtimalinden dolayıdır.

⁷⁹⁷dimesek : dimeyesin

⁷⁹⁸şüretde : taḳdirce

⁷⁹⁹Allāh : Muḥavvilü'l-aḥvāl

⁸⁰⁰ider : eyler

⁸⁰¹olursañ : olursun

⁸⁰² Tenkitli metne dahil ettiğimiz nüshalarda kelime "rāḡi" şeklindedir. Ayrıca Bel 500 nüshasında kelime "ra'ī" veya "dāi" şeklinde istinsah edilmiştir.

⁸⁰³ kimesne ol kimesnedir : ol kimesdir ki

⁸⁰⁴Bu kelime "a'zārı" şekliyle sadece H.Hayri 99'da geçmektedir. Diğer nüshalardaşeklinde اعذرى istinsah edilmiştir

⁸⁰⁵olsa : ola

Münāvī –[raḥimehu’llāh]⁸⁰⁶- bu ḥadīṣ-i şerīf şerḥinde buyururlar ki Resūl-i Ekrem-şallallāhu ‘aleyhi ve sellem- buyururlar:

Müslimīn ḥaḳḳında ḥayr u şalāh ḥāldedir diyü i’tikād eylemek ‘ibādetdir ve⁸⁰⁷ meşāyih-i muḥaddiṣīn buyururlar ki ḥüsn-i zann, ‘aṭiyye vü iḥsān, sū’-i zann, ḥirmān [42b] ve noḳşān meşābesindedir. Ya’nī ḥüsn-i zann şāḥibi⁸⁰⁸ hem kendi mu’tī vü muḥsin olur ve hem Cenāb-ı Ḥaḳḳ daḫi aña ‘aṭā vü iḥsān ider. Fe-emmā sū’-i zann şāḥibi hem kendüsi noḳşān ve ‘aybbīn olup mażanne olanı cennetden maḥrūm görür ve Cenāb-ı Allāh anıñ daḫi ‘aybını [68b] maḥzār-ı enbiyā vü evliyāda izhār ve ifşā idüp duḫūl-i cennetden maḥrūm ider ve daḫi dinilmiştir:

Nāsiñ hāl cihetinden yaramaz rāḡi⁸⁰⁹ şol kimesnedir ki cemī’ nāsa sū’-i zannı olup bir kimesneye i’timād eylemeye ve sū’-i fi’linden ötüri aña daḫi bir kimesne i’timād eylemeye. Ḥattā ba’zı ‘ulemā-yı dīn ḳatlarında ḥüsn-i zann şol mertebeye bāliḡ olmuş ki erzel-i nāsdan aḳbeḥ-i şānāyi’ şāḥibi olan cellādları ki -ḥaḳḳların başların keser ve ‘azāb ider- ḳıyāmet gününde ḥesāb virmekde kendülerinden aḫaff ve āsān ve rızā-yı Ḥaḳḳ’a kendülerinden ziyāde aḳreb zann ve i’tikād iderler. Ḥattā ‘ārif-i bi’llāh Şeyḫ ‘Abdü’lvehhāb-ı Şa’rāvī ḳuddise sirruhu’l-‘azīz buyururlar ki:

Ḳarındaşım Şeyḫ Efdale’ddīn ḥazretleriniñ de’bi bu idi ki bir cellādı gördükde elbette ol cellāddan du’ā ve temennā iderdi. Allāhu Azīmü’ş-şān ḥuzūrunda kendüyi cellāddan rezīl ve ḥor ve ḥaḳīr zann idüp ol cellādları kendüden her vech ile a’lā ve ‘indallāh maḳbūl zann ve i’tikād iderdi. Pes cellādlar ḥaḳḳında böyle ḥüsn-i zann idince sā’ir şuleḫā zeylinde olan fuḳarā ḥaḳḳında ḥuşūşan cemā’at-

⁸⁰⁶ raḥimehu’llāh : //

⁸⁰⁷ve : //

⁸⁰⁸ şāḥibi : //

⁸⁰⁹ Bel 500’de “dā’i”.

ı müslimîn ile mecâlis-i zikru'llâh ve maḥâfil-i 'ibâdetde olan kimesneler hakkında ne mertebe ḥüsn-i zann eylemek gerek ve sū'-i zanndan ḥazer eylemek ne mertebe lâzım olduğu bundan kıyâs [69a] olunsun. Meger zâhiren şer'-i şerîfe muḥâlif ve bir vechle te'vîli mümkün olmayan fi'l-i kabîh zuhûr idüp seniñ katında yaḳîn mertebesi vücûda gelse redd ü inkâr olunup sū'-i zann eyleseñ cā'iz, yoḥsa bilâ ta'n-ı şer'î ümmet-i Muḥammed'den ve cemâ'at-i müslimînden zıkr ü 'ibâdet meclislerine ḥâzır olanları tefsîk idüp ve mesâcid ve zevâyâyâ gidenleri [43a] ta'yîb eylemek ve eyledikleri zikru'llâh ve tã'ati ma'siyet add eylemek ve ol i'tikâdda olmak ne'uzu bi'llâh küfrdür.

Ḥuşûşan⁸¹⁰ meclis-i Mevleviyye⁸¹¹ zıkr eyledüğünüz gibi şalât ve kırâ'at-ı Kur'ân ve ḥadîs-i şerîf⁸¹² ve tilâvet-i meşnevî-i şerîf ve semâ'-i tayyib ve tãhiri ve tevâcüd ve devrânı ve 'alâ vechi'l-birr ve'l-inḳıyâd ve'l-iz'ân biri birine ta'zîm kaşdıyla inḥinâyı ve ḥavâşş u⁸¹³ 'avâmdan mü'minîn ü müslimîne du'âyı ve zıkr-i enbiyâ ve evliyâ-yı şâlihîni ve anlara şenâ ve tarazzî ve teraḥḥümü ve bunlar emşâli daḫi nice tã'ât ve 'ibâdatı müşt Emil meclisdir. Hiç böyle meclis ḥuzẓarını ma'siyet nisbet eyleyüp tefsîk ve ta'yîb, ricâl-i dîn-i İslâm'a lâyık mıdır? Ḥaṭâ-yı fâhiş ve küfrdür. Siyyemâ zamân-ı mâzîde kırk elli seneden muḳaddem Şâm-ı şerîfde merḥûm ve maḡfûrun leh peder-i büzürgvârım Şeyḫ İsmâ'îl Nablusî-i Ḥanefî -ki *Dürer [ve] Ğurer* üzerine olan şerḫ-i [69b] kebîr şâhibidir- ve andan mâ'adâ nice teşânîf-i 'adîde ve teḥârîr-i müfide şâhibi bir 'âlim ve fâzıl kimesne idi. Kendüleri ile ol meclislere ḥâzır olurduḳ ve anlardan mâ'adâ 'ulemâ-yı dînden ḥanefî müftisi Şeyḫü'l-islâm Şeyḫ 'Abdu'rrahman 'İmâdî -ki ḥattâ âyin-i Mevleviyye için maḥşuş

⁸¹⁰ Ḥuşûşan ki : Ḥuşûşan

⁸¹¹ mevleviyye ki : mevleviyye

⁸¹² ḥadîs-i şerîf : ḥadîs

⁸¹³ // : u

fetvâları daği vardır- bundan akdem *İzâhü'd-delâlat fi Semâ'i'l-âlât* nâmında te'lîf eyledüğümüz kitâbda 'aynıyla ol fetvâyı zikr eylemiştir ve Şâfi' müftisi Şeyh Necme'ddîn ibn el-Ğazzî ve daği bunlarıñ emsâli nice 'âlim ve fâzıl kimesneler⁸¹⁴ gördük ki meclis-i Mevleviyye'ye hâzır olurlardı ve bizden evvel daği mevşûk u mü'temen şühüd-ı 'udül ile müşbet ve mütevâtirdir ki eimme-i dînden ve fuğahâ-yı 'izâm ve 'ulemâ-yı kirâmdan her 'aşrda bulunanlar devr-i Hâzret-i Monlâ Celâle'ddîn'den bu âna gelince bu meclis-i Mevleviyye'ye gelürler imiş ve nice ezvâk-ı derûn kesb iderler imiş.

Kibâr-ı dînden birisi gürüh-ı Mevleviyyeniñ devr ü⁸¹⁵ semâ'ları 'ibâdet degildir dimemiştir⁸¹⁶. Fe-emmâ şimdi otuz kırık seneden berü zühür iden hadâset-i sinn [43b] şâhibleri ve ba'zı mertebe ke-ennahu sivâdh'ânlig tağşil itmiş süfehâ mağûleleri⁸¹⁷ âyîn-i evliyâyâ ve meclislerine hâzır olanlara ta'n ve teşnî' ve tefsîk iderler imiş. [70a] Allâh inşâf vire. Estağfiru'llâh ne'uzu bi'llâhi te'âlâ kâfir olurlar. Bilâ sebep şer'î ve lâ-mağzûr evliyâyı 'izâm vaz' eyledikleri erkân-ı tarîkat ve envâ'-ı tâ'at-i Perverdigâr'a ma'siyet itlâk iderler imiş. Fuğahâ-yı dîniñ aqvâlleriniñ ğavr u netîcesine ve murâd u mağşûdlarına 'adem-ı itlâ'dan nâşî cehâletleri hasebiyle selef-i şâlihîni ve ehlu'llâhı ve bu âna dek meclislerine hâzır olan 'ulemâ-yı dîni tağlil iderler. Ma'a-hâzâ bilâ vechin şer'î tefsîk: şer'de me'hûz bihâ olan 'adâlet-i zâhire ile bir hükmi tağyîr eyleyüp velev bi-ğasbi'z-zâhir bir tâ'ate ma'siyet tesmiye eylemekdir. Bu ise lâ-mağâlete küfrdür. Her mü'min ü müslime vâcib olan budur ki zâhir-i şer'-i Muğammediyye'yi hıfz eyleyüp her ferdi cânib-i hayra sâ'î bilmek gerekdir. Zîrâ bir kimesneniñ derûnı ve Cenâb-ı Hâkğ'la

⁸¹⁴kimesne : kimesneler

⁸¹⁵ // : ü

⁸¹⁶dimemiştir : dimemiştirler

⁸¹⁷ // : mağûleleri

mu‘āmelesi ne yüzdendir bilinmez. Ahvāl-i albiyye ma‘lūm olmamaqla mecmū‘⁸¹⁸ nāsı meāmil-i asene üzerine aml eylemek gerek. Zirā uū-ı ‘ibāddır. Dünyāda ve āhiretde münāaşaya mü‘eddī ve mebnī olur. ‘İndallāh od mu‘ātebe emr-i muarrerdir⁸¹⁹. Ta‘n u teşnī‘ ise taau ve tayaundan soradır.

والله يهد بالحق والبطريق المستقيم⁸²⁰

āib-i kitāb dir ki:

Bu risāle-i erīfe āaten arīat-i Mevleviyye [70b] üzre ā‘imīn olan fuarāya kemāl-i muabbetinden nāı ve sā‘ir evliyā ve ālīine üsn-i zann ve üsn-i i‘tiādımdan ve ‘āmm-e-i ümmet-i Muammed arındaarımız semt-i alālete sālīk olmadan ıfz u iyānet için cem‘ ve te‘lif ve tanīf eyledim. Mula arāz u adım aı izār ve beyāndır ki ‘āmm-e-i nās ba‘zı mütefaqhīnīn yalı, ala maz-ı ta‘līmleri ile evliyā-yı ‘izām ve fuarā-yı bābu‘llāha ve⁸²¹ merāsım-i arīat-i ehlu‘llāha kec nazar idüp sū‘-i i‘tiād itmeyeler ve ol sebeble küfre girüp vara-i helāke [44a] dūmeyeler diyü bu kitābı tarīr eyledim. Maūdum ‘ibād-ı mü‘minīne ancak bir idmetdir. ‘Alim⁸²²allāh, ehidallāh. Yosa kimesneye redd ü i‘tirāz ve techīl degildir. Egeri ba‘zı maallda bi-asebi‘l-itizā mütefaqh ve cāhil ve ebter ve ama diyü zıkr olundu. Ammā lā ‘ale‘t-ta‘yındır. Ehl-i dīnden bi-‘aynihi bir ad-i murādım degildir.

⁸¹⁸ mecmū‘1 : mecmū‘

⁸¹⁹ muarrer : muarrerdir

⁸²⁰ Ahkaf sūresi 30. āyetten kısmī iktibas: Onlar, “Ey halkımız!” diye seslendiler, “(Tevrat’tan) geriye hakikat adına ne kalmısa hepsini teyd (ve tasdik) eden, Musa(nınkin)den sonra indirilmi olan bir vahyi dinleyip geldik. (Ve anladık ki) bu (vahiy) hakikate ve dosdoru yola götürmektedir.

⁸²¹ // : ve

⁸²² ‘Alīm : //

والله ولي التوفيق والهداية ومنه نرجو الاحسان والعناية وهو حسبنا لله⁸²³ ونعم الوكيل وصلى الله على

سيدنا محمد واله وصحبه اجمعين

Mü'ellif –rağıya'llāhu 'anh- buyurlar ki 'ināyet-i Bārī ve ḥüs-n-i tevfiḳ-i Kirdgārī birle biñ toḳsan altı şa'bān-ı şerīfiniñ yigirmi yedinci günü ibtidāsından bu risāle-i şerīfeniñ ketb ü taḥrīrine bed'en olunup üç günde [71a] bi-'avni'llāhi te'ālā itmāmpeẓir olup mäh-ı mezbūruñ otuzuncı gün gāyetinde⁸²⁴ iḥtitām buldı.

الحمد لله الذى هدانا لهذا وما كنا لنهتدى لولا ان هدانا الله والصلوة⁸²⁵ والسلام على سيدنا⁸²⁶ محمد

حبيب الله وعلى اله واصحابه اجمعين⁸²⁷ ومن تبعهم من اهل الله تمت هذه الرسالة الشريفه بعون الله

الرب اللطيف⁸²⁸

823 : // الله

824 gāyetinde : //

825 الصلاة : الصلوة

826 سيدنا : //

827 // : اجمعين

828 : // و من تبعهم من اهل الله تمت هذه الرسالة الشريفه بعون الله الرب اللطيف

SONUÇ VE TEKLİFLER

Peçevî Ârif Ahmed el-Mevlevî döneminin sanat, kültür ve tasavvuf merkezi olan Yenikapı Mevlevîhanesi'nin şeyhliğinde bulunmuş, bunun dışında yine Peçoy ve Filibe'de şeyhlik yapmış, ayrıca babası vasıtasıyla da Halvetî-Uşşâkî yolunda da manevî eğitim görmüş bir tarihî şahsiyettir. Osmanlı coğrafyasının birden çok bölgesinde şeyhlik yapması, doğumundan hayatının sonuna kadar ilmî ve tasavvufî muhitlerde bulunması, yaşadığı zamanın tartışmalarına bîgâne kalmayarak döneminin büyük âlimlerinden olan ve hemen her disiplinde eser telif etmiş olan Abdülganî Nablusî'nin eserini Türkçe'ye çevirmesi ve bulunduğu Yenikapı semtindeki faaliyetleri onun kültür tarihimiz açısından değerini ortaya koymaktadır. Yaptığımız çalışma ile hem Ahmed Dede'nin hayatını ortaya koymaya çalıştık hem de tercüme ettiği eserin tenkitli metnini hazırlayarak üzerinde bir incelemede bulduk. Varılan sonuçlar ve bu sonuçlardan hareketle ileride yapılması öngörülen çalışmalar maddeler halinde şu şekilde özetlenebilir:

- 1- Ârifî'nin hayatı hakkında hem dönemin tezkireleri, hem Mevlevîlik tarihi hakkındaki biyografik kaynaklar, hem de Hadîkatü'l-cevâmi, Vekayiu'l-fuzalâ gibi daha genel biyografi eserleri bilgi içermektedir. Fakat bu kaynaklardan hiçbirisi *Ukudü'l-lü'li'ye*'den bahsetmez. Mezkûr kaynaklardaki tüm bilgiler derlenmiş, ayrıca tercümenin muhteva ettiği ve hal tercümesi olarak nitelendirebilecek malumat da toplanarak mütercimnin hayatı yazılmıştır. Ayrıca Ârifî'nin tezkirelerde mevcut olmayan şiirleri de Mevlevî'lere ait olan şiir mecmuasından tespit edilerek biyografiye dâhil edilmiştir. Yazma eserlerde, özellikle de şiir mecmualarında Ârifî'ye ait

olması muhtemel şiirler bulunabilir ve hatta bir dîvan/dîvançe bile tespit edilebilir.

- 2- Tercümenin tenkitli metni, yazma eser kütüphanelerindeki cârî olan tüm nüshalar tavsif edilip, hangi nüshaların kullanılıp kullanılmadığının nedeni belirtildikten sonra oluşturulmuştur. Beyazid Kütüphanesi'ndeki nüsha kütüphane kapalı olduğundan elde edilememiştir. Söz konusu yazma eğer metin tenkidinde kullanılacak değerde ise ilerideki bir çalışma için kullanılmalıdır.
- 3- Eser tercüme adı taşımasına rağmen Ârifi'nin de belirttiği üzere telif niteliği de taşımaktadır. Nablusî'nin telifâtından olan bu eser dünya üzerindeki yazma nüshaları tespit edilip tahkik edildikten sonra tercüme ile kıyas edilebilir. Böylece Ârifi'nin tercümede Nablusî'ye ne kadar sadık kaldığı anlaşılacaktır. Müstakimzâde de aynı eser üzerine bir şerh kaleme almıştır. Bu şerhin de tenkitli metninin ortaya çıkarılması telif-tercüme-şerh geleneğinin birbirleri arasındaki münasebeti ortaya çıkaracaktır.
- 4- Eser mûsikîyi ilgilendiren kavramları tartışmaya almıştır. İnceleme bölümünde bu kavramların eserin içine nasıl alındığı ve niçin alınmış olabileceği tartışılmıştır. Mûsikî ve semâ'nın mübahlığı açısından Mevlevîliği savunan diğer eserler ile bir karşılaştırma bu konudaki literatürün nasıl bir gelişim gösterdiğini ortaya çıkaracaktır.
- 5- Yaptığımız çalışmada tercümenin muhtevası anlatılırken eserin bölüm başlıkları itibariyle tamamen Mevlevî tarikatini kapsadığı ve her bölümde hangi konuların üzerinde nasıl bir tartışma yapıldığı ortaya konmuştur.

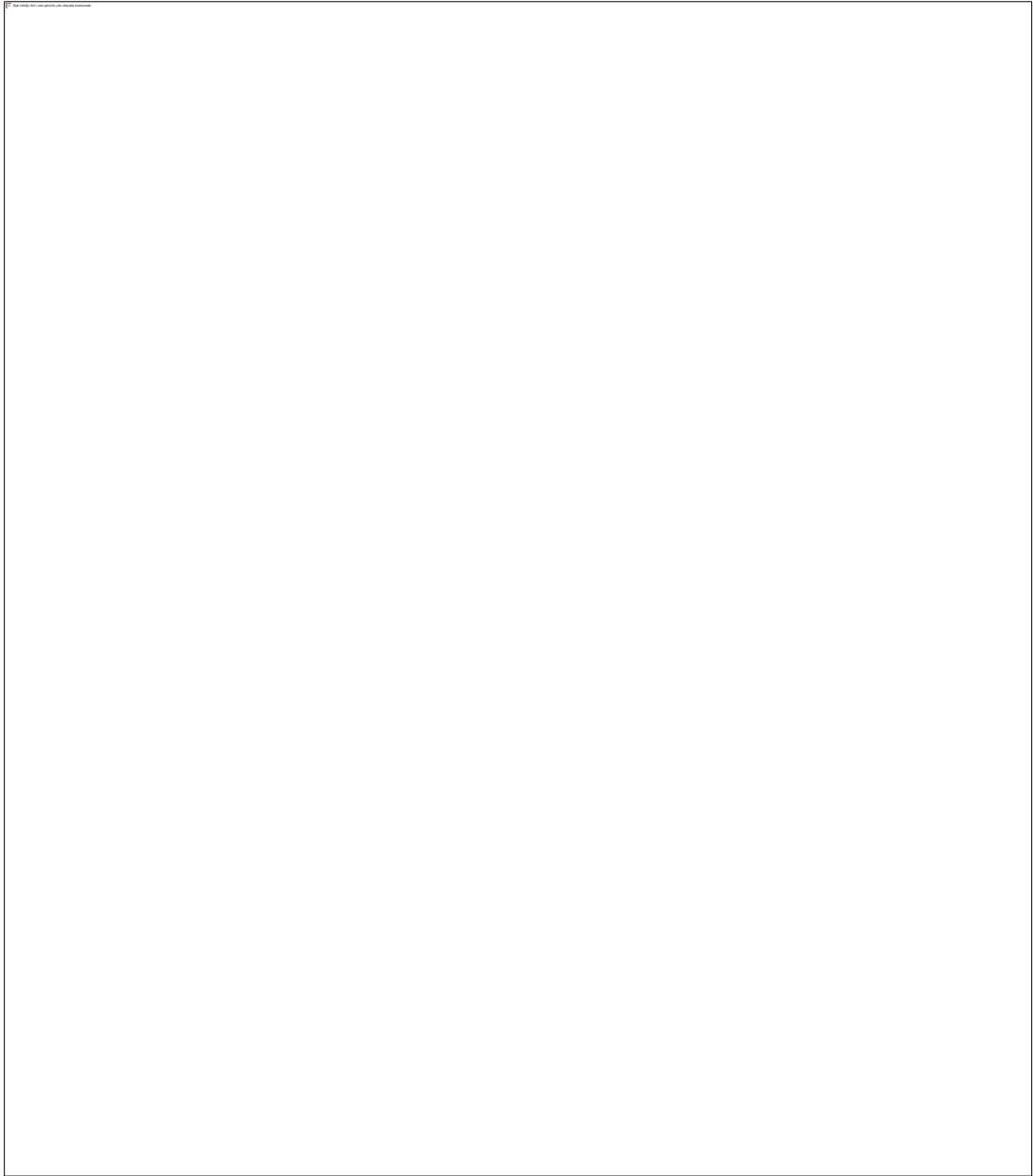
Ankaravî'nin eseri Minhâcu'l-fukarâ gibi Mevlevî'lerin âdâb ve erkânını anlatan eserler ile karşılaştırmalı bir çalışma yapılabilir.

- 6- Eser tasavvuf, mûsikî, edebiyat gibi disiplinlerin yanında Osmanlı tarihi, hadis ve fıkıh, sosyoloji gibi disiplinlerini de yakından ilgilendirmektedir. Örneğin edebiyat açısından secinin kullanımı, tasavvuf tarihi açısından Mevlevîliğin musikî ve semaya bakışı, Osmanlı tarihi bakımından medrese-tekke gerilimi, hadis ilmi açısından kullanılan hadis ve kaynakların tenkidi, sosyoloji açısından tekkeleri kullananların sosyal ve psikolojik durumu gibi birçok konuyu barındırmaktadır. Tenkitli metnin ortaya çıkması bahsedilen disiplinlerdeki araştırmacılar için malzeme teşkil etmiştir.

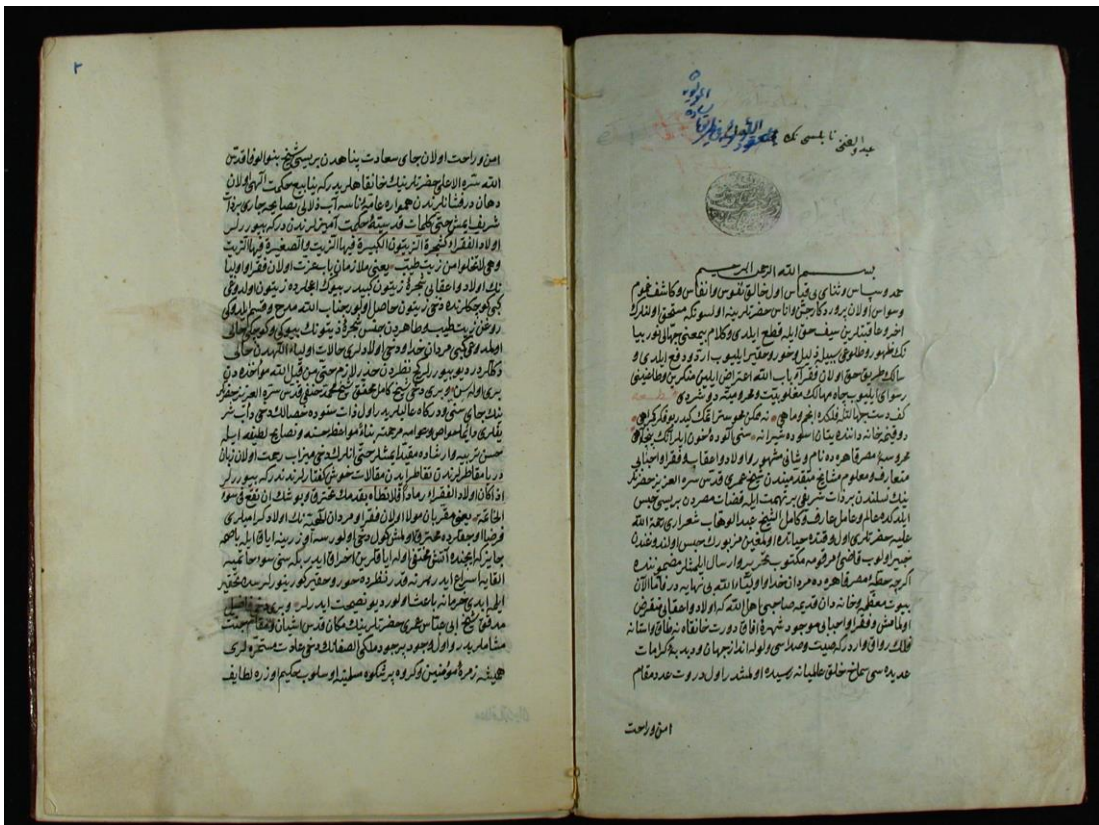
EK (TERCÜMENİN YAZMALARINDAN ÖRNEKLER)

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi "TY 2128" Numaralı Nüsha

Millî Kütüphâne Yazma Eserler "06 Hk 178" Numaralı Nüsha

Mevlânâ Müzesi İhtisas Kütüphanesi "2165" Numaralı Nüsha

مستقيم تارة سليمان بن
عبد الرحمن

ترجمه راجه عقود المولويه في ملحق ال درة المولويه
الشيخ محمد بن النبطي له الله

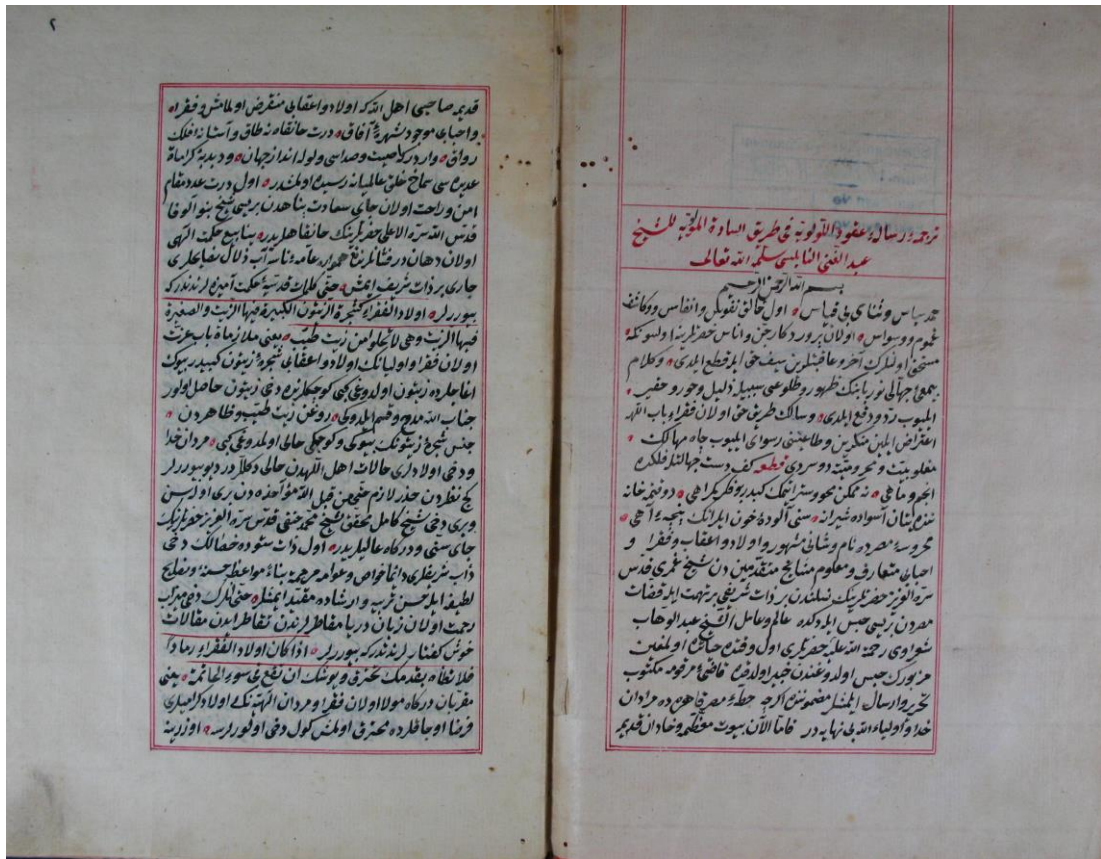
بسم الله الرحمن الرحيم
حمد وسبأى دنای بی قیاس
نغز و نغزانی و کما شیفه نوم و وسواس
اوله نغز و کما یحی و ناسی حضرت اولونه
اولست کلمه نغز اولونه اولونه اولونه

سبحان الله و طهر الله
بیتها جهها
سبحان الله و طهر الله
و دهج اباده و سالك طر یحق اوله
فقره باب الالهه اغتوا من الیه من کون
وطا غنیر و سوا ای الیون بخا دهوا ایف
تغلوبت و تحو مینه دهوشردی
قطعه کف دست جه الالهه فکله ایف و ده ای
نه مانی نمان اسوده شیتا نه سبی الوه
خون الیوانه نجه ایف
بصوده نام و سانی شهور اولونه و اعقا
و فقر الیهای متعارف و معلوم مسامح
منقده بی دن شیخ غری قدسی ستر الیه
حضرت لوبنک و بیب حسین الیه که نیر الیه

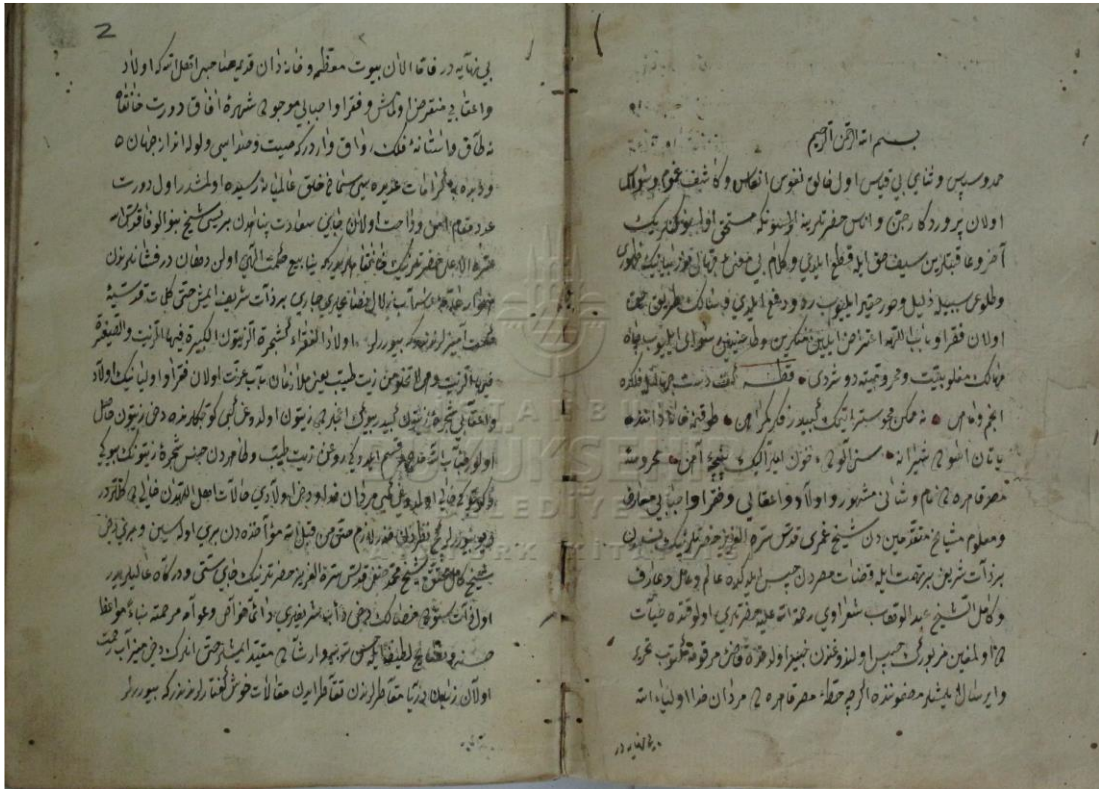
حسین المله

حسین الالهه بود ان شرفها بوجهت الاله
فصحت بصوده عالی و فاعا با عارف و کاهل
الشیخ عبد الوهاب شغراوی رحمة الله علیه
حضرت نیر اول و قیده خا ناله اوله ایف مزیو
حسین اول و عنان خیر اول اول اول اول
مرقوه و کون نومین دار سال الیه سالی
و ضو نیر الیه کجه خطه و صیر فایف
مرزان خا اول لیا الاله بی نه ایف
فا ناله الان بیون معطره و خا ناله ان قالیمه
صاحبها هل لاله اوله و عفا بی شرف
اوله ایف و طهر الله و اصبا بی وجود شهور
افاق دورت خا ناله رطاق و سنا نه ایف
رطاق و ارد زکیم صیت و طهر الله اوله اناله
جهان و و دانه کما مات عا ناله ایف شیخ
خا ناله عالمیا نه رسیده اوله سندر اول دورت
عهده و عا ناله ایف و لاهت اوله ن خا ناله سعادته
بنا هدرن بریدی شیخ نبوی الوفا قدسی
ستر الیه بن حضرت لوبنک خا ناله اوله ایف
ننا شیخ حکمت الی اوله نه دهان و ذر فنانو
هوایه عامه ناسه اب ذلال رضایه
جاری بیور دات سکیونیا ایف حو ناله

Süleymâniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu 3038 Numaralı Nüsha

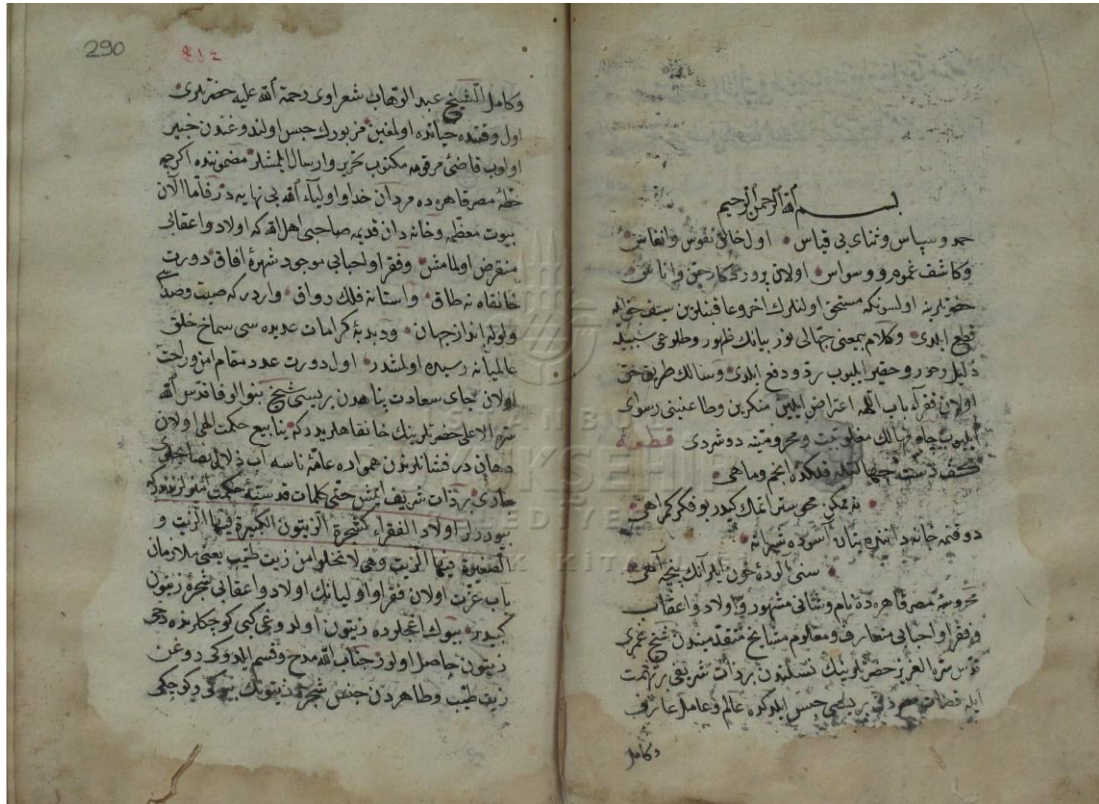
Süleymâniye Kütüphanesi Hasan Hayri Abdullah Efendi Koleksiyonu 99 Numaralı Nüsha

İBB Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları Koleksiyonu OE Yz 601/01 Numaralı Nüsha

İBB Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları Nu OE Yz 1040

İBB Atatürk Kitaplığı Belediye Yazmaları Bel Yz K500/3 Numaralı Nüsha

KAYNAKÇA

AGOSTON, Gabor, “16-17. Asırlarda Macaristan’da Tasavvuf ve Mevlevîlik”, *I.*

Milletlerarası Mevlana Kongresi, Konya,3-5 Mayıs 1987.

Ali Enver, *Semâ-hâne-i Edeb* (Haz. Sadık ERDEM), Ankara,TTK, 2013.

Bekri Alaaddin, *Bir Çağın Öncüsü Abdulgâni Nablûsî Hayatı Fikirleri*, İstanbul,

İnsan Yay., 1995.

ÇEVİKOĞLU, Timuçin, *Semânın Sadâsı*, İstanbul, TFKY, 2008.

DURCEYLAN, Muhammed Tayyip, *Abdulganî en-Nablusî’ye Ait el-Ukûdü’l-*

Lü’lü’iyye İsimli Eserin Ârifî Ahmed Dede Tercümesi (Tahkik ve

Transkripsyon), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015.

Esrar Dede, *Tezkire-i Şu’arâ-yı Mevleviyye* (Haz. İlhan GENÇ), Ankara,AKM, 2000.

GÖLPINARLI, Abdülbaki, *Melâmilik ve Melâmiler*, İstanbul, İstanbul Devlet

Matbaası 1931.

Hasirizâde Elif Efendi, *en-Nûru’l-Furkân fî şerhi lugati’l-Kur’an* (Haz. Mustafa

KOÇ, Eyyüp TANRIVERDİ), İstanbul,TYEKB, 2015, C.II.

Hüseyin Ayvansarâyî, *Hadîkatü’l-Cevâmî*, İstanbul, C.I.

İhtifalci Mehmed Ziya, *Yenikapı Mevlevihanesi* (Haz. Murat A. KARAVELİOĞLU),

İstanbul,Atac, 2005.

İsmail-i Ankaravî, *Mevlevilik ve Mûsikî -Er-Risâletü't-Tenzîhiyye fi Şeni'l-Mevleviyye-* (Haz. Bayram AKDOĞAN), İstanbul,Rağbet Yay., 2009.

İsmail Rusûhî Ankaravî, *Minhâcü'l-Fukarâ* (Haz. Safi Arpaguş), İstanbul,Vefa Yay., 2008.

KAVAK, Abdulcebbar, “Şeyh Abdülganî en-Nablusî'nin (ö. 1143/1731) Mevlevilik müdafaası: *el-Ukûdü'l-lü'üyye fî tarîki's-sâdeti'l-Mevleviyye* adlı eseri”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, 2016, s. 1125-1151.

KEMİKLİ, Bilal, “Tasavvuf Edebiyatında Risâle-i Devrân ve Semâ' Türü ve Gaybî'nin Konuya İlişkin Görüşleri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 37, s.443-460.

KOCA, Ferhat “Osmanlılar Dönemi Fıkıh-Tasavvuf İlişkisi Fakılar ile Sofuları Mücadelesinin Tarihi Serüveni”, *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002/I, s. 73-131.

Mehmed Eşref Dede, *Âyîn-i Tarikat-i Mevlânâ*, Milli Kütüphane Yazmaları A8172.

Mehmed Şükrü, *Silsilenâme-i Sufiyye*, Hacı Selim Ağa Kütüphânesi Hüdâî Efendi Koleksiyonu No: 1098.

Mevlânâ Celâleddin Rûmî, *Fihî Mafih*, Süleymaniye Kütüphânesi Nafiz Paşa Koleksiyonu No: 453.

Mustafa Safayî Efendi, *Nuhbetü'l-Âsâr Min Fevâidi'l-Eş'âr* (Haz. Pervin ÇAPAN),Ankara,AKM, 2005.

Müstakimzâde Süleyman Sa'deddin, *Melâmet Risâleleri Bayramî Melâmîliğine Dâir*[İçinde](Haz. Abdülrezzak TEK), Bursa,Emin Yay., 2007.

Nathalie Clayer, *Mystiques Etat et Societe*, Leiden: E.J. Brill, 1994.

Osmanzâde Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ* (Haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz), İstanbul,Kitabevi Yay., 2006, C.4.

Ramiz, *Ramiz ve Adab-ı Zurafa 'sı* (Haz. Sadık ERDEM), Ankara,AKM, 1994.

Sahih Ahmed Dede, *Mecmuatü't-Tevârihi'l-Mevleviyye*(Haz. Cem ZORLU),İstanbul,İnsan Yay, 2003.

Salim Efendi, *Tezkiretü'ş-Şu'ara* (Haz. Adnan İNCE),Ankara,AKM, 2005.

ŞEŞEN Ramazan vd., *Osmanlı Mûsikî Literatürü Tarihi*, İstanbul,IRCICA, 2003.

Şeyh Ahmed Peçevî, *Hakâyık-ı eşyâ-yı İlâhi'nin zerrelerinden bir zerre hakkında risâle ve Risâle-i mecmuat el-hakâyık ve makale-i mefhumet ed-dekâik*, İBB Atatürk Kitaplığı OE Yz 1770 [1a-6b].

Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekâyiu'l-Fuzalâ* (Haz. Abdülkadir ÖZCAN), İstanbul, 1989, C. III-IV.

Peçevî Ârif Ahmed, *Ukudü'l-lü'lü'ye fi tarîki's-sâdeti'l-Mevleviyye*, İBB Atatürk Kitaplığı Bel Yz K500/03.

-----, *Ukudü'l-lü'lü'ye fi tarîki's-sâdeti'l-Mevleviyye*, İBB Atatürk Kitaplığı Oe Yz 601/01.

-----, *Ukudü'l-lü'lü'ye fi tarîki's-sâdeti'l-Mevleviyye*, İBB Atatürk Kitaplığı Oe Yz 1040.

-----, *Ukudü'l-lü'lü'ie fi tarîki's-sâdeti'l-Mevleviyye*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi T2128.

-----, *Ukudü'l-lü'lü'ie fi tarîki's-sâdeti'l-Mevleviyye*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi T2185.

-----, *Ukudü'l-lü'lü'ie fi tarîki's-sâdeti'l-Mevleviyye*, Millî Kütüphâne Yazmaları 06 Hk 178.

-----, *Ukudü'l-lü'lü'ie fi tarîki's-sâdeti'l-Mevleviyye*, Mevlânâ Müzesi İhtisas Kütüphanesi No. 2165.

-----, *Ukudü'l-lü'lü'ie fi tarîki's-sâdeti'l-Mevleviyye*, Süleymâniye Kütüphanesi Hasan Hayri Abdullah Efendi No: 99.

-----, *Ukudü'l-lü'lü'ie fi tarîki's-sâdeti'l-Mevleviyye*, Süleymâniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi No: 3038.

-----, *Ukudü'l-lü'lü'ie fi tarîki's-sâdeti'l-Mevleviyye*, Berlin Eyalet Kütüphanesi Ms. or. oct. 1905.

UĞUR, Müctabâ, “el-CAMÎU’S-SAGÎR”*TDVİA*, VII. Cilt, 1993, s. 113-114.

-----, “DEYLEMÎ, Şehredâr b. Şîrûye”*TDVİA*, IX. Cilt, 1994, s. 266.

-----, “FİRDEVSÜ’L-AHBÂR”*TDVİA*, XIII. Cilt, 1996, s. 129-131.

Vasıf Efendi, *Osmanlı Şiirinde Mevlana Övgüleri ve Mevlevîlik Unsurları* (Haz. Ahmet Mermer vd.), Ankara,TDV, 2009.

ÖZET

Peçevî Ârif Ahmed Dede 17 ve 18. yüzyıllarda yaşamış bir Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhidir. İstanbul'a gelmeden evvel Peçoy ve Filibe'de şeyhlik görevlerinde bulunmuş ve Filibe'de bulunduğu sırada Abdulganî Nablusî'nin Ukûdü'l-lü'lü'ye fi tarîki's-sâdeti'l-Mevleviyye isimli eserini istek üzerine Türkçe'ye tercüme etmiştir. Çalışmamızın giriş bölümünde tarih boyunca Mevlevîlerin hem entelektüel hem de siyasî anlamda nerede durdukları ve üstlendikleri roller genel hatları ile çizilmiştir. Ardından Ârif Ahmed Dede'nin biyografisi kendieserleri ve diğer tarihî kaynaklar derlenerek oluşturulmuştur. İkinci bölümde eserin muhtevası açıklanıp kaynakları üzerinde durulmuştur. Ayrıca mûsikî ve Mevlevîlik ilişkisini barındıran kavramlar eser bağlamında ve nedensellik çerçevesi içerisinde incelenip açıklanmıştır. Metin bölümünde Ârifî'nin tercümesinin yazma nüshaları tavsif edilerek, tenkitli metin, transkripsiyon alfabesi ile verilmiştir. Sonuç ve teklifler kısmında çalışmamız sonucunda elde ettiğimiz bilgiler ve bu bilgiler neticesinde ileride yapılması öngörülen çalışmalar maddeler halinde sıralanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Abdulganî Nablusî, Dinî Müzik, Mevlevî Mukâbelesi, Mevlevîler Tekkeleri ve Sanat, Peçevî Şeyh Ahmed Arif Dede.

ABSTRACT

Peçevî Ârif Ahmed Dede (Ârifî) was one of the sheikhs of Yenikapı Mevlevî Dervish Lodge (Yenikapı Mevlevîhânesi) between the 17th and 18th centuries in the Ottoman Empire. Before coming to Istanbul, he had officiated as sheikh in Pécs (Peçoy) and Plovdiv (Filibe) provinces and, while he was dwelling in Plovdiv, he translated *Ukûdü'l-lü'lü'iyye fî tarîki's-sâdeti'l-Mevleviyye* of Abd al-Ghani ibn Ismail al-Nablusi (Abdulganî Nablusî), one of the prominent Muslim scholars, into Turkish on request. In the Introduction Chapter of this thesis, both political and intellectual stance of Mevlevî members along with their roles throughout the history is sketched out. In the sequel, the biography of Ârif Ahmed Dede is revealed with the help of his own works and historical resources. In the Second Chapter, while the content of his translation is clarified, at the same time, the references placing in the work are emphasized. On the other hand, the concepts which correlate music with Mevlevî Order are examined in the context of the work regarding to a certain causality relationship. In the chapter of Textual Analysis, the hand-copied manuscripts of Ârifî's translation are described in detail and presented as critical edition. Finally, in the chapter of Conclusion and Suggestions, the knowledge obtained at the end of the study and the studies foreseen to be conducted in future are specified.

Key Words: Abd al-Ghani ibn Ismail al-Nablusi, Religious Music, Mevlevî Ceremonies, Mevlevî Lodges and Art, Peçevî Şeyh Ahmed Arif